j⅛fc⅛⅛•. '4,''•t

— -* • *•w∞<*^oa>ew^ JMMMR

•Λ •...Λ .1. >·:. τ' ·-<o

V. Ya. Belokrenitsky

EST

ÎN POLITICĂ MONDIALĂ

Procese

Instituția Academiei Ruse de Științe Institutul de Studii Orientale

V. Ya. Belokrenitsky

EST

ÎN PROCESELE POLITICE MONDIALE

ASIA ȘI AFRICA

ÎN ISTORIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ȘI A POLITICII MONDIALE MODERNE

Moscova IV RAS CRAFT+ 2010

BBK 66,4

B43

Editor executiv Doctor în științe istorice Profesor V.V. Naumkin

Recenzători:

Doctor în științe economice A. V. Akimov, doctor în științe politice D. B. Malysheva, doctor în științe istorice A. I. Yakovlev

B43 Belokrenitsky V. Ya. Orientul în procesele politice mondiale. Asia și Africa în istoria relațiilor internaționale și a politicii mondiale moderne. M.: Institutul de Studii Orientale al Academiei Ruse de Științe, 2010. - 320 p.

ISBN 978-5-89282-428-6

Cartea oferă o schiță a formării sistemului global de relații internaționale și caracterizează rolul principalelor paradigme ideologice în procesele politice mondiale, examinează evoluția locului Orientului tradițional în sistemul internațional în secolele XVI-XX , evidențiază etapele și trăsăturile cuceririi și eliberării coloniale a continentelor asiatice și africane, caracterizează rolul în creștere a Orientului în politica mondială, întărirea potențialului său demografic și economic, procesele de militarizare a statelor din Asia și Africa, ale acestora. Se evidențiază implicarea în proiecte de dezvoltare globală și regională, relațiile Rusiei moderne cu țările din Est, perspectivele de evoluție a zonei estice în sistemul politic mondial al secolului curent.

Cu drag soției și fiicei mele

CUPRINS

INTRODUCERE

Orientul, în sensul său tradițional de parte a lumii situată la estul Europei, a atras o atenție tot mai mare în epoca modernă. Pe de o parte, este o zonă în care au loc cele mai acute evenimente, se desfășoară operațiuni militare, sunt comise și pregătite acte teroriste, iar interesele diferitelor forțe locale, regionale și globale se ciocnesc. Pe de altă parte, Estul a devenit una dintre regiunile cu cea mai rapidă creștere din lume. După Japonia și țările nou industrializate din Asia de Est și de Sud-Est, cele mai mari puteri ale lumii în funcție de populație - China și India - au intrat cu succes în cursa pentru lideri. Din punct de vedere geo-economic, partea de Est situată cel mai aproape de Europa este o sursă de aprovizionare cu energie a pieței mondiale, în primul rând petrol, precum și gaze naturale. Părțile Orientului clasic cel mai îndepărtat de Europa au devenit o zonă inclusă activ în comerțul mondial prin furnizarea de bunuri industriale ieftine către piețele externe. Unele dintre ele s-au conectat cu succes la procesele de producere a noilor produse high-tech care deosebesc economia industrială de cea postindustrială, informațională și științifico-inovatoare. În urma ascensiunii economiei și a importanței tot mai mari a Estului în diviziunea globală a muncii, se înregistrează o creștere a ponderii sale politice în lume. În același timp, acest proces este marcat de o specificitate semnificativă și se distinge prin diversitatea și combinația de tendințe multidirecționale. De o importanță deosebită pentru luarea în considerare a Orientului din punct de vedere politic și geopolitic este factorul demografic, prezența unor mase imense de oameni concentrate acolo, constituind majoritatea absolută a populației planetei.

Obiectivele și scopurile recenziei și monografiei analitice oferite cititorului sunt de a determina locul țărilor asiatice și africane în istoria relațiilor internaționale și rolul lor în

politica mondiala. Deoarece soarta statelor asiatice și africane este strâns legată de istoria timpurilor moderne, în carte se acordă o atenție semnificativă problemelor poziției lor în diferite etape ale erei moderne. Pe lângă o retrospectivă istorică, lucrarea conține aprecieri ale posibilei evoluții viitoare a locului și rolului Orientului în procesele politice mondiale.

Când începeți cartea, trebuie remarcat imediat că problema definirii conceptelor de bază iese în prim-plan. Primul dintre ele este Estul. Ce este Estul? Ce înțelegem prin acest termen? Este neambiguu și general acceptat? Când și cum a apărut și ce conținut a fost pus în acest concept în etapele istorice anterioare și ce conținut în prezent?

Același lucru este într-o oarecare măsură adevărat în raport cu conceptele de relații internaționale și politica mondială. Desigur, există definiții și definiții mai general acceptate, dar nu totul este clar și lipsit de ambiguitate. În special, nu este ușor de stabilit linia de demarcație între categoriile de relații socio-politice la nivel mondial și politica mondială; nu este clar când istoria sistemului internațional de acțiuni predominant unidirecționale, directe, se transformă într-o globală organică, globală. sistem socio-politic cu prezența diverselor conexiuni de feedback și dacă se transformă deloc?

Vorbind despre primul dintre conceptele de bază, observăm că există, parcă, două Esturi - fizic și metafizic, real, geografic și ideal, tipologic sau arhetipal. Cu toate acestea, același lucru se poate spune despre alți termeni din această serie - Vest, Rusia, Europa, Eurasia, Nord, Sud etc. Toate, pe de o parte, au o „referire la localitate” destul de strictă, pot fi caracterizate „întemeiat”, în anumite limite geografice, iar pe de altă parte, denotă o anumită unitate metafizică condiționată, apărând ca o cultură culturală. -obiect-subiect istoric cu granițe neclare, dar cu o idee unificatoare, un nucleu semantic.

Orientul ocupă un loc aparte în gândirea socio-politică și filozofică rusă. Se știe ce importanță i s-a acordat în Rusia imperială deja la începutul secolului al XIX-lea, când, în urma mișcării spontane de explorare către est, dincolo de Urali, a început, organizat și încurajat o înaintare „conștientă” a Rusiei în Asia. de sus." Nu întâmplător Muzeul Asiatic a fost fondat la Sankt Petersburg în 1818, din

care provine din actualul Institut de Studii Orientale din Moscova și Institutul de Manuscrise Orientale din „capitala nordică”.

Studiile orientale pot fi considerate una dintre cele mai consacrate ramuri ale cunoașterii științifice, sistematizate din Rusia, aduse la ea prin voința conducătorilor din Europa. Accentul pe specialitatea Orientului a început să fie combinat în Rusia cu accent pe propria sa diferență față de Europa. Acest lucru s-a manifestat atât în ficțiune, cât și în generalizarea constructelor științifice și filozofice. Nu fără motiv, unul dintre fondatorii recunoscuți ai abordării civilizaționale a înțelegerii istoriei este N. Danilevsky, urmat de O. Spengler și A. Toynbee, deja cu un „decalaj de timp” semnificativ.

Desigur, nu se poate presupune că ideea Orientului ca opus Occidentului a apărut tocmai în Rusia și a prins rădăcini datorită acesteia. Imaginile conceptuale de acest fel, care au apărut ca un fenomen al Timpului Nou în era tiparului, și-au deschis drumul în elita europeană și cultura de masă și au trecut prin multe etape de clarificare și conceptualizare.

După ce am remarcat, de dragul completitității, esența metafizică a conceptului de Orient, subliniem că atenția principală în această lucrare este acordată primei sale laturi, aplicate, politico-geografice. Dar chiar și în același timp, rămâne posibilitatea unor definiții diferite ale acesteia din poziția civilizațiilor (complexelor

teritorial-civilizaționale), țărilor și popoarelor aparținând unor continente sau părților acestora.

În literatura și practica științifică a Rusiei moderne, sunt utilizate concepte înguste și largi ale Orientului „fizic”, geografic. În primul caz, înseamnă Asia și Africa de Nord, formată din mai multe complexe teritorial-civilizaționale. În primul rând, aceasta este lumea islamică, care se întinde pe o fâșie largă de la nord-vestul african până la centrul Asiei, cu ramuri la sud și la nord de această centură, în al doilea rând, zona indo-budistă, care include majoritatea statelor din sud și nord. Asia de Sud-Est și, în al treilea rând, regiunea confuciană-budistă din Asia de Est (Centru-Est).

Interpretat larg, Orientul sau Orientul Mare include toată Africa. Africa Neagră acționează ca a patra zonă civilizațională, unde sunt în principal elemente proprii

tradițiile pre-urbane au fost sub o influență destul de lungă a islamului și creștinismului.

În alte idei despre Orient, accentul este pus pe acesta ca suma regiunilor geopolitice formate din state situate în Asia și Africa. Mai mult, Israelul se adaugă Orientului Mijlociu musulman, iar Georgia creștină și Armenia se adaugă Caucazului de Sud. Trebuie avut în vedere faptul că atribuirea lor către Asia și, prin urmare, către Est, este de natură destul de formală și este întâmpinată cu obiecții din partea acestor societăți și state înșiși (precum și Azerbaidjan). Statutul Turciei, din care o parte este situată pe continentul european, poate fi considerat la fel de intermediar. În plus, aspirațiile sale geopolitice au o pronunțată orientare europeană, deși nu tachează cealaltă latură a identității sale - cea musulmană.

Din punct de vedere teritorial-civilizațional, Rusia este și ea o țară divizată, precum Turcia. Cea mai mare parte a suprafeței sale (peste patru cincimi) este situată în Asia, în timp ce majoritatea populației (aceleași patru cincimi) trăiește în partea europeană. Rusia este numită o mare țară eurasiatică sau eurasiatică. Ocupă 13% din masa terestră a lumii, are acces direct la trei oceane și pretinde că este prezentă atât în structurile interstatale convenționale occidentale, cât și estice (asiatice).

Rusia are statutul internațional de succesor al URSS, o superputere din Războiul Rece. Apariția sa ca o nouă realitate geopolitică, ca subiect al politicii mondiale, s-a produs concomitent cu renașterea Bisericii Ortodoxe și a tradiției de stat asociate acesteia. În același timp, tradiția creștină ortodoxă răsăriteană nu este singura, existând alături de cea larg răspândită laică, precum și cea musulmană (musulmanii reprezintă mai mult de 10% din populația indigenă).

Un mod obișnuit de a distinge Orientul „metafizic” este, după cum sa menționat deja, prin contrastul cu Occidentul. Dihotomia Vest-Est a fost adânc înrădăcinată în literatura științifică, jurnalistică și de ficțiune a New Age și, prin aceasta, în conștiința publică, inițial în Europa de Vest (în principal Anglia și Franța), apoi în alte țări și

continente conectate cu Europa. cultural și genetic. Spre Occidentul rațional, mobil, liberal

7

contrastat cu Orientul mistic, inert, despotic. Mai mult decât atât, prototipurile celor din urmă au fost în primul rând Turcia otomană, Persia și India Mughal (musulman-hindusă) și, într-o măsură mai mică, China și Japonia necunoscute de mult timp.

Opoziția Est-Vest a căpătat un nou sens în perioada post-Al Doilea Război Mondial. În legătură cu împărțirea Germaniei și Europei în părți de vest și est și începutul Războiului Rece între două blocuri conduse de URSS și SUA, Orientul în literatura politică internațională, inițial occidentală, a început să însemne tabăra socialistă, comunistă . , iar Occidentul - lumea capitalistă, liberă. Când China a aderat la Uniunea Sovietică la sfârșitul anilor 40, numele Est în raport cu blocul socialist a primit și conținut geografic și demografic, deoarece cea mai mare parte a fost mutată atât teritorial, cât și populațional în Asia.

De remarcat că în literatura științifică și expert-analitică americană din perioada postbelică, termenul de Est în sensul său european, tradițional, era foarte rar folosit. Acest lucru s-a datorat faptului că pentru Statele Unite conceptele geografice de est și vest au o semnificație diferită de cea europeană, deoarece la est de ele se află Europa, iar la vest este Asia. În plus, fiind o țară dependentă din punct de vedere colonial de origine, Statele Unite au încercat să nu împărtășească viziunea colonialistă a europenilor asupra Estului și au considerat că este avantajos din punct de vedere politic pentru sine să o abandoneze în contextul decolonizării. Datorită faptului că a fost gândirea americană că, după război, a devenit pioniera în știința occidentală a relațiilor internaționale, a avut loc o înlocuire a conceptelor în ea - Orientul în înțelegerea sa tradițională a făcut loc, în cea mai mare parte, Orientului în terminologia Războiului Rece.

Folosirea tradițională a termenului Răsărit nu a fost însă complet înlocuită. În tradiția sovietică americană opusă, după o oarecare ezitare, au decis să nu o abandoneze (este tipic ca Institutul de Studii Orientale al Academiei de Științe a URSS a fost redenumit Institutul Popoarelor Asiatice în 1960, dar în 1969 și-a revenit numele anterior). Mai mult, Orientul în folosirea sovieto-marxistă a termenului însemna adesea nu numai Asia și Africa, ci și toate țările subdezvoltate dependente de imperialism, inclusiv America Latină.

8

cer. Iar țările din Est în sens strict (Asia și Africa de Nord) au fost interpretate ca cele mai evidente exemple de state dependente subdezvoltate. Metodologia sovietică a avut o influență notabilă asupra literaturii științifice a întregului lagăr socialist, mai ales în anii 50-70 ai secolului trecut, precum și gândirea marxistă de stânga din unele țări dezvoltate.

În același timp, în Occident, în lucrările aparținând principalului „flux” ideologic, Orientul a păstrat adesea aceleași conotații

(interpretări). Acest lucru este valabil mai ales pentru cele mai puternice dintre tradițiile britanice europene-colonialiste. Utilizarea termenilor sinonimi Orient și Orient, desemnând regiunea Orientului Apropiat și Mijlociu și Asia, a fost destul de stabilă în literatura de specialitate engleză în perioada de după încheierea ultimului război mondial.

Utilizare similară a cuvintelor a fost observată în fostele țări coloniale din zona britanică, în primul rând în India. Deși atât acolo, cât și în alte state eliberate, ei au căutat și încă caută activ să înlocuiască acest termen, care are o aromă colonialistă, cu unul neutru, precum Asia. Între timp, în Japonia atitudinea față de termenul de Est este destul de loială (există un Institut de Culturi Orientale în Tokyo etc.). Aparent, soarta istorică specială a Japoniei în epoca colonialismului a avut un impact, precum și amplasarea ei chiar la marginea emisferei estice , de partea soarelui răsărit (pentru continentul eurasiatic și Europa) și la est de China. .

Pe măsură ce unitatea țărilor în curs de dezvoltare din Asia și Africa, precum și America Latină (Caraibe și America de Sud) și Oceania s-a consolidat în anii 1960-80, termenul de Sud a intrat în uz pentru a desemna toate aceste regiuni mai puțin dezvoltate, spre deosebire de Nordul ca zonă a statelor industrializate, în primul rând capitaliste, dar și socialiste. În această perioadă, într-o anumită măsură, conceptul de Est ca echivalent al dependenței și al subdezvoltării a fost erodat și înlocuit de Sud. Opoziția Vest-Est este adesea înlocuită de perechea Nord-Sud, iar cooperarea și acțiunile comune ale țărilor mai puțin dezvoltate sunt desemnate drept contacte Sud-Sud.

De la sfârșitul Războiului Rece, poziția dominantă a Occidentului, condusă de Statele Unite, a devenit punctul central al cercurilor academice și al experților. Contururile de formare a unipolare

lumea sau un sistem monopolar de relații internaționale, în special în economia globală, au dat relevanță opoziției Vest-Non-Vest. Prin Occident se înțelegeau cel mai adesea state dezvoltate economic cu o populație predominantă de cultură creștină occidentală, adică. Europa de Vest, SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă. Din punct de vedere geo-economic, Japonia aparținea și ea Occidentului. În consecință, țările mai puțin dezvoltate aparținând diferitelor complexe teritoriale și civilizaționale au căzut în Non-Vest. Mai mult, în ceea ce privește natura și tipul dezvoltării economice, statele non-occidentale au diferit semnificativ, împărțindu-se în țări cu dezvoltare rapidă care atinseseră un nivel mediu în ceea ce privește producția de venit pe cap de locuitor, țări mai puțin dezvoltate cu dezvoltare lentă, producătoare de petrol. state cu un nivel excepțional de ridicat de venit pe populație indigenă, precum și țări post-socialiste cu economie de tranziție, de tranzit.

La începutul a două secole și milenii, după depășirea consecințelor crizei economice din 1997-98. în Asia (în primul rând de Est și Pacific) și o ușoară încetinire în 2000-2001. A început o redresare economică încrezătoare, liderii în ceea ce privește ratele de creștere fiind două țări gigantice în ceea ce privește populația și încă sărace

în ceea ce privește venitul pe cap de locuitor - China și India. Creșterea puternică a sistemelor lor economice naționale (în RPC a fost observată în ultimele peste trei decenii) forțează mulți cercetători și observatori să arunce o privire nouă asupra perspectivelor economiei și politicii mondiale. Împreună cu Japonia, care păstrează un mare potențial, precum și cu țările nou industrializate din zona Asia-Pacific, toate acestea deplasează în mod clar centrul de greutate al progresului economic global spre Est.

Criza financiară și economică globală din 2008-2009. a avut un impact negativ asupra lui. Rata de creștere a economiei RPC a scăzut de la 10-12 la 8-9%, iar în India - de la 8-9 la 6-7%. Dar cu o scădere relativă a ratelor, acestea rămân absolut foarte ridicate. Ambele economii arată mult mai bine decât principalele țări occidentale - SUA, Germania, Anglia, Franța, Italia etc., unde s-a înregistrat o scădere reală nu numai a ratei de creștere a produsului național, ci și a producției sale în sine. . Prin urmare, putem presupune că criza nu a perturbat tendințele în configurația geo-economică a lumii.

10

Revenind la problema Orientului ca unitate speculativă, observăm că, potrivit unor evoluții teoretice influente efectuate recent în Europa, lumea umană apare de la primele pagini ale istoriei până în prezent ca o internațională potențial și apoi efectiv unificată. sistem2. Ea păstrează totuși importanța popoarelor-națiuni-state ca elemente principale, deși nu singure, și, în consecință, posibilitatea grupării lor într-un mod care să corespundă ideilor ideal-tipice despre Orient și Occident.

În general, se poate vorbi însă despre slăbirea rolului opozițiilor acceptate anterior în literatura științifică și analitică. O serie de lucrări originale ale autorilor autohtoni au propus o viziune diferită asupra diviziunii geo-economice a lumii, evidențiind grupări de țări numite Noul Orient (industrial), Sudul Adânc (excepțional subdezvoltat) etc.3. Între timp, deși realitățile geo-economice sunt de mare importanță pentru relațiile internaționale, acestea din urmă depind și de o serie de alți factori - politici, sociali, culturali etc. Ei sunt cei care dau, în opinia noastră, specificul Orientului, justificând analiza locului și rolului său în mediul politic mondial modern.

Trecând acum la celelalte două concepte de bază ale cărții - relații internaționale și politică mondială - trebuie remarcat că ele sunt destul de apropiate unul de celălalt, iar cu o anumită interpretare, domeniile lor de subiect coincid în mare măsură. În același timp, relațiile internaționale, ca disciplină științifică și educațională, sunt semnificativ „mai vechi” decât politica mondială. Cercetările în domeniul relațiilor internaționale au început însă și din punct de vedere istoric relativ recent, după ce sociologia și știința socială au început la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Studiul proceselor politice propriu-zise, care mai târziu a devenit cunoscut sub numele de știință politică, a fost separat. Pe continentul european, pionierii studiului proceselor politice au fost, după toate spusele, francezii. În paralel cu aceștia, în Anglia, Rusia și Statele Unite ale Americii au început să se desfășoare lucrări dedicate diverselor aspecte ale politicii, în principal interne.

Începutul formării științei academice și aplicate educațional despre relațiile internaționale (interstatale) în țările anglo-saxone și romano-germane a avut loc în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Dar chiar înainte de asta și în paralel cu acestea se dezvoltă cercetări în domeniul științei militaro-politice, geopoliticii și geostrategiei. Ele au dat în primul rând tonul pentru studiul relațiilor internaționale în excepțional de „fierbinte” în sensul militar al primei jumătăți a secolului al XX-lea. Totuși, în această perioadă, s-a remarcat o altă tradiție - una liberal-juridică, bazată pe dreptul internațional, acorduri între state și declarații iubitoare de pace.

Odată cu sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, problemele de asigurare a păcii și securității ies în prim-plan. În noile condiții istorice, se conturează formarea științei relațiilor internaționale în afara cadrului disciplinei militare și paramilitare (cu accent pe forță și amenințarea folosirii acesteia), ca parte integrantă a domeniului politic al cunoașterii cu un accent pe procedurile de conciliere juridică, politico-juridică și contractuală.

Pe baza acestor aspecte juridice, relațiile pașnice interstatale au avut prioritate în studiul afacerilor internaționale. Mai mult, odată cu crearea Națiunilor Unite (ONU) și creșterea numărului de țări independente (în principal datorită celor eliberate ca urmare a prăbușirii imperiilor coloniale), statele mari și mici au început să fie percepute ca participante suverane la o ordine internaţională organizată democratic.

Reducerea relațiilor internaționale la relații interstatale (MO la IGO) a fost facilitată și de utilizarea cuvintelor în principalul lexic diplomatic al englezei și francezei. Termenul de națiune în ambele limbi înseamnă o națiune și un stat, precum și o țară ca stat-națiune. Și de aceea, expresia relații internaționale este înțeleasă ca relații între națiuni, state suverane. Folosirea cuvintelor rusești nu are restricții de acest fel, deoarece conceptul de oameni nu este reductibil la stat. În epoca sovietică, relațiile internaționale erau interpretate ca incluzând, pe lângă interstatala oficială, și un nivel neoficial, determinat de legăturile ideologice de partid și de clasă sindicală.

Acest tip de practică de depășire a cadrului național-suveran, caracteristică în special lagărului socialist din primele etape ale Războiului Rece, a contribuit la erodarea conceptului de relații interstatale. În anii 1960-70, acestea au fost completate de acțiunile agenților nu doar de natură ideologică, ci și economică. Activitatea corporațiilor transnaționale

(TNC), nu întotdeauna identice sau care coincid direct cu activitățile guvernelor în care se află sediul lor, au devenit o parte esențială a politicii internaționale, împingând și mai departe granițele proceselor

care depășesc cadrul național-statal. În același timp, s-a înregistrat o creștere a numărului și a autorității în creștere a organizațiilor internaționale neguvernamentale, în principal de profil cultural și umanitar, precum și a celor care activează în domeniul asigurării legalității, ordinii și securității internaționale.

Pe măsură ce structura afacerilor internaționale devine mai complexă, este nevoie de o nouă abordare a științei care le descrie și le analizează. În anii 70 ai secolului XX au intrat în circulație științifică conceptele de politică mondială, societate sau comunitate mondială, interacțiuni internaționale, regimuri etc.

În literatura rusă, chiar și în epoca sovietică târzie, în timpul formării științei naționale a relațiilor internaționale, s-a încercat să tragă o linie între termenii relații internaționale și politică mondială. S-a remarcat că însuși conceptul de relații, interconexiuni se concentrează pe statică, echilibrul de forțe, alinierea lor obiectivă, iar esența politicii este acțiunea intenționată, dinamica procesului, consacrată într-o nouă compoziție pe arena internațională[4]. Acest tip de distincție are temei, deși statica și dinamica sunt două aspecte ale unui singur întreg. Relațiile internaționale surprind într-o mai mare măsură momentul interacțiunii lin, evolutive, ciocnirea intereselor diferitelor forțe și persoane care acționează pe arena internațională, care în literatura de specialitate sunt adesea numiți actori (de la cuvântul act, acțiune) și lumea. politica se concentrează asupra acțiunii în sine, asupra inițiativei, acceptării și implementării deciziilor, asupra programelor, strategiilor principalelor participanți la procesele internaționale, proiectelor țintă a acestora, ciocnirea și influența reciprocă a voințelor și intențiilor.

Mai pot fi identificate cel puțin două diferențe între subiectele relațiilor internaționale și ale politicii mondiale. Primul este că relațiile internaționale implică, în primul rând, state care sunt recunoscute de comunitatea mondială și duc o politică externă independentă și legitimă din punct de vedere juridic internațional. În al doilea rând, subiectul principal al MO îl reprezintă problemele relațiilor bilaterale, care pot continua sau nu la un nivel regional sau global superior.

În cadrul MP, de obicei se acordă mai multă atenție problemelor generale cu care se confruntă umanitatea sau o parte semnificativă a acesteia și căutării de soluții și soluții reciproc acceptabile. Cu alte cuvinte, spre deosebire de formatul MO, se presupune că participanții la deputați înțeleg puterea nu atât ca victoria într-o dispută cu alți subiecți, ci ca depășirea obstacolelor obiective cu care se confruntă toată lumea, deși, poate, cu o severitate diferită și în speranță. de a obţine din rezolvarea problemelor diferite beneficii[5].

Ultimul aspect este deosebit de semnificativ în stadiul actual al globalizării, acoperirea întregului spațiu al pământului de către comunitatea internațională, apariția unor astfel de consecințe ale activității umane care pot fi distructive, catastrofale, manifestându-

se diferit în diferite părți ale planetei. Politica mondială reflectă faptul vieții moderne, care trage spațiul informațional al lumii într-un singur pachet, făcând comunicarea internațională din ce în ce mai strânsă, interconectată și obligatorie reciproc. Tocmai această dinamică contribuie la schimbarea care a apărut începând cu ultima treime a secolului trecut către o atenție preferențială acordată fenomenelor și proceselor politice mondiale în detrimentul celor internaționale înțelese în mod restrâns, în principal interstatale.

În același timp, caracterul static al afacerilor internaționale astfel interpretate poate fi exprimat prin alți termeni, precum lumea sau sistemul internațional de relații, sistemul politic mondial sau mediul politic mondial. În același timp, accentul pus pe interacțiunea activă, competitivă sau de confruntare cu păstrarea locului central pentru stat (putere globală sau regională) poate fi exprimat folosind termenul de politică internațională. Cu toate acestea, nu este deloc necesar ca aceste definiții, atunci când sunt folosite de unul sau altul autor, să aibă nuanțele semantice notate aici.

În opinia noastră, recent s-a făcut o adevărată descoperire în studiul proceselor politice mondiale din țara noastră. Este asociat cu activitatea școlii de politologi internaționali MGIMO (U) a Ministerului de Externe al Rusiei și a colegilor lor de la o serie de alte centre științifice și educaționale. Realizările acestui grup de cercetători și-au găsit expresia concentrată în cartea „Modern World Politics" publicată în 2009 (edita de A. D. Bogaturov).

Politica mondială în carte este definită ca o sferă de interacțiune nedivizată între subiecții relațiilor internaționale cu privire la (a) acțiunile lor unul în raport cu celălalt;

(b) soluții la probleme globale; (c) politicile fiecăruia dintre ei în raport cu propriile probleme și situații interne. Cel mai important punct nou în această interpretare este legat de cel de-al treilea punct și se datorează necesității includerii în analiză a unor fenomene recente precum intervenția umanitară, impunerea păcii, măsurile preventive de combatere a terorismului etc.

Autorii văd că printr-o astfel de definire a domeniului subiectului, politica mondială ca disciplină riscă să absoarbă nu numai relațiile internaționale, ci și toate relațiile politice din lume. Acest lucru ar deveni justificat cu condiția ca în realitate să existe o mișcare către „depășirea suveranității" statelor individuale și formarea unei societăți mondiale omogene. Întrucât astfel de tendințe nu sunt necondiționat dominante și, în plus, impulsul către consolidarea suveranităților rămâne, domeniile subiecte ale relațiilor internaționale și ale politicii mondiale rămân în continuare diferite, deși interconectate6.

Dezvoltând acest subiect, vom atinge cunoașterea tuturor problemelor ridicate în această monografie și literatura disponibilă despre aceasta.

Formarea științei politice internaționale sovietice, așa cum am menționat mai sus, a avut loc în principal începând cu anii 1960, concomitent cu separarea cercetării politice în sine, a științelor politice, de științele sociale. Un nou impuls dezvoltării sale a fost dat în anii perestroikei, de la mijlocul anilor 1980. A afectat în primul rând jurnalismul științific, provocând apariția unor concepte originale despre funcționarea sistemelor socio-politice și economice sovietice. În științele sociale, a avut loc o erodare treptată a monopolului metodei științific-materialiste marxiste în explicarea legilor dezvoltării istorice. Din punct de vedere disciplinar, a însemnat eliminarea rolului central, de formare a sistemului, al economiei politice în structura cunoștințelor despre societate. Științele politice au început să revendice acest loc.

Procesul de creștere a rolului științei politice (în programele educaționale a înlocuit în mare măsură predarea comunismului științific) s-a accelerat după prăbușirea blocului socialist și a URSS. Acest lucru s-a reflectat și în starea studiilor politice internaționale, care a început o deriva notabilă către liberalism și pluralism, precum și adoptarea activă a tehnicilor și realizărilor științei occidentale încă din anii '80. Interior

În această perioadă, se pot identifica și subperioade de evaluare necritică la prima vedere a lucrărilor oamenilor de știință occidentali și depășirea acestei abordări ca dominantă de la mijlocul anilor 1990 și mai ales în anii 2000.

În ultimele aproape două decenii, începând cu anul 1991, un număr mare de lucrări științifice, manuale educaționale și metodologice de științe politice, relații internaționale și politică mondială au fost pregătite și publicate în țara noastră, iar câteva centre de vârf pentru studiul acestui domeniu problematic au fost elaborate. fost format.

Printre acestea se numără Universitatea de Stat din Moscova. M.V. Lomonosov, în special Institutul Țărilor din Asia și Africa și recent deschisa Facultatea de Politică Mondială, Institutul de Economie Mondială și Relații Internaționale al Academiei Ruse de Științe, o serie de alte institute academice, inclusiv Institutul Orientului Îndepărtat, Institutul de Studii Africane, Institutul SUA și Canada, Institutul Europa. În afara Moscovei, activitatea de cercetare și predare în domeniul relațiilor internaționale și al politicii mondiale se desfășoară la universitățile din Sankt Petersburg, precum și la Nijni Novgorod, Volgograd, Kazan, Perm, Novosibirsk, Tomsk, Barnaul și alte orașe.

Pe piața cărții au apărut produse dintr-o serie de industrii (departamentale), precum și noi institute de cercetare, centre, fundații și instituții. Au devenit cunoscute publicații de la Institutul Rus de Studii Strategice, Forumul științific și educațional pentru relații internaționale, Centrul Carnegie din Moscova și altele.

Reputația celui mai mare centru de științe politice interne și de cercetare politică internațională a fost păstrată și consolidată de Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moscova - MGIMO

(Universitate). Un număr semnificativ de lucrări științifice-analitice și educaționale-metodologice pe probleme orientale și politico-istorice au fost pregătite în anii 2000 la departamentul de studii orientale al acestei universități și cercetare în științe politice - la celelalte departamente ale acesteia.

Institutul de Studii Orientale al Academiei Ruse de Științe desfășoară activități de cercetare semnificative în domeniul istoriei și politicii Asiei și Africii de Nord. Lucrările științifico-analitice și de recenzie-rezumat despre istoria și problemele moderne ale dezvoltării țărilor asiatice și africane publicate de el, împreună cu cărțile de natură similară publicate de Universitatea de Est fondată de el, au devenit parte integrantă a literaturii necesare pentru stăpânirea industriei.

Problematica studiilor orientale politice (științe politice). În acest sens, trebuie remarcate în mod deosebit volumele V și VI ale Istoriei în mai multe volume a Orientului și o serie de monografii despre istoria țărilor Orientului în secolul al XX-lea.

Dintre lucrările din ultima perioadă despre istoria relațiilor internaționale, cea publicată în 4 volume, ed. A. D. Bogaturova „Istoria sistemică a relațiilor internaționale” (M., 2000-2004). Un număr semnificativ de studii și manuale despre problemele regionale ale relațiilor internaționale, legate în primul rând de Est, și procesele politice care au loc acolo, au fost realizate de A. D. Voskresensky și colegii săi de la MGIMO. Dintre acestea, merită menționate monografiile colective „Est - Vest. Subsisteme regionale și probleme regionale ale relațiilor internaționale” (Moscova, 2002), „Sisteme politice și culturi politice ale Estului” (Moscova, 2006), „Conflicte în Est, etnice și confesionale” (Moscova, 2008).

O analiză destul de detaliată a teoriilor și conceptelor occidentale în domeniul studierii politicii mondiale și a relațiilor internaționale este conținută în multe publicații educaționale și științifice. O serie de lucrări se disting prin respingerea și critica la principalele tendințe din știința politică occidentală și teoria politicii mondiale și internaționale. În același timp, în ultimii ani, traducerile unui număr semnificativ de cărți și articole scrise de politicieni și oameni de știință cunoscuți din Occident precum G. Almond, R. Aron, 36. Brzezinski, A. Besancon, E. Gellner , F. Zakaria, P Kennedy, G. Kissinger, F. Fukuyama, A. Etzioni etc.

Având în vedere specificul cărții, care atinge nu numai problemele politicii mondiale și relațiile internaționale, ci și tema Orientului, trebuie remarcată și literatura pe această temă. Interesul pentru Orient pentru știința rusă și gândirea socio-politică este profund și constant. Acest lucru se explică în mod evident prin poziția civilizațională și geopolitică deosebită a Rusiei, deja menționată mai sus, ca entitate statală care a apărut la joncțiunea culturilor Occidentului și Estului. Multe minți remarcabile ale Rusiei s-au îndreptat către problemele estice încă din secolul al XIX-lea, în special spre sfârșitul acestuia și în primele decenii ale secolului al XX-lea. Studiul Orientului s-a format în Imperiul Rus ca un complex

științific istorico-filologic special sub influență metodologică europeană (aceasta a fost însă originea altor domenii ale cunoașterii științifice). În același timp,

17

Actualul complex științific din Rusia a ocupat, poate, un loc mai proeminent în sistemul științelor decât în țările europene. La urma urmei, Rusia, timp de mai bine de jumătate de secol înainte de Primul Război Mondial, a avansat activ în direcțiile de sud-est și est, în zonele Asiei Centrale (Centrale) și Orientul Îndepărtat. Este clar că interesele politicii de stat au modelat reacția publică corespunzătoare, afectând starea științei și a cursurilor educaționale.

Impulsul primit în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, deși a dat roade în primele decenii de putere sovietică, nu a primit un sprijin semnificativ suplimentar. După cel de-al Doilea Război Mondial, studiile orientale sovietice s-au transformat dintr-un complex predominant istorico-filologic într-un domeniu larg interdisciplinar, cu un clar accent politico-economic, de clasă socială. În etapa post-sovietică s-a înregistrat o renaștere a interesului față de fenomenul cultural și civilizațional al Orientului, cu trăsăturile proeminente ale culturii politice a țărilor asiatice și africane, fiind puse în evidență poziția lor geopolitică și geo-economică. Înțelegerea rolului Rusiei în Est și dezvoltarea bazelor relațiilor sale cu statele din această superregiune au devenit foarte relevante.

În ultimii ani, studiile orientale ca disciplină științifică și educațională au dobândit o nouă calitate. Este considerată ca parte a lumii studiilor regionale cuprinzătoare, o disciplină recunoscută la nivel internațional, studiată în principal în cadrul științelor politice și politice mondiale.

Dintre clasicii studiilor orientale ruse, care s-au ocupat în lucrările lor de problemele studierii Orientului în Rusia și în lume, trebuie remarcați, în primul rând, academicienii V. M. Alekseev și V. V. Bartold, I. Yu. Krachkovsky, ca precum și un important istoric militar și etnolog A. E. Snesareva, geograful P. P. Semenov-Tyan-Shansky și alții.

Problemele Orientului (și părțile sale individuale) în contextul dezvoltării istorice și socio-economice mondiale în știința internă în ultimele decenii au fost și sunt studiate de specialiști precum L. B. Alaev, L. S. Vasiliev, Yu. V. Gankovsky, Ya. N. Guzevaty, N. A. Dlin, B. S. Erasov, N. A. Ivanov, R. G. Landa, V. A. Melyantsev, G. I. Mirsky, V. V. Naumkin, V. G. Rastyannikov, E. B. Rashkovsky, L. I. Reisner, L. A. A., etc.

18

Din această listă ar trebui să evidențiem doi istorici cunoscuți care au acordat o mare atenție Orientului în conceptele lor de dezvoltare istorică generală. L. S. Vasiliev acordă o importanță fundamentală istoriei lumii bifurcării (diviziunii) în Est și Vest. Orientul, în înțelegerea lui, este un fenomen cultural și istoric care nu are aproape nimic de-a face cu geografia. Prin Occident, el înseamnă lumea

antică, elemente ale căreia au ajutat la renașterea Europei de Vest în timpurile moderne și au condus la ridicarea acesteia deasupra restului lumii. El clasifică toate societățile antice și recente, non-europene în geneză, drept orientale, care nu au suferit transformarea tipului vechi burghez, în care individul, proprietarul privat, a primit un avantaj asupra colectivului, a guvernului și a instituțiilor sale. . Orientul devine un simbol al stabilității conservatoare7.

Conceptul lui L. S. Vasiliev, pe lângă acest punct, rezumat în dominația fenomenului „putere-proprietate” în Orient, conține o revizuire convingătoare a postulatelor marxiste care au dominat istoriografia internă a epocii sovietice, în special primatul. a bazei economice şi sociale asupra suprastructurii politice şi culturale. Un alt istoric L.B. Alaev acordă mai puțină importanță diferențelor dintre Est și Vest8. Recunoscând apariția dihotomiei Vest-Est în vremurile străvechi, el se opune absolutizării acesteia. Fiind, în special, un susținător al conceptului de feudalism răsăritean, el este înclinat să vadă paralelismul, marcat de întârzierea Orientului, în mișcarea înainte a două varietăți de sisteme istorice și sociale.

Noua interpretare a opoziției Est-Vest, propusă recent de A. V. Vinogradov9, merită atenție în multe privințe. Contrastând Europa și China ca două „coduri” diferite ale dezvoltării statale-politice și socio-politice, el concluzionează că este necesar să se țină seama de caracteristicile Orientului, concentrate în China, în conceptele de bază ale științelor sociale.

În literatura științifică străină, atât în perioadele anterioare, cât și în etapa actuală, problema Orientului în ansamblu a primit mai puțină atenție. În același timp, în baza rădăcinii cunoștințelor și viziunilor socio-filosofice din secolele XVIII-XVII. a existat o idee despre civilizațiile din Orient, în primul rând chineză, indiană, islamică și dihotomia Vest -

Est. Este suficient să numim numele lui I. Herder, G. Hegel, I. Goethe, C. Montesquieu și, în final, K. Marx, F. Engels, pentru a contura, ca o primă aproximare, cercul remarcabililor. oameni de știință care s-au interesat de problemele Orientului în legătură cu reflecțiile asupra soartei istoriei și politicii lumii.

În literatura străină modernă există multe lucrări despre „Est” – lumea arabo-musulmană, Turcia, Iran, India, Pakistan, China, Japonia, Indonezia și zone religioase, culturale, civilizaționale. Dintre autori merită amintiți cel puțin A. Sh. Aizenstadt, D. Eikelman, A. S. Ahmed, D. Barnett, K. Geertz, B. Lewis, L. Pai, J. Piscatori, O. Pya, J. Firebank, J. Esposito.

Conceptul lui S. Huntington, apărut la începutul anilor 1990, a dezvoltat o viziune asupra politicii internaționale din perspectiva unei „ciocniri de civilizații”10, care a devenit foarte celebră. Occidentul, conform teoriei sale, pierde teren în fața complexelor civilizaționale răsăritene, care câștigă putere și sunt predispuse la agresiuni, în primul rând islamice, iar în viitor și chinezo-confuciane.

Dintre autorii care au avut cea mai mare influență asupra dezbaterii pe problemele interacțiunii dintre Est și Vest, se remarcă, fără îndoială, E. Said11. Insistând asupra tendinței și părtinirii orientalismului occidental, el a provocat un val de sprijin și critici. Pe baza ideilor despre natura ideologică personalizată a științelor occidentale despre Orient, se formează un răspuns în țările din Asia și Africa, servind uneori drept bază pentru convingerile politice radicale. În același timp, au și un început de fond, un accent pe egalitatea culturilor, nevoia de dialog între ele și influența reciprocă constructivă.

Note

1 Expresia „Big East” a fost introdusă de A.D. Voskresensky (vezi în special monografia colectivă „Conflicts in the East: Ethnic and Confessional” publicată sub redacția sa. M.: Aspect Press, 2008, p. 10). Dar considerând Orientul ca Asia și întreaga Africă are o istorie lungă în știința rusă. Este suficient să reamintim că studiul continentului african înainte de decizia luată în 1959 de a crea un Institut separat pentru Africa în cadrul sistemului Academiei de Științe a fost efectuat la Institutul de Studii Orientale.

2 Buzan B., Little, R. International Systems in World History. Refacerea studiului relațiilor internaționale. Oxford: Oxford University Press, 2000.

3 Vezi: Comunitatea globală: un nou cadru de referință. Rukov. proiect și resp. ed. A. I. Neklessa. Sankt Petersburg: Aletheya, 2000.

4 P. A. Tsygankov, de acord cu opinia reflectată în literatura internă de la sfârșitul anilor 1980, pornește de la faptul că „politica mondială este un factor activ care modelează relațiile internaționale”. Tsygankov P. A. Teoria relațiilor internaționale. M.: Gardariki, 2002, p.28.

5 Conform definiției politologului american K. Deitch, „puterea este capacitatea de a câștiga în conflict și de a depăși obstacolele” citat. de: Russett V., Starr H. World Politics. Meniul pentru alegere. N.V., W.H. Freeman and Company, 1992, Ediția a patra, p. 126-127.

6 Politica mondială modernă. Analiza aplicata. Ed. A. D. Bogaiurova. M.: Aspect Press, 2009, p. 34-37.

7 Vasiliev L. S. Istorie generală. În 6 volume.Volum 1. Orientul antic și antichitatea. M., Şcoala Superioară, 2007; Volumul 2. Orientul şi Occidentul în Evul Mediu. M.: Liceu, 2007; Istoria generală. Volumul 3. Orientul și Occidentul la începutul timpurilor moderne. M.: Liceu, 2008.

8 Alaev L. B. Istoria Orientului tradițional din cele mai vechi timpuri până la începutul secolului al XX-lea. M.: MGIMO, 2004; Alaev L. B. Istoria Orientului. Epoca primitivă. Antichitate. Evul mediu. Timp nou. M.: ROSMEN, 2007.

9 Vinogradov A. „Coduri” politice de stat ale Estului și Vestului // Procese internaționale. T. 4., nr. 1, 2006, p. 4-20.; vezi si cap. 17 în cartea Modern World Politics. M., 2009, p. 333-355.

10 Huntington SP Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. NV: Touchstone, 1996.

11 A spus E. Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient. NV, 1979.

Capitolul 1

TENDINȚE DE FORMARE ȘI CARACTERISTICI DE FUNCȚIONARE ALE SISTEMULUI GLOBAL DE RELAȚII INTERNAȚIONALE

În primele capitole ne vom concentra asupra unei interpretări a relațiilor internaționale care plasează statul-națiune modern în centrul considerațiilor și, în acest sens, ne vom ocupa în primul rând, deși nu exclusiv, de relațiile interstatale. Deși trebuie spus că termenul internațional are rădăcini profunde, deși uitate de-a lungul timpului, care revin în tratatele medievale în limba latină. Statul se distinge prin unitatea a trei aspecte interne - teritoriu, populație și organizare politică și unul extern - recunoașterea ca egală cu acestea de către alte state1. Un alt concept - puterea - este asociat cu un stat destul de puternic care, de regulă, urmărește o politică externă activă. Termenul englez de stat este tradus în rusă atât ca stat, cât și ca stat, adică. parte a unei singure entități de stat (state din SUA și India). Pentru a desemna o țară-stat, un stat național în limba engleză, se obișnuiește, de asemenea, să se folosească termenul de națiune, stat-națiune sau stat independent, stat independent (etimologic, acest concept este asociat cu un stat, poziție, iar cuvântul națiune este asociată cu generarea, nașterea unei noi comunități)2.

În interpretarea tradițională a literaturii sovietice, statul apare împreună cu clasele în care este împărțită comunitatea oamenilor. Acesta este însă doar un aspect al originii sale, cel social. Principalul lucru în stat este organizarea politică, care este creată într-o anumită fază a dezvoltării civilizației umane. Politica, care include două elemente principale - puterea și organizarea, ține împreună cealaltă sută

rons de funcționare a unui colectiv de oameni, iar acest lucru se întâmplă în cursul unei evoluții complexe care se întinde pe câteva zeci de mii de ani. Istoria civilizației (spre deosebire de sălbăticie și barbarie, sau de istorie spre deosebire de preistorie) are doar aproximativ 6.000 de ani, începând cu apariția marilor culturi ale antichității în Orient, în Mesopotamia (Mesopotamia) și Egipt, iar mai târziu în valea râului Indus (proto-indian) și râul Galben (chineză veche). Civilizaţiile focale s-au dezvoltat în zonele aluvionare fluviale sub formă de complexe de state timpurii (oraşe-state)3.

Lumea antică era împărțită. Unitatea umanității nu a existat de fapt (cu adevărat). Civilizațiile urbane focale învecinate erau în contact

unele cu altele, dar conexiunile lor sporadice nu au creat complexe stabile. Legăturile dintre civilizațiile îndepărtate erau indirecte, „releu” (transmise prin intermediari) în natură. Astfel, doar „ecourile” a ceea ce se întâmpla în Europa și Orientul Mijlociu au ajuns în China.

Între timp, au existat în interiorul focarelor și, pe măsură ce se dezvoltau, au devenit mai apropiate și mai intense. Cu toate acestea, chiar și la sfârșitul etapei timpurii de civilizație în ansamblu, se pare că nu au acoperit nici măcar o cincizecime din pământ. 10 mii de ani î.Hr. sau epoca creștină (adică înainte de nașterea lui Hristos), populația mondială era, conform istoricilor și demografilor, 1-4 milioane și 4000 de ani (până la începutul perioadei civilizațiilor timpurii) - 7 milioane .a crescut ulterior cu aproximativ jumătate pe mileniu, astfel încât în anul 1000 î.Hr. 50 de milioane de oameni trăiau deja pe Pământ (conform estimărilor aproximative, desigur)4.

Primul mileniu î.Hr., potrivit filosofului german din secolul al XX-lea Karl Jaspers, a fost un punct de cotitură în dezvoltarea omenirii. În același timp, în trei regiuni direct neînrudite - în lumea occidentală, în terminologia ei (Grecia, Roma, Egipt, Palestina, Iran), în India și China, a avut loc o creștere a spiritualității, iar epoca mitologică anterioară a fost înlocuită. de o lume filozofică şi speculativă inspirată. Paralelismul în timp văzut de filosof, deși nu este singurul remarcat de diverși autori în istoria antică și chiar ulterioară, continuă să fie considerat o piatră de hotar majoră și este cunoscut sub numele de „Epoca Axială” între 800 și 200 î.Hr. î.Hr Mai mult, „axa istoriei lumii” trece în jurul anului 500 î.Hr. Potrivit lui Jaspers, noua lume corespunde și unei anumite structuri sociale,

precum şi un tip similar de organizare a spaţiului politic. În China, India și Grecia, mijlocul mileniului este epoca statelor mici și orașelor-stat, urmată de crearea imperiilor. Perioada lor de glorie s-a produs deja după perioada axială și s-a manifestat mai ales clar în vestul continentului eurasiatic (Imperiul Roman) și în estul acestuia, în China (Imperiul Han)5.

Interpretarea lui K. Jaspers a unității istoriei este doar una dintre variantele unor astfel de construcții filozofice care dau o idee despre contracția treptată a spațiului uman și despre manifestarea unității logice, istorice și metafizice în acesta; inclusiv unitatea de organizare politică, atât internă cât și externă, sub forma comunităților statelor vecine.

În cele două mii de ani de când istoria a trecut prin presupusa axă, omenirea a făcut pași majori înainte în multe direcții. Toate cele mai semnificative sisteme religioase, așa-numitele, au apărut și au prins contur. religiile lumii, productivitatea muncii, atât agricolă (agricolă), cât și meșteșugărească (industrială), a crescut de multe ori; pe baza descoperirilor experimentale și științifice, tehnologia și diferitele arte au fost îmbunătățite, viața materială și condițiile de viață ale oamenilor s-au îmbunătățit. devin mai perfecti. Prin 1500 d.Hr Populația mondială a crescut din anul 500 î.Hr. de aproximativ zece ori, însumând, după diverse estimări, de la 425 la 540 de

milioane, aproximativ o jumătate de miliard de oameni. Dezvoltarea umană a spațiului terestre, precum și utilizarea mării în scopul deplasării și deplasării mărfurilor, atât pașnice, cât și militare, se pare că nu mai puțin au crescut în aceeași sumă.

Viața spirituală și politică a devenit de multe ori mai complicată. Noua lume spiritualizată a încetat să mai fie regatul religiilor magice, lipsa de reflecție, dominația principiilor colective asupra principiilor private, primatul principiilor comunale și al regimurilor despotice. Elemente noi care își au originea în lumea antică și au acoperit în principal regiunea acesteia, au transformat totuși paleta întregii istorii umane. Apariția unei persoane libere, a unei noi „specii" de oameni în Grecia antică și Roma a marcat un pas uriaș înainte în istoria întregii omeniri, în ciuda, și poate datorită, bifurcării în căile evoluției occidentale și orientale („ marea bifurcaţie" după L. S. Vasiliev6) . Credința în mântuirea individuală, proclamată în creștinism, era și cea mai mare

astăzi în istoria lumii, răspândind tradiția auto-conștiinței individuale în alte domenii și influențând islamul și alte sisteme religioase.

Noua eră a fost însoțită de apariția îndoielilor filozofice și a reflecțiilor științifice. A dat naștere nu numai la mari religii, ci și la mari filozofii. Si acelea. iar altele au contribuit la introducerea principiilor spirituale și ideologice în sfera politică, ceea ce a contribuit la unificarea diferitelor zone ale ecumenei (lumea dezvoltată). Etica confuciană a stat la baza Regatului de Mijloc chinez, care și-a extins influența la periferiile barbare. Budismul din timpul domniei lui Ashoka a întărit bazele civilizației indiene. Filosofia greacă a contribuit la prima încercare de cucerire a „lumii" de către Alexandru cel Mare, a dus la elenizarea unui spațiu vast la joncțiunea a trei continente - Europa, Asia și Africa, iar apoi la prima experiență de succes a „lumii". " Imperiul Roman.

Islamul a dat naștere Califatului Arab, care a unit pământurile întregului Orient Mijlociu și Africa de Nord până la vârfurile de sud-est ale Europei. Creștinismul în versiunea sa răsăriteană (ortodoxă) a fost însoțit de instaurarea puterii bisericești-imperiale bizantine, care și-a extins influența în nordul și estul Europei (Rusia de la Kiev și Moscova). Imperiul Roman de Apus s-a transformat în Imperiul Franc sfințit de catolici și apoi în Sfântul Imperiu Roman, în mare parte simbolic, al națiunii germane. Lumea catolico-imperială a preluat stăpânirea întregii părți de vest (insulară și peninsulară) a Europei, inclusiv subregiunile sale centrale, sudice și nordice. În același timp, lucrurile nu au ajuns până la punctul de a condensa într-unul întreg spațiul pământesc locuit de oameni. Acest lucru a devenit posibil abia odată cu începutul New Age, la cumpăna dintre secolele al XV-lea și al XVI-lea7.

Apariția unui astfel de timp, epoca Modernității, a modernizării, a fost marcată de ascensiunea Occidentului, adică. civilizație cu centre în sud-vestul și nord-vestul Europei și apariția acolo a unui sistem de state teritoriale, naționale moderne8. Formațiunile politice de tip

tradițional se bazau pe principii dinastice sau teocratice (precum și combinarea lor) și erau fie imperii (state militarizate și centralizate), mari și mici (regate, principate), fie parte din ele, adică. subordonate efectiv sau formal, posesiuni vasale.

25

Structura complexă a lumii politice europene, în primul rând germană și italiană, a fost explicată prin lupta și împletirea puterii spirituale și temporale - autoritatea papei, a șefului Bisericii Catolice, pe de o parte, și a Sfântului Împărat Roman. , pe de altă parte. Un tip special a fost reprezentat de orașe comerciale, orașe-stat și uniuni ale unor astfel de orașe. Ca să spunem oarecum grosolan, putem spune că baza formațiunilor politice de primul tip a fost exploatarea fiscală a țăranilor și războiul (tâlhăria), iar baza celui de-al doilea a fost producția artizanală și pacea (schimbul). În combinația lor, ele au creat echilibrul necesar existenței sistemelor complexe ale societății umane, atât închise (interne, „naționale”), cât și deschise (externe, „internaționale”).

Ascensiunea Occidentului a început cu expansiunea sa spre exterior (pe mare) prin „porțile” de sud-est ale Europei (Spania și Portugalia) și mișcările de reformă religioasă din restul Europei de Vest. Primul fenomen a întărit poziția catolicismului, puterea Papei și a împăraților de mai târziu ai Sfântului Imperiu Roman (Habsburgi), în timp ce al doilea, dimpotrivă, a slăbit aceste poziții. Unul dintre rezultatele războaielor religioase brutale care s-au desfășurat în centrul Europei a fost tocmai un nou tip de stat, liber de puterea clerului (clerul catolic și monarhii bazându-se pe sprijinul acestuia), precum și un sistem de state libere de presiunea Romei9.

În secolele XVI-XVII. Treptat, a apărut un sistem juridic internațional. Principiile sale au fost deja conturate de Pacea de la Augsburg din 1555, care a proclamat de fapt principiul „a cărui putere este religia sa” (cuius regio, eius religio). Finalizarea procesului este de obicei asociată cu pacea din Westfalia, care a pus capăt Războiului de 30 de ani din Europa dintre Imperiul Habsburgic cu centre în Austria (statul german de sud-Reich) și Spania, Franța catolică, Suedia protestantă. și principate germane protestante (de fapt vorbim nu de unul, ci de două tratate semnate în 1648 și 1649 în regiunea germană Westfalia, orașele episcopale Münster și Osnabrück). Să remarcăm că în literatura de științe politice se obișnuiește să socotească sistemul modern de relații internaționale tocmai din acest moment istoric și să se numească lumea actuală în sens larg Westfalian.

În același timp, crearea unui complex de state național-teritoriale în Europa și internaționale corespunzătoare

26

relațiile oamenilor au continuat în viitor. Tradiția imperială catolică a avut încă o prezență puternică de ceva timp. Războiul de nouă ani 1689-1697 și Războiul de Succesiune Spaniolă 1701-1714. a condus la stabilirea conducerii Franței, Olandei și Angliei în Europa de Vest continentală ca state bazate pe o conștientizare a comunității naționale mai degrabă decât religioase.

Unii istorici moderni numesc Războiul de Treizeci de Ani Primul Război Mondial pe motiv că a fost purtat nu numai în Europa, ci și dincolo de granițele sale. Olandezii, în special, au preluat controlul asupra Ceylonului de la portughezi în timpul războiului. A doua ciocnire globală este uneori considerată a fi războiul din 1740-1748 (pentru succesiunea Austriei), în timpul căruia au avut loc operațiuni militare în afara Europei, în special rivalitatea dintre Franța și Anglia în America de Nord și India. În acest caz, cel de-al treilea război mondial pare să fie Războiul de șapte ani din 1756-1763. Principalele sale rezultate sunt din nou legate de rivalitatea colonială anglo-franceză. Războiul s-a încheiat cu o victorie pentru Anglia, atât în India, cât și în nordul Americii.

În primele două secole și jumătate ale New Age (Early Modern Time), a avut loc o expansiune semnificativă a lumii stăpânită de purtătorii culturii europene, proto-moderne. Era marilor descoperiri geografice a început la sfârșitul secolului al XV-lea. din călătoriile marinarilor care au pornit din orașele-port ale Spaniei și Portugaliei spre vest și sud în căutarea unor ținuturi noi și a unui traseu către legendara India. De acolo au adus bunuri foarte apreciate în Europa - mirodenii (în primul rând piper), folosite pentru depozitarea proviziilor alimentare, precum și bijuterii.

Între timp, cea mai scurtă rută comercială din Europa spre est a fost blocată de turcii otomani. Moștenirea otomană (beylik) a sultanatului turc din Asia Mică la sfârșitul secolului al XIV-lea. a cucerit o mare parte a Balcanilor și a devenit nucleul unui imperiu formidabil, care la mijlocul secolului următor a învins Bizanțul și apoi a înaintat spre Adriatica și Europa centrală. În 1517, sultanul otoman a cucerit Egiptul și Arabia, dându-și titlul de calif (cap spiritual) al musulmanilor devotați (suniți). Întărirea puterii turce, care i-a înlăturat pe europeni și arabi, și rivalitatea sa armată cu Iranul șiit a provocat daune semnificative comerțului cu India și țările dincolo de granițele sale.

afară, care era condusă de Europa (republicile comerciale Veneția și Genova) prin negustori arabi, perși și indieni.

„Tamponul” otoman (în cuvintele lui K. Marx) a forțat Europa să caute rute giratorii către India. În 1498, după ce au rotunjit vârful sudic al Africii și folosind curenți și vânturi favorabile, navele cu pânze ale amiralului portughez Vasco da Gama s-au apropiat de coasta de vest a Indiei. Cu șase ani mai devreme, căpitanul italian Cristofor Columb, comandând flota spaniolă, a navigat spre țărmurile Americii, pe care l-a confundat cu India - de unde și numele geografic West Indies, India de Vest. S-a înființat și denumirea de indieni (indieni, indieni roșii, indieni roșii) introdusă de spanioli pentru popoarele indigene de pe continent, numită de cartografii europeni de atunci în cinstea unui alt italian din serviciul spaniol - Amerigo Vespucci.

Dorința europenilor de a ajunge în India cu descoperirea neașteptată a unui nou continent și în spatele lui Oceanul Pacific cu întinderile sale colosale, nu a fost singura extindere a spațiului politico-mondial

(europolitic). Negustorii englezi, deplasându-se spre nord de-a lungul Scandinaviei, au „descoperit” vasta Moscova, statul rus, care a apărut în partea de nord-est a Europei pe o bază spirituală ortodoxă (creștină răsăriteană).

Ascensiunea regatului moscovit (care, bineînțeles, nu a trecut neobservat de vecinii săi imediati de vest - lituanienii și polonezii), precum și Sultanatul otoman, a venit la sfârșitul erei atacurilor nomade asupra zonelor civilizate și a devenit posibil datorită prăbușirii puterilor militare întemeiate de descendenții cuceritorilor nomazi mongoli - Hoardele de Aur centrate în regiunea inferioară Volga, statele Ilkhan din Iran și Timurizi din Asia Centrală. Slăbirea centrului Eurasiei a fost cauzată nu numai de devastările cauzate de războaie și epidemii sângeroase, cu adevărat genocide, ci și de mișcarea simultană a rutelor comerciale de la uscat la mare.

În primii 250 de ani ai timpurilor moderne, Spania și Portugalia au cucerit, învingând imperiile indiene neputincioase, America de Sud și Centrală, iar Olanda, Franța și Anglia au întemeiat numeroase colonii în partea de nord a continentului american. În această perioadă, portughezii, apoi olandezii și englezii, iar mai târziu francezii s-au limitat la înființarea de puncte comerciale și la stabilirea bazelor de sprijin în zonele de coastă.

zone ale Oceanului Indian. Ei au adus în mare parte sub controlul lor rutele maritime de-a lungul apelor sale de nord, din Arabia și Africa de Est până în Indochina și Indonezia, sudul Chinei și chiar Japonia.

Acest lucru este discutat mai detaliat în capitolul dedicat poziției subordonate a Orientului în timpurile moderne. Aici, revenind la Războiul de Șapte Ani, observăm că s-a purtat nu numai în Europa, ci între Anglia și Franța și în America de Nord și India (Asia de Sud). Până în 1750, populația lumii atingea, conform celor mai comune estimări, 700-800 milioane de oameni, adică. s-a dublat aproximativ din 1500, iar dezvoltarea spațiului terestre a crescut nemăsurat mai mult. Până la Războiul de Șapte Ani apăruse deja principala componentă a statelor, principalii participanți la ordinea politică internațională centrată în Europa. Pe lângă Franța și Anglia, printre acestea se numărau Olanda, Prusia, Rusia, Suedia, Austria, Polonia, Turcia (Imperiul Otoman). Spania și Portugalia, precum și Danemarca, au participat și ele la politica europeană, dar pozițiile lor au fost mai puțin puternice din cauza populației mici, a economiilor slabe și periferice. Toți au acordat, de asemenea, atenția principală posesiunilor de peste mări. În același timp, Spania a fost ghidată în afacerile europene în principal de Franța, Portugalia de Anglia și Danemarca de Suedia10.

Al patrulea război mondial este uneori numit o serie de campanii militare din 1798 până în 1815, inițiate de Franța sub Napoleon, deși chiar înainte de aceasta (din 1776 până în 1783), Parisul a ajutat activ coloniile nord-americane în lupta lor pentru independența față de Marea Britanie. Evaluând retrospectiv războaiele napoleoniene și din perspectiva extinderii sistemului global de relații internaționale, este logic să acordăm atenție faptului că Franța a încercat să se

răzbune pentru înfrângerea de către Anglia în Războiul de Șapte Ani de la mijlocul secolului al XVIII-lea. . Deși francezii au eșuat, evenimentele tulburi de la începutul secolului au început procesul de schimbări semnificative în harta politică a lumii.

Al patrulea război, care a avut o semnificație globală, a fost înlocuit cu o perioadă de „îndelungată pace”, care a urmat creării, la inițiativa și cu participarea activă a împăratului rus Alexandru I, a Sfintei Alianțe, Areopagul marelui. puteri formate din Rusia, Anglia, Austria, Prusia și mai târziu mai multe Franța. Semnat la Congresul de la Viena 1814-1815. act

29

„Sfânta Alianță poate fi considerată prima declarație privind coexistența pașnică a statelor, care avertizează împotriva amenințărilor la adresa securității acestora din interior (revolte interne, revoluții), precum și din exterior, din partea statelor care le violează”.

„Concertul” european stabilit la acea vreme a servit drept bază pentru sistemul de ordine internațională de la Viena, al cărui „suflet” era ministrul de externe austriac Metternich. Ordinul de la Viena s-a dovedit a fi foarte viabil. A fost posibil să se evite un război major între participanții la concertul european, inclusiv Turcia, timp de aproape 100 de ani, până în 1914. Cu toate acestea, pacea dintre ei a fost întreruptă de o serie de campanii militare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul anului. secolele 20. Cele mai mari și mai semnificative dintre ele au fost Războiul Crimeei (1853-1856), Războiul germano-francez din 1870-1871 și războiul ruso-turc din 1877-1878. și două războaie în Balcani în ajunul Primului Război Mondial (al cincilea după numărarea totală condiționată) în 1912-1913.

Perioada „pacii lungi”, în ciuda concentrării sistemului de la Viena pe subminarea stabilității de jos, a fost marcată de ascensiunea mișcărilor de eliberare națională, atât de succes, cât și fără succes, precum și de apariția unor noi state, în mare parte republicane, în America de Sud.

De remarcat că crearea unuia dintre primele state republicane din timpurile moderne a fost proclamată în 1776 în America de Nord pe locul coloniilor engleze (SUA a fost recunoscută de Londra în 1783 în condițiile Tratatului de la Versailles). Înainte de aceasta, în 1581, s-a format doar Republica Provinciile Unite (Olanda), care s-a transformat în țară în secolul al XIX-lea. în monarhie și chiar mai devreme, în 1315, în Federația Elvețiană. Statele din Europa, ca și în alte părți ale lumii, au continuat de-a lungul secolului al XIX-lea. rămân monarhice (excepția dintre puterile europene este Franța după 1871). Dar monarhiile din țările avansate din punct de vedere social și economic s-au transformat din absolut în formă (absolutistă) în cele constituționale.

„Lunga pace” din Europa i-a oferit ocazia să se „împrăștie” în spațiul pământului, departe de zona relativ mică a focalizării sale teritoriale (partea peninsulară a Europei, situată condiționat la vest de linia care leagă Nordul și Negru). Seas, este de aproximativ 4 milioane km

patrati). Ca lava care erupe dintr-un vulcan activ, puterea europeană, influența, comerțul, cultura s-au răspândit

treizeci

pe Asia și Africa (ca și până acum pe America), acoperind și transformând, într-o măsură mai mare sau mai mică, sistemul lor original. Secolul al XIX-lea, în special a doua jumătate a sa, a fost epoca colonialismului. Politica internațională a reflectat și a mediat procesul de luptă pentru divizarea și redistribuirea lumii.

În secolul 19 are loc o creștere fără precedent a populației Europei. În 1850, numărul locuitorilor din ea, ținând cont de Imperiul Rus, era de 266 de milioane de oameni. Până în 1900 a crescut cu 50% până la 401 milioane, iar până în 1913 cu încă 17% până la 468 milioane.12. Această creștere a fost fără precedent în istoria anterioară. Poate fi considerată prima explozie demografică, cauzată de scăderea mortalității, inclusiv a mortalității infantile și infantile, datorită îmbunătățirii treptate a condițiilor sanitare și menținerii unei natalități ridicate în condițiile fluxului unei populații rurale predispuse la familii numeroase în orașe (a doua explozie demografică s-a produs din motive similare după 1945 g., acoperind în principal ţările din Est). Devenind un factor fundamental în viața societăților europene, creșterea populației a avut un impact latent atât asupra politicii interne, cât și asupra politicii externe. A contribuit la întărirea antagonismelor politice sociale, de clasă și internaționale și a stimulat procesul de cucerire colonială.

În același timp, s-a dovedit că contradicțiile care existau între puterile europene la granițele îndepărtate nu amenințau pacea în aceeași măsură ca rivalitatea în spațiul geopolitic apropiat. Balcanii s-au dovedit a fi „butoiul de pulbere” care a aruncat în aer pacea europeană. Asasinarea arhiducelui austriac (moștenitorul tronului) Ferdinand în Serbia a provocat o reacție în lanț incontrolabilă în vara anului 1914, atragând aproape toate statele Europei în primul război total, inclusiv cele patru imperii continentale ale sale, precum și America și Japonia.

Primul Război Mondial s-a dovedit a fi foarte sângeros - 8 milioane de morți și 21 de milioane de răniți pe fronturile sale, plus aproape 7 milioane de victime civile13. În locul a patru imperii - rus, german, austro-ungar și otoman - s-au format noi state nondinastice. Membrii coaliției antigermane au ieșit învingători din război - Anglia, Franța, SUA, Japonia, Italia etc. Au forțat Germania să semneze Tratatul de pace de la Versailles în 1919. Rusia, sfâșiată de războiul civil, se retrăsese din războiul mondial cu un an înainte, încheiend un acord de pace separat cu Germania. LA

31

La începutul anilor 20, s-a instaurat calmul postbelic, reglementat de o serie de tratate, principalul dintre acestea, fără a număra Versailles, a fost Washingtonul, semnat la începutul anului 1922 și dedicat armamentului naval și problemelor Pacificului.

În cadrul sistemului MO Versailles-Washington instituit după război, Liga Națiunilor a fost creată ca o organizație care cuprindea state independente, al căror număr a crescut datorită țărilor mici și mijlocii din Europa și America Latină, stăpâniile Anglia (Marea Britanie) și apoi încă India colonială. După semnatul Tratatului de pace de la Lausanne în 1923, Turcia a intrat în comunitatea internațională. În ciuda eșecului conferințelor de pace de la Haga și de la Genova, Germania și Rusia Sovietică (URSS), devenite mai apropiate una de cealaltă, și-au restabilit în mare parte participarea la afacerile internaționale. Statele Unite au refuzat aderarea la Liga Națiunilor, în ciuda faptului că ideea formării acesteia i-a aparținut președintelui lor W. Wilson.

Cu toate acestea, la începutul anilor 1930, organizația a intrat într-o perioadă de criză - Japonia, apoi Germania și Italia s-au retras. Adevărat, în 1935 URSS a fost admisă în Liga Națiunilor, dar patru ani mai târziu a fost expulzată, protestând împotriva încheierii unui tratat de pace cu Germania nazistă.

Sistemul de relații pașnice a fost subminat în anii 1930 în principal din cauza conflictelor sociale acute care au cuprins țările avansate industrial. Criză profundă 1929-1933 a condus la perturbarea sistemelor economice naționale de conducere și a economiei mondiale în ansamblu.

Populația mondială până în 1900 se dublase față de 1750, ajungând la aproximativ 1600-1700 milioane de oameni (cifra medie este de 1650 milioane). În 1930, a depășit 2 miliarde, majoritatea absolută căzând pe continentul eurasiatic, inclusiv în Europa dens populată (cu URSS - aproximativ 30% din populația lumii).

Sistemul Versailles-Washington, spre deosebire de cel de la Viena, nu a marcat începutul unei noi „păci lungi”. Timpul dintre Primul și Al Doilea Război Mondial pare multor istorici a fi doar un armistițiu într-un război în desfășurare, Războiul de Treizeci de Ani din secolul al XX-lea.

În a doua jumătate a anilor 1930, în cuvintele publicistului american W. Lippmann, a început „Războiul Rece”,

vestigitor al „fierbinte”[14]. Al Doilea Război Mondial a început la 3 septembrie 1939 și s-a încheiat exact șase ani mai târziu, pe 2 septembrie 1945. După ce a început în vestul Eurasiei cu atacul Germaniei naziste asupra Poloniei, s-a încheiat în est cu semnarea unui act. de capitulare a Japoniei, ultimul aliat al Germaniei.

Cea mai sângeroasă perioadă a celui de-al doilea război mondial total (și a șasea conform numărării convenționale a războaielor care sunt semnificative pentru Noua Istorie) a avut loc între 22 iunie 1941 și 9 mai 1945, care în istoriografia noastră este de obicei numită Marele Patriotic. Război. Pe parcursul acestor patru ani, amploarea ostilităților și numărul victimelor civile au atins maximul. Uniunea Sovietică, după ce a respins atacul Germaniei și a ieșit victorioasă în războiul împotriva acesteia, a suferit cele mai mari pierderi umane. Acum sunt estimați de obicei la 26-27 de milioane de oameni. În total,

în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, peste 50 de milioane de oameni și-au pierdut viața din cauza asta, se pare.

Un război de o asemenea putere distructivă a contribuit aparent la forța structurii postbelice (din punct de vedere demografic, pierderile trebuie să includă pierderi indirecte uriașe din cauza faptului că cei care s-ar fi putut naște dacă nu ar fi fost război nu au vezi lumina zilei). Un alt factor semnificativ care a asigurat a doua „pace lungă”, care a durat mai bine de 60 de ani, a fost inventarea armelor atomice de distrugere în masă. Perspectiva unui război fără învingător limitează influența cercurilor militare. Îmbunătățirea situației economice și sociale globale, asociată cu trecerea de la modernizarea industrială la modernizarea postindustrială, întărirea rolului și importanței clasei de mijloc, formată din proprietari, antreprenori și specialiști, lucrează și în favoarea păcii.

Perioada modernă a „pacii lungi” este reglementată de sistemul de acorduri Yalta-Potsdam, care a apărut într-o măsură decisivă la negocierile dintre liderii URSS, SUA și Anglia din 1945. Principiile acordului ajuns atunci a determinat în mare măsură condițiile existenței lumii, care s-a împărțit curând în două tabere, opuse blocului ideologic și militar-politic. Există opinia că sistemul Ialta-Potsdam s-a epuizat după încheierea marelui Război Rece provocat de această confruntare16. Deși prăbușirea sistemului socialist și prăbușirea URSS în 1989-1991. au transformat serios ordinea internațională, se pare că sistemul care o reglementează în ansamblu își păstrează importanța. Global între

ordinea națională a devenit mai puțin confruntatoare (de unde și denumirea de lume post-confruntativă), setul și ponderea relativă a principalilor săi participanți s-au schimbat, dar principalele acorduri și instrumente de influență asupra procesului de menținere a păcii universale au rămas - ONU, instituții internaționale specializate, un cod de conduită pe scena mondială care formează modul de funcționare a sistemului mondial.

Combinația de elemente de concurență și cooperare pare a fi o trăsătură caracteristică și constantă a oricărui sistem IR stabil. Soarta războiului Ialta-Potsdam seamănă cu istoria ordinului de la Viena. Destul de repede, contextul moral și etic al ordinii post-napoleonice a fost uitat și umbrit de noi realități, dar principiul căutării și încheierii de acorduri între cei mai mari jucători, sentimentul unei anumite comunități de scopuri și obiective, reguli și principii. a politicii mondiale de atunci a fost păstrată.

Prin analogie, se poate argumenta că, deși acordul dintre puterile învingătoare în cel de-al doilea război total al secolului trecut a fost în curând rupt și foștii aliați, împărțiți în două tabere, au început să se pregătească pentru un nou război, spiritul de cooperare și principiile conviețuirii au continuat să influențeze și au contribuit la faptul că ceea ce s-a găsit până la urmă În anii 1930, termenul Război Rece a primit, în esență, o interpretare diferită ca un timp de confruntare virtuală care nu a condus la un real pe scară largă. război. În același timp, în primele etape ale Războiului Rece,

parcă prin inerție, conflictele armate de lungă durată și foarte sângeroase au mai avut loc sub formă de războaie prin procură (proxu wats). Războiul din Coreea revendicat singur în 1950-1953. aproximativ 4 milioane de vieți. Dar apoi intensitatea confruntării dintre „puterea dură” a celor două sisteme a dispărut treptat.

De-a lungul întregii perioade a istoriei moderne (după 1945), situația generală din lume a rămas pașnică, iar acest lucru a permis omenirii să obțină succese impresionante în domeniile economic, social, politic și cultural (deși, evident, nu există un consens privind progresul în acesta din urmă Poate). În perioada postbelică, populația lumii a crescut extrem de rapid. În 1950 se ridica la 2,5 miliarde de oameni, în 1960 a depășit 3 miliarde, în 1974 - 4 miliarde, în 1987 - 5 miliarde de oameni. Cu alte cuvinte, populația s-a dublat în 37 de ani. În a doua jumătate a anilor 1980, rata de creștere anuală absolută a atins un vârf de 86-87 milioane de oameni, dar rata sa a început să scadă.

ghemui. Până la începutul secolului și mileniului, în 2000, numărul de oameni a depășit 6 miliarde, dar creșterea în acel an a fost de maxim 2,19% în 1962-1963. a scăzut cu aproape jumătate - la 1,25%. În ciuda scăderii continue, avântul se face simțit, iar la sfârșitul primului deceniu al secolului XXI, numărul total de oameni este estimat la 6,9 miliarde de oameni17.

Numărul statelor membre independente ale Națiunilor Unite (ONU), succesoare ale Ligii Națiunilor, a crescut, de asemenea, semnificativ. ONU a fost creată prin decizia Conferinței Internaționale de la San Francisco din 1945. Inițial, numărul membrilor săi a fost puțin mai mare de 60, apoi, în mod deosebit de vizibil, în perioada de la mijlocul anilor 50 până la mijlocul anilor 60, organizația sa extins pentru a include pe cei eliberați de dependențele coloniale ale țărilor continentelor asiatice și africane, precum și din regiunile Caraibe și Pacific. În prezent, 192 de state suverane participă la lucrările ONU, unele dintre cele mai vechi (Elveția) i se alătură relativ recent, iar statele Vatican și Palestina au statut de observator. ONU este cea mai mare organizație universală interstatală, interguvernamentală, elementul de conducere al sistemului internațional de apărare.

În concluzie, să ne oprim asupra unor trăsături semnificative ale funcționării acestui sistem și ale politicii externe a statelor moderne. În ceea ce privește MO, trebuie evidențiate două circumstanțe. În primul rând, obiectivele principale ale sistemului sunt menținerea păcii, securității și ordinii pe tot parcursul. În același timp, ea nu este străină de sarcinile de promovare a dreptății și a progresului. În 1948, ONU a adoptat Declarația Universală a Drepturilor Omului. Ea proclamă valorile fundamentale liberal-umaniste - libertăți civile și drepturi politice pentru oamenii din toate țările lumii și conține apeluri pentru a pune capăt rasismului, colonialismului, diferitelor forme de discriminare socială și exploatare.

În al doilea rând, deși toți membrii ONU au drepturi egale și atunci când votează în Adunarea Generală (se întrunește în sesiune ordinară o dată pe an, de obicei în toamna la New York, unde se află sediul său),

toate statele, atât cele pitice cât și gigantice în populaţie şi putere economică. Cu toate acestea, principiul democratic în funcționarea ONU este combinat cu luarea în considerare a influenței reale a statelor pe arena internațională. Există Consiliul de Securitate al ONU, cei cinci membri permanenți ai săi care au drept de veto (interdicția asupra

35

adoptarea unei hotărâri inacceptabile pentru oricare dintre ei), precum și zece nepermanente, alese de Adunarea Generală prin rotație pentru o perioadă de doi ani. Pentru alegeri și alte scopuri, țările membre ONU sunt împărțite în cinci grupuri regionale - state africane, state asiatice, state est-europene, state din America Latină și Caraibe, state vest-europene și alte state18.

Acțiunile guvernelor de pe scena globală, precum ONU, agențiile sale specializate (cum ar fi Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială etc.), precum și diferitele alte organizații internaționale, constituie unul dintre principalele aspecte ale politicii externe. activitățile politice ale statelor, care sunt ocupate profesional de politicieni și diplomați.

Politica internațională (externă) a statelor moderne nu se limitează la sfera politică și diplomatică19. Mai mult, activitățile de politică externă sunt acum desfășurate nu numai de agențiile oficiale guvernamentale, ci și de companii neguvernamentale, organizații economice, sociale, culturale și educaționale. Diplomația informală formează așa-numita „a doua cale”. Ea o poate ajuta pe prima, oficială, să-și atingă obiectivele. Cele mai puternice state, a căror influență domină cele mai proeminente instituții internaționale interguvernamentale și neguvernamentale, le pot folosi ca instrumente ale politicilor lor.

Se crede pe bună dreptate că există o relație strânsă între politica internă și cea externă a oricărui stat. Această relație, însă, nu trebuie exagerată. Deși obiectivele atât ale politicii interne, cât și ale politicii externe sunt în cele din urmă aceleași, trebuie să ne amintim trăsăturile esențiale ale celor două domenii politice. În politica internă, guvernul se confruntă cu opoziție în cadrul sistemului politic național; urmărește să-și demonstreze capacitatea în ceea ce privește asigurarea condițiilor pentru funcționarea normală a societății, menținerea stabilității și ordinii în aceasta și asigurarea progresului economic și social. O problemă politică internă acută este de obicei distribuția veniturilor între teritorii și regiuni, subiecte ale federației în cazul unui sistem de guvernare federală.

36

Domeniul politicii externe este diferit. Aici guvernul se confruntă cu probleme de asigurare a securității naționale și a integrității teritoriale. În mod tradițional, ambele sunt adesea considerate a fi amenințate. În special cu țările vecine apar multe dispute cu privire la trecerea graniței, a zonelor de graniță și uneori a regiuni întregi. La dezacordurile frontieră-teritoriale se adaugă problema permeabilității frontierei din punct de vedere al contrabandei cu droguri, arme, precum și încălcarea acesteia de către elemente

subversive ostile statului. În cele din urmă, o altă posibilă problemă între vecini este utilizarea resurselor naturale limitate comune, în primul rând apa.

Astfel, există adesea o zonă de interese încrucișate de-a lungul granițelor de stat. Un stat poate sprijini forțele care luptă cu un vecin, permițându-le să aibă baze pentru antrenarea militanților și teroriștilor, să le ofere asistență materială, politică și morală și să sprijine mișcările separatiste sau autonomiste. O parte din politica externă a statului, pe care o urmărește pentru a rezolva problemele de mai sus, poate fi considerată regională.

În schimb, dimensiunea globală a politicii externe este asociată cu rolul jucat de un anumit stat pe arena internațională ca membru al sistemului de relații mondiale. Aceasta include acțiunile sale de a asigura condiții de securitate generală, de a rezolva crize și probleme care nu afectează direct interesele unui stat dat. În consecință, putem vorbi despre două laturi ale politicii externe - dimensiunile globale și regionale sau globale și regionale ale politicii externe. Trebuie avut în vedere că aceste două părți se ating și se împletesc una cu cealaltă, intrând ocazional în conflict evident. De exemplu, o dispută nerezolvată la frontieră împiedică cele două state să își unească forțele în rezolvarea problemelor de politică globală. Litigiile teritoriale nesoluționate pot împiedica dezvoltarea relațiilor economice, culturale și umanitare reciproc avantajoase între vecini.

Veragă de mediere în cazul unor astfel de dezacorduri este de obicei ideologia, care, combinând politicile interne și externe, servește drept justificare pentru cursul specific urmat de stat în lume și regiune. În același timp, regiunea poate fi la fel de mică pentru țările mici ca

și excepțional de mare pentru liderii mondiali, până la coincidența regiunii „lor” cu întregul spațiu politic mondial.

Un exemplu evident este Statele Unite, care astăzi înțeleg limitele intereselor sale vitale exact în acest fel. În acest caz, dimensiunile globale și regionale ale politicii externe aproape coincid, deși relațiile cu vecinii săi Canada și Mexic sunt de o importanță deosebită pentru Statele Unite. Asemănarea celor două aspecte ale cursului de politică externă este aparent legată de antipatia teoreticienilor americani pentru o interpretare pur geografică a conceptului de regiuni politice internaționale, insistența acestora asupra aspectului politico-organizațional (apropierea și regularitatea legăturilor dintre un grup de state) principiul identificării lor.

Politica externă a statelor și relațiile interstatale, considerate ca sistem, sunt împărțite în mai multe subsisteme. Principalul este format din activități politice și diplomatice, inclusiv contacte între politicieni de la cel mai înalt și cel mai înalt nivel, precum și diplomați, i.e. angajații departamentelor responsabile cu asigurarea contactelor de politică externă, în special, reprezentanțele unei țări în alta. Principalele instituții ale acestui subsistem sunt, de obicei, ministerele de externe sau relațiile externe (în SUA - Departamentul de

Stat) și misiunile diplomatice din străinătate. Ele sunt de obicei numite ambasade și sunt conduse de ambasadori care reprezintă interesele statului lor pentru o anumită perioadă de timp (în cadrul Commonwealth-ului britanic, ambasadorii sunt numiți în mod tradițional înalți comisari). Candidatura ambasadorului este convenită cu conducerea țării gazdă și, la preluarea mandatului, acesta își prezintă acreditările șefului statului. Principiile și regulile juridice care guvernează relațiile diplomatice dintre țări sunt definite în Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice din 1961.

Pe lângă diplomația bilaterală, există și diplomația multilaterală. Constă în participarea unui anumit stat la activitățile organizațiilor interstatale, precum și la activități politice la nivel înalt, desfășurate într-un format multilateral, cum ar fi întâlnirile regulate ale șefilor de stat ai actualului G8. Activitatea politică și diplomatică multilaterală a câștigat o importanță deosebită în perioada post-Război Rece. Acesta acoperă în esență întreaga lume, reflectând atât procesele de globalizare (ONU

și alte organisme multilaterale globale) și regionalizare. Organizațiile regionale de diferite tipuri și profiluri subdivizează lumea și unesc țările pe baza asemănărilor geografice, istorice, religioase, naționale, economice și de altă natură.

Al doilea subsistem al relațiilor interstatale ar trebui să fie considerat comercial și economic, asociat cu activitățile misiunilor comerciale oficiale ale unei țări în alta, cooperarea între corporații economice de stat și semi-statale, firme și companii, precum și participarea la activitatea diferitelor țări. organizații și forumuri economice, comerciale, financiare, științifice și inovatoare interstatale.

Al treilea subsistem include cooperarea militaro-tehnică. Pe de o parte, este strâns legată și, într-un anumit sens, face parte din cooperarea tehnico-economică și științifico-tehnică, iar pe de altă parte, se alătură și coincide cu subsistemul politico-diplomatic. Acest lucru se întâmplă mai ales în perioadele de agravare a relațiilor dintre două state cu țări terțe sau anxietate generală (un număr de țări) cu privire la securitate. Aceasta ar trebui să includă, de asemenea, interacțiunea serviciilor speciale în colectarea de informații, inclusiv informații confidențiale și secrete, precum și acțiuni de prevenire a amenințărilor la adresa intereselor naționale și de combatere a criminalității internaționale, terorismului și a altor provocări netradiționale, după cum se spune acum, de securitate. (piraterie maritimă, hacking rețele de calculatoare etc.).

Al patrulea subsistem constă în activități de asigurare a contactelor culturale și umanitare. Include, în primul rând, serviciul consular ca parte a serviciului diplomatic, care constă în protejarea intereselor cetățenilor unei țări situate pe teritoriul altui stat. În plus, include dezvoltarea legăturilor între organizații și personalități culturale și științifice din două sau mai multe state, asistență în organizarea de evenimente comune, cum ar fi festivaluri, expoziții muzeale, tururi ale artiștilor, schimburi de oameni de știință și alți

profesioniști etc. În plan multilateral și bilateral, problema umanitară include problema refugiaților, precum și lupta împotriva traficului de droguri, încălcări ale drepturilor omului prin înșelăciune, violență etc. În același timp, intră în contact cu al treilea subsistem prin cooperarea serviciilor de informații.

Merită să caracterizam schematic pe scurt principalele tipuri de relații dintre state. Sunt „puse” între doi

39

Printre statele extreme se numără războaiele și fuziunile (prin capturare sau integrare). Primul tip poate fi considerat o stare de război limitat sau local (conflict de frontieră) fără o ruptură completă a legăturilor diplomatice, dar cu o posibilă scădere a statutului misiunii (rechemarea ambasadorului, înlocuirea acestuia cu o a doua persoană la ambasadă). Acesta este un tip de relație paramilitară, clar ostilă. Este, de regulă, precedată de o stare de Război Rece, un tip de relații interstatale care sunt competitive și confruntabile, conducând o luptă de poziție pentru a crea cele mai preferate poziții militar-strategice și de propagandă. Acestea sunt relații dintre puterile beligerante, globale sau regionale. În funcție de statutul acestora din urmă, au loc războaie reci globale și analogii lor regionali, adesea apărând între ele într-o formă complexă și complexă.

Al treilea tip caracterizează relațiile normale, corecte, între state departe de a fi prietenoase. Ele apar adesea în stadiul de ieșire din Războiul Rece și pot fi numite „pace rece”. Aceasta include și legăturile diplomatice corecte între state care sunt departe unele de altele teritorial și după alte criterii. În acest din urmă caz, acest tip de relație de mijloc apare ca actual, adică. de fapt singurul posibil.

Al patrulea tip descrie relațiile statelor mai apropiate, din nou apropiate după o serie de criterii - geopolitice, istorice, comerciale, economice sau ideologice. Această stare poate fi numită, prin analogie cu cea anterioară, o „lume caldă”. Cu alte cuvinte, acestea sunt relații de prietenie, cimentate de poziții comune cu privire la o serie de probleme esențiale ale politicii regionale și mondiale. Ele pot corespunde participării comune a statelor în organizații internaționale de diferite feluri, la forumuri de discutare și rezolvare a problemelor de importanță globală, regională sau specială. Relațiile de acest fel, însă, nu sunt de natură exclusivă și nu impun părților să refuze participarea la acțiuni internaționale în care unul dintre state nu participă. Chiar dacă părțile își asumă obligații de asistență reciprocă în probleme de securitate, acestea au (de obicei, nu anunțate public) obiective limitate și destinatari vizați.

Al cincilea tip de relație implică legături de prietenie, așa cum am spus cândva, legături frățești. Aceasta este o relație aliată

40

kov, de obicei pe o bază ideologică și politică, inclusiv religioasă și ideologică. Totodată, acestui tip corespund și statele preintegrare,

apropierea decurgând din dorința de a crea structuri politice supranaționale (supranaționale) unificate, de obicei regionale, adiacente teritorial, formând un spațiu continuu. Dacă primul tip de relații „fraternești” („pacea fierbinte”) a fost cel mai caracteristic etapei Războiului Rece, atunci un exemplu al celui de-al doilea poate fi integrarea țărilor vest-europene care a apărut, inclusiv ca rezultat indirect. Sfârșitul Războiului Rece a dat acestui proces un nou impuls prin includerea unui număr mare de alte țări de pe continent în Uniunea Europeană și în structurile sale paneuropene derivate.

Note

1 Lebedeva M. M. Politica mondială. M.: Aspect Press, 2003, p. 13.

2 Ilyin M.V. Cuvinte și semnificații. Experiență în descrierea conceptelor politice cheie. M.: ROSSPEN, 1997, p. 241-245.

3 Alaev L.B. Istoria Orientului tradițional din cele mai vechi timpuri până la începutul secolului al XX-lea. M.: MGIMO, 2004, p. 31-32.

4 Estimări istorice ale populației mondiale // www.popin.org/popl998/worldhist.htm

5 Jaspers K. Sensul și scopul istoriei. M.: Republica, 1994, p. 32-37,51.

6 Vasiliev L.S. Istoria generală. Orientul antic și antichitatea. M.: Şcoala superioară, 2007, p. 428-431

7 Vezi: McNeil W. The Rise of the West. Istoria comunității umane. Kiev-Moscova: Nika-Center, Starklight, 2004 (traducere a ultimei ediții; prima: McNeill W. The Rise of the West. A History of the Human Community. Chicago, Chicago University Press, 1963).

8 B. Buzan şi P. Little numesc statele care au apărut în vremurile moderne, în epoca capitalismului, moderne (statele moderne), naţionale. În ceea ce privește sistemul de relații dintre astfel de state, precum și între acestea și entitățile teritorial-politice medievale, precum și cele intermediare, hibride, acesta, în opinia lor, este format prin Pacea de la Westfalia din 1648, încheiată la sfârșit. a Războiului de 30 de ani. Vezi: Buzan B., Little R. International Substances in World History. Refacerea studiului relațiilor internaționale. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 246-255.

9 Vezi: Revyakin A.V. Istoria relaţiilor internaţionale în timpurile moderne. M.: ROSSPEN, 2004.

10 Kennedy P. Ascensiunea și căderea marilor puteri. Schimbarea economică și conflictul militar de la 1500 la 2000. NY: Vintage Books5 1989, p. 86-99.

11 Medyakov A. S. Istoria relațiilor internaționale în timpurile moderne. M.: Iluminismul, 2007, p. 166-170.

12 Ibid., p. 154.

13 Medvedko L.I. Rusia, Occidentul, Islamul: „o ciocnire a civilizațiilor”? M.: Polul Kuchkovo, 2003, p. 476-477.

14 Citat. din: Jaspers K. Sensul și scopul istoriei, p. 284.

15 Estimările pierderilor variază. R. G. Landa citează numărul militarilor uciși la 27 de milioane. În plus, au murit până la 30 de milioane de civili. - Istoria Orientului, vol. V. Orientul în timpurile moderne (1914-1945). M.: Literatura orientală, 2006, p. 122; Potrivit altor surse, pierderile directe în luptă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-au ridicat la 15-15,3 milioane de oameni - L. I. Medvedko. Rusia, Vest, Islam, p. 478; Geografia Politică a secolului XX. Ed. PJ Taylor. L.: Belhaven Press, 1993, p. 93. Dar, conform calculelor lui Ch. Tilly, pierderile de luptă în timpul a 237 de conflicte între 1890 și 1990. s-a ridicat la 115 milioane de oameni (Ibid.,

R. 68) și, prin urmare, au fost semnificativ mai mari în timpul celui mai mare conflict. Datele privind pierderile totale ale URSS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial variază de la 17 la 27 și chiar 44 de milioane de oameni. În același timp, numărul militarilor uciși este estimat la minimum 7,5 milioane de oameni. – Modernizarea demografică a Rusiei, 1900-2000. Ed. A. Vișnevski. M.: Editura nouă, 2006, p. 441.

16 Istoria sistematică a relaţiilor internaţionale în patru volume 1918-2003. Ed. A. D. Bogaturova. Volumul trei. M.: NOFMO, 2003,

Cu. 639-642.

17 Estimări istorice ale populației mondiale; Profilul populației globale // www.census.gov/prod/2004publ/wp-02.pdf, p. 11, A-3.

18 Componența grupurilor regionale ale Adunării Generale 00H//www. un.org/russian/basic/regional_members.htm

19 Despre abordări ale analizei politicii externe a statelor în literatura internă modernă, vezi, în special: Kosolapov N. Analiza politicii externe: direcții principale de cercetare - MEiMO, 1999, 2, p. 77-85; Bogaturov A. D., Kosolapov N. A., Khrustalev M. A. Eseuri despre teoria și analiza politică a relațiilor internaționale M.: NOFMO, 2002 etc.

capitolul 2

PARADIGMA FILOZOFIEI POLITICE ȘI LOCUL IDEOLOGIEI ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

În filosofia și știința europeană a timpurilor moderne au apărut treptat abordări de bază pentru rezolvarea problemelor de stat și politică, inclusiv interstatale, în sens restrâns internațional. Cele

patru tradiții și paradigme principale pot fi considerate conservator-realiste, liberal-idealiste, radical-socialiste și irațional-integrative. Primele trei paradigme ale gândirii filozofice și politice se află în zona deciziilor raționale. În sensul lor s-au dezvoltat ulterior, în cadrul unei teorii științifice speciale, principalele direcții de analiză a relațiilor internaționale și a politicii internaționale (lumii) - realism, idealism și radicalism. A patra tradiție s-a dezvoltat pe baza abordărilor nu raționale, ci emoționale și a ideilor mistice, mitologizate, mesianice. Cel mai bine este să începem caracterizarea acestor paradigme (tendințe) ideologice cu prima ca fiind cea mai mare, înrădăcinată istoric și totuși, dacă nu dominantă, atunci cea mai influentă, și nu numai, și poate nu mai atât de mult, în Occident, cât și în Est.

Baza tradiției conservator-realiste este ideea statului, puterii, imperiului ca element principal, structură de susținere a lumii politice. Statul este perceput în termeni de forță, de superioritate militară față de ceilalți. Cu toate acestea, corespunde și primatului în alte sfere: în sfera socio-politică - cel mai bun dintre cele existente

un sistem de management, în economie - o economie avansată și în plină dezvoltare, în cultură - viziunea asupra lumii, morala, etica, știința și arta care corespund cel mai mult realităților vremii. De când statul în vremurile moderne (mai întâi în Europa, apoi peste tot) a început să fie asociat cu națiunea principală, formatoare de stat (cum se spune astăzi, titular), poporul, această abordare în termeni ideologici exprimă cel mai adesea naționalismul, adesea combinată cu loialitatea, monarhia personificând națiunea.

Originară ca o abordare conceptuală chiar la începutul erei moderne și ca mentalitate purtată, evident, de-a lungul secolelor de aproape toate civilizațiile, această paradigmă se întoarce la „Timpul Axial". În Europa de Vest, face parte din realizările epocii Renașterii, care au constat în dezvoltarea moștenirii culturii și civilizației eleno-romane (veche).

Principalul precursor al acestei paradigme este istoricul grec antic Tucidide, autor al unei cărți scrise în secolul al V-lea. î.Hr. fundamental „Istoria Războiului Peloponezian în opt cărți". Descriind vicisitudinile războiului de lungă durată dintre atenieni și lacedemonieni, Tucidide pornește de la faptul că argumentul principal în conflictul unităților politice nu poate fi decât forța. Puterea servește ca instrument principal în apărarea intereselor statului. Pe lângă interesele practice, motivele acțiunilor sale sunt onoarea, care este asociată cu ambițiile, aspirațiile și frica, temerile pentru siguranță și chiar existența. Tucidide credea că violența se explică prin natura umană. El a atribuit un anumit loc normelor juridice și moralității în relațiile interstatale, dar a subliniat că acestea trec în plan secund în perioadele de conflict deschis. În construcțiile originale ale lui Tucidide se regăsesc originile nu numai realismului clasic al puterii, ci și o abordare morală și juridică conexă a soluționării problemelor interstatale, a cărei turnură vine în perioadele de pace1.

Italianul N. Machiavelli (1469-1527) este considerat creatorul conceptului stat-centric în gândirea politică a timpurilor moderne. În epoca existenței statelor mici italiene, el a susținut întărirea celor mai mari dintre ele, crezând că în lupta pentru întărirea puterii statului, domnitorului i se permitea să folosească toate mijloacele, inclusiv

44

distruge unele norme și imperative morale general acceptate (folosește viclenia, înșelăciunea etc.)2.

Al doilea cel mai mare reprezentant al realismului clasic a fost gânditorul englez T. Hobbes (1588-1679). El a trăit într-o eră sângeroasă și de cotitură pentru Anglia a revoluțiilor și a formării unei monarhii constituționale și a reflectat în lucrarea sa principală „Leviathan” convingerea egoismului inițial și a nestăpânirii naturii umane. Această „stare naturală” este depășită în societatea umană prin crearea unui aparat mecanic greoi - statul. Deși este asemănător cu monstrul biblic Leviathan, ordinea statului este totuși mai bună decât anarhia. Între timp, spiritul anarhiei, „războiul tuturor împotriva tuturor” (bellum omnium contra omnis), continuă să domnească în relațiile dintre state. Ordinea internațională a lucrurilor pe care a descris-o a fost numită „hobbesian” în literatura politică3.

Gânditorul german al unei epoci ulterioare, G. W. F. Hegel (1770-1831), a fost foarte centrat pe stat în construcțiile sale filozofice și istorice. Se caracterizează printr-o interpretare destul de rigidă a relațiilor internaționale, în care războiul este permis ca mijloc de rezolvare a contradicțiilor dintre state. Un reprezentant proeminent al paradigmei realiste sau realiste a fost contemporanul și compatriotul său generalul K. von Clausewitz (1780-1831). Într-o carte intitulată „Despre război”, el, bazat pe reductibilitatea relațiilor internaționale la relații interstatale, insistă că războiul este un instrument al politicii de stat, fiind continuarea lui, o modalitate de a atinge aceleași scopuri, dar într-un mod diferit. Această serie (în nici un caz completă, însă) poate fi completată de omul de știință austriac L. Gumplowicz (1838-1909), care a dat o interpretare foarte dură a politicii internaționale, concentrată în jurul puterii intereselor imperial-state.

Apropo, activitățile „Cancelarul de Fier” al Prusiei și Germaniei O. von Bismarck datează din vremea sa, a cărui diplomație este asociată cu „realpolitik”, realpolitik, restrâns și intenționat, care vizează întărirea unui stat național puternic, luând ținând cont de capacitățile proprii și ale altora și de apariția, prin urmare, a echilibrului de forțe și interese. El, însă, nu a fost primul care a devenit faimos pentru arta realpolitik - în secolul al XV-lea. printre figurile europene de acest fel

45

Cardinalul francez de Richelieu s-a remarcat, iar în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ministrul Afacerilor Externe al Austriei K. Metternich4.

Aproape concomitent cu cea conservator-realistă, în filosofia politică a New Age a apărut o altă tradiție – cea liberal-idealistă. Ca și primul, este asociat cu cultura Renașterii, renașterea interesului pentru filosofia antică, precum și dezvoltarea gândirii creștine (Erasmus de Rotterdam, F. de Vitoria).

Totuși, dacă paradigma realistă, etatistă are analogi în afara tradiției occidentale, renascentiste, atunci direcția liberală se conturează tocmai și în principal doar pe baze creștin-renascentiste5.

Mai devreme decât altele, s-a dezvoltat acel tip de liberalism care pune accent pe normele juridice în relațiile dintre state, i.e. consideră statul ca element central al relațiilor internaționale, pornește din preferința păcii față de război și din necesitatea respectării unor norme juridice, morale și etice la origine, atât în perioadele de pace, cât și în condiții de război. În conformitate cu această varietate a celei de-a doua tradiții, care, la fel ca prima, se numește clasică sau canonică, sunt puse începuturile teoriei juridice internaționale moderne. Unul dintre fondatorii săi este considerat a fi avocatul olandez Hugo Grotius (de Groot) (1583-1645). Contemporan al Războiului de 30 de ani, el a fundamentat în lucrarea sa fundamentală „Despre legea războiului și păcii", scrisă în latină, relația dintre legile care funcționează în interiorul statului și legile dintre state (toate sau majoritatea), fără de care nu există dreptate și nu poate exista un beneficiu real pentru statele în sfera interacțiunii lor între ele6.

Alături de direcţia juridică în dezvoltarea tradiţiei liberale apare şi o altă componentă. Bazat pe ideea creștină a valorii intrinseci a individului, ea pune accentul nu pe stat, ci pe individ și pe comunitatea indivizilor. Statul, în conformitate cu această viziune asupra lumii, se retrage în plan secund, dând loc unei societăți de oameni aparținând unei singure națiuni, societatea civilă. Liberalismul clasic englez (F. Bacon, J. Locke etc.) formează o viziune liberală rațională consistentă a politicii interne, care se bazează pe principiile guvernării constituționale, suveranității cetățenilor, drepturi egale pentru toți și diviziune.

împărțirea autorităților în executiv, legislativ și judiciar. În politica externă, această viziune corespunde unui accent nu pe imperial-statist, ci pe comerț și interese economice. Ceva mai târziu, la sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, în Anglia duce la apariția economiei politice clasice a lui A. Smith, D. Ricardo și alții, unde problemele comerțului internațional și ale comunicării între popoare prin intermediul schimbul de mărfuri se află în centrul atenției. În prima jumătate a secolului al XIX-lea. Această linie este completată de lucrările lui I. Bentham și J. S. Mill, care pun în prim-plan conceptele de utilitate a consumatorului (utilitarism) și libertate ca oportunitate de acțiune pozitivă creativă. În sfera externă, liberalismul englez, iar după el francez, în general vest-european și american, au propus principiile liberului schimb, abolirea taxelor (tarifelor) de stat, interdicțiilor și restricțiilor. Spre deosebire de liberalismul ca doctrină politic-economică, s-a dezvoltat

mercantilismul, unde interesele statului erau principalele, iar comerțul, inclusiv peste mări, era văzut ca o modalitate de a îmbogăți statul și de a-și întări puterea suverană. Ediția târzie a mercantilismului, activitatea intenționată a statului de a crea condiții pentru o dezvoltare industrială de catch-up, poate fi considerată contribuția teoretică a economistului german F. List.

Deci, dintre ramurile paradigmei liberale se remarcă două - juridică și economică. Există și un al treilea - pacifist. Este în legătură cu primele două, punând accent pe pacea ca o condiție indispensabilă pentru instaurarea moralității și dreptății, precum și a bunăstării omenirii prin creșterea bogăției sale materiale. Figura gânditorului german I. Kant (1724-1804) este de o importanță cheie aici. Fiind un filosof liberal consecvent, Kant a văzut drepturile omului drept cea mai înaltă valoare sacră, a negat rolul central al statului și a tratat războiul ca pe o etapă trecătoare a dezvoltării istorice. În lucrarea sa „Spre pacea perpetuă” (1797), el a prezentat ideea apariției unei ere a păcii permanente în viitor și a apariției unei Societăți a Națiunilor7.

A treia paradigmă - socialistă radicală - apare ceva mai târziu decât cele canonice și, în manifestările sale extreme, aparține categoriei mesianicului. Originile sale ar trebui căutate în două direcții de gândire ale New Age - utopismul comunist și mitul rousseauist al armoniei și naturalului.

nouă ordine în zorii timpurilor, când toți oamenii sunt liberi, egali și fericiți. „Trecutul luminos” de filozoful francez J.-J. Rousseau (1712-1778) era opusul ideilor lui Hobbes despre stadiul inițial de dezvoltare a oamenilor, marcat de ostilitate, anarhie, puterea unora și lipsa de apărare a altora. Spre deosebire de gânditorul englez, Rousseau a negat corectitudinea sistemului de stat, a condamnat proprietatea privată susținută de stat și a fost un susținător al unui „contract social” radical nou. Aceste idei, împărtășite într-o măsură sau alta de alți iluminatori francezi (Voltaire), au existat împreună cu utopiile despre o societate fără clase, fără clase. Acesta din urmă a apărut, ca și cuvântul „utopie” însuși (adică un loc inexistent), la începutul erei moderne în cartea englezului T. Mopa (1478-1535). Mai târziu, printre italianul T. Campanella (1568-1639), ideile comuniste au fost întruchipate viu în imaginea „Orașului Soarelui” - un stat al oamenilor egali în toate privințele. Abordarea revoluționară radicală a fost întruchipată în ideologia Revoluției Franceze din 1789-1794. : proiecte ale iacobinilor (J. P. Marat, M. Robespierre), liderul socialiştilor (comuniştilor) G. Babeuf şi alţii.După furtunile revoluţionare din prima jumătate a secolului al XIX-lea. această linie a fost continuată în lucrările socialiștilor utopici A. Saint-Simon, C. Fourier și în activitățile lui R. Owen de a crea comune de muncă. Paradigma radicală și-a primit cea mai completă întruchipare teoretică în lucrările lui K. Marx (1818-1883) și F. Engels (1820-1895)8.

Rețineți că dacă paradigma conservatoare a apelat în primul rând la conștiința aristocrației ca deținători ereditari ai puterii de stat, iar cea liberală s-a concentrat pe conștiința clasei de mijloc, a burgheziei, atunci abordarea radicală marxistă era adresată grupurilor

de interese care acționau în numele. ale clasei muncitoare, straturile inferioare, defavorizate. Teoretic, el a depășit dihotomia „stat – societate”, punând în locul ei o altă pereche dialectică: „burghezie – proletariat”. Locul naționalismului în afacerile internaționale a fost luat de internaționalism, a cărui ideologie a negat rolul cheie al națiunii, o societate-stat separată.

Din poziția inițială de respingere a status quo-ului (starea actuală a lucrurilor), moștenitorul politic al ideilor marxiste, social-democrația europeană, a evoluat într-o sută.

48

frontul luptei pentru revizuirea ei, protejarea intereselor clasei muncitoare în mod reformist. Dar la sfârșitul Primului Război Mondial, radicalismul marxist, reprezentat de bolșevism (leninism), a câștigat în Rusia post-imperială și a devenit baza unei ideologii mondiale care a contestat alte sisteme ideologice. Părerile diferă în aprecierea gradului de radicalism propriu, dar este evident că a devenit cel mai important instrument de consolidare politică pe teritoriul fostei Rusii țariste și a contribuit la transformarea țării, slăbită de Primul Război Mondial și Războiul Civil, în o putere extrem de puternică din punct de vedere militar. În același timp, ideologia socialistă a făcut posibilă atenuarea poverii controlului total al statului asupra societății, a contribuit la formarea unei versiuni unice a societății civile în URSS și la apariția unor mișcări politice și ideologice în exterior, care au acceptat versiunea sovietică. a dezvoltării ca alternativă demnă la calea occidentală conservator-liberală.

Declinul ideologiei radicale socialiste, urmat de prăbușirea Uniunii Sovietice, a avut un impact puternic asupra paradigmei politice și filozofice asociate acesteia. Deși a rămas în mod latent destul de influent în Rusia post-sovietică și are un număr de susținători în Occident și în Est, în principal în persoana neo-marxiștilor și anti-globaliștilor, influența sa a fost limitată din ultimele decenii ale secolului XX. secol. a scăzut brusc.

Chiar și mai devreme, filosofia conservator-liberală părea să se fi eliberat de rivalitate și competiție din a patra abordare a soluționării problemelor de stat și de relații internaționale - cea irațional-integratistă. Originile acestei mișcări, care poate fi numită și conservator-revoluționară, sunt asociate cu dezvoltarea gândirii filozofice și istorice în Europa, în mare măsură sub influența a ceea ce a început în secolul al XVIII-lea. cunoaștere în profunzime cu cultura și moștenirea Orientului tradițional. Cu toate acestea, a luat contur ca un fenomen social literar și politic mai târziu și a afectat în principal Germania și nordul Europei. Abordarea s-a bazat pe antitezele raționalității, ideile de spirit, sacralitatea (sfințenia) puterii și lumea politică asociată, precum și miturile și misticismul, atât european-precreștin, cât și răsăritean, necreștin. Aceasta își găsește expresia cea mai vie în lucrările lui F. Nietzsche.

49

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. în cadrul acestei paradigme, din nou în principal pe pământul cultural

german și nord-european, apare o astfel de direcție în studiul relațiilor internaționale, precum geopolitica. Nu este întotdeauna mistic-irațional și mesianic și, prin urmare, nu corespunde în totalitate unei singure paradigme. Geopolitica se bazează pe două concepte - un stat puternic și spațiu geografic ca arenă a politicii interstatale. Luarea în considerare a factorului geografic este unul dintre fundamentele complet raționale ale cunoștințelor politice internaționale. Geopolitica, bazată în primul rând pe ea, combinată cu centralitatea statală, își găsește locul în principal în cadrul paradigmei conservator-realiste. Cu toate acestea, datorită faptului că statul poate acționa ca purtător al orientării atât liberale, cât și socialiste, geopolitica poate servi obiectivelor proiectelor politice internaționale de conținut diferit. Intră adesea în contact cu geostrategia, o ramură ideologică neutră a științei politico-militare, precum și cu geografia strategică și logistica militară[9].

Precursorul cunoașterii geopolitice este de obicei considerat a fi juristul francez J. Bodin (1530-1590), care la începutul epocii moderne a fundamentat teoria statului ca laic și definit teritorial. El a fundamentat și conceptul de „suveranitate” în raport cu statul ca fenomen autonom. Din punct de vedere geografic, geopolitica este legată de cele care s-au dezvoltat în secolul al XIX-lea. predominant germană și franceză, școli de geologie, studii regionale (E. Reclus, K. Ritter, A. Humboldt etc.).

Este considerat părintele analizei geopolitice germanul F. Ratzel (1844-1904), care în scrierile sale a subliniat importanța spațiului pentru puterea politică a statelor. Termenul de geopolitică a fost introdus în circulația științifică de către tânărul său contemporan, germanofilul suedez R. Kjellen (Kellen) (1864-1922). El a dezvoltat o viziune asupra statului ca sistem organic, dedicând volume separate diferitelor aspecte ale funcționării acestuia. Una dintre ele, care tratează problemele expansiunii statului în spațiu, se numește „Geopolitică”. În urma organicismului, dualismul mistic pătrunde în geopolitică[10].

Unul dintre principalii creatori ai teoriei geopolitice, pictat în tonuri mistice, a fost un ofițer german pensionar.

K. Haushofer (1869-1946). El a pornit de la dualismul planetar, lupta constantă a „forțelor maritime” (talasocrația, puterea mării) împotriva „forțelor terestre” (telurocrația, puterea pământului), aceste idei au fost dezvoltate în continuare de un alt autor german K. Schmitt. (1888-1985). În lucrările publicate în anii 1940 și mai târziu, acestea au fost puse în contrast cu Țara, ca putere tradițională cu principii etice de nezdruncinat, și Marea, o putere modernă, bazată pe standarde socio-juridice și etice fluide. Schmitt a dezvoltat, de asemenea, teoria inamicului total, dualismul „prieten-inamic” și, în plus, ideea de „spațiu mare” (Grossraum) ca principiu al expansiunii imperiale nesățioase, dezvoltând astfel conceptele predecesorilor săi. despre „spațiul de locuit” (Lebensraum), lipsa de teritoriu pentru statele imperiului dinamice[11].

Iraționalismul geopolitic a avut o influență semnificativă asupra formării ideologiilor național-socialismului german, fascismului italian și militarismului japonez, combinându-se, respectiv, cu naționalismul rasial, etatist și de putere sacră. Interesant, este posibil ca K. Haushofer să fi fost implicat în scrierea unor secțiuni din Mein Kampf al lui Hitler, deși convingerile sale diferă de opiniile rasiste ale lui Hitler.

În paralel cu cea germană, s-au dezvoltat școli geopolitice în Anglia și America. În primul, se remarcă geograful și personalitatea politică H. Mackinder (1861-1947). Ideile sale politice și geografice se caracterizează printr-un accent pus pe importanța continentului eurasiatic, unde Imperiul Rus și apoi URSS au ocupat un loc central. El a folosit pe scară largă termenul „Heartland” (Heartland) pentru a desemna Eurasia continentală, precum și alte imagini spațiale și politice (axa geografică a istoriei, insula lumii etc.). Amiralul american în retragere A. Mahan (1840-1914) a fundamentat influența geopolitică în creștere a puterii navale a statelor. Conceptul său, confirmat de cursul ulterior al evenimentelor istorice, este încă solicitat într-o oarecare măsură. Un alt fondator al geopoliticii americane, N. Spykman (1893-1943), în curs de dezvoltare și polemizând cu ideile lui Mackinder, a insistat asupra rolului extrem de important jucat în politica mondială de „Rimland”, marginea de sud a Eurasiei[12].

Aproape toate construcțiile realizate din punct de vedere geopolitic poartă amprenta timpului și uneori directe

ordine politică (politică externă). Această caracteristică poate fi însă aplicată și altor teorii ale relațiilor internaționale (interstatale), care au început să apară în număr mare după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial[13].

În perioada postbelică, cea mai mare parte a teoriilor speciale din cadrul științei politice a început să se dezvolte în SUA. Acest lucru este de înțeles. Spre deosebire de Europa de Vest și Uniunea Sovietică, Statele Unite au ieșit din război fără pierderi logistice, iar economia sa era în plină expansiune. În primii ani postbelici, Statele Unite au reprezentat aproape jumătate din valoarea produsă în lume. Pentru a-și fundamenta pretențiile de conducere în lume, în special în Occidentul, așa-numita lume liberă, Statele Unite au fost nevoite să mărească alocațiile pentru activități de politică externă. Odată cu acestea, au crescut și costurile pentru educația în domeniul științelor politice, inclusiv relațiile internaționale.

După încheierea războiului, întreaga sferă a științei și a educației a primit o dezvoltare puternică, mai întâi în SUA și apoi în alte țări ale Comunității Europene-Atlantice. Adevărat, în URSS dezvoltarea învățământului superior de masă și a științei susținute de stat a început mai devreme, în anii 20, dar, după război, progresul lor a fost împiedicat de slăbiciunea economică și izolarea de lumea dezvoltată și de ochiuri ideologice. Cercetarea politică s-a trezit în strânsoarea științelor sociale oficiale, care acorda o importanță primordială factorilor materiale - economie, economie politică, precum și fundamentelor sociale ale politicii. Prin urmare, știința politică nu a

primit nici statut independent, nici oportunitatea de a-și dezvolta propria metodologie.

În Statele Unite, formarea științelor politice, ca și alte discipline sociale academice, a fost facilitată de oamenii de știință care s-au mutat acolo în perioada antebelică din Europa, în primul rând Germania și Austria. Unul dintre ei, G. Morgenthau, a devenit fondatorul recunoscut al școlii americane de realism în știința relațiilor internaționale. În 1948, cartea sa „Politica între națiuni. Lupta pentru putere și pace”. Rămânând strict în cadrul paradigmei conservator-realiste, Morgenthau a redus relațiile internaționale la relații interstatale și a considerat statele ca fiind omogene și își urmăresc propriile interese egoiste, de putere. El are în vedere sarcinile politicii internaționale

asigurarea tale a obiectivelor naţional-state. Tratându-i în termeni de autoritate, putere și influență, el a presupus că ar putea fi obținute prin mijloace pașnice, menținând în același timp disponibilitatea deplină de a folosi forța.

Un alt teoretician proeminent al școlii realiste a fost M. Kaplan, care a publicat cartea „Systems and Processes in International Politics” în 1957. Unul dintre primii care a aplicat o abordare sistematică în studiul relațiilor internaționale, Kaplan a identificat mai multe tipuri de sisteme multipolare. El a recunoscut cea mai stabilă putere ca fiind bipolară, bazată pe echilibrul puterii. El a formulat, de asemenea, șase reguli pentru conducerea politicii internaționale competitive. Remarcabile pentru timpul său și din poziția statului său, care a acționat ca destinatar al recomandărilor, au fost primele două reguli: A) extindeți-vă capacitățile (adică puterea), dar mai bine prin negocieri decât prin război; B) este mai bine să lupți decât să pierzi perspectivele pentru capacități sporite. O altă regulă spunea: nu termina un inamic învins, pentru a nu crea unul nou, mai puternic în locul lui.

În același an, un tânăr cercetător, originar din emigranți, G. Kissinger, devenit mai târziu un important om de stat american, a publicat prima sa carte. A fost dedicat problemelor armelor nucleare și a propus abandonarea doctrinei dominante de atunci a represaliilor masive în favoarea unei politici de descurajare nucleară. Atât în lucrările sale academice (despre politică și istoria relațiilor internaționale), cât și în activitățile sale practice, Kissinger a acordat invariabil o mare valoare strategiei echilibrului de putere și căutării compromisurilor.

Reflectând paritatea militaro-politică care s-a dezvoltat în realitate între SUA și URSS, autorii americani din anii 60 ai secolului trecut au acordat atenție analizei sistemelor mondiale de echilibru. Cartea lui S. Cohen „Geography and Politics in a Divided World” poate fi considerată caracteristică în acest sens. În ea, pe lângă categoria „Romanland”, care, după cum s-a menționat, a fost folosită de Spykman pentru a desemna marginea de sud a Eurasiei, autorul a introdus conceptul de „shtterbelts” (centuri rupte) pentru a caracteriza geopolitica. spaţiul Orientului Mijlociu şi Indochinei.

Alături de tradiția realistă (realistă), paradigma idealistă se dezvoltă într-o anumită măsură și în SUA și alte țări occidentale. Se reflectă în principal în lucrările privind dreptul internațional și garanțiile de securitate,

53

continuând în acest sens tradiţiile anilor prebelici. Spre deosebire de filosofia realistă a războiului, sau mai exact, a păcii în pragul războiului, mai multe lucrări din perioada postbelică au fost publicate de idealişti de tendinţă pacifist şi internaţionalist, profesând o filozofie a păcii prin negarea războiului. Dintre acestea, se poate evidenția cartea lui G. Clark și L. Sohn „Achieving Universal Peace through World Law” (1958).

Cel mai proeminent reprezentant al școlii internaționale de drept din America a fost H. Kelsen, austriac de naștere. În special, a fundamentat doctrina imuabilității și continuității granițelor în cazul creării de noi state în locul statelor prăbușite. Această teorie a fost deosebit de relevantă în perioada postbelică a apariției unor state tinere independente în locul imperiilor coloniale.

Deși a rămas în Occident în perioada timpurie a Războiului Rece în umbra realismului, curentul idealist s-a reflectat în mare măsură în Europa, în primul rând Anglia și Franța, precum și în afara acesteia, în Canada și Australia. La începutul anilor 1970, a fost publicată o carte a englezului J. Burton cu titlul caracteristic „Societatea Mondială”. În Anglia se formează în principal o școală influentă de realism soft sau raționalism, ai cărei reprezentanți cei mai proeminenți sunt H. Bull și B. Buzan, autori, respectiv, ai teoriei unei ordini internaționale anarhice și ai complexelor de securitate sau insecuritate regională14.

Liberalismul a primit un suflu nou încă din anii 1970, după complicarea sistemului bipolar, care a venit ca urmare a destinderii în relațiile dintre cele două superputeri. În cadrul paradigmei idealiste (idealiste) se formează o nouă direcție - neoliberalismul. Fondatorii săi sunt considerați a fi americanii R. Cohane și J. Nye, editori ai cărții „Relații transnaționale și politică mondială” (1972). Neoliberalii acordă o atenție deosebită activităților instituțiilor neguvernamentale, transnaționale, adică. supra- și interstate. J. Nye este, de asemenea, creditat cu introducerea în uz pe scară largă a termenului „putere moale”, care se referă la capacitatea de a convinge mai degrabă decât de a constrânge, accentul pus pe puterea unui exemplu pozitiv și, în cele din urmă, ideologie15.

Aproape simultan, în cadrul paradigmei conservator-realiste, a apărut școala neorealismului sau a realismului structural. Fondatorul său este considerat a fi americanul K. Waltz, care a lansat

54

a publicat cartea „Theory of International Relations” în 1979. Diferența dintre neorealism și realism constă în accentul pus pe structura relațiilor interstatale, care a evoluat către una mai

complexă, cu mai multe elemente, și ea însăși a devenit un factor în relațiile internaționale, deși statul ocupă încă un loc central în ele. Realismul demersului se manifestă și în această școală în atenția sporită acordată problemelor de securitate care influențează politicile publice prin reacțiile oamenilor și ale opiniei publice.

Sub influența situației internaționale care s-a schimbat în prima jumătate a anilor 1980, adică „noua ediție” a Războiului Rece, sunt din nou solicitate construcții geopolitice pe o bază mixtă ideologic liberal-conservator. În acest sens, se remarcă cartea teoreticianului și practicii politicii externe americane 36. Brzezinski „The Game Plan” (1986), care conturează principalele abordări ale soluționării problemei unei slăbiri radicale a URSS și a întregului bloc socialist. , evidențiind două direcții geopolitice care sunt vulnerabile la acesta - estul european (Polonia) și sud-asia (Afganistan - Pakistan)'6.

În etapa ulterioară a noii destinderi și distrugeri a sistemului sovietic-socialist, un articol (1989) și o carte (1992) ale politologului american F. Fukuyama, dedicate „sfârșitului istoriei”, au jucat un rol semnificativ. . A însemnat victoria finală a ideilor liberale (burghez-democratice) în politică și sfârșitul erei confruntării dintre două sisteme politico-ideologice – liber, capitalist și totalitar, comunist17.

Postulatul nu pe deplin justificat despre sfârşitul confruntării mondiale, care se încadrează, fără îndoială, în categoria idealiştilor, a fost echilibrat de unul realist, căruia S. Huntington a ajutat să-i dea o nouă forţă. A publicat un articol controversat în 1993 și o carte în 1996 pe tema ciocnirii civilizațiilor. Depășind limitările abordării lui Fukuyama, care s-a concentrat pe Rusia sovietică ca principalul rival al Statelor Unite, Huntington a subliniat un nou aspect al politicii internaționale - ciocnirea statelor aparținând diferitelor civilizații, precum și liniile de falie civilizaționale în cadrul statelor individuale (cum ar fi ca Turcia, Rusia post-sovietică) și la granițele dintre civilizații18.

Istoria a părut ulterior să justifice analiza lui Huntington, pentru principalele conflicte din ultimul deceniu al secolului al XX-lea și primul

anii secolului XXI a avut loc tocmai la intersecţiile culturilor politice şi civilizaţiilor. Mai mult, principala provocare pusă Occidentului își are originea în adâncurile civilizației orientale, islamice. Trebuie recunoscut faptul că Huntington a încercat să avertizeze opinia publică și guvernamentală din Statele Unite împotriva interpretării sale ample a capacităților sale politice globale, subliniind faptul că civilizația occidentală nu este universală, ci unică și dacă alte civilizații sunt destinate pe termen lung. pentru a se apropia de regulile sale obiectiv mai perfecte, atunci ei nu ar trebui să fie forțați să facă acest lucru prin metode violente crude. Este puțin probabil ca America să fi ținut cont pe deplin de aceste avertismente, deși cartea sa „Choice. Dominația mondială sau conducerea globală” a cerut și 36. Brzezinski19.

Pentru a încheia acest capitol, vom încerca să aplicăm aceeași metodologie și analizei filozofiei politice și ideologiei relațiilor internaționale din Orient. Orientul tradițional nu a venit în mod independent în epoca modernității și, prin urmare, tendințele paradigmatice caracteristice Occidentului nu au putut apărea acolo în mod autohton. Aparent, singurul original dintre ele poate fi considerat conservator, etatist, apărut în epoca Epocii Axiale.

Dintre cele două zone pur asiatice ale acestui timp identificate de K. Jaspers - China și India - tradițiile statale-imperiale s-au dovedit a fi cele mai durabile în prima dintre ele. În China se formează câteva direcții influente ale gândirii filosofice și etice, care sunt direct legate de organizarea spațiului social sub forma unui stat destul de dezvoltat. Principala este considerată a fi învățătura confuciană, numită după Confucius (Kun Tzu), un mare filozof de la sfârșitul secolului al VI-lea - începutul secolului al V-lea. î.Hr. Confucianismul se bazează pe ideea unui stat ideal, puternic, centralizat, unind toți subiecții, inclusiv aristocrația, cu o morală strictă și loialitate față de datoria publică. Ideea de putere puternică este, de asemenea, asociată cu fenomenul legalismului (legalității). Fondatorul său, Shang Yang (sec. IV), a fost un susținător al unui stat puternic, dur față de adversarii săi, interni și externi[20].

În tradiția politică stabilită în China, locul dominant a fost ocupat de ideea mijlocii sale, consacrată

în auto-numitul Regat de Mijloc, înconjurat din toate părțile de barbari care reprezintă o amenințare - trebuie să fie cuceriți, civilizați sau îngrădiți. Simbolul acestuia din urmă a fost Marele Zid Chinezesc, construit în China de Nord în secolul al III-lea. î.Hr. Confucianismul, care a devenit în esență ideologia oficială a puternicului Imperiu Han (secolul II î.Hr. - secolul II d.Hr.), retrăgându-se ulterior în umbră, a găsit un al doilea vânt în timpul Imperiului Song (960-1279) pentru a ajunge ca fundal ideologic dominant până la timpuri moderne.

În India, tradiția imperială a fost adesea întreruptă. Imperiile indiene din antichitate (cu excepția statului Mauryan din Magadha din nord-estul Indiei, care a atins apogeul în timpul erei împăratului Ashoka în secolul al III-lea î.Hr.) nu erau mari, constând din multe posesiuni subordonate, în mare măsură autonome.

Un monument al gândirii politice indiene antice este cartea „Arthashastra” (Știința managementului). Autorul său, care este considerat a fi un consilier al unuia dintre conducătorii din Magadha, Ch. Kautilya, se referă și la politica internațională, a cărei logică le anticipează în multe privințe pe cele moderne. Vorbim despre regula „șahului”, conform căreia „vecinul vecinului meu este prietenul meu probabil”. Este interesant că în această lume mozaică a statelor de dimensiuni egale, Arthashastra oferă un loc unei puteri mai mari și puternice, care nu face parte din „cercul” regatelor rivale și chiar un

arbitru teritorial îndepărtat al destinelor, către care se poate apela. pentru ajutor împotriva unei „superputeri” din apropiere21.

Lucrarea antică indiană este adesea comparată cu lucrările lui Machiavelli. Aspecte militante din perspectiva actuală pătrund și în epopeea extrem de populară Mahabharata din India, care spune povestea luptei brutale a două clanuri - Pandava și Kaurava - și gloriifică isprăvile militare ale eroilor22.

În urma ascensiunii statului hindus la mijlocul mileniului I d.Hr. În timpul dinastiei Gupta, a început o perioadă de declin destul de profund. Numai odată cu pătrunderea islamului în India, la începutul mileniului al II-lea, statele puternic militarizate, inclusiv cele conduse de conducători hinduși, au devenit o trăsătură stabilă a realității politice.

Din acest punct de vedere, islamul ca civilizație reprezintă o parte specială a Orientului. Spre deosebire de civilizaţiile din China şi

India, departe teritorial și cultural de Occident, lumea islamului a apărut în contact direct cu aceasta. Islamul apare ca un fel de antiteză internă a elenismului în condițiile retragerii și declinului acestuia. De la bun început, islamul a fost strâns „căsătorit” cu politica, devenind steagul unei comunități victorioase de credincioși, cucerind necredincioșii și organizându-și comunitatea pe o bază comună, direct democratică. Abia mai târziu, după moartea profetului Mahomed și a drepților săi adjuncți (califi), statul-comunitatea musulmanilor capătă trăsăturile unui imperiu militar-aristocratic și teologic (califat).

Astfel, practic toate tradițiile majore din Orient conduc la o filozofie politică centrată pe stat. Unele dificultăți apar cu budismul și, într-o oarecare măsură, cu hinduismul. Statalitatea în sânul acestor religii și culturi nu a ocupat, poate, un loc central și, prin urmare, ideile filozofice tradiționale nu și-au sfințit suficient prioritatea, subminând în general importanța lumii și a politicii.

Cu toate acestea, absența unei componente politice nu distinge nici măcar toate mișcările budiste. Budismul școlii Theravada (ramura sudică), răspândită în Sri Lanka, Thailanda, Myanmar, Laos și Cambodgia, nu interzice călugărilor să se angajeze în politică, cu atât mai puțin împiedică mirenii să se implice în această activitate . Același lucru este valabil, deși într-o măsură mai mică, pentru ramura nordică a budismului, în special lamaism. Principiul politic este însă subordonat ideilor religioase din budism. Tradiția hindus-budistă se caracterizează printr-un accent pus pe acțiunile individuale de natură de protest, care pot fi fie violente (un act terorist), fie non-violente, cum ar fi declararea grevei foamei. În același timp, în societățile în care budismul este doar unul dintre sistemele religioase, împerecheat cu altele - șintoismul în Japonia, confucianismul și taoismul în China, creștinismul în Coreea și Vietnam, nu este un obstacol în calea filozofiilor și ideologiilor imperial-statiste.

Odată cu implicarea Orientului în epoca Modernității, acolo are loc formarea atât a mișcărilor politice, cât și a celor filozofice, copiend modelele occidentale și cele create ca antiteză. Nu avem posibilitatea de a urmări formarea lor în diferite țări și regiuni civilizaționale. Dacă faci ska

58

Sărind înapoi în timp la epoca modernă, care s-a dezvoltat în principalele sale trăsături după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, trebuie afirmat că lumea Orientului s-a dovedit a fi captată politic, filosofic și ideologic de două elemente - naționalismul. și socialism.

Ambii erau uniți de o singură mentalitate comună - anti-occidentalismul. Și acest lucru este de înțeles, deoarece în Est, în primul rând în Asia, colonialismul a fost respins ca fenomen occidental, vest-european, în principal engleză și franceză. Ostilitatea a fost generată și de bogăția și puterea Statelor Unite, care au dominat, deși diferit de puterile coloniale clasice, dar nu mai puțin ferm și aspru, bazându-și dominația pe controlul resurselor financiare, al mijloacelor de comerț și al piețelor de mărfuri. Dominația economică a Occidentului asupra Estului, care a primit acum numele în mare parte învechit de neo-colonialism, a forțat tinerele state din Asia și Africa să caute o cale de ieșire cu ajutorul unei forțe globale alternative, care era cea socialistă. tabără condusă de URSS.

Socialismul ca ideologie a atras și acele grupuri de interese din țările eliberate care își legau statutul social și condițiile de existență materială de sectorul public. Atractivitatea ideologiei socialiste constă și în faptul că ea ar putea fi folosită cu ușurință în scopuri populiste pentru a mobiliza largile mase muncitoare, studenții și tinerele inteligențe pentru a lupta împotriva dușmanilor interni și externi.

Amalgamul naționalismului, la granița cu șovinismul și socialismul a luat rădăcini cu cel mai mare succes în China, unde a luat forma unui sistem de idei maoist, dezvoltat de liderul Partidului Comunist Chinez și președintele Republicii Populare Chineze în 1949- 1976. Mao Zedong. Prioritatea principiului de stat în China, deși nu excludea complet, mai ales în stadiul inițial al dezvoltării RPC, existența unor enclave private la periferia sa, a fost exprimată în modul cel mai evident. În afacerile internaționale, RPC sub Mao a urmat o linie de opoziție strictă față de Occident, condusă de Statele Unite. Începând cu anii 1950 și 60, URSS a devenit și ea unul dintre oponenții săi ideologici și politici. Căutarea de către Beijing a aliaților între țările din Est (în Asia și Africa) a fost efectuată pe o bază strict selectivă de asemănare ideologică completă.

59

Elementul etatist a fost mai puțin pronunțat în India, care a obținut independența în 1947. Social și psihic, situația din India în perioada premergătoare independenței era diferită de situația din China. Vom vorbi și despre pacifismul unuia dintre liderii luptei indiene pentru

eliberare națională, Mahatma Gandhi. Ideologia sa a împletit elemente ale tradiției hinduse și ale mentalităților europene contemporane (inclusiv ruse), și a apărut o versiune indiană a paradigmei liberal-pacifiste.

Spre deosebire de multe alte țări din Est (inclusiv China), naționalismul din India a fost unit în primul rând nu cu socialismul (comunismul), ci cu social-democrația. Primul prim-ministru al Republicii India, J. Nehru, a devenit personificarea căii politice și ideologice indiene. Calea indiană a fost caracterizată de o încercare de a găsi o linie de mijloc, o cale de mijloc între capitalism și socialism. Căutarea a dat roade sub forma unei economii mixte public-privat și neutralitate activă, nealiniere fundamentală cu blocurile create de Occidentul capitalist și „contra-blocurile” Orientului socialist, păstrând în același timp conducerea în mediul intermediar, nu. -zona omului care a fost creată datorită acestui lucru.

Lumea Islamului, în secolul XX. puternic extins demografic și cultural-politic, din punct de vedere statal s-a dovedit a fi și mai puțin centralizat decât în epocile precedente. În statele din Orientul arabo-musulman care au primit suveranitate politică după cel de-al Doilea Război Mondial, s-a observat un pluralism politic, filozofic și ideologic remarcabil - de la socialism special, național, pe bază panarabă (panarabă) în Egipt, până la ideologii sfințite. de tradiție religioasă în Arabia Saudită și într-o serie de alte state. Elementele naționaliste și anti-occidentale din ideologiile dominante erau puternice în aproape toate țările musulmane. Alternativa de stânga, socialist-comunist la ideile care le dominau, a găsit un răspuns în conștiința publică, dar în general a fost limitată de o serie de circumstanțe interne (respingerea explicită a viziunii seculare asupra lumii) și de ordine externă (puterea insuficientă a sprijin pe care Uniunea Sovietică și tabăra socialistă l-ar putea oferi în opoziție cu Occidentul). Acesta din urmă a avut o importanță sporită pentru lumea islamică, în special pentru lumea arabă, în legătură cu problema

Israel, adică existența unei enclave străine din punct de vedere politic și cultural în centrul zonei arabo-musulmane.

Cu toate acestea, nu toate regimurile politice din țările musulmane în prima perioadă după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial au aderat la un curs anti-occidental și la o filozofie politică corespunzătoare. Un număr semnificativ de țări, în special cele situate de-a lungul granițelor cu URSS - Turcia, Iran, Pakistan - orientate spre o alianță cu Occidentul, temându-se de influența sovietică și confruntându-se cu provocările consolidării naționale în politica internă și externă.

În prima perioadă postbelică, în cercurile publice ale multor țări din Est (în afara Chinei și a altor state socialiste din Asia), lupta dintre susținătorii a două linii de dezvoltare socio-economică - capitalistă și non-capitalistă - a fost destul de mare. vizibil. Mai mult, de la începutul anilor '60, acesta din urmă a căpătat, pe lângă faptul că este prosovietic, și o orientare pro-chineză de politică externă. Pe plan politic, filozofic, teoretic, ea a fost completată de

influența cercurilor de stânga din Occident, în primul rând din Europa (eurocomunismul), care au apărat noile idei marxiste. Neo-marxismul din Occident, reprezentat de reprezentanți proeminenți precum I. Wallerstein, R. Cox, J. Galtung, și-a găsit adepți în rândul inteligenței de opoziție din Asia, Africa și America Latină. Din acest mediu au venit liderii intelectuali ai neomarxismului - A. G. Frank, S. Amin, creatorii de teorii ale dezvoltării dependente - R. Prebisch, A. Furtado etc. Principala trăsătură a neomarxismului în abordarea sa asupra proceselor internaționale a fost determinismul economic (economia determină politica) și globalismul - lumea era privită ca un întreg, distingând în ea „centrul” sistemului capitalist mondial, țările cele mai dezvoltate, „semi-periferia”, un eșalon mai puțin dezvoltat din punct de vedere economic, care includea state socialiste - oponenți ai centrului și „periferiei”, subdezvoltate și înapoiate, exploatate și sortite vegetației. Construcțiile neomarxiste au fost refractate atât în idei moderate de front unit în lupta de poziție a periferiei împotriva hegemoniei centrului, cât și în conceptele de respingere radicală a întregului sistem mondial, o rebeliune revoluționară împotriva acestuia, în filozofie. a rasismului negru (L. Senghor) și a revoluționarismului islamic de stânga (A. Shariati) 23.

În a doua etapă a dezvoltării postbelice, din prima jumătate a anilor 1970, situația în plan politic, filozofic și ideologic

sfere a devenit diferită. Părerile corespunzătoare paradigmei religios-integrator au ieșit în prim-plan. Acest lucru a afectat lumea islamică în cea mai mare măsură. Tendințele integriste de renaștere au apărut în Arabia Saudită, și parțial în alte țări arabe din Golful Persic, precum și în Iran după transformarea lor în state bogate în petrodolari (bani din exporturile de petrol). În Iran în 1978-1979. a avut loc o revoluție politică, care s-a încheiat cu venirea la putere a reprezentanților cercurilor clericale, liderii spirituali ai islamului șiit. Valul de islamizare a măturat multe alte țări musulmane, ducând ulterior la apariția principalului făcător de probleme în lumea modernă - revoluționismul islamic, jihadismul, lupta împotriva infidelilor, de dragul erei califatului global. Sprijin constant pentru rezistența anti-israeliană a arabilor, teroarea ca protest împotriva acțiunilor agresive anti-islamice ale Occidentului și a forțelor care îl blochează, propagandă activă a ideilor de integrare islamică (unitatea maselor pe baza „ Islamul pur) și fundamentalismul (întoarcerea la origini, vremurile „califilor drepți”) au devenit principala armă a celei mai puternice mișcări internaționale, antisistemice din punctul de vedere al ordinii internaționale care s-a dezvoltat în lumea de azi.

Integraționismul religios a devenit parte a filozofiei și ideologiei politice de tip mesianic nu numai în lumea islamică, ci și într-o serie de alte complexe teritoriale și civilizaționale din Orient. În India, a dus la formarea unei forțe ideologice și politice influente - naționalismul hindus, ai cărui reprezentanți, deși cei mai moderați și pragmatici, au condus coaliția guvernamentală timp de șase ani, din 1998 până în 2004. În Sri Lanka, integrarea religioasă (budhistă și hindusă) a servit drept fundal pentru un conflict interetnic care a durat mai bine de un sfert de secol.

Astfel, slăbirea pe scară largă a alternativei radicale stângi a provocat întărirea celei drepte, spiritual-religioase, ritual-mistice. În același timp, cea mai mare parte a spectrului politic, filozofic și ideologic în Est, ca și în Occident, este ocupată de concepții pozitiviste moderate, care corespund paradigmelor clasice de analiză a statului, politicii și relațiilor internaționale. Pozițiile lor în mediul academic și în domeniul predării științei s-au consolidat recent.

s-a scurs sub influența creșterii economice accelerate în majoritatea țărilor și regiunilor din Est și a cooperării mai strânse între cercurile sociale ale țărilor aparținând unor tradiții civilizaționale diferite. Evenimentele de criză pot zgudui oarecum consensul politic și ideologic în curs de dezvoltare din lume, dar este puțin probabil să-și schimbe predominanța în viitorul apropiat.

Note

1 Tsygankov P. A. Teoria relațiilor internaționale. M.: Gardariki, 2002, p. 97-99.

2 Istoria doctrinelor politice și juridice. Ed. V. S. Hepce-syantsa. M.: Infra. M-Code, 1995, p. 164-170.

3 Ibid., p. 262-264; Tsygankov P. A. Teoria relațiilor internaționale, p. 99-100; Politica mondială și relațiile internaționale. Ed. S. A. Lantsova, V. A. Achkasova. Sankt Petersburg: Peter, 2007, p. 37-39.

4 O mare evaluare a activităților lui Richelieu și Metternich a fost făcută, în special, de Kissinger, a se vedea: G. Kissinger. Diplomaţie. M.: Ladomir, 1997, p. 51-52, 72-74.

5 Tsygankov P. A. Teoria relațiilor internaționale, p. 102-103; Politica mondială și relațiile internaționale, p. 40-42.

6 Istoria doctrinelor politice și juridice, p. 235-244.

7 Ibid., p. 399-408; Tsygankov P. A. Teoria relațiilor internaționale, p. 102-103;

8 P. A. Tsygankov identifică paradigma marxist-leninistă drept a treia paradigmă în știința politică internațională modernă. În același timp, el, desigur, vede relația acesteia cu tradiția socio-utopică anterioară. Tsygankov P. A. Teoria relațiilor internaționale, p. 113-116.

9 Abordarea filozofică a geopoliticii ca lume, politica internațională în literatura internă a fost dezvoltată, în special, de K. S. Gadzhiev (vezi: Geopolitics. M.: International Relations, 1997; Geopolitical horizons of Russia: contours of the new world order. M. : Economie, 2007). Componenta geopolitică pătrunde în multe dintre lucrările experților interni în afaceri internaționale. A.G. Dugin este cel mai puternic înclinat către munca misionară geopolitică.

10 Dugin A.G.Filosofia politicii. M.: Arktogeya, 2004, p. 352-353, 369-371,373-374.

63

11 Altele vezi: Dugin A.G. Fundamentele geopoliticii. Viitorul geopolitic al Rusiei. M.: Arktogeya, 1997; Haushofer K. Despre geopolitică. M.: Mysl, 2001.

12 Pentru o trecere în revistă a conceptelor geopolitice ale MO, vezi și: World Politics and International Relations, p. 51-65; Geografia Politică a secolului XX. O analiză globală. P. J. Talor ed. L.: Belhaven Press, 1993, pp. 9-30, 65-113 şi colab.

13 O descriere mai detaliată a principalelor direcții de dezvoltare

Pentru o discuție despre diferite abordări ale studiului problemelor politice mondiale după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, a se vedea, în special: Tsygankov P. A. Theory of International Relations, p. 126-163; Politica mondială și relațiile internaționale, p. 68-108; Kegley S. W., Wittkopf E. R. Politica mondială. Tendință și transformare. NV, 1993, var.pp.; Russett B., Starr H. Politica mondială. Meniu pentru alegere. NV: Freeman, 1992, p. 26-32 şi colab.
1

14 Bull H. Societatea anarhică. NV, 1977; Buzan B. Rizvi et al. Insecuritatea Asiei de Sud și Marile Puteri. L.: Macmillan, 1986.

15 Nye JS Jr. Natura în schimbare a puterii mondiale//Political Science Quarterly, vol. 105, N.2, vara 1990, p. 177-192.

16 Brzezinski Zb. Planul jocului. Un cadru geostrategic pentru desfășurarea concursului SUA-sovietic. Boston: The Atlantic Monthly Press, 1986.

17 Fukuyama F. Sfârșitul istoriei și ultimul om. L., Penguin Books, 1992.

18 Huntington SP Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. NV: Touchstone, 1996.

19 Brzezinski 36. Alegere: dominație mondială sau conducere globală. M.: Relații internaționale, 2004.

20 Despre conceptele de politică externă ale Chinei antice, bazate pe confucianism și legalism, vezi, de exemplu: World politics and international relations, p. 34-35.

21 Kulke H., Rothermund D. Istoria Indiei. L.-NV: Routledge, 1998, p. 318.

22 Gordon S. Ascensiunea Indiei la putere: în secolul 20 și dincolo. L.: Macmillan, 1995.

23 Pentru opiniile lui A. Shariati, vezi: Iranian Revolution 1978-1979. Motive și lecții. Reprezentant. ed. A. 3. Arabajyan. M.: Nauka, 1989, p. 85-89.

Capitolul 3.

ROLUL DE SUJET AL ORIENTULUI ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE EPOI COLONIALE

Lumea din ajunul New Age, care a fost și începutul erei coloniale, era încă profund divizată în multe feluri. În emisfera estică (Lumea Veche), în principal între ecuator și latitudinea 60, au existat mai multe sisteme politice regionale. Cea europeană a fost cea mai vestică dintre ele și cea mai complexă ca compoziție, feudală, semnial-vasala, putere-ierarhică. Unul dintre principiile definitorii ale sistemului politic din Europa a fost monarho-dinastic, i.e. puterea monarhului (conducător absolut, autocrat) și moștenirea tronului în cadrul familiei conducătoare - dinastia. Un alt principiu important a fost cel confesional, asociat cu existența tronului papal și a Sfântului Imperiu Roman al națiunii germane, și cu începutul New Age și cu scindarea religioasă în creștinismul occidental în catolici și protestanți.

Locul central în sistem a fost ocupat de statele situate pe coasta de vest a Europei (Peninsula Europeană), în primul rând regatele catolice de sud-vest (iberice) - Portugalia și Spania (formate la sfârșitul secolului al XV-lea prin unirea Aragonului și Castiliei).). În politica europeană, atât atunci, cât și mai târziu, a existat o luptă între tendințele de dominare a oricărei puteri (coaliție) și opoziția față de o astfel de dominație (în termeni moderni, un sistem unipolar se opune unuia multipolar). Pretențiile pentru o poziție dominantă au fost înaintate mai întâi de conducătorii Spaniei și Austriei, împărații Sfântului Roman din dinastia Habsburgilor germane și apoi Franța sub „Regele Soare” Ludovic al XIV-lea și moștenitorii săi. Cu toate acestea, puterea combinată a contra-centrelor (anti-liderilor) s-a dovedit în cele din urmă a fi mai puternică, iar flancarea

puteri ale sistemului politic regional european, cum ar fi Anglia insulară, Țările de Jos (Olanda) orientate către mare, nordul Suediei și de la începutul secolului al XVIII-lea. vastă Rusia est-europeană, a împiedicat cu succes consolidarea puterii de către cel mai puternic dintre centrele europene continentale.

Strâns adiacent sistemului european era Orientul Mijlociu, constând din componenta principală - Imperiul Otoman. Victoria pe care a obținut-o în 1453 asupra Imperiului Roman de Răsărit (Bizanțul) și lichidarea acestuia din urmă au făcut o impresie terifiantă asupra lumii creștine, catolice occidentale. Până la începutul secolului al XVI-lea. Turcii au anexat toată Grecia, Albania și majoritatea Balcanilor la imperiul lor, au învins Ungaria și au asediat Viena în 1529. Austria sub Habsburgi, care au ocupat tronul Sfinților Împărați Romani, s-a transformat multă vreme într-un scut cu care Europa s-a îngrădit de turci. În același timp, sabia îndreptată împotriva acestui scut a început să fie folosită devreme în jocul european: Franța deja în 1535 a decis să formeze o alianță cu turcii necredincioși împotriva Habsburgilor. Imperiul Otoman

(dinastia domnitoare era formată din descendenții lui Osman, conducătorul uneia dintre moștenirile turcilor selgiucizi) la începutul secolului al XVI-lea. a extins activ limitele teritoriale ale dominaţiei sale. După ce a construit o flotă după modele europene, a înlăturat republicile comerciale italiene Veneția și Genova din Marea Mediterană și a învins Egiptul mameluci, extinzându-și puterea pe toată coasta africană a Mediteranei, până la Maroc. În 1516-17, după cum se menționează în capitolul 1, după ce a cucerit orașele sacre musulmane Mecca și Medina, controlate anterior de Egipt, sultanul turc s-a proclamat calif al musulmanilor credincioși1.

Cu puțin timp înainte de aceasta, diviziunea dintre majoritatea sunnită ortodoxă și minoritatea șiită s-a adâncit în lumea islamică. Având rădăcini lungi și o istorie bogată în peripeții sângeroase, această diviziune a căpătat în acel moment un conținut geopolitic clar. Susținătorii tradiției șiite, al cărei centru a fost Irakul pentru o lungă perioadă de timp, au stabilit puterea asupra Persiei (Iran) în 1502 datorită succesului în lupta pentru putere a lui Shah Ismail I din familia turcică Safavid. Rivalitatea dintre Persia și Turcia a căpătat, pe lângă inter-imperial, un caracter religios și politic, uneori foarte acut. Cea mai mare parte a secolului al XVI-lea în Orientul Apropiat și Mijlociu s-a desfășurat sub semnul unei lupte intra-musulmane, sunit-șiite, care, în opinia lui

66

W. McNeil a făcut de fapt posibil Războiul de 30 de ani din Europa. În același timp, Persia a devenit un participant îndepărtat în sistemul politic internațional european, intrând la începutul secolului al XVIII-lea. spre zona de contact cu Rusia din Caucaz și recurgând uneori la ajutorul „kafirilor” („necredincioși”) pentru a pune presiune asupra turcilor musulmani2.

Este adevărat și contrariul, adică. participarea indirectă a puterilor europene la confruntarea sunit-șiită, care s-a extins în nordul Africii, până în Maroc și în India, care a rămas în mare parte un sistem politic regional separat. Partea sa de nord (continentul, situat în bazinul Indus și Gange) a fost influențată predominant de procesele politico-militar care au avut loc în Orientul Mijlociu musulman și Asia Centrală (Centrală). Califatul arab deja de la începutul secolului al VIII-lea. s-a stabilit în cursurile inferioare ale Indusului, iar de la începutul mileniului I prin Afganistan, turcii musulmani au pătruns în Punjab (regiunea mijlocului și superior al Indusului), năvălind adânc în țara hindușilor. De la începutul secolului al XIII-lea. Nordul Indiei a intrat sub stăpânirea sultanilor din Delhi și pentru următoarele trei secole principalele contacte externe, care implică adesea raiduri și devastare, au fost între India, Iran și Asia Centrală. La începutul timpurilor moderne, în 1526, Zakhiruddin Babur, originar din Fergana din Asia Centrală, a fondat o nouă dinastie în Delhi, care a devenit la mijlocul - sfârșitul secolului al XVI-lea. sub nepotul său Akbar, o putere puternică, care în istoriografie a primit numele de Imperiul Mughal, sau Marii Mughals (Mughals este un mongoli distorsionați: Babur era considerat un descendent al fondatorului Imperiului Mongol, Genghis Khan, iar în centrul Asia la un moment dat exista statul Moghulistan).

Istoria Indiei de Vest și de Sud a fost mai mult legată de situația de pe mare decât de pe uscat. Aici, în epoca precolonială, au dominat interesele comerciale, legând țările tropicale din Oceanul Indian cu Europa în principal prin Republica Venețiană. Rolul principal în comerțul pe mare și pe uscat (de-a lungul coastei) l-au jucat comercianții arabi, perși și indieni. Printre indieni existau atât musulmani, cât și hinduși (hinduși), în special pe coasta de est, Coromandel, a Peninsulei Hindustan. Totuși, principalele poziții comerciale și militar-politice în întregul Orient Mijlociu sau Mijlociu, în mod convențional, inclusiv în apele nordice ale Indiei.

ocean, conservat de musulmani din vremea Califatul Bagdadului de-a lungul secolelor VI-XIII, care sunt considerate jumătate de mileniu al primei perioade de glorie islamică. Mai târziu, influența musulmană a înlocuit hindu-ul (indo-budhist) în partea de sud-est a Asiei. În sudul Peninsulei Malay și pe arhipelagul Malay (Indonezian) în secolele XV - începutul secolului XVI. Ultimele mari state indianizate (Majapahit) au încetat să mai existe. A sosit timpul pentru întărirea sultanatelor musulmane și existența sistemului islamic din Oceanul Indian3.

Un sistem politico-regional și mai separat de relații internaționale a fost cel din Orientul Îndepărtat, centrat în China. Acolo în secolele XV-XVI. (din 1368) a existat ultimul Imperiu Ming chinez în ceea ce privește componența etnică a elitei conducătoare. În secolul al XV-lea ajunsese la culmea puterii ei. În 1405-1433. imperiul a organizat șapte expediții maritime pe distanțe lungi, la care au participat de la 48 la 62 de nave mari. Cele mai mari dintre ele aveau 40-50 de metri lungime, cu o deplasare de 1,5 mii tone, adică. erau de 5-10 ori mai mari decât navele lor europene contemporane. Navele aflate sub comanda amiralului Zheng He au vizitat porturile din Asia de Sud-Est, Ceylon, sudul Indiei și au ajuns pe țărmurile Africii de Est. Cu toate acestea, scopul expedițiilor nu era cuceririle coloniale. Trimișii împăratului chinez au fost mulțumiți de promisiunile conducătorilor locali de a trimite cadouri și ambasadori în semn de recunoaștere a supremației imperiului4. Expedițiile s-au oprit la fel de brusc precum au început. Deteriorarea situației financiare și amenințarea din partea nomazilor de stepă au forțat Beijingul să decidă interzicerea construcției de noi nave. China s-a îndepărtat de mare, rămânând centrul unui vast spațiu geopolitic care includea nu numai deșerturile și stepele Asiei Centrale-Est, ci și Coreea, Japonia, o parte din Vietnam și alte țări din Indochina.

De remarcat că din punct de vedere socio-economic, țările avansate ale Orientului (China, India, Iran, Imperiul Otoman) se aflau în ajunul și la începutul epocii moderne într-o etapă de dezvoltare care se deosebea puțin de aceea. realizate în Occident, în ţările Europei de Vest. În 1400, China era superioară Europei în toți indicatorii economici (desigur, condiționat, calculat la vremea noastră), iar imperiul musulman al lui Timur era cea mai puternică dintre puterile existente atunci. Capitala imperiului, Samarkand, era cea mai bogată

centrul Eurasiei, partea principală a ecumenei de atunci, lumea locuită și civilizată. În 1600 (la 100 de ani de la începutul erei moderne), venitul pe cap de locuitor în Europa de Vest era abia mai mare decât cel al Chinei (8%) și nu era cu mult mai mare decât cel al Indiei (15%)5.

În același timp, Europa de Vest era destinată să înceapă la mijlocul mileniului al II-lea d.Hr. ridicarea încrezătoare și implementarea unificării efective a întregului spațiu planetar, inclusiv nu numai Eurasia, ci și Lumea Nouă, adică țări din emisfera vestică, precum și Africa tropicală, Australia și Oceania.

Ascensiunea Occidentului nu a fost însă peste noapte. A durat câteva secole și a mers neuniform. La fel de graduală și nu întotdeauna vizibilă pentru contemporani a fost subjugarea Orientului - Aproape, Mijloc și Depărtare, precum și Africa.

Imperiile indienilor americani s-au prăbușit cel mai ușor sub loviturile europenilor. Această împrejurare a ajutat la ascensiunea rapidă a Europei, oferindu-i acces la cele mai bogate rezerve de metale prețioase, în special la cele mai mari zăcăminte de argint (în special în Peru) și aur acumulate de indieni. Monarhiile europene s-au îmbogățit, iar eliberarea argintului pe piață a determinat creșterea vertiginoasă a prețurilor în Europa. Creșterea prețurilor a contribuit la reducerea poverii reale a impozitelor și impozitelor, ruinarea feudalilor – beneficiarii de chirie (bani de chirie depreciați) și îmbogățirea negustorilor și bancherilor. Revoluția prețurilor a stimulat și comerțul peste mări. Pentru prima dată, a luat naștere o rețea globală, unind, grație europenilor (spanioli, portughezi și olandezi), colțuri atât de îndepărtate ale lumii precum Peru, Filipine, China și India6.

Toate acestea sunt latura politico-economică a problemei. În literatura rusă, în mod tradițional, o atenție principală i se acordă, evidențiind trei etape ale aservirii coloniale:

- Colonialismul comercial de la începutul secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea.

- Colonialismul epocii capitalului industrial de la mijlocul secolului al XVIII-lea până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

- Colonialismul epocii imperialismului, capitalul monopolist sau a doua etapă a revoluției industriale de la sfârșitul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea.

Deși aspectul comercial și economic este, desigur, principalul din istoria colonialismului, este încă departe de singurul

ny. Mai mult decât atât, cu o asemenea interpretare a colonialismului, în special ultima sa fază, ne aflăm într-un anumit sistem de coordonate, în cadrul paradigmei marxiste. Între timp, luarea în considerare a factorului economic nu duce neapărat la respectarea acestei abordări. În paradigma liberal-conservatoare, se acordă multă

atenție, pe lângă comerț și economic, latura politică propriu-zisă a expansiunii coloniale, factorilor de natură prestigiu-simbolică, militar-putere și ideologico-religioasă.

Abordând periodizarea colonialismului din acest punct de vedere, se pot distinge următoarele cinci etape:

1. Crearea de colonii de peste mări și avanposturi coloniale de la începutul secolului al XVI-lea. până la mijlocul secolului al XVII-lea. (1500-1650).

2. Stadiul inițial al formării și evoluției principalelor imperii (de peste mări și integrate teritorial) de la mijloc

XVII până la mijlocul secolelor XVIII. (1650-1750).

3. Prima etapă a eliberării coloniale (Lumea Nouă), o pauză în extinderea domeniului de aplicare și a granițelor colonizării (la mijloc

secolul al XVIII-lea - mijlocul secolului al XIX-lea; 1750-1850).

4. Etapa cuceririlor coloniale active, împărțirea și repartizarea Africii și a Orientului Îndepărtat - de la mijlocul secolului al XIX-lea. până la începutul secolului al XX-lea (1850-1914).

5. Începutul eliberării Orientului de sub dependența colonială după Primul Război Mondial, tendințele colonialiste recurente din perioada interbelică (1914-1945).

În acest capitol ne vom concentra asupra primelor patru perioade. Dintre acestea, prima este asociată, după cum s-a spus de mai multe ori, cu activitatea pe mare manifestată de regatele catolice spaniolă și portugheză situate pe Peninsula Iberică. Cea mai favorabilă poziție geografică pentru navigație a fost ocupată de Portugalia, situată în vârful sudic al peninsulei.

Primele călătorii pe mare și descoperiri ale portughezilor au avut loc în secolul al XV-lea, pe vremea prințului portughez Henric Navigatorul. De la sfârșitul acelui secol după finalizarea Reconquista, i.e. eliberarea Pirineilor de sub dominația musulmană, Spania s-a grăbit în cursa pentru lider. În 1494, după prima expediție a lui Columb și începutul explorării Americii, în conformitate cu Tratatul de la Tordesillas, papa, șeful Bisericii Romano-Catolice, a împărțit sferele de influență ale Spaniei și Portugaliei la 60 de grade față de meridian. (longitudine vestică). Portugalia a primit, parcă, intern

parte a Oceanului Atlantic, iar navele sale, îndreptându-se spre sud, au ajuns la vârful Africii (Capul Bunei Speranțe), au intrat în Oceanul Indian și au ajuns pe coasta vestică (Malabar) a Indiei.

Vasco da Gama, care a condus prima campanie de succes în 1498, a fost înlocuit de amiralul A. Albuquerque, care a reușit nu numai să stabilească fortărețe pentru comerț și jefuirea teritoriului

conducătorilor musulmani locali, ci și să creeze în zona mării dintre Est. Africa, Peninsula Arabică și India (baze în porturile Calicut, Goa etc.) un mini-imperiu de peste mări, intrând într-un război cu arabii sub steagul luptei religioase. În 1511, portughezii au ajuns la granița dintre oceanele Indian și Pacific și au luat Malacca7.

Succesul portughezilor (în 1500 au descoperit Brazilia, partea cea mai de est a Americii și și-au început dezvoltarea colonială) a fost facilitat de avantajul lor militar-tehnic pe apă. Navele lor cu pânze erau echipate cu tunuri, ceea ce asigura superioritatea completă asupra inamicului. În luptele pe uscat, portughezii depășiți numeric au fost adesea învinși. Trebuie avut în vedere că populația Portugaliei la acea vreme era cel mai probabil mai mică de jumătate de milion. Lipsa oamenilor a servit drept limită expansiunii lor. În Spania mai mare, numărul de locuitori a ajuns la aproximativ 6 milioane abia în 1700 (cu două secole mai devreme era probabil de 3-4 milioane). Populația rară a constituit și un obstacol în calea expansiunii imperiului colonial spaniol8.

Cu toate acestea, datorită superiorității navale, spaniolii și portughezii la începutul secolului al XVI-lea. a reușit să creeze baze și avanposturi coloniale, „unind” pentru prima dată Oceanul Atlantic cu Pacificul. Simbolul unificării a fost călătoria în jurul lumii a spaniolului F. Magellan în 1521, iar împărțirea „familială” (intra-catolică) în sfere de influență a fost un nou tratat semnat cu participarea papei la Zaragoza în 1529. A împărțit Oceanul Pacific între Spania și Portugalia după 120 de grade ale meridianului (deși măsurarea longitudinei pentru o lungă perioadă de timp, până când călătoriile lui J. Cook din 1768-1779, a fost dificilă). În urma celor două tratate, s-au format două cercuri, parcă, cel intern, portughez, și cel extern, spaniol. Portugalia s-a stabilit doar pe marginea din față a Americii de Sud, care a devenit viceregiatul Braziliei, iar Spania - chiar la „marginea” Asiei - un arhipelag numit Filipine (în onoarea regelui spaniol Filip al II-lea).

71

Portugalia, care a devenit stăpâna catolică a Oceanului Indian, care poate fi considerat în anumite scopuri drept un singur spațiu oceanic cu Oceanul Pacific, a achiziționat, pe lângă avanposturi din India (în primul rând insula Goa), baze în Ceylon (Colombo).), în Malacca (strâmtoarea care leagă Oceanul Indian de Liniște) și în largul coastei Chinei (insula Macao sau Macao). Din 1580 până în 1640 (formal până în 1668), Portugalia a făcut parte din Spania, anexată de regele Filip al II-lea, care și-a anexat atât flota, cât și avanposturile coloniale. Abia după pacea de la Westfalia din 1648 și pacea din Pirinei din 1659, regii spanioli ai Casei de Habsburg și-au abandonat pretențiile de dominație în Europa și nu numai și, prin urmare, au recunoscut drepturi egale la colonii nu numai pentru Portugalia, ci și pentru fostele lor posesiuni ale Țărilor de Jos, care în 1581, și-au declarat independența, anunțând crearea Republicii Provinciile Unite (sau Olandei, după numele celei mai mari dintre cele șapte provincii rebele), precum și a Angliei și Franței.

Țările de Jos și Anglia s-au diferit de Spania și Portugalia în religia lor de stat după Reforma protestantă începută de Martin Luther în 1517.

Cu toate acestea, importanța acestui factor la sfârșitul Războiului de Treizeci de Ani a scăzut brusc, a avut loc de-ideologizarea (dereligizarea) funcționării sistemului politic european, iar bazele structurii catolico-imperiale anterior dominante au fost distrus.

De asemenea, este semnificativ faptul că Anglia și în special Olanda au fost reprezentanți ai unui alt tip de statalitate comercial-burgheză - moștenitori ai tradițiilor asociate orașelor-stat din Evul Mediu european. Prin urmare, nu este o coincidență faptul că Anglia și Țările de Jos și-au început cuceririle coloniale nu în același mod ca Spania și Portugalia, nu cu expediții comerciale militare finanțate de monarhii și efectuate în scopuri de stat de sechestru și jaf, ci cu acțiunile maritime. piraţii (W. Reilly, F. Drake etc.), în special în Lumea Nouă (Caraibe), precum şi formarea de societăţi comerciale private (comunităţi comerciale)9.

Cele mai cunoscute dintre ele au fost Compania Britanică a Indiilor de Est (mai precis, Compania Indiilor de Est), care a apărut în 1600, și doi ani mai târziu Compania Olandeză. Mai mult, prin Indiile de Est, ei însemnau India și arhipelagul indonezian (Indonezia înseamnă de fapt

72

Insulele Indiene), în timp ce sub Indiile de Vest - insulele Mării Caraibelor.

Fabricile companiilor engleze și olandeze din India de Est au concurat între ele în India și, începând cu anii 1630, Anglia, slăbită de luptele interne și de revoluțiile sângeroase, era inferioară olandezilor. Profitând de războiul dintre Portugalia și Spania, olandezii i-au alungat pe portughezi din Ceylon în 1640, i-au lipsit de controlul asupra strâmtorii Malacca și Moluca și s-au stabilit pe principalele insule indoneziene Sumatra și Java, înființând o colonie în Batavia. (Jakarta de astăzi) ca fortăreață. După ce au lăsat insulele Goa și Macau portughezilor, olandezilor la începutul secolului al XVII-lea. a dobândit poziții în sudul insulelor japoneze, concurând acolo în activități comerciale și misionare cu iezuiții catolici (portughezi și spanioli). Apoi l-au ocupat pentru scurt timp pe Pr. Taiwan, luptă pentru posesia sa cu spaniolii. Confruntarea cu lumea catolică nu a împiedicat rivalitatea acerbă dintre Anglia și Țările de Jos. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea. au purtat războaie maritime și comerciale aproape continue între ei, luptând pentru piețe și profituri.

Reacția țărilor din Est la apariția europenilor pe țărmurile lor a fost diferită. Lumea islamică, reprezentată de Imperiul Otoman, a reacționat foarte brusc la invadarea apelor sale de către portughezi. Întregul prim sfert al secolului al XVI-lea. a avut loc în lupte și ciocniri musulman-creștine. Imperiul Otoman, până la înfrângerea sa de către europeni în 1571 în bătălia navală de la Lepanto, a împins coaliția catolică din Marea Egee și Ionică, dar apoi și-a retras galerele în apele estice ale Mediteranei, renunțând la modernizarea flotei. care ajungea din urmă cu Europa10. Presiunea militaro-politică a Portugaliei asupra avanposturilor arabe ale Imperiului Otoman în al doilea sfert al secolului al XVI-lea. de asemenea, slăbit, iar aceasta nu a fost prima ciocnire între civilizațiile creștine și musulmane (amintiți-vă de

ofensiva musulmană din secolele VIII-XII și de cruciadele din secolele XI-XIII) a rămas în zadar.

În India, portughezii, apoi olandezii și britanicii au găsit la mijlocul secolului al XVI-lea. ascensiunea Imperiului Mughal. Împăratul Akbar (1562-1605) și urmașii săi imediati erau interesați de europeni ca purtători ai unei culturi și religie diferite, dar nu i-au văzut ca pe o amenințare. Li s-a permis să aibă fortărețe și posturi comerciale într-un număr de orașe de coastă. În 1640, britanicii au fondat o colonie în Madras (pe coasta de est a Indiei), iar în

73

La sfârșitul secolului s-au stabilit pe insulă. Bombay (coasta de vest) și pe râu. Hooghlies din Bengal au construit Fort William, nucleul viitoarei capitale a imperiului colonial, Calcutta.

Întregul secole XVII și chiar XVII]. în istoriografia modernă este adesea considerat a fi timpul persistenței economiei-lume islamice din Oceanul Indian și, prin urmare, deși cu rezerve, și a politicii-lumilor (subsistemul relațiilor internaționale). Rezervele sunt legate de manifestarea insuficientă a parametrilor politici actuali ai acestui sistem. Comerțul mondial, care într-adevăr într-o mare măsură a continuat să fie în mâinile comercianților musulmani din zona arabo-otomano, Persia, India și Indiile de Est (Indonezia), nu a constituit o regiune politică în sine, ci mai degrabă a traversat și unit. diverse sisteme politice regionale - european, Orientul Mijlociu, indian și indochinez.

China în secolele XVI-XVII. sub Mina, el a reacționat destul de slab la apariția europenilor. Adevărat, l-au forțat să se implice în comerțul maritim. Având nevoie de valută puternică pentru a asigura comerțul intern, China și-a vândut țesăturile de mătase pentru argint importat din coloniile spaniole din America (Peru și Mexic). În anii 1560, Beijingul a încercat să se întoarcă la mare și să ia parte la comerț, dar era prea târziu.

Deschiderea Chinei către europeni a fost foarte limitată, deși misiunea iezuită, stabilită la curtea împăratului, a fost folosită la mijlocul secolului al XVII-lea. mare influență. În Filipine, în lipsa unui stat puternic, spaniolii au reușit să convertească aproape întreaga populație la catolicism. Profitând de slăbirea puterii centralizate în Japonia, misionarii europeni (catolici și protestanți) au realizat acolo la începutul secolului al XVII-lea. succes considerabil. Întărirea statului sub conducătorii (shogunii) clanului Tokugawa a dus la închiderea Japoniei pentru străini timp de mai bine de două secole. În 1636, prin decret special, toți europenii au fost expulzați din țară, iar creștinismul a fost interzis. După ce a închis toate ferestrele care duceau spre lumea exterioară, Japonia a lăsat doar o fereastră: olandezilor li s-a permis să vină în portul comercial de lângă Nagasaki o dată pe an cu două nave.

Deci, dintre regiunile din Est, cea mai puțin protejată de europeni a fost Asia de Sud-Est, cea mai slabă din punct de vedere al dezvoltării civilizației urbane și lipsită de o statalitate puternică. Cu toate

acestea, chiar și acolo, în zona de distribuție a musulmanilor (din secolele XV-XVI) și indianizați (budist)

74

cultură (la etapa istorică anterioară), influența europenilor nu sa extins dincolo de punctele comerciale, porturile portuare și s-a limitat la participarea la comerțul maritim. În același timp, europenii s-au certat și au concurat uneori mai mult decât cu comercianții locali, având nevoie de serviciile lor, de mediere și de împărțirea profiturilor. Europenii au luat parte adesea la războaie și războaie politice locale pe propriul risc, transmitând experiența și echipamentul militar și căutând să culeagă cele mai mari beneficii pentru ei înșiși. Sistemul islamic din Oceanul Indian, în prima etapă, s-a dovedit a fi puțin zdruncinat, iar imperiile terestre ale Estului s-au întărit doar datorită inovațiilor în afacerile militare, pe care le-au adoptat de la europeni. Armele de foc de infanterie și înlocuirea tunurilor de bronz cu altele mai ieftine și mai eficiente din fontă au crescut puterea imperiilor estice, în primul rând islamice (otomane, safavide, moghul), care în literatura istorică au fost numite „praf de pușcă”.

În a doua dintre etapele pe care le-am identificat, de la mijlocul secolului al XVII-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea, a avut loc formarea activă a unui număr de imperii coloniale europene și declinul concomitent a altora. În Europa, după pacea de la Westfalia, epoca Habsburgilor (Sfântul Imperiu Roman) pretinde că domina în Europa a luat sfârșit și a început o lungă luptă între Franța și Anglia pentru dominația în afacerile continentale și de peste mări. Franța în timpul domniei „Regelui Soare” Ludovic al XIV-lea, care a durat mai bine de 50 de ani (1661-1715), s-a dovedit a fi cel mai populat, cel mai puternic din punct de vedere militar și cel mai omogen din punct de vedere național (din punct de vedere al identității naționale) stat din Europa. . În 1750, Franța avea o populație de 21,5 milioane de oameni, ceea ce era mult mai mult decât în alte țări europene, fără a număra Rusia, care era puțin inferioară acesteia*2.

A doua etapă a expansiunii coloniale europene poate fi numită franceză. A câștigat sfere de influență în vestul Africii (Senegal), în India, în principal pe coasta de est a sudului Hindustan, cu principala sa colonie în Pondicherry, iar în America de Nord a stabilit controlul asupra unor vaste zone din Canada (Noua Franță) în zona de Marile Lacuri americane și St. Lawrence, precum și Louisiana din bazinul fluviului Mississippi.

Anglia după Glorioasa Revoluție din 1688-1689. și alegerea stadthouder (gardianul) al Olandei, William, ca rege

75

Oransky, a abandonat competiția cu ei, interceptând pozițiile coloniale olandeze în America de Nord. Acolo s-au format 13 colonii engleze de-a lungul coastei atlantice. Deși populația Insulelor Britanice era jumătate din cea a francezilor (10,5 milioane în 1750), iar armata era de cinci ori mai mică decât cea a Franței, Anglia avea o flotă maritimă și comercială mai puternică și mai experimentată. Acest lucru i-a

permis să câștige un punct de sprijin în vestul Africii, în Gambia, lângă Senegal și în India, la Calcutta. După războiul de succesiune a Austriei din 1740-1748, în timpul căruia Franța și Anglia (din 1744) s-au luptat pentru influența conducătorilor locali din India și și-au întărit fortărețele acolo, poziția Franței părea de preferată.

La mijlocul secolului al XVIII-lea. Olanda deținea posesiuni destul de extinse de peste mări. În secolul precedent, a creat o mare colonie de coloniști ai Capului în sudul Africii, a întărit controlul asupra Ceylonului, unde s-au mutat și olandezii, și a întregii Indii de Est - sudul Peninsulei Malay, insulele Sumatra, Java, cea mai mare parte a Kalimantan. și partea de vest a insulei. Noua Guinee. Mai mult, în Olanda în 1750 erau mai puțin de 2 milioane de oameni. Principalul interes pentru olandezi era comerțul, iar colonialiștii nu puteau exercita decât controlul efectiv asupra teritoriilor de coastă.

În mâinile celor două vechi imperii coloniale, la 250 de ani de la începutul expansiunii de peste mări, în America Centrală și de Sud au rămas vaste posesiuni: Spania avea Mexic, Viceregnatul Noii Spanie, Noua Granada, Viceregnatul Peru, JIa Plata și Portugalia avea viceregnatul Braziliei. În Africa, Portugalia controla coasta în vestul continentului, Angola la sud de Golful Guineei și Mozambic la est. Micile posesiuni ale Portugaliei au rămas în Asia: în India, pe lângă Goa, teritoriile Diu și Daman și Macao în largul coastei Chinei. Spania deținea puterea asupra Filipinelor.

Un alt imperiu european de peste mări era deținut de regatul danez - pe lângă Norvegia, includea și pr. Spitsbergen și sud-vestul Groenlandei. Interesele comerciale daneze s-au extins și în Asia, în special în India, dar era greu să le apere singuri: populația era prea mică și baza financiară prea îngustă.

Rusia este considerată a șaptea putere europeană de tip imperial. Spre deosebire de imperiile de peste mări, a fost integrat teritorial, reprezentând un continuu geografic

spatiu terestru13. Marele Ducat, apoi Regatul Moscovei, a unit ținuturile din nord-estul Rusiei și nordul european, la mijlocul secolului al XVI-lea. a pus stăpânire pe cursurile mijlocii și inferioare ale Volgăi, ajungând la Marea Caspică, iar de la sfârșitul secolului și-a extins puterea la Urali și Siberia Trans-Ural. După ce și-a revenit din încercările „epocii necazurilor” de la începutul secolului al XVII-lea, statul Moscova și-a întărit și și-a extins granițele. Acest lucru s-a întâmplat mai ales rapid la începutul secolului al XVIII-lea. sub Petru I, care a transformat regatul moscovit într-o putere europeană cu capitala la Sankt Petersburg. Cu ajutorul exploratorilor și al vânătorilor de animale purtătoare de blană, Rusia a stăpânit vastele întinderi ale Siberiei și Orientului Îndepărtat. În același timp, statul rus s-a deplasat spre sud, spre Caucaz.

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Imperiul Rus (în 1721, după victoria din Războiul de Nord asupra Suediei, Petru cel Mare s-a autoproclamat împărat) deținea un spațiu imens, de aproximativ 17-19

milioane de metri pătrați. km, care în linii mari seamănă foarte mult cu Rusia modernă. Imperiul se distingea printr-o compoziție etnică destul de omogenă a populației, foarte mare după standardele europene – în 1750 era estimat la 18-20 de milioane de oameni14.

Imperiul otoman (turc) ar trebui considerat un alt imperiu integrat teritorial al acelei perioade. Deși nu era în întregime terestră, posesiunile și protectoratele sale „de peste mări” erau situate aproape de centru - Hanatul Crimeei de pe peninsula cu același nume, pe coasta Mării Negre „opus” față de Istanbul, care timp de aproape două secole. a fost considerat pe bună dreptate „Lacul Turc”, precum și în estul și sudul Mediteranei. Distanța relativă față de centrul imperiului (împreună cu alte motive) a afectat gradul de control și management - imperiul era liber, conducătorii locali au rămas adesea doar dependenți din punct de vedere formal, dar de fapt independenți sau semi-independenți. Apropierea de Europa și direcția principalelor sale interese geopolitice au permis Turciei de la mijlocul secolului al XVI-lea. să se alăture politicii europene, deși în acest sistem ea a rămas atunci și ulterior un corp străin.

A treia etapă a expansiunii coloniale de la mijlocul secolului al XVII-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea poate fi caracterizată ca un anumit răgaz în ceea ce privește rolul pe care l-a jucat Orientul în politica mondială în sectorul său principal, european. În același timp, din

A fost acoperit de Războiul de șapte ani, care a fost de mare importanță pentru soarta Indiei. În timpul acestui război deja amintit din 1756-1763. Franța și-a pierdut pozițiile în fața Angliei atât în America de Nord și Centrală, cât și în Asia de Sud, în India. Deși victoria pe care trupele Companiei engleze a Indiilor de Est au câștigat-o la bătălia de la Plassey din 1757 nu a fost câștigată deloc asupra francezilor, ci asupra armatei conducătorului indian (bengal), nu întâmplător a avut loc în timpul războiul european. În 1764, britanicii au învins din nou trupele indiene (bengalezi) în bătălia de la Baksar. Aceste victorii au dus nu numai la stabilirea puterii reale a britanicilor asupra Bengalului (regiunea fertilă de la gura râurilor Gange și Brahmaputra), dar au marcat și episodul final al luptei dintre trupele și protejații celor doi Est. Companii din India - englezii și francezii (fondate în 1664). Eliminarea vastei zone de influență franceză din sudul Indiei ca urmare a războiului, al cărui rezultat a fost rezumat prin Tratatul de la Paris din 1763, a deschis calea monopolului companiei britanice în stabilirea puterii coloniale în India. . Deja până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Britanicii au adus sub controlul lor întregul nord al Indiei. Reprezentanții dinastiei Mughal care au rămas pe tronul imperial au căzut sub puterea lor.

Conducerea engleză în politica colonială europeană s-a consolidat ca urmare a războaielor care au continuat după Revoluția Franceză din 1789-1794. până la căderea lui Napoleon I în 1815. În timp ce la începutul acestei epoci militare Franța a stabilit dominația pe continent, Marea Britanie a triumfat pe mări. Simbolul acestuia din urmă a fost distrugerea aproape completă a flotei franco-spaniole în

1805 la bătălia navală de la Trafalgar de către o escadrilă engleză sub comanda amiralului Nelson. Profitând de superioritatea sa navală și de slăbirea Olandei, care a căzut sub stăpânirea lui Napoleon, Marea Britanie a preluat controlul asupra unora dintre cele mai importante colonii olandeze din Oceanul Indian. În 1795 a ocupat Malacca, în 1796 aproximativ. Ceylon, care în 1800 s-a asigurat ca o colonie separată „coroană”. Apoi a început să lupte cu Olanda pentru controlul Indoneziei (cu centrul său pe insula Java). Din 1811, autoritățile coloniale britanice din regiune au stabilit controlul complet asupra acesteia prin invazie directă. Dar doar trei ani mai târziu, sub influența schimbării situației internaționale din Europa, au început să readucă treptat Indonezia sub controlul olandez. Acest proces a fost finalizat în 1824, iar britanicii „colo”

Așezarea Strâmtorii a păstrat fortăreața Singapore, fondată în 1819, portul Malacca, Sultanatele Malay (posesiuni musulmane din sudul Peninsulei Malay) și partea de nord a insulei. Borneo (acum Kalimantan).

În anii 1820, după ce a supus ultimul rival puternic din India (Federația Maratha), Compania Britanică a Indiilor de Est și-a extins puterea și influența asupra practic întregii țări. Ca urmare a războiului din 1814-1816. Nepalul a intrat sub controlul autorităților britanice, cu centrul său de atunci la Calcutta. Primul război anglo-birman 1824-1826 a marcat începutul transformării Birmaniei într-o colonie britanică. În anii 1840, Compania a anexat nord-vestul subcontinentului indian - regiunile istorice Punjab și Sind - la posesiunile sale. Din acel moment, și Afganistanul a intrat în zona de influență britanică, deși încercarea de a o cuceri în 1838-1842. s-a dovedit a nu avea succes.

În timpul celei de-a treia etape a cuceririi coloniale, britanicii au suferit pierderi semnificative. În 1776, a început lupta pentru independență a celor 13 colonii nord-americane, care a fost susținută de Franța și de o serie de alte puteri europene. În 1783, la Tratatul de la Versailles, Marea Britanie a recunoscut independența Statelor Unite și a fost de acord cu unele concesii către Franța din Indiile de Vest.

Succesul Statelor Unite în lupta pentru eliberarea de sub stăpânirea patriei nu a fost ultima victorie a mișcărilor anticoloniale. În 1809, Franța napoleonică a cucerit Spania și și-a detronat monarhul. Acest lucru a provocat o criză de legitimitate în posesiunile de peste mări ale imperiului spaniol în declin. Mișcarea de eliberare națională a îmbrățișat majoritatea coloniilor spaniole de pe continentul american și, în ciuda încercărilor metropolei de a le menține, inclusiv bazându-se pe ajutorul monarhiilor europene în perioada post-napoleonică, acest lucru nu a fost posibil. La mijlocul anilor 1820, doar insulele Cuba și Puerto Rico au rămas în dependență colonială de Spania, iar mai mult de o duzină de state independente, în principal republicane, s-au format în America Latină (Ecuador, Columbia, Venezuela, Argentina, Chile, Mexic, Peru etc.), inclusiv Brazilia, eliberată de stăpânirea portugheză (monarhie până în 1889).

De la sfârşitul secolului al XVII-lea. În Imperiul Otoman din Orientul Mijlociu, a început să se simtă clar o criză sistemică. Posesiunile teritoriale turcești din Europa și Caucaz în timpul următorului tabel

79

tia, mai ales repede din mijlocul ei, a decăzut sub loviturile Rusiei și Austriei. Consecința zguduirii „napoleonice” pe care a suferit-o sistemul politic internațional european a fost ascensiunea mișcărilor de eliberare națională în Grecia și Balcani. „Chestiunea orientală” rezultată în politica europeană (acțiuni comune ale Rusiei, Angliei și Franței împotriva Turciei) a fost parțial rezolvată în

1830 recunoașterea independenței Greciei, a autonomiei principatelor dunărene și a Serbiei. Victoria forțelor regionale-naționale a fost formarea Belgiei în 1831, care s-a desprins de Țările de Jos.

Polonia a experimentat șocul revoltei naționale din 1830.

1831 _ si Rusia. Cu toate acestea, ea a depășit-o în prima jumătate a secolului al XIX-lea. și-a consolidat poziția în Caucaz, în toată zona Mării Negre, precum și în Orientul Îndepărtat. În Pacific, a sprijinit extinderea companiilor sale comerciale spre Alaska și de-a lungul coastei de vest a Americii de Nord.

În anii revoluționari pentru Europa 1848-1849. Împăratul rus Nicolae 1, vorbind de partea forțelor ordinii internaționale stabilite, a ajutat monarhia austriacă în înăbușirea revoltei din Ungaria, iar în 1853 a intrat cu neînțelepciune în confruntare cu Imperiul Otoman, care era sprijinit de Franța și Anglia. În timpul războiului Crimeei, care s-a purtat nu numai în Crimeea, ci și în Marea Baltică și Albă și Oceanul Pacific, Rusia a fost învinsă.

Rezultatele acestei rateuri, cimentate de Tratatul de la Paris din 1856, au forțat imperiul să caute despăgubiri. De la mijlocul anilor 1860, Rusia a lansat o campanie de avansare în Asia Centrală, anexând hanatele Kokand și Khiva și Emiratul Bukhara. Până la mijlocul anilor 1880, odată cu subjugarea triburilor turkmene, granița imperiului din Orientul Mijlociu a fost practic determinată.

Granița din Orientul Îndepărtat a Rusiei a fost formată chiar mai devreme în timpul activității diplomatice de succes din timpul celui de-al doilea război al Opiului. Tratatele Aigun (1858) și Beijing (1860) încheiate cu Imperiul Chinez (Qing) au extins granițele rusești până la malul stâng al Amurului și regiunea Ussuri (malul drept al Ussuri până la Oceanul Pacific). Acest lucru a oferit Rusiei acces la ceea ce se credea a fi porturi fără gheață, unde a fost fondat portul Vladivostok. Sankt Petersburg în 1867 a refuzat

80

A renuntat la pretentiile asupra teritoriilor americane (de peste ocean), vinzand Alaska Statelor Unite pentru a face ciuda Angliei.

De la mijlocul secolului al XIX-lea. este posibil să se numără invers o nouă etapă a patra a expansiunii coloniale. Ea a fost facilitată de

redresarea economică de atunci începută în Europa și de finalizarea luptei pentru formarea imperiilor state-naționale acolo (Italia în 1861, Austro-Ungaria în 1867 și Germania în 1871). Unificarea italienilor și germanilor sub un singur „acoperiș” dinastic de stat și crearea monarhiei dualiste austro-ungare au marcat respingerea finală a tradițiilor sistemului medieval. În Europa, a triumfat principiul marilor imperii secundare, create cu scopul de a domina pe continent și nu numai.

Franța a fost deosebit de activă în achizițiile și aventurile coloniale sub împăratul Napoleon al III-lea (1852-1871). Pierdut la mijlocul secolului al XVIII-lea. fostele sale posesiuni de peste mări, în anii 1830 a reușit să pună picioare pe coasta „opusă” Africii, în Algeria. În anii 1850, Franța a început să creeze o nouă flotă mare, a cărei bază erau deja nave cu abur. Datorită acestui fapt, a început să-și consolideze prezența în Orientul Îndepărtat, Indochina și China. Participând împreună cu Marea Britanie la cel de-al doilea război al Opiului (1856-1860), Franța a obținut privilegii comerciale de la guvernul Imperiului Chinez și a cucerit partea de sud a Vietnamului (China Cochin), cu centrul său în Saigon.

Acționând într-o serie de cazuri în concert cu Franța și în același timp concurând cu aceasta, liderul de atunci în afaceri maritime și coloniale, Marea Britanie, a început să-și extindă și să-și întărească pozițiile coloniale în aceeași perioadă. Pentru a face acest lucru, ea a trebuit să modifice sistemul de gestionare a posesiunilor de peste mări. De la începutul anilor 1820 până în anii 1830, administratorii Companiei Indiilor de Est din India au inițiat o transformare mai profundă a ordinii native, contribuind la răspândirea influenței lor nu numai politice, ci și culturale asupra populației locale. În același timp, dobânda comercială a rămas dominantă și a funcționat invariabil principiul economisirii fondurilor alocate pentru menținerea ordinii în teritoriile controlate. Logica expansiunii comerciale a fost cauzată de războiul pentru descoperirea Chinei - primul război al opiumului din 1840-1842. Dar campania din Afganistan a acelor ani menționați mai sus și cucerirea bazinului Indusului (Punjab și Sindh) au avut o semnificație mai mult geopolitică decât geoeconomică.

81

După ce au intensificat atacul asupra ordinelor locale din India, britanicii în 1857-1859. s-a confruntat cu o revoltă de pături largi - de la nobilimi, în mare parte musulmane, care și-au pierdut multe dintre privilegiile sub presiunea noilor autorități, până la țărani și orășeni de rând. Evaluând gravitatea provocării și înăbușind rezistența acerbă, Londra a dizolvat Compania Comercială a Indiei de Est (cu mult înainte ca această soartă similară să vină companiilor olandeze și franceze) și a stabilit controlul direct al Indiei în numele Coroanei (mai târziu, în 1877, regina Victoria). , la inițiativa partidului conservator de guvernământ a fost proclamată împărăteasa Indiei).

În ultima treime a secolului al XIX-lea. urmărirea coloniilor din partea statelor europene conducătoare a căpătat proporții fără precedent. Africa a devenit obiectul principal al diviziunii coloniale. Încă din vremea Califatului Arab, partea sa de nord a gravitat spre estul Mediteranei și Peninsula Arabă. Această orientare a fost

confirmată de cuceririle otomane. Declinul puterii Sublimei Porți, așa cum era numit solemn guvernul de la Istanbul, a dus la izolarea treptată a posesiunilor nord-africane. Campania trupelor franceze sub comanda generalului Bonaparte în Egipt și Siria din 1798-1801, care s-a încheiat cu înfrângerea francezilor, a provocat o creștere a separatismului în Egipt. De fapt, conducătorul independent al Egiptului, Muhammad Ali, un vasal oficial al sultanului, a devenit atât de puternic încât în 1831 l-a provocat pe stăpân și, după ce a ocupat Siria și Cilicia, a învins armata turcă în Asia Mică. Doar intervenția statelor europene (Rusia, Anglia și Franța), care au venit în ajutorul Turciei, a obligat-o pe pașa egipteană în 1841 să revină la formele anterioare de relații cu ea. Dar, însoțită de asistență în lupta împotriva vasalului rebel, Franța, după cum sa menționat deja, a capturat Algeria și a stabilit controlul asupra Tunisiei, iar Rusia a început un război pentru cucerirea Caucazului de Nord.

În 1869, la inițiativa francezului F. de Jleccenca, Canalul Suez a fost construit în principal din bani francezi. Franța s-a bucurat de o influență predominantă în Egipt, deși conducătorul ei, care din 1867 purta titlul de Khedive (în loc de Pașa), recunoștea totuși autoritatea supremă a Porții. După ce a apreciat importanța comercială a canalului și profitând de slăbirea Franței ca urmare a înfrângerii în războiul cu Germania din 1870-1871, Anglia a dobândit poziții economice și apoi politice decisive în Egipt. În 1882, după ce a suprimat revolta egipteană, Londra s-a întors

a devenit de fapt propria colonie, fără însă a schimba statutul de entitate statală autonomă în cadrul Imperiului Otoman.

De la mijlocul anilor '70, Franța, deja republicană, după ce și-a revenit după consecințele înfrângerii Germaniei, și-a reluat participarea la cursa pentru colonii. În 1881, a anexat Tunisia, care până atunci a rămas oficial o provincie otomană. Apoi, mizând pe o fortăreață din Senegal, în vestul Africii, francezii au lansat acțiuni de subjugare a statelor slabe din Africa de Vest, în principal musulmane, situate de-a lungul coastei de nord a Golfului Guineea, în bazinele fluviale care se varsă în acesta (Volta, Niger). , etc.), și oaze la sud de deșertul Sahara, în zona Sahel (celălalt nume este Sudan). Controlând coasta împreună cu britanicii și portughezii (posedările lor erau situate interstriat), Parisul a reușit să creeze o zonă uriașă a stăpânirii sale coloniale - Africa de Vest și Ecuatorială, legând-o cu fâșia nord-africană. Se grăbesc de la vest la est de continent, francezii chiar la sfârșitul secolului al XIX-lea. au ajuns în vestul Sudanului, unde i-au întâlnit pe britanici, care își stabileau propriile reguli acolo, într-o uniune oficială cu Egiptul.

Confruntarea dintre două detașamente coloniale din orașul Fashoda din 1898 a fost rezolvată pașnic datorită retragerii Franței. Această decizie a fost în concordanță cu spiritul de cooperare competitivă care se dezvoltase între statele coloniale. Este caracteristic că în 1884-1885. În capitala Imperiului German, Berlin, a avut loc o conferință internațională, așa-zisa africană, la care au participat 14 state, printre care Rusia și SUA. S-a hotărât în principal asupra chestiunii imensului bazin hidrografic. Congo. Participanții au convenit să pună

cea mai mare parte a acestuia sub controlul regelui Belgiei, oferind altor state șanse egale pentru comerț, transport maritim și dezvoltarea resurselor naturale.

Concertul rezultat al statelor coloniale a sancționat împărțirea Africii, dând fiecăruia dintre participanții săi o anumită cotă în plăcinta comună. Nefiind un interes vizibil pentru cuceririle coloniale până în 1890, Germania a trecut ulterior de la „realpolitik" a cancelarului Bismarck la „politica mondială" și a consolidat controlul asupra Africii de sud-vest (actuala Namibia) și Tanganyika în lumea de sud-est.

regiune, precum și Camerun și Togo (pe coasta Golfului Guineei). Portugalia a păstrat colonii mari atât în sud-vest (Angola), cât și în sud-estul continentului african (Mozambic).

Britanicii și-au extins cel mai mult posesiunile coloniale în Africa. Încă la începutul secolului al XIX-lea. au preluat controlul asupra Coloniei Capului din Olanda. În anii 1830, Marea Britanie a introdus o interdicție a sclaviei, în urma căreia autoritățile britanice din Cape Town (capitala Coloniei Capului) au intrat în conflict cu populația albă locală, care era formată în principal din descendenți ai olandezilor, boeri, care erau obișnuiți să folosească munca sclavă. Boerii au părăsit coasta în interior și au fondat acolo republicile independente Transvaal și Orange. Descoperirea minelor bogate de diamante în sudul Africii în anii 1880 a dus la noi tensiuni în relațiile dintre britanici și boeri. În 1899, Colonia Britanică a Capului, al cărei guvern era condus de un antreprenor proeminent și oficial colonial S. Rhodes, a provocat un război cu Republica Boeră Transvaal. Războiul anglo-boer s-a încheiat în 1902 cu înfrângerea boerilor. În ciuda caracterului violent al confruntării, reconcilierea după război a avut loc rapid. În 1910, Transvaalul și Orange, împreună cu Colonia Capului, au format Uniunea Africii de Sud, care a primit statutul de dominație în cadrul Imperiului Britanic15.

La începutul secolului, colonialiștii englezi au înaintat din sudul extrem al continentului în regiunile sale interioare, înăbușind rezistența zulușilor și a altor triburi care se aflau în stadiul de statulitate timpurie. După ce a stabilit controlul asupra teritoriilor îndepărtate de coasta mării din sudul Africii, Anglia, bazându-se pe pozițiile sale dominante în Egipt și Sudan, a făcut planuri pentru a-și conecta posesiunile într-o singură verticală de la nord la sud de-a lungul părții de est a Africii. Implementarea deplină a acestor planuri a fost împiedicată de acțiunile altor puteri coloniale. În zona largă dintre Sudanul anglo-egiptean și sudul Africii britanice se aflau deja amintitele Tanganyika germană, Mozambicul portughez, precum și insula Madagascar, care a intrat în posesia Franței la mijlocul anilor 1890, precum și Somalia. , unde avanposturile coloniale au dobândit aceeași Franța și un nou jucător pe câmpul colonial Italia. Etiopia, un regat creștin (coptic) de Est independent, se afla și ea pe verticala engleză, într-o anumită măsură

gravitată cultural și politic spre Rusia Imperială Ortodoxă.

În același timp, dacă nu cu o linie continuă, atunci cu o linie punctată, britanicii păreau să facă legătura între sudul și nordul Africii – prin Rhodesia, regiunea numită după S. Rhodos, precum și coloniile din regiunea Marilor Lacuri. (Uganda și Kenya). Centura posesiunilor britanice face legătura aici cu Sudanul și Egiptul, unde britanicii, așa cum am menționat deja, dețineau Canalul Suez, principala poartă care ducea din Europa în Asia, de la începutul anilor 1880. De asemenea, au reușit să stabilească controlul asupra unei părți a Somaliei, nord-estul important din punct de vedere strategic al continentului, așa-numitul Corn al Africii și, bazându-se pe fortăreața antică a insulei adiacente acesteia. Socotra la intrarea în Marea Roșie și portul Aden de pe coasta yemenită a Arabiei (o colonie din 1839), pentru a asigura dominația asupra întregii părți de vest a Oceanului Indian, transformându-l într-un fel de „Marea Britanică”. Cu toate acestea, superioritatea strategică și comercial-navală a britanicilor nu a fost completă. Poziția Franței în Oceanul Indian era puternică.

La sfârşitul secolului al XIX-lea. Un alt domeniu important de cooperare competitivă între puterile coloniale a fost Orientul Îndepărtat. Obiectul principal al aspirațiilor lor a fost slăbirea, modernizarea prea lent a Chinei Qing. Franța în 1884 a invadat Vietnamul de Nord (Annam), care era apărat de armata chineză și, învingându-i pe chinezi, i-a forțat să renunțe la puterea supremă asupra Vietnamului. Anexarea Cambodgiei și Laosului vecine a făcut posibilă crearea unei mari colonii franceze în Asia de Sud-Est - Indochina Franceză. Britanicii au răspuns anexând Birmania superioară la posesiunile lor indiene în 1885. Regatul thailandez Siam, care și-a păstrat independența, a devenit un tampon între India britanică și Indochina franceză.

Slăbirea Chinei a condus la încercări de a o împărți în sfere de influență. Mai mult decât atât, pe lângă statele europene, la acest proces au participat și Statele Unite ale Americii (care s-au declarat însă la sfârșitul secolului al XIX-lea a fi susținători ai politicii „uși deschise” conform doctrinei secretarului de stat John. Fân) și Japonia.

După ce a efectuat reforme în stil european în domeniul economic și militar după 1868 (când a avut loc transferul puterii supreme de la shogun la împărat și a început epoca Meiji), Japonia a început deja la începutul anilor '70 să pună mâna pe teritoriile insulare chineze, iar în 1894-1895 . a învins Qing im.

primul în război, motiv pentru care a fost răscoala antichineză din Coreea. După finalizarea acestuia și revizuirea, la insistențele statelor europene, a Tratatului pașnic de la Shimonoseki, care era extrem de defavorabil guvernului chinez, Beijingul a început să distribuie concesii, i.e. drepturile de dezvoltare economică și închirierea teritoriilor de coastă chineze. Anglia, Franța, Rusia și Germania au primit drepturi de concesiune. Japonia a stabilit controlul de facto asupra Coreei, puterea asupra insulei Taiwan (Formosa) și a insulelor Pescadores.

Concurând între ele, puterile coloniale au acționat împreună, înăbușind revolta Yihetuan (Boxer) îndreptată împotriva dominației străinilor în 1900. Pe teritoriul Chinei, slăbit după răscoala nereușită, s-a purtat războiul ruso-japonez din 1904-1905. , în care japonezii au fost sprijiniți de Anglia. Tratatul de pace de la Portsmouth, încheiat prin medierea Statelor Unite, a oferit Japoniei avantaje în dezvoltarea teritoriilor chineze (Peninsula Liaodong) și a contribuit la transformarea Coreei într-o colonie japoneză în 1910.

Astfel, până la începutul secolului al XX-lea, Japonia devenise singurul tip nou de imperiu colonial din Asia. Proximitatea istorică și culturală nu a atenuat contradicțiile acute dintre acesta și vecinii săi în contextul luptei pentru avantaje economice și strategice care a cuprins lumea. Puterea militară a Japoniei, deși subestimată la început (în special de Rusia), a forțat să fie luată în considerare. Dominația Japoniei în regiunea Asia-Pacific a fost deosebit de îngrijorătoare. Dar atenția a fost distrată de la el de evenimentele din Europa, unde se pregătea Primul Război Mondial.

Originile sale sunt strâns legate de declinul altui imperiu estic, Imperiul Otoman, care, spre deosebire de Japonia, era în declin de multe decenii și a trecut cu întârziere la încercări de modernizare inconsecventă, împovărată de tradiții autoritar-birocratice. Cu toate acestea, Istanbulul, până la începutul secolului al XX-lea, și-a păstrat puterea, reală sau simbolică, asupra Orientului Mijlociu, care era atunci în întregime arab și parte din Balcani. Turcia otomană a ocupat o poziție specifică, pe de o parte, un stat dependent financiar și economic de puterile europene mai puternice, iar pe de altă parte, o forță militaro-administrativă dominantă în raport cu vastele teritorii periferice ale căror popoare se aflau la început. al secolului al XX-lea. într-o zonă de interese economice și geopolitice încrucișate.

Note

1 Despre cucerirea rapidă a ţărilor arabe de către turci graţie idealului socio-teocratic otoman, vezi: N. A. Ivanov. Lucrări despre istoria lumii islamice. M.: Literatura orientală, 2008, p. 201-218.

2 Vasiliev L. S. Istoria Orientului. T. 1. M.: Şcoala superioară, 1998, p. 302; McNeil W. Ascensiunea Occidentului Istoria comunității umane. Kiev-Moscova: Nika-Center, Starklight, 2004, p. 801-808.

3 Vezi: Lumea afro-asiatică: sisteme istorice regionale și capitalism. Auto. articole și comp. A. I. Fursov. M.: INION, 1999.

4 Alaev L.B. Istoria Orientului tradițional din cele mai vechi timpuri până la începutul secolului al XX-lea. M.: MGIMO, 2004, p. 152-153.

5 Ibid., p. 169. Melyantsev V. A. Orientul și Vestul în al doilea mileniu: economie, istorie și modernitate. M., 1996.

6 Alaev L. B. Istoria Orientului tradițional, p. McNeil W. Ascensiunea Occidentului, p. 758.

7 Vezi: Khazanov A. M. Portugalia și lumea musulmană (secolele XV-XVI)

M.: RAU-Universitate, 2003.

8 Kennedy P. Ascensiunea și căderea marilor puteri, NY: Vintage Books, 1989, p. 99; McEvedy C., Jones R. Atlasul istoriei populației mondiale.

N. Y.-L.: Legea, 1978, p. 101.103.

9 Ferguson N. Imperiul. Ascensiunea și dispariția ordinii mondiale britanice și lecții pentru puterea globală. NY: Cărți de bază, 2002, p. 4-8.

10 McNeill, Ascensiunea Occidentului, p. 792-793.

11 Termenul „Imperii de praf de pușcă” este de obicei asociat cu lucrarea lui M. J. S. Hodgson, vezi: M. G/S. Hodgson. The Venture of Islam, vol III, The Gunpowder Empires and Modem Times. Chicago: Chicago UniversityPress, 1974.

12 Kennedy P. Ascensiunea și căderea, p. 99. McEvedy C., Jones R. Atlas of World Population History, p. 57, 79.

13 Gaidar ET Moartea Imperiului. Lecții pentru Rusia modernă. M.: Enciclopedia politică rusă, 2006, p. 12-15.

14 Rusia. Dicţionar enciclopedic. Ed. F. A. Brockhaus și I. A. Efron. Sankt Petersburg, 1898. Retipărire. L., 1991, p. 75; McEvedy C., Jones R. Atlasul istoriei populației mondiale, p. 79.

15 Medyakov A. S. Istoria relațiilor internaționale în timpurile moderne. M.: Iluminismul, p. 406-407.

capitolul 4

ȚĂRILE ASIA ȘI AFRICA

ÎN ERA RĂZBOILOR MONDIALE DIN SECOLUL XX

Sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea poate fi considerat adevăratul vârf al dominației vest-europene în lume - politică, economică și culturală. Totuși, aceasta nu înseamnă că după această perioadă urmează o înlocuire a forței teritorial-civilizaționale dominante cu o alta - mai degrabă, dominația crescândă este înlocuită de o încetinire a ritmului de creștere a puterii occidentale, conducerea de necontestat și apoi contestată a Vest, coborând treptat, dar persistând până la începutul secolului XXI.

Cea mai intensă expansiune a posesiunilor coloniale ale principalelor puteri europene din Asia și Africa a avut loc în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. În 1880, Anglia deținea un teritoriu de peste

mări de 7,7 milioane de metri pătrați. km, Franța - 0,7 milioane, iar Germania nu avea colonii deloc. Până în 1900, posesiunile britanice depășeau 9 milioane de metri pătrați. km, cele franceze au crescut la 3,7 milioane, iar cele germane au ajuns la 1 milion de metri pătrați. km. Populația din teritoriile afro-asiatice controlate de Marea Britanie a crescut în această perioadă de la 280 la 310 milioane de oameni, în cadrul imperiului colonial al Franței a crescut de la 7,5 la 56 de milioane, iar în Germania s-a ridicat la aproape 15 milioane de oameni.'

Conferința de la Berlin din 1884-85, menționată în capitolul anterior, apare ca un simbol al dominației europene în sistemul deja stabilit de relații mondiale. Să repetăm, la ea au participat în principal statele europene - atât cele mai puternice (Anglia, Franța, Germania), cât și mai puțin puternice (Belgia, Italia, Portugalia etc.). La conferință au participat Rusia în calitate de participant consacrat și lider al sistemului european de state, precum și Statele Unite în calitate de reprezentant al filialei sale transatlantice. Între timp, întrebări

88

decis la conferință nu a afectat direct interesele Rusiei și ale Statelor Unite. Dar erau direct legate de Orient în sensul larg al termenului, deoarece era vorba despre comerț, navigație fluvială și granițe în vestul Africii, în bazinul fluviului Congo și, într-un sens mai larg, despre utilizarea bogăției din interior. a continentului african. La conferința de la Berlin s-a dezvăluit pe deplin unitatea culturală și politică de bază a Europei de atunci, vestul acelui timp înainte de Orient. Este semnificativ faptul că Japonia nu a fost invitată la conferință, deși succesele sale pe calea modernizării economice și militare erau deja vizibile.

Deciziile Conferinței de la Berlin au fost de mare importanță pentru soarta Africii. Bazinul fluviului Congo, după cum sa menționat mai sus, a fost dat Belgiei, deși toate statele au primit dreptul de a-și dezvolta resursele naturale, comerțul și navigația. Aceleași principii ale egalității de șanse pentru manifestarea inițiativei private în împărțirea sferelor de dominație politică au fost afirmate în raport cu Africa în ansamblu, precum și prin analogie cu Orientul Îndepărtat și spațiul Pacific.

La începutul secolului XX, gradul de control al metropolelor asupra teritoriilor aflate sub controlul lor a crescut. Este caracteristic, de exemplu, că Congo a devenit colonie belgiană în 1908. Marocul a căzut sub protectoratul colonial european, în principal francez. Colonizarea Nigeriei s-a încheiat în 1914 odată cu crearea „protectoratului și coloniei” britanice.

A căpătat o mare importanță la începutul secolelor al XIX-lea și al XX-lea. factor de prestigiu. Liderii lumii, stimulați de opinia publică, s-au grăbit să consolideze controlul, uneori pur formal, asupra unui teritoriu cât mai mare posibil, pentru a împărți spațiul maritim și oceanic, în principal Pacificul, prin afirmarea drepturilor asupra insulelor importante din punct de vedere strategic și grupuri de insule2.

Între 1900 și 1920 Empire state (imperii secundare) ale Europei de Vest aveau control direct asupra celui mai mare spațiu teritorial și demografic posibil al lumii. Conform calculelor lui S. Huntington, în 1900 ei controlau 38,7% din pământ și 44,3% din populație. În același timp, ponderea occidentalilor europeni în populația mondială a fost de aproximativ 30%. În același timp, populația Europei, inclusiv partea europeană a Rusiei, era egală cu 25% din lume. Ca parte a Imperiului Rus (creștin de răsărit în populație de bază, dar european ca predominant cultural

orientarea stratului său de elită) a inclus o populație egală cu 8,5%, iar Japonia - 3,5% (cu o populație planetară de 1,6 miliarde de oameni).

Până în 1920, după remanierile teritoriale și politice provocate de Primul Război Mondial, un teritoriu egal cu aproape jumătate din lume (48,5%) și o populație aproape de jumătate (48,1% din a crescut la 1,9 miliarde, numărul locuitorilor). a planetei). Ponderea Rusiei (sovietice) și a statelor de tradiție ortodoxă în populație a crescut la aproape 14%. Conform calculelor unui politolog american, teritoriul „civilizației ortodoxe” a crescut și el (în ciuda pierderilor regiunilor de vest ale Imperiului Rus) - de la 17% la începutul secolului la 20% în 1920. ponderea populației statului de civilizație japoneză a crescut după Războiul Mondial la 4%, dar suprafața aflată sub controlul său a rămas nesemnificativă (jumătate la sută din masa pământului fără Antarctica)3.

Cea mai mare putere imperială ca populație și suprafață la începutul secolului al XX-lea. era Marea Britanie. În același timp, populația metropolei (Insulele Britanice), depășind ușor 40 de milioane de oameni, a fost de aproximativ 10 ori mai mică decât populația întregului sistem imperial (inclusiv stăpâniile) - aproximativ 400 de milioane. Raportul aproximativ dintre ele a fost la fel ca zonă, ținând cont de vastele, dar puțin populate stăpâniri ale Canadei și Australiei.

Din punct de vedere geopolitic (în special, militar-strategic), puterea asupra Indiei, cea mai populată dintre coloniile sale, a avut o importanță deosebită pentru Marea Britanie. A fost epicentrul legăturilor maritime și terestre ale imperiului în Est, fiind în același timp o verigă de legătură între întinderile Oceanului Indian și nucleul continentului eurasiatic. O rețea de baze navale, linii de comunicații telegrafice subacvatice și porturi și ancoraje comerciale și de transport în oceanele Indian, Pacific și Atlantic a permis Angliei să exercite controlul maxim asupra mărilor și a întregului spațiu terestră și maritim global în comparație cu capacitățile altor puteri4.

Franța se afla pe locul doi în ceea ce privește dimensiunea populației controlate în afara metropolei. Cu aceleași aproximativ 40 de milioane de locuitori în sine, aproximativ același număr de oameni trăiau în coloniile sale. Până în 1920, după o victorie obținută cu greu în război, imperiul francez sa extins în Levant (mandate de până la

războaiele Imperiului Otoman din Liban și Siria), precum și din Africa de Vest (partea principală a coloniilor germane din Camerun și Togo), dar în general, ca și în cazul imperiului colonial englez, creșterea zonelor controlate iar populația era relativ mică.

Mai mult, în primele două decenii ale secolului trecut a început procesul de decolonizare în Est, care în unele cazuri s-a suprapus sau a urmat îndeaproape expansiunea și redistribuirea posesiunilor coloniale. Primele semne ale ascensiunii Orientului sau trezirii Asiei pătrund, precum epoca axială, care a avut loc în 1905-1911, un întreg grup de cele mai mari sisteme statale din Asia - imperiile otoman și persan, India britanică și China, refractat în mod unic în evenimentele și reformele revoluționare din Rusia din 1905-1911. 1907

Slăbiciunea cronică a Imperiului Otoman și a Persiei (aceasta din urmă a fost de fapt împărțită în sfere de influență economică și politică între imperiul britanic și cel rus) a provocat ferment în societatea turcă și persană, alimentând sentimentele de protest în straturile mijlocii și superioare, dorința de a întărirea puterii naţionale, în primul rând, militară. Aici se află atât rădăcinile revoluției Tinerilor Turci din 1908-1909, cât și mișcarea pentru reforme constituționale din Iran din 1905-1911. Strâns legat de sarcinile ofensive, mai ales în versiunea turcă, era scopul consolidării statutului lor de independență, care era încălcat din cauza înapoierii sistemelor lor economice și sub presiunea statelor europene mai puternice și mai avansate industrial5.

Trezirea din India a avut loc sub control colonial strict. Forțele radicale, în perioada protestelor împotriva mai multor decizii nepopulare ale colonialiștilor luate în 1905-1908, au căutat să-și slăbească „strângerea morții”, în timp ce personalitățile și organizațiile moderate au susținut transformarea treptată a sistemului colonial, introducerea alegerilor. și responsabilitatea autorităților, dezvoltarea autonomiei locale6.

Criza profundă și prelungită din China a dus în 1911 la revoluția antimonarhistă (Xinhai) de succes. Imperiul Qing a încetat să mai existe, iar republica care a apărut în locul său a încercat să revigoreze spiritul național și, împrumutându-se din Occident, să ofere capacitatea de a rezista forțelor externe, în primul rând Japoniei.

Redistribuirea posesiunilor coloniale care a avut loc ca urmare a Primului Război Mondial a contribuit la o nouă ascensiune a mișcărilor de eliberare națională în sudul Europei și în Asia. Eliminarea puterii otomane a dus la întărirea forței și suveranității fostelor sale posesiuni balcanice - Grecia, Bulgaria, România, Albania. În locul Serbiei, Muntenegrului, Bosniei și Herțegovinei a luat naștere Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (KSHS, mai târziu Regatul Iugoslaviei).

Țările arabe de est ale otomanilor se încadrau în principal în cel mai înalt grup de teritorii mandatate (cele mai dezvoltate). Din 1922,

Egiptul, care din 1914 se afla sub protectoratul Angliei, a devenit independent. În același timp, regele Fuad I a fost de acord cu păstrarea bazelor militare britanice și controlul englez asupra Canalului Suez. Chiar și mai devreme (în 1918-1919) a fost recunoscută independența Emiratului Yemen, dar fără partea de sud cu portul important din punct de vedere strategic Aden controlat de Marea Britanie. În 1936, a fost semnat un nou acord de alianță între Anglia și Egipt, mai favorabil părții egiptene. Egiptul, la sugestia Londrei, a fost admis în Liga Națiunilor și recunoscut de multe state.

În 1926, în Peninsula Arabică, ca urmare a unui război intestin, regiunile Najd și Hijaz au fost unite sub stăpânirea lui Abdul Aziz ibn Saud, iar în 1932 a fost creat regatul Arabiei Saudite. Victoria lui Ibn Saud a devenit posibilă în mare măsură datorită sprijinului Statelor Unite și contrar intențiilor Angliei, care dorea să-l vadă pe conducătorul de la Mecca, Hussein, în fruntea unei Arabii unite. În același an, Irakul și-a câștigat independența, al cărui regat, ca regat semi-independent sub protectoratul Angliei din 1922, era fiul lui Hussein, Faisal7.

Transiordania, separată de Palestina în 1922, a devenit, în baza unui acord cu Anglia, un regat de mandat condus de fratele lui Faisal, Abdallah. Pe cealaltă parte a râului. Iordania, în Palestina, situația s-a complicat după ce acolo a început migrația evreilor. A fost determinată de declarația ministrului englez al afacerilor externe, Lord A. Balfour, în 1917. Sensul a ceea ce s-a numit declarație este cuprins într-o scrisoare a domnului către unul dintre liderii sionistului (pentru întoarcerea a evreilor către țara strămoșilor lor), care și-a exprimat sprijinul pentru ideea creării unui cămin național evreiesc în Palestina. În 1931, evreii reprezentau 17% din populația palestiniană, dar din 1933, după ce național-socialiștii au ajuns la putere în Germania și au început

În urma politicii lor de antisemitism agresiv, afluxul de evrei a crescut. În 1939, ponderea lor în populația palestiniană depășea o treime (aproximativ 10% erau arabi creștini)8. Politica britanică în Palestina s-a bazat pe o încercare de a ține cont de interesele arabilor și evreilor, care s-a dovedit a fi extrem de dificilă.

În general, britanicii din Orientul Mijlociu în perioada dintre războaie au căutat să pregătească terenul pentru transferul puterii în mâinile forțelor locale, menținându-și loialitatea și orientarea de politică externă către Londra. Mai puțin consecvent, acest curs a fost urmat de Franța, care a căutat să guverneze direct teritoriile mandatate din Orientul arab, suprimând cu forța revoltele și protestele anticoloniale care aveau loc acolo. Introducerea anumitor forme de structură constituțională în Siria și Liban a fost realizată în mod inconsecvent, iar până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial relațiile dintre Paris și Levantul francez nu au fost oficializate sub formă de tratate.

Odată cu procesele de decolonizare treptată și contradictorie (în principal în zona britanică), spre sfârșitul perioadei interbelice, în Orientul Apropiat și Mijlociu au apărut tendințe inverse de extindere a

zonei de putere directă a puterilor europene. Italia (unde s-a instituit regimul fascist al lui B. Mussolini în 1922), nemulțumită de faptul că nu a primit nici măcar un mandat de guvernare în cadrul sistemului postbelic de relații internaționale, a început să-și extindă posesiunile coloniale în Africa. După ce s-au întărit, pe lângă Libia, capturată din Turcia încă din 1912, în Eritreea și sudul Somaliei, italienii s-au dezlănțuit în 1935-1936. agresiune directă împotriva Abisiniei creștine (Etiopia) și în cele din urmă a anexat posesiunile etiopianului Negus (împărat) la imperiul lor colonial. Ca urmare a acțiunilor Italiei, rivalitatea acesteia cu Marea Britanie s-a intensificat și, în general, a crescut prezența puterilor europene, inclusiv militare, în nord-estul Africii (zona Mării Roșii și Cornul Africii).

În multe privințe, procese similare de tip revenire-colonialist au avut loc în perioada dintre războaiele mondiale din secolul al XX-lea în Orientul Îndepărtat. Rezultatele finale ale Primului Război Mondial în această regiune au fost rezumate la deja amintita Conferință de la Washington privind dreptul mării și alte probleme de la sfârșitul anului 1921 - începutul anului 1922. Unul dintre scopurile conferinței a fost de a modera poftele Japoniei. Căci în anii Primului

Războiul Mondial și Războiul Civil în Rusia și-a întărit serios poziția în Orientul Îndepărtat și regiunea Asia-Pacific. Conform deciziilor Conferinței de Pace de la Paris (Tratatul de la Versailles) și conform sistemului de mandat stabilit de Liga Națiunilor, toate posesiunile coloniale germane din Oceanul Pacific (Insulele Mariana, Caroline și Marshall), precum și coloniile germane și concesiile din China, în principal pe Peninsula Shandong, au fost transferate Japoniei. Conform deciziilor conferinței de la Washington, China (guvernul Chinei de Nord de la Beijing) a restabilit suveranitatea asupra peninsulei și a cumpărat înapoi proprietatea achiziționată acolo de Japonia la un preț rezonabil.

Dacă Tokyo a trebuit să cedeze în chestiunea Chinei și a Orientului Îndepărtat al Rusiei (a retras treptat trupele din teritoriile ocupate, deși a lăsat unități regulate în Peninsula Liaodong), atunci în ceea ce privește spațiile oceanice „adiacente” acestuia, Japonia și-a asigurat o preferință strategică față de Statele Unite și Anglia, acceptând în același timp un plafon mai mic pentru armamentul naval total în comparație cu acestea. Acordul semnat la Washington în februarie 1922 de cinci state (SUA, Marea Britanie, Japonia, Franța și Italia) stabilea tonaj maxim al flotelor navale (de linie) și asigura stabilitatea globală a forțelor în această zonă pentru o perioadă9.

Stabilizarea sistemului de la Washington, normalizarea relațiilor sovieto-japoneze și sovieto-chineze au făcut loc unei noi agravări a situației din regiune asociată cu revoluția din China din 1925-1927. Începând ca o luptă anti-imperialistă împotriva privilegiilor și voinței britanicilor, lupta s-a transformat curând într-o luptă amară între forțele de stânga și de centru. URSS (prin Comintern) a susținut activ Partidul Comunist Chinez, dar a pierdut în fața Kuomintang (Partidul Național) condus de Chiang Kai-shek. Ca urmare a unei serii de evenimente sângeroase și ciocniri militare, unitatea aproape

întregii țări a fost restabilită (capitala statului a fost mutată la Nanjing).

Consolidarea Chinei a fost în mare parte finalizată până în 1929, dar chiar și atunci regiunile ei de nord și nord-vest (Manciuria și Xinjiang) au rămas independente. Ei au menținut relații speciale cu Moscova, care la acea vreme nu avea legături cu Nanjing.

94

Din 1921, Mongolia Exterioară a devenit o entitate statală separată de China. Republica Populară Mongolă a proclamat că acolo a început „dezvoltarea non-capitalistă”, concentrându-se pe sprijinul direct, inclusiv militar, din partea Moscovei. Republica Populară Mongolă a obținut recunoașterea din partea Chinei și a comunității mondiale abia în 1945.

La începutul anilor 1920 și 1930, întreaga lume capitalistă a intrat într-o perioadă de depresie prelungită și excepțional de profundă. Criza nu a cruțat Japonia, unde sentimentele militariste s-au intensificat pe acest fond. La sfârșitul anului 1931, după ce un cabinet apropiat de cercurile profasciste și militariste au ajuns la putere la Tokyo, Japonia, cu Armata Kwantung (situată în regiunea Kwantung din sud-vestul peninsulei Liaodong), a ocupat Manciuria. Acolo s-a proclamat crearea unui stat manciurian (Manchukuo), independent de China, condus de ultimul reprezentant al dinastiei Qing, Pu Yi.Guvernul de la Nanjing al Chinei, simțindu-și slăbiciunea, nu a rupt relațiile cu Tokyo, depunând doar o plângere cu privire la acțiunile sale la Liga Națiunilor. În ciuda criticilor dure din partea comunității internaționale, atât în cadrul acestei organizații, cât și în afara ei, din partea Statelor Unite, Japonia a decis să se mențină pe poziție, iar la începutul anului 1933 s-a retras în mod demonstrativ din Ligă.

Acțiunile agresive ale Japoniei au forțat URSS și China Kuomintang să normalizeze relațiile la mijlocul anilor 1930. Partidul Comunist Chinez, sprijinit de Moscova, a stabilit un curs pentru cooperarea cu guvernul de la Nanjing. Întărirea regimului Kuomintang și apropierea acestuia de URSS (încheierea pactului de neagresiune sovieto-chinez) a provocat îngrijorare în Japonia. Cercurile sale agresive căutau căi și direcții de expansiune. În vara și toamna lui 1937, trupele japoneze au lansat o ofensivă adânc în nordul și centrul Chinei. Au capturat Beijing și Tianjin, apoi Shanghai, iar la sfârșitul anului capitala Nanjing (guvernul s-a mutat mai întâi la Wuhan, iar după capturarea sa - în centrul provinciei Sichuan, orașul Chongqing). Trupele chineze, bazându-se, în special, pe sprijinul militar ascuns al URSS, au rezistat agresorului, dar mașina militară japoneză a fost mai puternică. Colonialiștii nou bătuți au folosit pe scară largă tactica terorii în masă, organizând un masacru brutal de civili la Nanjing, în timpul căruia, potrivit estimărilor recente, cel puțin 300 de mii de oameni au fost torturați și uciși10.

95

După ce a testat puterea trupelor sovietice în luptă în 1938 și 1939. (în bătălii încăpățânate și nereușite pentru japonezi pe insula Khasan și pe râul Khalkhin Gol), cercurile militare japoneze au ales direcția

de sud și sud-est. Tokyo a făcut publicitate pe scară largă planuri de a crea o „Zonă de co-prosperitate din Asia de Est” sub auspiciile sale. Folosindu-și bazele din Taiwan, el s-a pregătit să atace pozițiile „vechilor” puteri coloniale din acea zonă a lumii.

Japonia, apropo, nu a declarat oficial război guvernului Kuomintang, încercând să minimizeze semnificația evenimentelor care au loc în China. O astfel de expansiune ascunsă este, în general, caracteristică perioadei de dinaintea izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial. Nici guvernul chinez, din mai multe motive, nu a fost interesat să rupă relațiile cu Japonia, declarându-i război numai după izbucnirea ostilităților dintre aceasta și Statele Unite în decembrie 1941. În același timp, Kuomintang și CPC a proclamat crearea unui front unit antijaponez și rezistența lor activă japonezii nu s-au oprit timp de un an11.

Consecințele Marii Depresiuni din 1929-1933. căci destinele lumii capitaliste erau diverse şi pe termen lung. Până la sfârșitul acestei perioade, comerțul mondial a scăzut cu o treime față de început, iar producția industrială din multe țări lider a scăzut dramatic. Astfel, în Statele Unite, chiar și atunci cea mai mare putere economică (și cea mai izolaționistă în atitudinea de politică externă), a fost de aproape patru ori12.

Șomajul în masă care a cuprins majoritatea țărilor dezvoltate a forțat cercurile conducătoare să depună eforturi pentru a-și încuraja propria producție, de exemplu. la autarhie, crearea de blocuri comerciale și economice închise sau semiînchise bazate pe un sistem de preferințe de comerț exterior și reglementare directă a operațiunilor de comerț exterior.

Unul dintre aceste spații închise a fost URSS, unde în acei ani s-a înregistrat o creștere fără precedent a industrializării, plătită de foamea în masă și de o scădere bruscă a cheltuielilor de consum. Şomajul în Europa a agravat problema socială, aducând-o în prim-planul luptei politice şi ideologice. S-a produs o slăbire generală a pozițiilor susținătorilor capitalismului liberal, forțelor centriste, moderate. În 1933, guvernul Partidului Nazist (Național Socialist) condus de A. Hitler a ajuns la putere în Germania.

În 1934-1936. Germania a putut, pas cu pas, să revizuiască termenii Tratatului de pace de la Versailles, care a împiedicat-o să se înarmeze13. Berlin și Roma au susținut-o activ în 1936-1939. putsch antiguvernamental în Spania, trimițând acolo zeci de mii de soldați pentru a participa la războiul civil (numai Italia – 50 de mii). De asemenea, URSS a luat parte indirect la războiul spaniol, ajutându-i pe comuniști. În același timp, forțele republicane ale Spaniei nu au primit suficient sprijin de la Moscova și capitalele vest-europene, iar regimul dictatorial al generalului Franco a câștigat în Spania.

În Europa, la mijlocul anilor 1930, au avut loc negocieri multilaterale complexe cu participarea Franței și Angliei, Italiei și Germaniei, precum și a URSS. Frontul diplomatic și-a schimbat forma de mai multe ori. Pactul Anti-Comintern, încheiat de Germania și Japonia în toamna

anului 1936, la care Italia s-a alăturat ulterior, a creat prototipul viitoarei triple coaliții (axa Berlin-Roma-Tokyo) în timpul războiului. Dar în 1938, când Germania nazistă a pornit pe calea expansiunii intra-europene, Anglia și Franța au încercat să o liniștească, acceptând să satisfacă cerințele prezentate.

După ce a anexat cu forța Austria și a creat Germania Mare, Hitler a obținut, la o conferință de la München, în septembrie 1938, acordul anglo-francez de a-i supune Cehoslovacia. Abia în martie a anului 1939 următor, după ocuparea completă a Cehoslovaciei și dezertarea Ungariei de partea lui Hitler, capitalele „pacănilor de la Munchen" și-au dat seama că tactica concesiunilor nu dădea rezultate. În primăvara acelui an, au început negocierile privind o apropiere între Anglia și Franța, pe de o parte, și URSS, pe de altă parte. S-au încheiat în zadar, iar în efortul de a nu rămâne fără aliați, Moscova a încheiat un acord cu Germania la sfârșitul lunii august 1939 (Pactul Molotov-Ribbentrop de la Moscova)14.

Fără teama de sprijinul promis Poloniei de către aliații săi occidentali (Anglia și Franța), Germania și-a invadat teritoriul la 1 septembrie 1939 și, în stilul unui blitzkrieg (atac fulger), și-a ocupat părțile vestice și centrale. La mijlocul lunii septembrie, URSS a trimis trupe și a anexat regiunile de est ale Republicii Polone. În iarna anului 1939/40, URSS a purtat război împotriva Finlandei, câștigând avantajul cu prețul unor pierderi grele. În vara anului 1940, Moscova a anexat statele baltice (Lituania,

Letonia și Estonia), care au făcut parte din Imperiul Rus până în 1917.

Atacul german asupra Poloniei este considerat actul declanșării celui de-al Doilea Război Mondial. Anglia și Franța, după ce au declarat război Germaniei în semn de protest față de invazie, nu au putut să ajute efectiv Varșovia. În Europa, până în vara anului 1940, „războiul ciudat" a continuat, declarat, dar nu început serios. Liga Națiunilor a încetat, în esență, să mai existe. Rivalii se pregăteau pentru noi bătălii. Germania era mai bine pregătită pentru ei. În aprilie-mai 1940, începând cu ocuparea Danemarcei și Norvegiei, ea a forțat apoi Belgia, Luxemburg și Țările de Jos să capituleze și, invadând Franța, a obligat-o să semneze un act de capitulare în iunie. A fost creat un stat marionetă în sudul Franței, cu centrul său la Vichy, iar guvernul Franței Libere (mai târziu Luptă) a început să funcționeze la Londra.

Înfrângerea neașteptat de rapidă a aliaților europeni a lăsat Marea Britanie singură cu Germania nazistă. În mai 1940, guvernul său militar era condus de W. Churchill, un oponent îndelungat al politicii de liniște. Bătălia Angliei, pe care Berlin a purtat-o, lansând puternice lovituri aeriene asupra Londrei și a altor orașe mari engleze, precum și atacând comunicațiile maritime vitale pentru statul insular din submarine, a continuat până în decembrie 1940 (mai puțin intens până în mai 1941). .), fără a aduce succes Germaniei.

În toamna anului 1940, Germania, Italia și Japonia au semnat Pactul Tripartit, care le-a permis să continue planificarea și desfășurarea acțiunilor agresive. În aprilie 1941, trupele italo-germane au capturat

Grecia și Iugoslavia. În aceeași lună, Japonia, pregătind forțele pentru război cu Statele Unite, a semnat un act de neagresiune cu URSS. Ea nu a vrut să renunțe la implementarea sa, în ciuda presiunii din Berlin, concentrându-se complet asupra războiului din Oceanul Pacific și Asia de Sud-Est cu forțele combinate ale Statelor Unite, Angliei și Australiei.

Cele mai sângeroase bătălii ale celui de-al Doilea Război Mondial au avut loc pe frontul germano-sovietic după atacul Germaniei naziste asupra URSS la 22 iunie 1941. Eșecul planurilor germane în stilul blitzkrieg de a ocupa partea europeană a URSS și apoi eșecul strategiei lor de a pătrunde în Volga și Caucaz, a predeterminat rezultatul victorios al războiului pentru Moscova cu Germania, care a durat până în mai 1945.

98

Dintre țările independente din Orientul Mijlociu, Turcia a urmat politica cea mai lungă de vedere în anii noului război mondial. Învățată de experiența amară a Primului Război Mondial, ea a încercat să stea cât mai mult timp departe de focul care izbucnea în Europa. Relațiile amicale cu Moscova, care s-au dezvoltat la începutul anilor 1920, s-au dezvoltat ulterior departe de a fi lin, iar la sfârșitul anilor 1930 s-au înrăutățit vizibil. De teamă expansiunii italiene, Turcia s-a apropiat apoi de Anglia, dar odată cu începerea unui război de succes pentru Germania în Europa, a început să acorde o importanță deosebită relațiilor cu Berlinul. În același timp, în perioada înaintării germane pe frontul sovietic din 1941-1943, Ankara a refuzat oferta Berlinului de a intra în război de partea sa15.

O altă țară din regiunea Orientului Mijlociu, Iranul, în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial, a demonstrat o orientare clară pro-germană. Acolo, din 1925, s-a stabilit noua dinastie Pahlavi Shah. Fostul Imperiu Qajar a suportat multă vreme o suveranitate limitată și existența diviziunii deja menționate a țării în sfere de influență engleză și rusă. Folosind noi accente în politica rusă (sovietică), în conformitate cu care a fost încheiat tratatul de pace sovieto-iranian în 1921, precum și capacitățile reduse ale Angliei, Iranului sub noul conducător, Reza Shah, nu numai că a restaurat suveranitatea, dar și-a pregătit el însuși în prima etapă al Doilea Război Mondial pentru a-și consolida poziția, bazându-se pe legături strânse cu Germania nazistă. Această politică, după formarea alianței sovieto-britanice anti-Hitler, a dus în august-septembrie 1941 la falimentul regimului, abdicarea monarhului de la tron în favoarea fiului său și ocuparea comună a Iranului de către forțele britanice. în sud şi URSS în nord. Moscova și Londra, la începutul anului 1942, s-au angajat să respecte suveranitatea Iranului și au prevăzut retragerea trupelor lor din această țară în termen de șase luni de la încheierea războiului cu Germania (Statele Unite, care mai târziu au staționat unele dintre unitățile sale regulate). în Iran, trebuia să facă la fel)16.

Elita vecinului Iran, Afganistan, care a restabilit suveranitatea deplină după cel de-al treilea război anglo-afgan din 1919, a experimentat și ea sentimente pro-germane, răspândirea unor astfel de sentimente în Orientul Mijlociu se explică atât prin considerente

pragmatice, cât și ideologice. Anglia a avut cele mai mari interese în regiune în perioada interbelică

99

si URSS. O parte din cercurile conducătoare ale țărilor din regiune au încercat să contracareze întărirea pozițiilor lor recurgând la ajutorul unei a treia forțe, care la acea vreme era Germania nazistă împreună cu alte state ale Axei. Germania, de altfel, nu avea interese tradiționale în această regiune a lumii, de care a profitat activ. Argumentele ideologice pentru influența germană s-au bazat pe idei mitologice despre comunitatea culturilor, rudenia de sânge a reprezentanților raselor germane și ariene (acesta din urmă includea popoare de limbă iraniană). În încercările de a pătrunde în Orientul Mijlociu, Germania a folosit în mod activ ajutorul Italiei.

Elita conducătoare afgană nu a mers atât de departe în simpatiile lor pro-germane ca elita iraniană. Și-a menținut o poziție neutră, iar după iunie 1941 a luat partea coaliției anti-Hitler, limitând brusc oportunitățile de activități de agenți ale germanilor și italienilor la granița cu India britanică, în zona locuită de triburile paștun independente17.

În India, în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial, au existat și forțe politice influente care au căutat să se bazeze pe o „a treia forță” sub forma participanților la coaliția anti-britacă. Respingerea lor față de colonialiști a fost combinată cu neîncrederea față de planurile britanice de a părăsi vreodată colonia, dându-i libertate. Cea mai radicală poziție a fost luată de unul dintre tinerii lideri ai Congresului (președintele acestuia pentru scurt timp), bengalezul S. C. Bose. La începutul anului 1941, cu ajutorul informațiilor germane, a ajuns la Berlin prin Afganistan și URSS, de unde a asistat în încercările de intensificare a protestelor anti-britanice în nord-vestul Indiei. În 1943, Bose a fost transportat de germani în Japonia pentru a conduce lupta împotriva britanicilor din est și a condus guvernul Indiei Libere format la Singapore.

Dualitatea poziției luate de țările din Est în timpul celui de-al Doilea Război Mondial se explică prin faptul că, pe de o parte, s-au trezit ostatici într-o luptă care s-a desfășurat în cea mai mare parte departe de ele și nu a afectat direct interesele lor și, pe de altă parte, o astfel de circumstanță precum unificarea într-o singură coaliție a celor mai mari state coloniale - Marea Britanie, Franța și Olanda. Aderarea URSS și a SUA în Anglia în 1941 a schimbat semnificativ configurația luptei globale și componenta sa ideologică, dar nu a putut schimba imediat orientarea țărilor din Est și a forțelor politice care operează acolo.

100

Acest lucru este deosebit de caracteristic pentru situația din Orientul Îndepărtat, unde Japonia s-a bazat pe nemulțumirea pe scară largă față de ordinea colonială. Nu este o coincidență că singura entitate statală din Asia de Sud-Est care și-a păstrat statutul independent, Regatul Thailandei (fostul Siam), și-a luat partea, încheiend un tratat de prietenie cu Japonia încă din 1939. Din 1942 până în 1945, Thailanda a

fost în război cu Marea Britanie și Statele Unite, iar teritoriul său a fost folosit de japonezi pentru a avansa spre Birmania.

Stabilirea controlului japonez asupra Indochinei franceze a mers, de asemenea, fără probleme. Autoritățile locale franceze, subordonate guvernului de la Vichy, au cooperat cu ușurință cu japonezii. În august 1940, guvernul francez și Japonia au semnat un acord pentru a stabili baze militare japoneze, iar în iulie 1941, Tokyo și Vichy au semnat un tratat privind apărarea comună a Indochinei.

În urma atacului asupra flotei americane de la Pearl Harbor din Insulele Hawaii din 7 decembrie 1941 și a izbucnirii unor bătălii aeriene și navale la scară largă cu forțele americane, japonezii au obținut un succes rapid. În februarie 1942, au ocupat Malaya britanică, împingând unitățile britanice (în mare parte anglo-indiene) în partea de sud (sultanatul Johar) și pe insulă. Singapore. După ce au asediat armata britanică de aproape 90.000 de oameni în fortăreața din Singapore, forțele japoneze și-au acceptat capitularea pe 15 februarie. Apoi, întâmpinând doar o rezistență minoră din partea garnizoanelor engleze, olandeze și americane, au stabilit controlul asupra aproape întregii Indonezie olandeză (insulele Java, Sumatra, Kalimantan etc.) și a Filipinelor americane. În martie, trupele japoneze, în timpul operațiunilor ofensive împotriva diviziilor britanice, au capturat capitala Birmaniei, Rangoon. În primăvara acelui an, avioanele japoneze au efectuat mai multe raiduri de succes asupra forțelor navale britanice cu sediul în cele mai mari două porturi din Ceylon - Colombo și Trincomalee.

Până în vara lui 1942, Japonia a capturat toate coloniile și bazele principale ale Marii Britanii, Statelor Unite și Olandei din regiunea Asia-Pacific. Impresionat de aceste succese impresionante, înaltul comandament japonez a decis să stabilească controlul asupra Oceanului Pacific central cu scopul de a întrerupe rutele maritime dintre Statele Unite și Australia. Întoarcerea strategică a Japoniei împotriva Statelor Unite, însă, nu a avut succes. În iunie 1942, au suferit prima lor înfrângere semnificativă din partea americanilor

în bătălia pr. La jumătatea drumului. În iarna lui 1943, flota japoneză a suferit un nou eșec major în apropierea insulei. Guadalcanal lângă Australia.

În ciuda acestui fapt, impulsul ofensiv al Japoniei nu a fost oprit. Întorcându-se din nou către Asia, ea a încercat să-și compenseze slăbiciunile bazându-se pe naționalismul asiatic. În 1942-43. În teritoriile pe care le-a ocupat în Malaya, China, Indochina și Indonezia, autoritățile japoneze au expropriat proprietăți străine sub sloganul combaterii influenței puterilor non-asiatice.

Dominația japoneză a fost percepută diferit în diferite țări din Asia de Est și de Sud-Est. În China, Filipine și Malaya, el a fost în general tratat cu ostilitate. Dar în Birmania, Insulele Olandeze și Indochina Franceză, sosirea japonezilor a fost primită inițial cu entuziasm. Abia mai târziu asprimea regimului de ocupație japonez a dus la dezamăgirea forțelor naționale locale.

Simpatia pentru japonezi a fost remarcată mai ales la început în Birmania, care în august 1943 s-a declarat stat independent și a semnat un tratat de alianță cu Japonia. După ce s-au întărit în Birmania, japonezii au ajuns la granițele cu India britanică (provincia de est Assam). Pe acest front, unitățile japoneze au luptat împotriva britanicilor și a unităților din China Kuomintang care „planea” peste ele dinspre nord. Trebuie spus că Japonia militaristă a continuat să păstreze cea mai mare parte a forțelor sale terestre în China. De partea japonezilor de pe frontul birman, au luptat unități de luptă ale guvernului Indiei Libere (Armata Revoluționară Indiană) deja menționat, a cărui coloană vertebrală era formată din soldați indieni care s-au predat în Singapore. La începutul anului 1944, japonezii, cu sprijinul lor, au lansat un atac asupra provinciei Assam din estul Indiei, dar au fost respinși.

Până în acest moment, rezultatul celui de-al Doilea Război Mondial era o concluzie dinainte după victoriile trupelor sovietice la Stalingrad (iarna 1942-1943) și la Bulge Kursk (vara 1943). Eșecurile trupelor germane și italiene din Africa de Nord au avut și ele o anumită influență asupra cursului războiului. Trambulina pentru ca Wehrmacht-ul german (forțele armate) să desfășoare operațiuni ofensive în această regiune a fost creat de aliații lor italieni. Intrând în războiul mondial de partea Germaniei în iulie 1940, Italia fascistă și-a pus bazele în Libia la dispoziția ei. Acolo, precum și în Tunisia vecină, a fost desfășurat un grup puternic de germani

102

din care trupe conduse de generalul Rommel. Acțiuni tactice iscusite împotriva trupelor britanice care apărau Egiptul au dus în vara anului 1942 la o serie de victorii germane (în special, capturarea portului și a bazei militare Tobruk). La începutul toamnei, Rommel plănuia să efectueze un marș forțat către Cairo cu scopul de a captura Canalul Suez. Cu toate acestea, trupele sale au fost învinse în octombrie la apropierea de Cairo la bătălia de la El Alamein. În noiembrie, o mare debarcare a forțelor armate americane a aterizat pe coasta Africii de Nord (în Maroc). Unitățile germane și italiene s-au trezit înconjurate, iar retragerea lor lentă a început la pozițiile inițiale, urmată de capitularea în mai 1943 pe insulă. Bon în Tunisia. În septembrie acelui an, Italia s-a retras din război după căderea regimului lui Mussolini, deși luptele dintre germanii care ocupau nordul țării și debarcarea americano-britanica au continuat până în primăvara anului 194418.

Trebuie remarcat încă o dată că simpatiile forțelor politice și ale opiniei publice ale țărilor din Africa de Nord în anii de război nu au aparținut în totalitate aliaților din lupta anti-hitlerică. Cu toate acestea, cercurile conducătoare (vorbim în primul rând despre Egipt) au rămas loiale aliaților, deși aceștia au fost nevoiți să suporte încălcări ale suveranității statului. În ultima etapă a războiului, când au început să fie determinate contururile lumii postbelice, au apărut noi linii de contradicții și confruntare. Unul dintre principalele lucruri de pe ordinea de zi a fost soluționarea problemei coloniale, în care masele populației și elita politică a lumii asiatico-africane erau interesate vital.

De la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial (și s-a încheiat, repetăm, la 2 septembrie 1945, odată cu semnarea actului de predare a Japoniei la bordul cuirasatului american Missouri), a început o etapă a istoriei politice moderne, care este caracterizat printr-o eliberare constantă de dependenţa colonială şi de celelalte forme ale acesteia anterioare.ţări şi popoare din Orient subordonate aproape în întregime forţelor externe. În același timp, ei luptă constant pentru eliberarea politică, adică. primesc drepturile statelor suverane, cresc gradul de independență economică și își măresc rolul ca subiecte în sistemul relațiilor internaționale.

Războiul a încălcat sistemul de relații internaționale Versailles-Washington stabilit după încheierea primului război mondial. În cursul său, pe baza coaliției Marii Britanii, URSS

iar SUA au început să formeze o nouă ordine internațională, adică. formă de organizare politică a relaţiilor viitoare (postbelice) dintre state.

Prima cărămidă din noua clădire a fost pusă prin acordul semnat la 12 iulie 1941 între URSS și Marea Britanie privind acțiunile comune în războiul împotriva Germaniei. A urmat semnarea de către SUA și Anglia a așa-zisului. Carta Atlanticului (august), aderarea Moscovei la aceasta (septembrie), desfăşurarea Conferinţei celor Trei Puteri de la Moscova (septembrie-octombrie)19. Asistența militară și economică a Aliaților a ajutat URSS să țină cont de atacul trupelor naziste în prima etapă a războiului, deși Moscova nu a fost mulțumită de întârzierea deschiderii unui „al doilea front” în Europa de Vest.

Între timp, pe flancul sudic al ostilităților în desfășurare, URSS și Anglia au acționat în concert. La sfârșitul lui august 1941, după cum sa menționat anterior, au trimis trupe în Iran, punând controlul comun asupra coridorului important din punct de vedere strategic care leagă Golful Persic și Marea Caspică. La Teheran, aflată deja în faza finală a războiului din noiembrie-decembrie 1943, a avut loc prima dintre conferințele conducătorilor a trei state (URSS, SUA, Anglia), care a determinat contururile noii ordini internaționale. , ţinând cont de importanţa deosebită a relaţiilor din Orientul Îndepărtat . Al doilea dintre ele a avut loc la Ialta în februarie 1945, iar al treilea, după capitularea Germaniei, la Potsdam în iulie-august.

Concomitent cu reuniunile la vârf ale liderilor țărilor învingătoare, a fost în derulare procesul de creare a unui nou sistem de relații mondiale, prevăzând participarea nu numai a celor de conducere, ci și a tuturor celorlalte subiecte de drept internațional. Declarația de intenție de a forma o organizație a statelor învingătoare după război a fost semnată de URSS, SUA, Anglia și China încă din ianuarie 1942. În aprilie - iunie 1945, a avut loc Conferința fondatoare privind crearea Națiunilor Unite. Orașul american San Francisco, iar Carta ONU a fost adoptată20 .

Chiar înainte, în 1944, la o conferință de la Bretton Woods (SUA), s-au pus bazele reglementării macroeconomice internaționale, s-au luat decizii de formare a Fondului Monetar Internațional (FMI) și a Băncii

Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD, mai târziu). cunoscută sub numele de Banca Mondială).). Împreună cu ONU (și ca agenții sale specializate), au început să funcționeze deja în 1945.

Astfel, până la mijlocul secolului al XX-lea, perioada lungă de trei decenii „fierbinte” în evoluția sistemului politic mondial se încheiase practic. Țările și popoarele Orientului tradițional au luat parte la ea atât ca subiecte principale ale relațiilor interstatale (aceasta se aplică Japoniei), cât și ca participanți activi - China, Turcia, Iran și ca elemente subordonate, comunități naționale-state emergente care sunt în stadiul de stabilire a statutului deplin (Egipt, Irak, întregul Orient Mijlociu) sau a luptei de eliberare (India, Indonezia, țările Indochinei). Rolul Orientului în relațiile internaționale în ansamblu a fost încă slab identificat, dar deja semnificativ mai mare decât în perioada anterioară.

Note

1 Medyakov A. S. Istoria relațiilor internaționale în timpurile moderne. M.: Educație, 2007. p. 391.

2 Ibid., p. 415-416.

3 Huntington SP Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. NY: Touchstone, 1997, p. 84-85.

4 Kemp G., Harkavy RF Strategie Geography and the Changing Middle East. Wash.: Carnegie, 1997, p. 25-27.

5 Kireev N. G. Istoria Estului secolului XX. M.: Kraft+ IV RAS, 2007, p. 76-77, 85; Aliev S. M. Istoria Iranului secolul XX. M.: Kraft+ IV RAS, 2004, p. 39-57.

6 Istoria Orientului. T. VI, carte. 2. Orientul în timpurile moderne. M.: Literatura orientală, 2005, p. 377-378.

7 Ferguson N. Imperiul. Ascensiunea și dispariția ordinii mondiale britanice și lecții pentru puterea globală. NY: Cărți de bază, 2002, p. 268.

8 Jurkat F., LKKiser. Popoarele lumii mahomedane // Populația mondială în tranziție. Philadelphia, Analele Societății Americane de Științe Politice și Sociale, 1945, p. 102-103.

9 Est/Vest. Subsisteme regionale și probleme regionale ale relațiilor internaționale. Ed. A. D. Voskresensky. M.: ROSSPEN, 2002, p. 178-182.

10 Acest episod este considerat unul dintre cele mai grave exemple de vandalism din timpul celui de-al Doilea Război Mondial și încă otrăvește relațiile dintre China și Japonia.

11 Istoria Chinei. Ed. A. V. Meliksetova. Ed. al 2-lea. M.: MSU, 2002, p. 531-534.

12 Kennedy P. Ascensiunea și căderea marilor puteri. NY: Vintage Books, 1989, p. 329.

13 Churchill W. Al Doilea Război Mondial. T. 1. M.: Editura Militară, 1991, p. 74-77, 90-91,95-96.

14 Sidorov A. Yu., Kleimenova N. E. Istoria relaţiilor internaţionale 1918-1939. M.: Tsentrpoligraf, 2006, p. 286-292. Istoria sistematică a relațiilor internaționale în patru volume. 1918-2000. Ed. A. D. Bogaturova. Volumul unu. M.: Muncitor de la Moscova, 2000, p. 319-321.

15 URSS și țări din Est în ajunul și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Reprezentant. ed. V.V. Naumkin. M.: Institutul de Studii Orientale RAS, 2010, p. 401-406.

16 Ibid., p. 301-304;

17 Ibid., p. 250-257.

18 R. G. Landa. Istoria țărilor arabe. M.: Universitatea de Est, 2005, p. 218-219; Istoria Orientului. TV Est în vremurile moderne (1914-1945). M.: Literatura orientală, 2006, p. 117-119.

19 Istoria sistemică a relaţiilor internaţionale. Volumul unu, p. 405-408,

20 Ibid., p. 432-433; Istoria sistemică a relațiilor internaționale. Volumul trei, p. 18-20.

ELIBERAREA ŢĂRILOR ORIENTALE DE DEPENDENŢA COLONIALĂ

Al Doilea Război Mondial a jucat rolul unui puternic stimulator al proceselor de eliberare a țărilor din Asia și Africa (în special regiunile Asiei de Sud-Est și Orientul Mijlociu) de dependența colonială și semicolonială. În același timp, vorbim despre colonialismul de tip clasic, despre imperiile de peste mări (dezintegrate teritorial) ale „vechii Europe”. Este curios că dacă, în urma Primului Război Mondial, statele imperiului și-au pierdut coloniile (fie adiacente geografice cu ele sau nu), s-au pierdut în confruntarea globală și s-au transformat în state naționale (așa a fost soarta germanilor, austriei). -Imperiile Ungar și Otoman), și nu cine au fost printre câștigători (Rusia, transformându-se într-un stat ideologic de clasă multinațional, a cedat Polonia, Finlanda și o parte din alte teritorii de la periferia vestică), apoi ca urmare a Al Doilea Război Mondial, imperiile nu numai ale învinșilor, ci și ale statelor învingătoare au început să se prăbușească sau să se instaleze încet.

De remarcat, de asemenea, amploarea colosală a pierderilor și distrugerilor demografice pe care a adus-o drama finală a „bătăliei națiunilor” din secolul al XX-lea. La ea au participat 61 de țări (80% din populația lumii). În armată au fost mobilizați 110 milioane de oameni, dintre care au murit 27 de milioane. Împreună cu civilii,

bilanțul morților a fost, conform acestor calcule, de aproape 60 de milioane de oameni1. Comparativ cu primul război mondial, războiul din 1939-1945. a fost de două ori și jumătate mai sângeros, deși războiul din 1914-1918. Era, de asemenea, neobișnuit de crudă. 9,5 milioane de oameni au murit pe câmpurile de luptă din Primul Război Mondial. Rănită

107

Erau 20 de milioane de militari, dintre care 3,5 milioane erau invalidi.Această informație despre numărul victimelor nu coincide în totalitate cu altele și nu întâmplător, Capitolul 1 oferă date diferite despre pierderi2.

Ambele războaie mondiale s-au purtat în principal în Europa și în regiunile adiacente din Asia și Africa. În același timp, zona ostilităților din ultimul dintre aceste războaie a acoperit întinderi mari de mare (oceanele Atlantic, Indian și Pacific), precum și multe zone din Asia de Est, Sud-Est și Sud. În al Doilea Război Mondial, Orientul nu a mai rămas o periferie a conflictului global, ci a fost inclus activ în acesta. Pierderile totale ale Chinei, conform unor date, s-au ridicat la 10 milioane de oameni (sau chiar 25-30 de milioane), Indonezia - 2 milioane, Filipine - 1 milion Pierderile de civili din luptele din Africa de Nord au fost mari. Dintre trupele puterilor occidentale care operau în afara Europei, o parte semnificativă (de la o treime la jumătate) erau reprezentanți ai populației locale. Numai în India, 2,5 milioane de oameni au fost recrutați în armată în timpul războiului. Peste 1 milion de nord-africani au servit în trupele coaliției antifasciste3.

Dintre motivele asociate celui de-al Doilea Război Mondial care au stimulat procesul de decolonizare, trebuie evidențiate două dintre cele mai generale. În primul rând, aceasta este implicarea obiectivă a popoarelor coloniale din Asia și Africa în procesele politice globale, creșterea nivelului general de conștientizare, conștientizare a afacerilor din afara zonei locale sau regiunii limitate. În al doilea rând, politicile și propaganda care au fost duse de puterile Axei (Germania și Italia în Africa de Nord, în tot Orientul Apropiat și Mijlociu) și Japonia în Asia de Est și de Sud-Est, cu scopul de a submina încrederea societății locale în perioada colonială. ordinea epocii antebelice și găsesc în ea forțe sociale și politice pe care se puteau baza.

Puterile Axei (Trila Alianță încheiată în 1940), în primul rând Japonia, au început să recurgă la acest gen de acțiuni mai ales în a doua etapă a războiului, după 1943, din cauza pierderii inițiativei militaro-strategice. În această perioadă (după cum sa menționat în capitolul anterior) japonezii au acordat independență iluzorie Birmaniei și Filipinelor și au deschis calea pentru întărirea forțelor naționale în Indonezia, precum și în Malaya4. Frontul Viet Minh (Liga Luptei pentru Independența Vietnamului), care a apărut în nordul Vietnamului în 1941,

care era condusă de comunişti, şi-a întărit poziţiile în lupta de poziţie cu aliatul japonez, regimul francez de la Vichy (cu centrul său în oraşul Vichy)5.

În etapa finală a războiului, după înfrângerea Germaniei, dar înainte ca Japonia să semneze actul de capitulare, a fost declarată independența în Indonezia și Vietnam. În perioada de tranziție care a început după 2 septembrie 1945, asociată cu dezarmarea unităților regulate japoneze staționate în Asia de Sud-Est de către învingători, în principal britanici, s-a desfășurat o luptă între forțele naționale de diferite orientări sociale, ideologice și de politică externă. regiune. Principala cotitură a fost împărțirea, pe de o parte, în mișcări și organizații comuniste, de stânga și partide și cercuri centriste, liberal-burgheze. Primul s-a bazat pe sprijinul claselor inferioare ale societății, în special în mediul rural, și a folosit pe scară largă metodele de luptă de gherilă. Acesta din urmă a avut susținători în rândul orășenilor și în fruntea populației rurale, acționând în cadrul unei politici organizate, juridice. Forțele de stânga și-au pus speranțele în ajutorul URSS și, după victoria comunistă din China din 1949, tot de la Beijing. Cercurile național-burgheze au contat în primul rând pe sprijinul Statelor Unite și al Angliei.

În același timp, situația din Asia de Sud-Est a fost complicată de faptul că Franța și Olanda încercau să recâștige pozițiile foștilor stăpâni din Indochina și Indonezia. Parisul a căutat să întârzie procesul de părăsire a coloniei îndepărtate, sub influența unor cercuri ale căror interese economice și profesionale erau strâns legate de aceasta. În situația „de impas” care s-a dezvoltat după război, el a creat Uniunea Franceză Indochina, care includea Vietnam, Laos și Cambodgia cu regimuri monarhice restaurate, și a împins forțele Viet Minh care i se opuneau în nordul îndepărtat al țării.

Olanda, acționând la început cu sprijinul trupelor britanice, la sfârșitul anului 1946 a ajuns la un acord cu guvernul republican privind împărțirea puterii pe insule și crearea unui stat federal, Statele Unite ale Indoneziei, precum și Uniunea Olanda-Indoneziană sub auspiciile coroanei olandeze. În decembrie 1948, trupele olandeze au capturat capitala indoneziană Yogyakarta și au arestat guvernul acesteia. Acțiunile lor au provocat un val de proteste în lume și rezistență din partea forțelor politice naționale. Neavând sprijinul aliaților săi occidentali, Olanda s-a retras, resemnându-se

înfiinţarea în august 1950 a statului unitar independent Indonezia6.

Statele Unite și Marea Britanie au acționat diferit în problema colonială. Principalul lucru pentru ei, în special pentru Washington, a fost să devină din ce în ce mai mult lupta împotriva comunismului internațional, tactica de „conținere” a acestuia, limitarea sferei de influență. Prin urmare, problema alegerii unei orientări de politică externă de către noile state independente a apărut în prim-plan. Americanii, care i-au expulzat pe japonezi din Filipine cu sprijinul forțelor naționale locale la începutul anului 1945, au organizat

alegeri generale la jumătatea anului următor, după care a fost adoptată o constituție în stil american și a fost declarată independența.

Revenite în Birmania în 1944, autoritățile britanice au căutat să consolideze poziția forțelor anticomuniste de acolo. În ianuarie 1948, puterea în Birmania a fost transferată guvernului național, care până în 1950 a luptat împotriva grupurilor de gherilă ale comuniștilor și minorităților naționale (Shans, Karens etc.).

Chiar înainte de Birmania, autoritățile coloniale britanice au părăsit India. Acest eveniment ar trebui considerat unul dintre evenimentele centrale pentru soarta continentului asiatic. Anglia a început pregătirile pentru acordarea independenței Indiei în deceniile de dinainte de război. Două împrejurări ne-au obligat să luăm astfel de măsuri. În primul rând, incapacitatea de a dedica suficiente fonduri și atenție Indiei din cauza creșterii insuficient de rapidă a potențialului economic și militar-tehnic al țării-mamă. În al doilea rând, întărirea sentimentelor anticoloniale în India, determinarea decisivă a liderilor naționali de a câștiga puterea (declarația de independență completă a fost adoptată de Congresul Național Indian încă din 1930)7.

În 1935, Parlamentul britanic a aprobat ultima dintr-o serie de legi privind guvernarea Indiei. Acesta prevedea o extindere semnificativă a electoratului (persoane cu drept de vot), precum și participarea directă a forțelor politice locale la guvernarea țării. Odată cu izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, Marea Britanie și-a declarat angajamentul de a acorda Indiei independență la sfârșitul războiului. Cu toate acestea, s-a confruntat cu o criză de încredere în ea în India și, în 1942, cu o rezistență deschisă, pe care a suprimat-o cu brutalitate. După schimbarea guvernului în vara anului 1945, Anglia a început să urmărească mai consecventă

DE

o politică de reducere a obligațiilor pe care i le impunea poziția celei mai mari metropole din lume, principalul gardian al ordinii coloniale.

Retragerea planificată din India a fost complicată de intensificarea luptei în ea dintre susținătorii formării unui singur stat (linia INC) și crearea unui stat separat, Pakistan, în care musulmanii ar constitui majoritatea (All-Indian). Liga Musulmană). Diviziunea în mișcarea de eliberare națională nu a putut fi depășită și, în august 1947, pe subcontinentul indian au apărut două stăpâniri independente - India (Uniunea Indiană) și Pakistan. În ceea ce privește populația, India independentă era de aproape cinci ori mai mare. Pakistanul era format din două teritorii, în nord-vestul și estul subcontinentului. Împărțirea Indiei istorice în două state a avut un impact puternic asupra populației și economiei. A fost însoțită de cea mai mare mișcare de mase umane din istoria modernă (12-14 milioane). Hindușii și sikhii au fugit din zonele cedate Pakistanului, iar musulmanii au fugit în direcția opusă. Pogromurile și banditismul au costat viețile a sute de mii și poate milioane de oameni8.

Procesul de consolidare a celor două state, a cărui esență a constat, pe lângă definirea granițelor, în legarea de ele a principatelor indiene formal semi-independente, a durat aproximativ doi ani. Disputa cu privire la soarta celei mai nordice dintre posesiunile ereditare, statul princiar Jammu și Kashmir, a dus la un conflict armat între India și Pakistan. A fost posibilă stabilizarea situației pe subcontinent abia până în 1950, când războiul din Kashmir, împărțirea proprietății comune și schimbul de populație s-au încheiat, iar India s-a transformat dintr-o stăpânire odată cu adoptarea unei constituții într-o republică care a rămas o republică. membru al Commonwealth-ului Națiunilor (britanic). La începutul anului 1948, o altă colonie britanică din Asia de Sud a devenit independentă - pr. Ceylon, care ca stăpânire a devenit și parte a Commonwealth-ului.

Concomitent cu reducerea prezenței sale în nordul Oceanului Indian, Londra a fost nevoită să planifice lichidarea pozițiilor sale în Orientul Mijlociu. Trebuie avut în vedere că în prima perioadă postbelică au fost predominante acolo. Anglia a păstrat controlul Canalului Suez, precum și bazele militare din regatele Egiptului, Irakului și Transiordaniei. Statutul de mandat al acestuia din urmă a fost abolit în 1946 printr-un acord cu Anglia, iar în 1949 a devenit cunoscut sub numele de Iordania. Franța până în 1945 a pierdut controlul asupra teritoriilor mandatate

retorica, Siria si Liban. Formată la începutul acelui an, Liga Statelor Arabe (la început erau doar șapte) și-a concentrat politica globală în principal asupra Londrei, dar s-a transformat în curând într-o arenă pentru lupta Egiptului împotriva dominației britanice.

Pentru Statele Unite, principalele probleme au fost două: soarta Palestinei, unde au susținut dorința sioniștilor de a forma un stat evreiesc și întărirea poziției companiilor lor petroliere în Arabia Saudită. Poziția ambivalentă a Angliei și a Statelor Unite cu privire la Palestina, dorința de a asigura simpatia atât a evreilor care au suferit de pe urma hitlerismului, cât și a arabilor mai numeroși care s-au dovedit a avea cheia depozitelor de petrol de importanță globală, au complicat soluția de problema palestiniană. Într-un efort de a evita responsabilitatea care îl împovăra, Londra în 1947 a apelat la ONU pentru ajutor, iar în mai 1948 și-a anunțat refuzul Mandatului pentru Palestina. În urma acesteia, a fost proclamată independența Israelului, care a fost recunoscută de SUA și URSS. Cinci state arabe au intrat în război cu Israelul, dar au fost învinse până la sfârșitul anului, iar în prima jumătate a anului 1949 au încheiat acorduri cu acesta pentru a înceta ostilitățile. O parte din regiunile palestiniene populate predominant de arabi au ajuns sub controlul Iordaniei, Egiptului și Siriei.

Prima etapă a eliberării postbelice a popoarelor din Est de sub dependența colonială directă ar trebui, aparent, să includă formarea în 1951 a Regatului Libiei pe locul fostei colonii italiene din Africa de Nord (din 1943, cea mai mare parte a era condusă de Anglia, o mică parte de Franța).

Declinul imperiilor clasice de peste mări a avut loc după război pe fundalul unei schimbări în axa competiției și rivalității în lume. Confruntarea dintre două noi superputeri - SUA și URSS - a ieșit în prim-plan. Apariția unui stat ideocratic în Eurasia (de clasă ideologică, socialist) a fost rezultatul primului război mondial, iar întărirea lui a fost rezultatul dezvoltării interbelice. Victoria Uniunii Sovietice și Americii asupra unui inamic comun a fost plină de conflicte, în primul rând, datorită indiscutabilității sale (Germania învinsă și Japonia s-au transformat în zone de ocupație), iar în al doilea rând, datorită slăbirii altor învingători, în primul rând Anglia. Asimetria care a apărut în sistemul internațional a contribuit și ea la izbucnirea Războiului Rece. SUA era, fără îndoială, mai bogată și mai puternică din punct de vedere economic decât URSS, dar aceasta din urmă avea un avantaj moral, bazat pe

concentrându-se pe o ideologie care este atractivă pentru o lume devastată de război, pentru grupuri de populație nemulțumite de ordinea de lucruri existentă. O parte semnificativă a populației lumii, care se confruntă cu greutăți și privațiuni, a trăit în Est și nu este de mirare că sentimentele socialiste și comuniste, radicale de stânga s-au răspândit acolo.

Arena principală pentru ciocnirea a două ideologii în Est a devenit regiunea Asia-Pacific. Cu toate acestea, chiar în prima etapă după încheierea războiului, Moscova a aderat la o politică de cooperare cu aliații săi occidentali. Inerția apărută în anii războiului a continuat să funcționeze, iar de-ideologizarea politicii externe sovietice a fost simbolizată prin dizolvarea Comintern-ului în 1943. URSS a sprijinit lupta antijaponeză atât a Kuomintang-ului naționalist, cât și a Partidului Comunist. , încurajând acțiunile lor comune. În 1945, Republica Chineză, condusă de Chiang Kai-shek, a devenit unul dintre fondatorii ONU și a primit un loc ca membru permanent al Consiliului de Securitate. În august 1945, înainte de etapa finală a războiului cu Japonia, URSS și China au încheiat un acord care a oferit Moscovei anumite avantaje - drepturi la calea ferată China-Chanchun, închirierea pe termen lung a bazelor din Port Arthur și Dairen9.

În ciuda acestui acord cu Chiang Kai-shek, URSS nu a abandonat pariul pe comuniști. Li s-au dat majoritatea echipamentelor militare și a armelor luate de unitățile sovietice din armata japoneză Kwantung învinsă. Folosind sprijinul trupelor și administrației sovietice care au ocupat temporar regiunile de nord-est ale Chinei, activând din 1946 în contextul unei scindări din ce în ce mai adânci între URSS și SUA, comuniștii, conduși de Mao Zedong, au lansat operațiuni militare împotriva Kuomintang-ului. Din 1948, armata comunistă (eliberarea poporului) a trecut la ofensivă și a reușit să stabilească controlul asupra aproape întregului continent al Chinei. La 1 octombrie 1949, la Beijing a fost proclamată crearea Republicii Populare Chineze (RPC). Naționaliștii au reușit să-și păstreze puterea pe insulă. Taiwan, unde se află guvernul „Republicii Chinei”.

Împărțirea Chinei în continent și insulă nu a fost singurul fenomen de acest fel. Chiar și mai devreme, soarta unei țări divizate a căzut în seama Coreei. Prin acord între aliați - URSS și SUA, capitularea

trupelor japoneze în nordul Peninsulei Coreene a fost acceptată de comisarii sovietici, iar în sud -

113

american Aceasta a marcat începutul împărțirii țării în nord, unde comuniștii coreeni conduși de Kim Il Sung și-au stabilit puterea, și în sud. Acolo, forțele naționaliste conduse de Syngman Rhee au preluat controlul. Planurile inițiale de tutelă colectivă asupra Coreei și crearea unui stat unic au întâmpinat antagonismul și dorința de independență a elitelor naționale stabilite în nord și sud și au condus la formarea a două state - Republica Coreea (Coreea de Sud) în iulie 1948 și Republica Populară Democrată Coreea (Coreea de Nord) în septembrie a aceluiași an. Granița dintre ele era linia de demarcație, coincizând cu paralela a 38-a (grad latitudine nordică) și împărțind peninsula aproximativ la mijloc. Prin decizie reciprocă, trupele sovietice și americane au fost retrase din statele coreene până la mijlocul anului 1949.

Cu toate acestea, la un an după aceasta, pe 25 iunie 1950, trupele nord-coreene au trecut linia de demarcație și trei zile mai târziu au ocupat capitala Coreei de Sud, Seul. Statele Unite au folosit ONU pentru a crea o forță multinațională sub steagul organizației pentru a-și proteja aliatul. Până în toamnă, trupele americane-ONU nu numai că au restabilit echilibrul, ci au avansat și spre nord, ocupând capitala RPDC, Phenian. Atunci s-a alăturat conflictului RPC, a cărei armată uriașă, sub numele de „voluntari chinezi”, a trecut granița chino-coreeană, a oprit înaintarea inamicului și, lansând o contraofensivă, l-a împins în extremul sud al peninsulei.

La începutul anului 1951, lumea s-a aflat în pragul unui conflict major, plin de folosirea armelor nucleare, dar atât Washingtonul, cât și Moscova au căutat să evite un război la scară largă, care a forțat Beijingul să abandoneze încercările de distrugere a grupului american. . Forțele ONU aflate sub comanda americană au reușit apoi să împingă trupele nord-coreene și chineze înapoi la linia de demarcație de dinainte de război. Din iulie 1951, au început negocierile privind un armistițiu, deși războiul nu s-a oprit încă doi ani.

Războiul din Coreea din 1950-1953, după ce „a mers ca un fier” prin peninsula, s-a dovedit a fi cel mai grav din punct de vedere al consecințelor umanitare dintre toate războaiele din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Numărul total al deceselor, după cum sa menționat deja, este estimat la 3-4 milioane de oameni. Populația civilă a suferit deosebit de greu. Dar în rândul personalului militar din Coreea de Sud și de Nord, precum și din RPC, pierderile au fost mari.

114

Americanii au pierdut 142 de mii de oameni uciși - aproape de trei ori mai mult decât ulterior în Vietnam. Unitățile militare ale altor membri ai coaliției, care au luptat sub steagul albastru al ONU, au suferit și ele de pe urma războiului. Pe lângă chinezi, după cum sa dovedit mai târziu, piloții și instructorii militari sovietici au luptat de partea RPDC10.

În contextul relațiilor tensionate dintre foștii aliați din Europa (în timpul și după criza de la Berlin din 1948), războiul din Orientul Îndepărtat a avut toate semnele unei confruntări între doi poli care au intrat într-un „proxy” asimetric, la scară largă. război". În același timp, regimurile care conduceau în nordul și sudul Coreei nu erau controlate sută la sută de „încredetorii” lor, iar China a jucat rolul unui semipol de putere, deținând avantaje decisive în ceea ce privește geografia (logistica). și resurse umane militare.

Ascensiunea comuniștilor la putere în China a avut un impact vizibil asupra situației din Indochina, în primul rând din Vietnam. După înfrângerea Kuomintang-ului, RPC a furnizat cantități mari de arme și muniție partizanilor comuniști nord-vietnamezi. Această împrejurare a schimbat situația militară. Trupele Viet Minh au intrat în ofensivă și au ocupat tot nordul și o parte a Vietnamului de Sud. În primăvara anului 1954, i-au înconjurat pe francezi în zona cetății Dien Bien Phu și, după lupte aprige, i-au forțat să capituleze. Uniunea Franceză din Indochina era în acest moment în proces de prăbușire. Francezii, ca patroni ai regimurilor locale, au fost din ce în ce mai ajutați de Statele Unite.

În același timp, războiul din Coreea a predat o lecție care nu putea fi ignorată în legătură cu situația din Indochina. Atât Occidentul capitalist, cât și Orientul socialist aveau nevoie de un răgaz. Moartea lui Stalin în martie 1953 a dus la o relaxare a tensiunilor în lume, făcând-o mai stabilă și mai previzibilă. În vara anului 1955, la Geneva a avut loc prima întâlnire la vârf a patru state - URSS, SUA, Anglia și Franța - după o pauză de zece ani. În același timp, a contribuit la creșterea neîncrederii între Moscova și Beijing în legătură cu încercările conducerii RPC de a se elibera de dependența unilaterală de URSS. Semnificativ a fost comunicatul sovieto-chinez semnat în octombrie 1954 privind retragerea unităților militare sovietice din baza navală „compartită” (conform acordului din 1945) Port Arthur.

115

Chiar și mai devreme, după conferința de pace de la San Francisco din septembrie 1951, trupele americane au părăsit Japonia, care și-a recâștigat statutul de stat suveran. Statele Unite au încheiat însă un tratat de securitate cu Japonia și, în conformitate cu acesta, au creat o rețea de baze militare pe insulele japoneze. Deși delegația sovietică a fost prezentă la Conferința de la San Francisco, nu a semnat tratatul de pace încheiat acolo între Japonia și participanții la război. Încheierea unui tratat de pace între Moscova și Tokyo a fost în continuare îngreunată de o dispută cu privire la proprietatea insulelor din lanțul Lesser Kuril.

O etapă importantă în soluționarea postbelică a situației din Orientul Îndepărtat și Asia de Sud-Est a fost conferința reprezentanților (în principal în rang de miniștri de externe) ai URSS, Chinei, SUA, Angliei, Franței și țărilor din fosta Indochina Franceză, desfășurată la Geneva în mai-iulie 1954 - Republica Democrată Vietnam (Vietnam de Nord), Statul Vietnam (Vietnam de Sud), Laos și Cambodgia, precum și delegații a două state coreene”.

Conferința intermitentă de la Geneva (numită uneori întâlnire) a tras o linie în cadrul operațiunilor militare din Indochina, s-a încheiat cu semnarea unui acord de armistițiu și retragerea trupelor franceze din regiune. Franța a recunoscut suveranitatea deplină a Vietnamului, Laosului și Cambodgiei. Acordurile de la Geneva prevedeau organizarea de alegeri în toate statele noi. Având în vedere că Vietnamul era împărțit de-a lungul paralelei 17 în nord și sud, acestea conțineau prevederi că linia de demarcație era temporară, iar în doi ani, alegerile ar trebui să aibă loc în țară sub supravegherea unei comisii internaționale care să aducă „unitatea”. din Vietnam.” La întâlnirea de la Geneva a fost luată în considerare și chestiunea Coreei, dar nu s-a luat nicio decizie în acest sens.

Statele Unite au refuzat să semneze Acordurile de la Geneva privind Indochina, dar s-au angajat să nu le încalce unilateral. Au fost neîncrezători în ideea de a organiza alegeri în Vietnam, temându-se că acest lucru ar duce la absorbția Vietnamului de Sud de către Vietnamul de Nord. Moscova și Beijingul au exercitat o mare influență asupra discuțiilor și deciziilor luate. Apropo, s-au opus în comun ambițiilor excesive ale Vietnamului de Nord, care părea că se străduiește să creeze Indochina sub auspiciile sale.

116

India a avut statut de observator și în timpul reuniunii de la Geneva, al cărei rol în soluționarea conflictelor internaționale (în special, cel coreean) a fost foarte apreciat. Reprezentantul Indiei a fost desemnat să prezideze trei comisii de monitorizare a implementării condițiilor de încetare a focului în Vietnam, Laos și Cambodgia*2.

Țările din Asia și Africa au profitat de pauza din confruntarea dintre Occident și Orientul comunist de la mijlocul anilor 50 pentru a-și implementa propriile proiecte de politică externă. La inițiativa celor cinci state din Asia de Sud și de Sud-Est (India, Indonezia, Pakistan, Birmania și Ceylon), care s-au adunat la sfârșitul anului 1954 în orașul indonezian Bogor, în aprilie 1955, a avut loc o conferință asiatică majoră într-un alt oraș din același stat - Bandung - țări africane. La ea au participat 29 de delegații, inclusiv Japonia, Vietnamul de Nord și de Sud. Nu a existat niciunul din statele asiatice Israel, Coreea de Nord și de Sud și Taiwan, iar din cele africane a fost Republica Africa de Sud (RSA). URSS a lipsit (la unele forumuri de acest fel fuseseră invitate anterior delegații ale republicilor unionale asiatice), precum și „țările albe” din regiunea Pacificului. Dintre cele șase delegații africane, majoritatea reprezentau state suverane (Liberia, Etiopia, Egipt și Libia), iar minoritatea reprezentau țări care nu și-au câștigat independența decât în 1956 următor (Sudan și Ghana).

Rolurile principale la conferință au fost jucate de India, Indonezia și China. Delegația chineză condusă de premierul Consiliului de Stat Zhou Enlai a devenit un adevărat erou al Bandungului. Zhou i-a înlocuit pe primul ministru indian J. Hepy și pe președintele indonezian A. Sukarno în ochii comunității mondiale. Conferința și-a declarat angajamentul față de 10 principii de existență pașnică și relații internaționale. Acestea au inclus, pe lângă refuzul de a se amesteca în treburile interne ale altor țări, respectarea dreptului fiecărui stat la apărare

individuală sau colectivă în conformitate cu Carta ONU. Aceasta a erodat principiul nealinierii cu blocurile și alianțele militaro-politice, deși s-a declarat dezacord cu utilizarea acordurilor colective de apărare în interesul oricăreia dintre marile puteri. Drept urmare, vârful de lance al principiilor aprobate la Bandung a fost întors nu împotriva statelor asiatico-africane care au încheiat pacte politico-militar cu aliați și patroni neregionali, ci împotriva acestora din urmă,

dacă abuzează de relaţiile speciale cu una sau alta ţară din Asia şi Africa*3.

Bandung, prin urmare, nu poate fi considerat un precursor direct al Mișcării Nealiniate la blocurile politico-militar. În același timp, el a deschis calea către NAM, concentrându-se pe unitatea obiectivelor țărilor din Asia și Africa, reticența lor de a participa la jocul care le-ar putea fi impus de rivalii globali din Occident, conduși de Statele Unite și „nordul estului” (URSS și Europa de Est).

De menționat că la numai o lună de la Bandung, în mai 1955, a fost semnat la Varșovia Tratatul de prietenie, cooperare și asistență reciprocă între URSS și șapte țări est-europene și, în același timp, s-a anunțat formarea unei unități unificate. comanda forțelor armate ale părților la tratat, alte Cu alte cuvinte, a fost creată Organizația Tratatului de la Varșovia (OMC), opunându-se Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), care a apărut în 1949.

Fondatorii Mișcării Nealiniate au fost liderii Indiei (J. Nehru), Egiptului (G. A. Nasser) și Iugoslaviei (I. B. Tito). În vara lui 1955, la reședința acestuia din urmă de pe insulă. Prima lor întâlnire a avut loc la Brioni, în Marea Adriatică. Alții au urmat-o. Drept urmare, în septembrie 1961, a avut loc prima conferință a statelor nealiniate în capitala Republicii Federale Socialiste Iugoslavia, Belgrad, la care au participat delegații din 25 de țări, în principal din Asia și Africa. A doua conferință a avut loc la Cairo în 1964, iar a treia, șase ani mai târziu, la Lusaka, capitala Zambiei.

Până atunci, o rețea de blocuri și alianțe militar-politice acoperea cea mai mare parte a teritoriului lumii, inclusiv zona Orientului clasic. Japonia a rămas ferm legată de Statele Unite. În 1960, ea a încheiat un nou acord cu ei privind cooperarea și securitatea reciprocă. Coreea de Sud, Taiwan și Vietnamul de Sud s-au uitat și la Washington. Deși a existat o întrerupere a contactelor militaro-politice între RPC și URSS, acestea nu au fost întrerupte oficial. Conducerea ambelor țări a evitat să se abată de la cursul solidarității ideologice și al fraternității socialiste. Alături de ei erau Coreea de Nord și Vietnamul de Nord.

În 1954, în Asia a apărut primul bloc anticomunist - Organizația Tratatului din Asia de Sud-Est (CEATO). Cu toate acestea, doar trei țări asiatice i s-au alăturat - Thailanda,

Filipine și Pakistan (a fost format apoi din două teritorii, dintre care unul, în viitorul Bangladesh, ar putea fi considerat parte a regiunii). Din 1955, un alt bloc asiatic a fost în funcțiune - Pactul de la Bagdad, care, pe lângă Irak, Turcia, care făcea parte din NATO, includea Iranul și același Pakistan. În 1959, după ce a părăsit blocul Irak, a devenit cunoscut sub numele de Organizația Tratatului Central (CEHTO).

Divizarea statelor asiatice și africane în „pro-sovietice” și „pro-americane” a lăsat posibilitatea neparticipării într-o distincție strictă. Oricum, rareori vreunul dintre statele nou eliberate a reușit să evite problema alegerii unui model ideologic de dezvoltare politică și socio-economică, precum și a unei orientări adecvate de politică externă.

De la mijlocul anilor 1950, a început o nouă etapă de eliberare de dependența colonială a popoarelor de tip clasic din Orientul Mare (Asia și Africa). La sfârșitul anului 1954, sub influența evenimentelor din Indochina, care au stârnit populația care era dependentă de Franța, Parisul a început să se retragă din Africa de Nord (arabo-musulmană). Franța a restabilit monarhia în protectoratul marocan și a acordat Tunisiei autonomie internă. Doi ani mai târziu, Marocul și Tunisia și-au obținut independența deplină. La începutul anului 1956, Sudanul anglo-egiptean a căutat independența.

Ulterior, procesele de decolonizare au început să fie afectate de consecințele crizei internaționale de pe Canalul Suez. Guvernul Republicii Arabe Egipt, condus de Nasser, a realizat lichidarea bazelor militare britanice de pe teritoriul său și în vara anului 1956 a anunțat naționalizarea canalului, care era deținut de o companie privată anglo-franceză. Negocierile multilaterale privind soluționarea conflictului care a avut loc în august nu au dus nicăieri, iar la sfârșitul lunii octombrie, în conformitate cu un acord secret încheiat în prealabil, Anglia și Franța, acționând împreună cu Israelul, au încercat să rezolve problema prin forța armelor. Au aterizat forțele aeriene și navale în zona canalului și au ocupat orașul Port Said. Acești pași, precum și acțiunile militare israeliene întreprinse înaintea lor, au provocat o reacție negativă acută din partea URSS și SUA. Din diferite motive, ambele mari puteri militare au condamnat cu fermitate Tripla Agresiune împotriva Egiptului și au cerut încetarea acesteia. Aflându-se fără sprijinul Washingtonului, Londra și Paris s-au retras și războiul a luat sfârșit. Evacuare completă

Britanicii și francezii și-au finalizat trupele din zona Canalului Suez la sfârșitul anului 1956, iar israelienii la începutul anului următor.

Criza de la Suez a dus la rezultate variate. Influența URSS și a forțelor de stânga din Orientul Apropiat și Mijlociu a crescut considerabil. În același timp, Moscova nu a dobândit influență dominantă nicăieri în lumea arabă, nici măcar în Egipt, pe care l-a susținut foarte energic, amenințând că va folosi arme de rachete nucleare împotriva Angliei. Conform „doctrinei” președintelui Eisenhower din 1957, Statele Unite trebuiau să umple „vidul de putere” creat în regiune din cauza slăbirii puternice a pozițiilor puterilor

coloniale tradiționale. În același timp, după înfrângerea Suezului, Marea Britanie a început să construiască mai constant relații de parteneriat privilegiat cu Washington, bazându-se pe comunitatea transatlantică anglo-saxonă. Franța, dimpotrivă, mai ales după 1958, când generalul de Gaulle i-a devenit președinte pentru o lungă perioadă de timp, a stabilit un curs pentru independență în cadrul Alianței Nord-Atlantice, mizând pe propriile forțe în domeniul militar. După ce a părăsit forțele armate unificate NATO, a testat arme nucleare în 1960, devenind al patrulea membru al „clubului nuclear” (după SUA, anul „intrării” a fost 1945, URSS - 1949, Anglia - 1952).

Evenimentele din 1956 din jurul Suezului au subliniat importanța primordială a Egiptului pentru politica din Orientul Mijlociu. Principala resursă regională atunci nu era petrolul, ca mai târziu, ci serviciile de transport, oferind oportunități de transport de mărfuri din Europa în Asia și înapoi. Importanța cheie a Egiptului, care controlează principalele comunicații care trec prin Canalul Suez, este clară. Ascensiunea Egiptului și autoritatea crescândă a liderului său carismatic G. A. Nasser au provocat un val de consecințe care a durat mulți ani.

Printre acestea, în primul rând, este necesar să remarcăm ascensiunea ideologiei panarabismului, laic, centrat pe Egipt. În 1958, Egiptul și Siria au anunțat crearea unui singur stat - Republica Arabă Unită, cu Cairo ca capitală și Nasser ca președinte. Distribuția inegală a puterii, combinată cu lipsa granițelor comune și a unei istorii unificate, a dus la secesiunea Siriei trei ani mai târziu. De remarcat caracterul pașnic al acestei experiențe de unire și divorț (Egiptul a fost numit oficial OAP pentru o lungă perioadă de timp).

Întărirea Egiptului a creat și o zonă de excludere. În mod tradițional, Irakul și-a revendicat rolul rivalului său în regiune. Ca răspuns la crearea OAP, el a format Federația Arabă cu Iordania. Libanul a devenit arena luptei pentru influența dintre cele două asociații regionale, unde exista pericolul de război civil. În vara anului 1958, în Irak a avut loc în mod neașteptat o sângeroasă lovitură de stat antimonarhistă și, ca urmare, cursul pro-occidental s-a schimbat în anti-occidental. Intervenția țărilor NATO (debarcarea trupelor americane în Liban, trimiterea trupelor britanice în Iordania în vara anului 1958) a fost de scurtă durată. Învățat de experiența fiasco-ului din Suez, Occidentul a lăsat forțele locale să-și dea seama de relațiile complexe din regiunea arabă. Puterea militară stabilită în Irak era ideologică naționalistă. Cinci ani mai târziu, cercurile militare care au realizat revoluția au lăsat loc politicienilor din rândul susținătorilor Partidului Renașterii Arabe (din 1954 - socialist) care se întărise în Liban, Siria și Irak (PASV, în arabă - Baath).

Pe lângă creșterea influenței sovietice și americane, criza de la Suez și evenimentele ulterioare au demonstrat importanța tot mai mare a aspectului regional al politicii internaționale, influența tot mai mare a politicienilor și oamenilor de stat din Est, precum Nasser și liderul indian mai experimentat Nehru. , care l-a ajutat activ în perioada de criză. În același timp, nici Egiptul, nici India nu aveau suficiente resurse materiale și militare la acea vreme (Egiptul a pierdut din nou

în luptă în fața Israelului, ale cărui trupe au avansat ușor prin Sinai până în zona Canalului Suez). În plus, ambele țări, în special India, au avut mare nevoie de ajutor alimentar în câțiva ani, ceea ce le-a pus într-o poziție inegală pe arena internațională.

Principala armă pe care o puteau folosi statele afro-asiatice și cercurile lor sociale a rămas puterea superiorității morale, atractivitatea ideilor despre nedreptatea colonialismului, rasismului, exploatării economice și hegemoniei politice. Lupta pentru pace, împotriva armelor nucleare, pentru coexistența pașnică a statelor cu sisteme de valori diferite a fost și ea un instrument ideologic. În general, anii 1950 au fost o perioadă în care țările din Est și-au găsit vocea în politica mondială.

121

Slăbirea pozițiilor Franței și Angliei în Orientul Îndepărtat și Mijlociu (pe lângă ceea ce s-a notat deja, este necesar să se sublinieze acordarea independenței de către Londra în 1957 Malaiei și Singapore, refuzul Parisului în 1956). din enclavele coloniale de coastă din India) a coincis cu complicații politice interne în metropole și o întorsătură către integrarea în Europa. Nu întâmplător construcția Pieței Comune Europene a început în 1957 (încheierea Tratatului de la Roma).

Pe fondul crizei economice din 1957-1958. Prăbușirea sistemului colonial european din Africa sa accelerat. În 1957, una dintre coloniile britanice avansate din punct de vedere politic din Africa de Vest, Coasta de Aur, a obținut independența. Șeful unui stat suveran numit Ghana, K. Nkrumah a fost unul dintre primii din Marele Est (Asia și Africa) care a ales calea dezvoltării non-capitaliste (distanța față de Occident, accent pe dezvoltarea sectorului public, apelând la URSS pentru ajutor). În urma acesteia, a fost declarată independența Guineei Franceze, una dintre cele mai vechi colonii din Africa de Vest. Liderul său A. S. Toure a stabilit, de asemenea, un curs de dezvoltare pe o cale non-capitalistă și a stabilit un monopol al singurului partid aflat la putere. Experimentul non-capitalist a continuat în Ghana până în 1966, în Guineea până în 198414.

În vara anului 1960, a fost proclamată independența în marea colonie belgiană Congo (2,3 milioane km pătrați). În urma acesteia, în țară a început o luptă tranșantă între diverse facțiuni, în care au intervenit Belgia, iar apoi marile puteri, inclusiv URSS. La cererea prim-ministrului P. Lumumba, Moscova a trimis avioane, echipamente militare și un grup de consilieri în Congo. Nemulțumiți de astfel de acțiuni ale premierului, rivalii săi politici și armata care i-a fost de partea lor l-au arestat și apoi ucis pe Lumumba, iar instructorii și diplomații sovietici au fost expulzați din țară. Activitățile de menținere a păcii ale ONU au contribuit la normalizarea situației. În același timp, secretarul general al ONU D. Hammarskjöld a murit într-un accident de avion în Congo. Instabilitatea internă și luptele sporadice dintre reprezentanții diferitelor forțe politice și provincii ale țării au continuat până în 1965. Evenimentele congoleze au fost primele ciocniri interregionale și intertribale de amploare din Africa. Cu toate acestea, nu s-au oprit, ci mai degrabă au stimulat valul de trafic

declararea independenței în posesiunile europene de pe continentul african.

1960 este considerat anul eliberării Africii. Apoi a fost proclamată independența a 16 state. Anul Africii s-a încheiat simbolic în decembrie cu adoptarea de către Adunarea Generală a ONU a Declarației privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale. Și „parada suveranităților” s-a deschis la 1 ianuarie 1960, Camerunul de Est, un teritoriu de încredere al Franței (din 1961, protectoratele franceze și engleze ale Camerunului au format un singur stat). A fost urmată de Togo francez și Madagascar (în vestul și estul Africii; Republica Malagasy a fost proclamată pe Madagascar, cea mai mare insulă africană). Apoi, Somalia Britanică și Somalia Italiană și-au declarat suveranitatea, care s-au unit în același an, formând principala țară a așa-numitului. Cornul Africii. În prima jumătate a lunii august, republicile Dahomey (din 1975 - Benin), Niger, Volta Superioară (din 1984 - Burkina Faso), Coasta de Fildeș (din 1986 - Coasta d) s-au format pe vastul teritoriu al Franței de Vest și Ecuatoriu. Africa 'Ivoire), Ciad, Africa Centrală, Congo (cu capitala în Brazzaville), Gabon. Înainte de sfârșitul anului, a fost declarată independența celei mai vechi colonii franceze din Africa de Vest, Senegal, și Mauritania vecină. De menționat că posesiunile franceze din vestul și centrul Africii după cel de-al Doilea Război Mondial au primit cel mai adesea suveranitatea treptat, devenind mai întâi un protectorat sau teritoriu de peste mări cu independență internă și inclus în Uniunea Franceză, iar din 1958 - Comunitatea Franceză.

Cel mai greu lucru pentru Franța a fost să părăsească Algeria. A fost cea mai veche dintre coloniile sale africane (cucerite în 1830-1848), unde s-a format o mare colonie de europeni. Reprezentând 10% din populație, ei dominau economia și structurile birocratice. Lupta de eliberare care a început la sfârșitul anului 1954 a escaladat într-un război civil sângeros, traumatizând atât societatea franceză, cât și societatea algeriană. O încercare a armatei franceze de la începutul anilor 60 de a rezolva problema prin forță a eșuat, iar în 1962 Parisul a fost de acord cu încetarea focului și autodeterminarea Algeriei15.

Ca urmare a referendumului, a câștigat independența în același an și a devenit Partidul Democrat Popular Algerian.

Republică. Primul guvern al ANDR a fost condus de A. Ben Bella, sub care (1962-1965) a fost implementat un program de dezvoltare a țării pe principii socialiste. Apoi au început să se estompeze.

Republica Mali a urmat și ea calea dezvoltării non-capitaliste, dar a continuat să fie urmată până în 1968. În a doua jumătate a anilor '60, prima rundă de căutări pentru metode alternative de dezvoltare politică și economică în Occident a fost în mare măsură încheiată. . S-a deosebit de turul doi ulterior prin predominanța inițiativei „de jos”, din partea statelor eliberate înseși. Printre astfel de proiecte de inițiativă ale unei căi speciale în afara zonei tradiționalului Mare Orient se numără Cuba.

În 1960, în zona Golfului Guineei a început istoria independentă a celei mai mari țări africane după populație, Nigeria, fost centru al comerțului cu sclavi. Este o colonie britanică din 1914. Independența sa a anunțat prăbușirea sistemului colonial britanic în Africa de Est și de Sud. În 1961, a fost declarată independența teritoriului britanic de încredere Tanganyika, care în 1964 a fuzionat cu fostul protectorat britanic al insulei Zanzibar, formând Republica Tanzania. La sfârșitul anului 1963, colonia britanică Kenya, situată la nord de Tanzania, a devenit independentă. În anul următor, pe locul Federației Rhodesiei și Nyasalandului creat de britanici, s-au format statele independente Malawi (Nyasaland) și Zambia (Rhodesia de Nord).

În Rhodesia de Sud, reprezentanții minorității albe au ajuns la putere și și-au declarat independența. Acest lucru a provocat respingerea opiniei publice mondiale și criticile fostei metropole a Angliei. Guvernul Rhodesiei (din 1979 - Zimbabwe), însă, a supraviețuit, bazându-se pe sprijinul Republicii Africa de Sud. Africa de Sud s-a format pe locul stăpânirii britanice a Africii de Sud în 1961, concomitent cu retragerea sa din Commonwealth of Nations. Ambele state au urmat politici de apartheid, supremație albă și segregare rasială.

În prima jumătate a anilor '60, mai multe teritorii africane aflate sub control britanic și-au declarat independența. În 1961, protectoratul Sierra Leone cu centrul său în Freetown (Free City) din vest a devenit suveran.

de continent (situat lângă Liberia, primul stat modern din Africa, fondat, după cum am menționat deja, în 1847 de foști sclavi întorși din Statele Unite). În 1962, protectoratul britanic al Ugandei, situat în centrul Africii de Est în regiunea Marilor Lacuri (Victoria etc.), și-a câștigat independența.În același an, regatul Burundi și Republica Rwanda situate în aceeași zonă au devenit independent (pe site-ul teritoriului fiduciar belgian Ruanda-Urundi).

Sfârșitul puterii protectorate coloniale atât a Belgiei, cât și a Angliei a avut loc la mijlocul anilor '60. Gambia, primul avanpost al Marii Britanii în vestul îndepărtat al continentului, a devenit independentă în 1965. În anul următor, protectoratul Bechuanaland, situat în centrul vârfului sudic al continentului, a devenit republica suverană Botswana. În același timp, Marea Britanie a acordat independența protectoratului Basutoland (o enclavă de pe teritoriul Africii de Sud), iar în 1968 unei alte enclave, Swaziland. Acolo au apărut regatele Lesotho și Swaziland. Teritoriul spaniol de peste mări de la cotul Golfului Guineea a devenit statul independent Guineea Ecuatorială în același an.

Aceasta încheie trecerea în revistă a celei de-a doua etape africane a decolonizării active. Spre deosebire de primul, asiatic (de la mijlocul anilor '40 până la mijlocul anilor '50 ai secolului XX), ea a durat de la mijlocul anilor '50 până la mijlocul anilor '60 și a adus peste 30 de noi state pe scena entităților suverane.

După evenimentele tulburi de la sfârșitul anilor 50 și începutul anilor 60 din Africa (revoluția din Algeria, războiul intestine din Congo etc.), pendulul crizelor internaționale din Orientul Mare s-a îndreptat din nou spre Asia de Sud-Est. Până în 1960, încercările Vietnamului de Nord (Republica Democratică Vietnam) conduse de Ho Chi Minh de a uni țara prin forță s-au intensificat. La inițiativa Nordului, în Sud a fost creat Frontul de Eliberare Națională.

Regimul sud-vietnamez s-a dovedit a fi slab și corupt. Dar pe baza considerațiilor geopolitice globale, Statele Unite au luat calea asistenței cuprinzătoare către Sud (Republica Vietnam). Din 1964, a început participarea lor directă la războiul din Vietnam. Este numit uneori Al Doilea Război din Indochina, deoarece luptele și revoltele cauzate de război au afectat atât de mult

vecine Laos și Cambodgia. Primul Război din Indochina, conform acestei terminologii, a avut loc în 1945-1954 gt.16.

Până în 1968, numărul trupelor americane din Vietnam de Sud a ajuns la 550 de mii de oameni. Ei au purtat un război dificil și fără speranță împotriva partizanilor, recurgând la metode punitive crude împotriva populației locale. Populația civilă a suferit de pe urma bombardamentelor la care avioanele americane au supus teritoriul Republicii Democrate Vietnam. Mici contingente ale aliaților săi regionali - Coreea de Sud, Australia și Noua Zeelandă - au luptat de partea Statelor Unite. Pierderile americane în timpul războiului au fost de aproape 60 de mii de oameni17.

DRV s-a bucurat de sprijinul URSS și al RPC. În același timp, Uniunea Sovietică a fost principalul asistent al Hanoiului. El i-a oferit aproximativ 80% asistență economică și 65% asistență militară. Relațiile sovieto-chineze tensionate au complicat situația politică internațională din regiune, contribuind în același timp la faptul că conflictul regional, în care au fost implicate ambele superputeri (una direct și cealaltă indirect), nu a depășit granițele locale. Factorul chinez a fost luat în considerare atât de Moscova, cât și de Washington și a contribuit la crearea condițiilor de destindere în următoarea etapă istorică.

Războiul americano-vietnamez a trecut prin mai multe etape caracteristice conflictelor care implică o putere globală în treburile regiunii prin sprijinul uneia dintre părțile la confruntarea locală. Aceasta este faza pregătitoare (implicarea Statelor Unite) - din 1960 până în 1964, cea mai mare implicare a acestora - din 1965 până în 1968, reducerea participării directe și căutarea unei ieșiri cu cele mai mici costuri morale și politice - din 1969. până în 1973, iar faza finală: recunoașterea forțată a eșecului complet - din 1973 până în 1975. Reducerea forțelor americane implicate în Indochina a fost realizată sistematic după înlocuirea administrației democrate a președintelui L. Johnson la începutul anului 1969 cu unul republican condus de R. Nixon. Promulgată în ultima vară a acelui an, „Doctrina Guam” a proclamat (printre altele) un curs spre Vietnamizarea efectivă a războiului. Numărul trupelor americane din Indochina a scăzut de la 334 de mii de oameni în 1970 la 24 de mii în 197218.

În ianuarie 1973, la Paris a fost semnat un acord de încheiere a războiului. Statele Unite au fost de acord să-și retragă complet trupele și au respectat obligația. Deși s-a păstrat demarcația de-a lungul paralelei a 17-a și a fost creat un consiliu național sub

a rămas pacea, contradicțiile antagonice dintre Vietnamul de Nord și Vietnamul de Sud, ceea ce a dus la reluarea ostilităților la începutul anului 1975, succesele rapide ale forțelor nord-vietnameze, capturarea Saigonului de către acestea și ocuparea întregului sud. Aceasta a fost însoțită de fuga unei părți considerabile a populației din țară. Unificarea Vietnamului a fost finalizată în 1976 odată cu proclamarea Republicii Socialiste Vietnam.

Epopeea Vietnamului poate fi considerată ultima coardă a războaielor anticoloniale din Orientul Îndepărtat. Alături de Vietnam, influența Chinei, care s-a disociat brusc de sub tutela URSS, a crescut semnificativ acolo. În 1969, relațiile dintre foștii aliați și „frații" ideologici au atins un punct scăzut, ducând la ciocniri armate la graniță și la umilirea demonstrativă a cetățenilor sovietici la Beijing. În același timp, China, încă de la mijlocul anilor '60, a fost „fixată" în principal pe propriile probleme asociate cu lupta acerbă pentru putere în cadrul regimului totalitar comunist, care și-a găsit manifestarea în „revoluția culturală".

Situația acută din Orientul Îndepărtat nu a rămas un singur „punct de aprindere" în zona țărilor asiatice și africane în anii 60. În Asia de Sud, în august-septembrie 1965, a avut loc un conflict armat între India și Pakistan. Războiul început prin decizia părții pakistaneze nu i-a adus succes și a slăbit stabilitatea internă a țării cu configurația sa unică, care, după cum s-a menționat anterior, era formată din două teritorii, Pakistanul de Vest și Pakistanul de Est. La începutul anului 1971, statul pakistanez era cuprins de o criză profundă. Încercarea cercurilor militare de conducere de a suprima cu forța mișcarea de opoziție de masă din provincia de est a provocat o creștere a luptei pentru secesiune acolo. Această dorință a fost susținută activ de India, care a provocat o înfrângere completă Pakistanului în decembrie acelui an și l-a forțat să recunoască independența noului stat - Bangladesh. Principalul rezultat al evenimentelor de la începutul anilor 1960-70 din partea de sud a continentului eurasiatic a fost întărirea Indiei, care a pornit pe calea de a deveni unul dintre principalele centre de putere și influență ale lumii.

În Orientul Mijlociu, Egiptul a aspirat în mod clar la rolul de lider regional după criza de la Suez. Cu toate acestea, a întâmpinat rezistență din partea vecinilor săi - pe de o parte, Irakul, care în 1961 a încercat să împiedice Kuweit să-și declare independența după ce Anglia a refuzat să-și păstreze

protectoratul stabilit asupra lui în 1899, iar pe de altă parte, Arabia Saudită. Egiptul s-a alăturat militarilor care au dat o lovitură de

stat în imatul Yemenului, vecin cu Regatul Arabiei Saudite, în toamna anului 1962. Imamul demis a primit sprijin din partea saudiților, iar relațiile dintre Cairo și Riad au devenit atât de tensionate încât acesta din urmă s-a îndreptat către Statele Unite pentru asistență militară. Președintele Насер a fost forțat să se retragă, dar războiul civil prelungit al Yemenului a continuat, făcându-l în cele din urmă să se împartă în părți de nord și de sud.

Ascensiunea Egiptului și a altor state arabe proaspăt independente, devenind o trăsătură caracteristică a relațiilor internaționale din Orientul Mijlociu, a plasat relațiile cu Israelul în centrul politicilor lor. Numai succesul în războiul cu israelienii ar putea garanta conducerea Cairo. Acest lucru l-a determinat să pregătească acțiuni militare împotriva Israelului, bazându-se pe asistența sovietică. Dar el a fost primul care a lansat operațiuni militare împotriva Egiptului la începutul verii anului 1967, atacând simultan pozițiile Siriei și Iordaniei. Războiul, care a durat doar șase zile (din 6 iunie până în 10 iunie), a adus o victorie necondiționată Israelului, ale cărui forțe armate erau mai bine echipate și pregătite, inclusiv moral. Israelul a ocupat Peninsula Egipteană Sinai și Fâșia Gaza, partea arabă controlată de Iordanian a Ierusalimului, proclamând acest oraș capitala și malul de vest al râului. Iordania, precum și Înălțimile Golanului sirian. Deși opinia publică internațională nu a fost de acord cu anexările (ONU a adoptat Rezoluția 242 de condamnare a acestora), iar URSS a rupt relațiile diplomatice cu Israelul, a fost stabilit un nou status quo și a fost dată o lovitură autorității Egiptului și ideologiei. a naţionalismului arab19.

În efortul de a se răzbuna, Nasser a apelat la Moscova pentru o nouă asistență, care a fost oferită și nu numai echipament militar a fost trimis în Egipt, ci și ofițeri, consilieri și instructori, numărul cărora, potrivit unor estimări, a ajuns la 15- 20 de mii. „Războiul de uzură” care a avut loc după reînarmarea Egiptului a fost întrerupt de moartea neașteptată a președintelui Nasser în septembrie 1970.

În concluzie, putem spune că în prima etapă după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, i.e. Până la sfârșitul anilor 60-70, țările și popoarele din Orient au obținut succese decisive în eliberarea de formele clasice de stăpânire colonială. Elitele politice care au apărut acolo au fost capabile să joace destul de abil

cărțile lor și să obțină independență în gestionarea afacerilor din teritoriile lor ancestrale. Într-o serie de regiuni din Orient, în special Orientul Îndepărtat și Asia-Pacific, lupta anticolonială a fost dusă cu succes de organizații țărănești-populiste de masă, bazându-se pe asistența mișcării internaționale de stânga și a taberei comuniste conduse de URSS. Acolo s-a format flancul estic al blocului socialist în persoana Republicii Populare Chineze, Mongoliei, Vietnamului de Nord și Coreei de Nord.

Confruntarea dintre cele două tabere, capitalist și socialist, Vest și Est în timpul Războiului Rece, a afectat direct situația din alte regiuni ale Orientului Mare, în special din Asia de Sud-Vest, precum și din Africa de Nord și Tropicală. Și acolo au existat forțe orientate

spre studierea și aplicarea experienței construirii socialismului în URSS și ajutându-l în depășirea problemelor dificile din perioada inițială a independenței politice.

O trăsătură caracteristică a locului Orientului în politica internațională în prima etapă postbelică poate fi considerată absența sau mai degrabă slabă răspândire a propriilor proiecte ideologice și politice, urmărirea noilor state din Asia și Africa în urma fie ideologia occidentală a libertății personale, statul de drept, un sistem multipartid și pluralism de opinii, fie ideologia, în mod condiționat, „Nord-Est”, concentrându-se pe justiția socială, lupta pentru bunăstarea straturilor inferioare, drepturile muncitorilor și țăranilor, ale maselor muncitoare. Această orientare către valorile sociale universale a fost combinată cu răspândirea naționalismului etatist de tip laic, similar ca formă și parțial în esență mișcărilor ideologice din Europa din secolele XVIII-XIX. Acest tip de naționalism avea propriul său specific în Est datorită prevalenței comunităților subetnice (locale) și supraetnice (regionale).

Coordonatorul dintre prima și a doua etapă a Războiului Rece poate fi considerat deceniul anilor 70, în special prima jumătate a acestuia, care a fost marcată de o detenție în relațiile dintre URSS și SUA. Acest deceniu a văzut și o schimbare în centrul de greutate al politicii internaționale din Orientul Îndepărtat și Europa către Orientul Apropiat și Mijlociu.

Semnalul pentru aceasta a fost decizia anunțată în ianuarie 1968 de Anglia (guvernul laburist al lui G. Wilson) de a se retrage din

regiune la est de Suez nu mai târziu de 1971. Era vorba în primul rând despre regiunea de sud a Peninsulei Arabice și Golful Persic, unde Marea Britanie a continuat să lupte pentru a-și menține poziția dominantă tradițională și avea baze militare (decizia se aplica și bazelor). în Malaezia și Singapore). Implementarea planului a fost oarecum amânată din cauza schimbării guvernului de la Londra (conservatorii au venit la putere) și a eșecului proiectului de a crea o confederație a celor șapte principate ale Tratatului Oman, Qatar și Bahrain.

În același timp, Londra a fost forțată în noiembrie 1967 să părăsească una dintre cele mai vechi fortărețe din Oceanul Indian, portul-cetate din Aden, principalul centru al Yemenului de Sud. Acolo a fost proclamată Republica Populară Yemenul de Sud20. În lupta pentru putere care s-a desfășurat după evacuarea grăbită a colonialiștilor dintre forțele de dreapta și de stânga, au câștigat grupurile cu minte marxist, care au proclamat crearea Republicii Populare Democrate Yemen în 1970 (a durat 20 de ani înainte de unificarea cu Yemenul de Nord, care în 1962 dintr-o monarhie constituțională a devenit republică și formarea unei republici unificate Yemen).

În ciuda dificultăților în implementarea planurilor anunțate de Londra, la sfârșitul anului 1971 s-au format trei state independente din Golf - statul (emiratul) Qatar, regatul Bahrain și Emiratele Arabe Unite, format din primele șase și apoi șapte emirate (monarhii absolute),

unite într-o federație (principalele emirate sunt Abu Dhabi, unde se află capitala Emiratelor Arabe Unite, Dubai și Sharjah). Noile state s-au alăturat grupului de state arabe din Golful Persic, sau Arab, care a constat anterior din Emiratul Kuweit și Sultanatul Muscat, redenumit Oman în 1970. Toți au continuat să depindă mult de Anglia de ceva timp. Ea a ajutat monarhiile să întărească puterea și a oferit asistență militară sultanului din Oman Qaboos în lupta împotriva mișcării de gherilă din sudul țării, la Dhofar.

Punctul de cotitură care a deplasat axa politicii mondiale spre Orientul Mijlociu poate fi considerat războiul arabo-israelian din toamna anului 1973, sau mai exact, creșterea bruscă a prețurilor mondiale la petrol care a avut loc după încheierea acestuia. Războiul „Yom Kippur" (Yom Kippur), care a început de sărbătoarea evreiască (războiul de 6 zile din 1967 este numit război „Ramadan", deoarece a început în Mu

Postul musulman), a fost precedat de o creștere a ponderii statelor arabe bogate în petrol în veniturile din exporturile sale.

Ostilitățile lansate de Egipt și Siria la 6 octombrie 1973 au luat Israelul prin surprindere și l-au forțat să se retragă și să se apere în prima săptămână. La războiul de partea Siriei au luat parte și trupe din Irak, Iordania, Arabia Saudită și Maroc. Revenind din eșecurile inițiale, Israelul a lansat o contraofensivă, a înconjurat armata egipteană în Peninsula Sinai și apoi a traversat Canalul Suez, amenințând Port Said și Cairo. Deși părțile s-au bucurat de sprijin militar, material și moral, pe de o parte, SUA, iar pe de altă parte, URSS, Washington și Moscova au căutat să nu perturbe atmosfera de detenție care se instaurase până atunci și au depus toate eforturile pentru a își obligă adversarii (în special Israelul) să fie de acord cu rezoluțiile ONU de încetare a focului. Pe 25 octombrie acest lucru a fost realizat.

Rezultatele războiului pot fi considerate contradictorii. Israelul a obținut un alt succes militar, dar s-a confruntat cu puterea crescută a inamicilor, în special a egiptenilor. Țările arabe au demonstrat unitate și pragmatism. Eșuând în conflictul militar, au folosit o nouă armă - controlul resurselor petroliere vitale pentru Occident.

Prețul mondial al petrolului a început să crească de la începutul anilor '70 în urma devalorizării efective a dolarului american. În apogeul războiului, țările arabe exportatoare de petrol, membre ale Organizației Exportatorilor de Petrol (OPEC) și în același timp constituind un grup special în cadrul acesteia, au decis să impună sancțiuni economice împotriva Statelor Unite, Olandei, Japoniei și a unui număr a altor ţări dezvoltate care au sprijinit Israelul. Sancțiunile au constat într-o reducere și încetarea ulterioară a livrărilor de țiței către aceste țări.

Embargoul parțial și amenințarea introducerii lui complete au provocat consecințe negative asupra economiei mondiale, încetinind creșterea acesteia și provocând o creștere a prețului petrolului - de la 2-3 la 13-14 dolari pe baril (echivalent cu aproximativ 159 litri; o tonă). de

petrol rusesc contine in medie 7,35 barili, sau 1169 l). Nu s-a ajuns la o oprire completă a livrărilor. Occidentul a făcut concesii politice, refuzând să susțină poziția radicală a Israelului privind soluționarea divergențelor sale cu lumea arabă. SUA au făcut eforturi mari pentru a slăbi regiunile

tensiune. Aceștia au reușit să obțină semnarea unor acorduri bilaterale între Israel și oponenții săi privind dezangajarea trupelor și soluționarea temporară a situației. Statele Unite au avansat mai ales mult în direcția egipteană. În 1977-1979 Sadat a întors în mod decisiv cursul politicii egiptene către Occident și a încheiat un tratat de pace cu Israelul la Washington. În același timp, Egiptul s-a trezit izolat de restul lumii arabe.

Din 1975, situația din Liban s-a înrăutățit. Acolo au început ciocniri între creștini și musulmani. Siria, condusă de Assad, și Israelul au intervenit în războiul civil care a urmat. Irakul a început să joace un rol din ce în ce mai important în politica regională, unde susținătorii Partidului Baath au ajuns la putere în 1968. Puterea lor a fost întărită după naționalizarea monopolului petrolier occidental Iraq Petroleum Company.

De menționat că, în ciuda unei reduceri temporare a aprovizionării cu petrol la sfârșitul anului 1973 - începutul anului 1974, veniturile țărilor arabe exportatoare de țiței au crescut de multe ori, iar după reluarea volumelor de export, elitele conducătoare ale acestor state s-au trezit fabulos de bogate. . Noile oportunități le-au permis acestora, precum și grupurilor de afaceri apropiate lor, să înceapă investiții mari în economiile țărilor lor și a regiunii arabe în ansamblu, precum și exportul de capital în străinătate, în principal către țările capitaliste dezvoltate. A avut loc o reciclare a petrodolarilor – un fenomen complet natural, caracteristic unui sistem internațional cu o circulație liberă a capitalului.

Concomitent cu eliminarea rămășițelor sistemului britanic de prezență politică și militară în Asia, cel mai vechi dintre imperiile coloniale clasice, portughezul, a început să se prăbușească. În 1970 moare bătrânul dictator portughez A. Salazar. M. Caetano, care l-a înlocuit, își anunță intenția de a acorda autonomie coloniilor portugheze. Acest lucru a alimentat mișcări anti-portugheze în țările africane. Trebuie remarcat că în Asia până atunci portughezii dețineau doar aproximativ. Macao, în largul coastei chineze și a Timorului de Est, și coloniile din India, principalele Goa, Daman și Diu, au fost reunite cu acesta încă din 1961 prin introducerea de trupe, salutate de populație. În urma instituirii unui nou regim democratic în Portugalia la începutul anului 1974 (victoria „Revoluției Garoafelor”), Lisabona acordă independența tuturor celor patru colonii din Africa - Mozambic, Angola, Insulele.

Capul Verde (Capul Verde), Sao Tome și Principe. Timorul de Est a fost ocupat de vecina Indonezia în 1975.

Spre deosebire de noile posesiuni britanice independente, fostele portugheze erau sărace atât în ceea ce privește bogăția acumulată, cât și resursele naturale. Criza alimentară acută care a lovit Africa în 1972-74 a intensificat lupta pentru putere în sudul continentului, în Mozambic și Angola. Chiar și mai devreme, s-a răspândit în statele est-africane Somalia și Etiopia. Lupta politică în desfășurare s-a transformat într-una armată, timp în care partidele au apelat la ajutorul aliaților apropiați și îndepărtați.

În toate cele patru state aflate în criză din Africa, pozițiile forțelor de stânga erau puternice, susținând dezvoltarea economică bazată pe sectorul public și monopolul grupurilor pro-socialiste asupra puterii. URSS a oferit asistență militară și materială regimurilor și forțelor de orientare non-capitalistă, dar a căutat să nu se implice profund în treburile continentului african. Cuba a devenit un aliat direct al stângii sub conducerea liderului revoluției cubaneze, liderul luminos și carismatic F. Castro. China în timpul vieții lui Mao Zedong (până în 1976) a oferit sprijin grupurilor de ultra-stânga, care au fost cel mai adesea în conflict cu forțele pro-sovietice-cubaneze.

Regimurile rasiste din Republica Africa de Sud și Rhodesia de Sud, vecinii Angola și Mozambic, au încercat să susțină activ flancul opus ideologic. Eficacitatea eforturilor lor a fost diminuată de izolarea în care se aflau în lumea occidentală. Politica de apartheid, hărțuirea populației negre și non-albe în general (în special, a celor din Hindustan), s-ar părea, nu a făcut posibilă existența unor grupuri simpatice cu ei în țările africane, dar le-au avut în persoana, de exemplu, a formațiunilor armate UNITA (Uniunea Națională) care operează în Angola pentru independență deplină).

Statele Unite și alte țări occidentale au oferit un anumit sprijin grupurilor de centru-dreapta care luptau pentru putere în Angola, dar sindromul post-Vietnam le-a restrâns activitatea. Drept urmare, în timpul războiului civil aprig și îndelungat din Angola, până în 1976, grupul MILA (Mișcarea Poporului pentru Eliberare), care s-a autointitulat marxist și a primit ajutor de la URSS și Cuba, a câștigat. Frontul de Eliberare a ajuns la putere în Mozambic în 1975

(FRELIMO), care a provocat fuga a sute de mii de albi către Rhodesia de Sud vecină.

Un regim prietenos cu Moscova sa stabilit la începutul anilor 70 pe coasta de est a Africii, în Somalia. În 1974, conducătorul militar al acestui stat, S. Barre, a încheiat un tratat de prietenie și cooperare cu Uniunea Sovietică pe o perioadă de 20 de ani. Cu toate acestea, a fost denunțat în 1977 din cauza războiului Somaliei cu vecina Etiopia copto-creștină. Acolo, în 1974, monarhia a fost răsturnată și forțele de stânga au venit la putere, proclamând construirea unei „Etiopie socialiste”. Condus de M. Regimul revoluționar al lui X. Mariam a efectuat reforme funciare fără succes, în timp ce a suprimat cu forță rezistența locală, în special revolta din provincia Ogaden, dominată de musulmani. Simpatia Somaliei pentru musulmani a tensionat relațiile și a provocat un conflict armat aprig între cele două state cu orientare socialistă. Acest lucru a forțat Moscova și Havana să aleagă pe cine să

susțină. A fost oferită asistență Etiopiei, iar conducătorul Somaliei și-a schimbat radical orientarea de politică externă. Uniunea Sovietică și Cuba au oferit asistență militară masivă Etiopiei și au ajutat-o să câștige. Regimul lui Mariam a supraviețuit, deși cu prețul unor eforturi extraordinare. De asemenea, URSS a cheltuit mult efort și bani pe politici care nu au adus niciun beneficiu dezvoltării sale interne și au încordat relațiile cu Occidentul.

Până la sfârșitul anilor '70, situația era nefavorabilă pentru țările eliberate din Asia și Africa, care încercau să ia calea cea mai scurtă, bazându-se pe experiența industrializării sovietice și chineze, pentru a-și deschide calea către modernizare și progres. Cu toate acestea, acele noi state care au ales o orientare „pro-capitalistă” nu mergeau bine. În unele dintre ele s-au instituit regimuri dictatoriale, unde au avut loc abuzuri monstruoase de putere - de exemplu, în Uganda în timpul domniei generalului I. Amin (1971-1979) sau în Republica Centrafricană sub colonelul Bokassa, care s-a declarat împărat. (1976-1979).

Trebuie repetat că anii 70 ai secolului trecut au fost, în multe privințe, un punct de cotitură pentru soarta întregului Orient Mare (Asia și Africa). Au fost foarte nefavorabile pentru el din punct de vedere al condițiilor naturale și climatice și au fost marcate de o agravare a situației alimentare globale. Secete multianuale (începutul și sfârșitul anilor 70 și începutul anilor 80

ani) în Africa subsahariană, în special în centura Sahelului, a provocat foamete pe scară largă și migrație a oamenilor în căutare de hrană, punând la îndoială capacitatea pământenilor de a-și hrăni populația în creștere rapidă. Aparenta fundătură de a parcurge atât calea principală (liberala occidentală) a modernizării, cât și varianta ei giratorie, giratorie (socialist de stat) a scos în evidență „a treia cale” pe care trebuiau să o găsească cei care se eliberaseră de dependență din exterior, care intrase pe calea independenței și progresului statelor din est (plus America Latină și Oceanică, Pacific).

Prima încercare de a găsi o astfel de versiune de mijloc a modernizării, propria sa linie între capitalul occidental dominant și modelele alternative, socialiste de est în lume, a fost făcută în anii 1950 și 60, odată cu crearea forumurilor de cooperare și solidaritate a afro-ului. Țările asiatice, înființarea Mișcării Nealiniate și o încercare de a combina elemente distinctive două sisteme politico-economice - piața și planificarea. Acest lucru a condus la popularitatea neo-keynesianismului (o nouă interpretare a ideilor economistului englez J.M. Keynes) în cercetarea politică și economică, teoriile și practica economiilor mixte, i.e. prezența și coexistența sectoarelor privat și public în condiții de control și reglementare guvernamentală stricte. Rolul predominant al principiului centralizat a conferit acestui tip de politică trăsături antiliberale distincte. În același timp, nu a fost o repetare a modelelor socialiste, pentru că a păstrat concurența, în special pe nivelurile mijlocii și inferioare ale sistemului economic, și deschiderea legăturilor cu piața globală, în esență occidentală.

India s-a deplasat cel mai constant pe această cale de mijloc. În această țară, o țară excepțional de mare în ceea ce privește populația (a doua numai după China), s-a dezvoltat o combinație largă de piață și planificare, sectorul public s-a consolidat, a apărut un segment de corporații mixte (public-private) și probleme. a ocupării forţei de muncă şi a lucrărilor publice au fost puse în prim plan, capabile să susţină existenţa celor mai defavorizaţi. Dacă India a moștenit din epoca colonială piața și alte instrumente ale politicii economice liberale, atunci a împrumutat de la URSS câteva aspecte importante ale planificării, apreciind foarte mult metodele sale industriale.

135

lizare. Cu toate acestea, după succesul primelor două planuri cincinale (1951-1960) și popularitatea modelelor economice dezvoltate pentru acestea, țara a întâmpinat dificultăți în implementarea celui de-al treilea plan cincinal (1961-1965). În urma acesteia a venit așa-numitul pauză în planificare (1966-1970). În mod clar, nu au existat suficiente resurse pentru dezvoltarea de-a lungul „a treia cale” autarhică și autonomă în viitor. Deși au continuat să fie elaborate planuri pe cinci ani, acestea erau deja de natură auxiliară, devenind un instrument indicativ (folosind un set de indicatori) pentru gestionarea procesului de creștere economică.

În ciuda foametei care a cuprins India la mijlocul anilor '60, aceasta a continuat să urmeze cursul nealinierii cu blocurile și al industrializării, bazându-se pe asistența financiară și tehnică din partea URSS și a altor state socialiste, alese în anii de conducere a țării. de prim-ministrul J. Hepy (1947-1964). Încetinirea ritmului de dezvoltare a industriei grele a fost combinată în a doua jumătate a anilor ’60 cu investițiile în producția agricolă (agricultură), unde, pe baza realizărilor științei agronomice, precum și prin utilizarea mai eficientă a factorilor de producție, a avut loc o „revoluție verde”. Drept urmare, India a depășit amenințarea foametei în masă și a dependenței de importul de cereale și alimente din străinătate, care se profilase peste ea de secole.

La sfârșitul anilor ’60 și începutul anilor ’70, India, sub conducerea prim-ministrului Indira Gandhi (fiica lui Nehru), s-a impus în poziția de centru-stânga, naționalizând sistemul bancar, asigurările și o serie de alte sectoare ale economiei. Concomitent cu aceste aspecte ale centralizării statale au fost întărite forțele armate, a căror dezvoltare nu a primit prioritate în etapa anterioară (de unde, în multe privințe, amarul eșec în războiul de frontieră cu RPC din toamna anului 1962). Războiul cu Pakistanul vecin, care sa încheiat oficial la egalitate în septembrie 1965, s-a transformat într-o victorie morală pentru India. Acest lucru a devenit deosebit de clar mai târziu, când, în urma semnării tratatului de pace (Declarația de la Tașkent) la Tașkent cu participarea liderilor Uniunii Sovietice în ianuarie 1966, Pakistanul a început să se cufunde într-o criză politică internă prelungită și profundă.

La începutul anului 1971, consolidarea internă a Indiei a fost întărită datorită victoriei încrezătoare a partidului lui I. Gandhi (fondator

al Congresului Național Indian) în alegerile anticipate, iar Pakistanul s-a dezintegrat efectiv în partea de vest, unde erau concentrate toate principalele instituții guvernamentale, și în partea de est, în care principalele forțe politice au înlocuit cererile de autonomie largă cu lozinci pentru independența completă. din țara bengalezilor (Bangla Desh). După ce a desfășurat cu succes propaganda și pregătirile diplomatice, India a câștigat în decembrie acelui an o victorie incontestabilă asupra Pakistanului într-un război trecător, dar pe scară largă, care a implicat avioane de luptă, marina și forțele terestre. Pe frontul de est, ea a fost asistată activ de forțele de eliberare formate cu sprijinul ei de guvernul interimar din Bangladesh în exil. Ca urmare a predării trupelor pakistaneze în capitala fostului Pakistan de Est, Dhaka, independența Bangladeshului a devenit o realitate, iar odată cu întoarcerea liderului național M. Rahman din captivitatea pakistaneză, a început viața independentă a noului stat. .

Pe frontul de vest, India a obținut succes și în războiul cu Pakistanul, dar sub influența opiniei publice mondiale și a presiunii marilor puteri, s-a limitat la corectarea liniei de control efectiv în favoarea sa în regiunea disputată Jammu și Kashmir. Acordul de la Simla dintre India și Pakistan, încheiat în vara lui 1972, a marcat stabilirea Indiei ca lider incontestabil al regiunii Asiei de Sud, refuzul Pakistanului, care a rămas parte a unuia dintre cele două teritorii ale sale, de a i se opune unul la unu. , într-o variantă de duel.

După ce și-a consolidat pozițiile regionale, India a încercat să atingă nivelul politicii globale și și-a intensificat participarea la Mișcarea Nealinierii, ale cărei conferințe la vârf nu s-au întrunit din 1964 până în 1970. Ulterior, au avut loc regulat (în 1973, 1976 și 1979).) în mare parte datorită politicii indiene.

Cea mai mare civilizație de stat din Est, China, de la mijlocul anilor ’60 a intrat în perioada „revoluției culturale”, o luptă acerbă pentru putere între diferite grupuri din cadrul conducerii Partidului Comunist și a statului. Principala linie de demarcație era între ideologii radicali conduși de Mao Zedong și pragmațiștii conduși de Liu Shaoqi și Deng Xiaoping. Vremurile tulburi în care s-a scufundat China cu începutul Revoluției Culturale au fost cauzate de masacru

137

forțele ortodoxe cu forțe moderate și au cauzat pagube enorme economiei, moartea a zeci de milioane de oameni. Teroarea a fost deosebit de crudă în 1966-1969, dar oficial „revoluția” a durat peste 10 ani.

China în această perioadă a continuat să atragă atenția radicalilor din diverse țări, dar, în general, apariția sa în lume a dispărut în mod clar. În septembrie 1965, un Partid Comunist foarte mare, orientat spre Beijing, a încercat o lovitură de stat în Indonezia. Reprimarea în sânge a revoltei comuniste s-a încheiat cu stabilirea unei conduceri pragmatice, pro-occidentale în Indonezia - în locul liderului carismatic al luptei de eliberare națională Sukarno, generalul Suharto

a devenit șeful statului. Aceste evenimente au tras o linie în cadrul politicii RPC de a exporta revoluția în Asia de Sud-Est și au slăbit pozițiile chineze acolo. După schimbarea regimului, Indonezia și-a abandonat opoziția față de crearea Federației Malaeziei cu includerea regiunilor din Kalimantan de Nord (Sarawak și Sabah). Tranziția majorității țărilor din regiune la poziții similare de politică externă a creat premisele formării în 1967 a Asociației Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN), care a devenit în timp unul dintre cele mai de succes proiecte de cooperare regională din Est.

Reducerea capacității Republicii Populare Chineze de a-și proiecta puterea ideologică și politică în exterior a contribuit, așadar, la apariția unor proiecte de cooperare regională în apropiere, precum și la consolidarea rolului Indiei de lider al „lumii a treia” ţări, subdezvoltate din punct de vedere economic, dar care se angajează pe calea dezvoltării, adică .e. în curs de dezvoltare.

În același timp, versiunea indiană a căii alternative își pierdea atractivitatea în contextul distensiunii la nivel global, deoarece a fost construită pe bazele secularității, progresului social și material, similare celor care stau la baza ideologiilor calea de dezvoltare capitalistă și socialistă. Ideologia islamismului (fundamentalismul islamic), care a apărut în perioada dintre războaiele mondiale, dar s-a declarat cu voce tare în anii 70 ai secolului XX, avea o altă justificare.

Există mai mulți termeni care denotă islamismul ca mișcare politică, ideologie și practică. Pe langa cele mentionate

fundamentalism, sunt folosiți termenii de integralism (mai ales în raport cu zona francofonă), islam radical, islam politic etc. Oricum s-ar numi acest fenomen, el se construiește pe alte fundații, prin negarea secularismului și sacralizarea politicii. Deși justificarea religioasă și etică pentru „a treia cale” pentru Asia și Africa nu sa limitat la lumea islamică, ea a devenit cea mai răspândită acolo. Și nu este o coincidență, aparent, pentru că tradițiile de respingere a experienței occidentale și a ideologiei creștine erau profund înrădăcinate în el.

Islamismul, a cărei primă manifestare majoră ar trebui considerată în mod evident teoria lui H. al-Banna și activitățile organizației Frăției Musulmane fondată de el în Egipt la începutul anilor 1920-1930, aparține varietatii irațional-integratiste a mişcări politico-ideologice. Cu anumite asemănări structurale cu fascismul și nazismul, islamismul a acționat în general ca un aliat al puterilor Axei în ajunul și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Influența ideilor integratoare iraționale a afectat nu numai Orientul arabo-musulman în perioada interbelică. S-a remarcat, de exemplu, în India, unde a apărut un teoretician atât de influent al islamismului precum A. A. Maududi. Iar în mediul non-musulman din India, manifestări ale integraționismului național se regăsesc în lucrările fondatorilor ideologiei naționalismului hindus (V.D. Savarkar, M.S. Golwalkar)2*.

În perioada postbelică, din cauza deplasării spre stânga a axei vieții politice mondiale, islamismul și-a pierdut atractivitatea și a intrat în umbră. Criza ideologiei de stânga care a apărut în anii 1960 și 70 i-a dat o nouă putere. Încă o dată, primele simptome ale acestui lucru au apărut în Egipt. Înfrângerea Frăției Musulmane de către Nasser și execuția în 1966 a liderului și teoreticianului șef S. Qutb i-au alungat pe radicalii de dreapta în clandestinitate. Confruntarea dintre lumea arabă și Israel le-a redus capacitățile de mobilizare, deturnând atenția „străzii” (clasele inferioare active politic) asupra acestui aspect al luptei cu Occidentul.

Islamismul a câștigat prima sa victorie majoră în Iran, unde marea majoritate a musulmanilor sunt adepți ai șiismului. Acest curent, cu prezența diferitelor curente în el, principalul dintre acestea fiind imamismul, se concentrează teoretic pe jihad, adică. într-un război sacru cu vicii interne și dușmani externi. Bazat pe rădăcini în religie și istorie

139

Bazat pe tradiția Iranului de a lupta împotriva binelui împotriva răului, islamul radical a găsit un câmp fertil pentru aplicarea ideilor sale în această țară și a reușit să devină principala forță politică care se opune monarhiei slăbite. Revoluția antimonarhistă, care a început cu proteste în masă în 1978, a fost încununată cu un succes deplin în februarie 1979. Șahul Iranului a fugit din țară și a fost condusă de liderul opoziției islamice, celebrul teolog Imam R. Khomeini[22] .

Forțele învingătoare din Iran erau eterogene. Aceștia erau alcătuiți din susținători ai lui Khomeini, islamiști-adepți ai altor teoreticieni, inclusiv radicali de stânga (A. Shariati), liberali seculari și de stânga din pro-Moscova Tudeh, Partidul Popular din Iran. În lupta care a urmat pentru un monopol asupra puterii, Khomeini și adepții săi au câștigat, care au creat Consiliul Revoluționar Islamic și Partidul Republicii Islamice. 1 aprilie

1979, a fost proclamată solemn formarea unui nou stat, Republica Islamică Iran. După ce Constituția Iranului a fost aprobată prin referendum la sfârșitul acelui an, au avut loc alegeri prezidențiale.

Cu toate acestea, principalul lucru în structura constituțională nu a fost elementul de alegere a președintelui și a parlamentului, ci principiul „velayat-e faqih”, regula unui avocat. El a consolidat concentrarea puterii supreme în mâinile lui Khomeini. Trebuie subliniat că ideile guvernării islamice (cu concentrarea puterii reale în mâinile reprezentanților corporației spirituale) nu au fost niciodată puse în practică nicăieri înainte și a fost nevoie de timp pentru ca acestea să fie realizate în Iran. Pe lângă alegerile prezidențiale, în Iran, în martie

1980 au avut loc alegeri parlamentare. Fațada democratică astfel creată acoperea caracterul autoritar-teocratic al regimului.

Revoluția iraniană s-a remarcat printr-un sentiment pronunțat anti-occidental, în primul rând anti-american. În noiembrie 1979, studenții

islamici au capturat ambasada americană din Teheran și au luat ostatici peste 50 de diplomați și angajați. Refuzul lui Khomeini de a rezolva conflictul prin negocieri a provocat o criză prelungită. În ianuarie 1980, Statele Unite au rupt relațiile diplomatice cu Iranul și au înghețat activele iraniene în băncile sale. Mai târziu, țările vest-europene și Japonia s-au alăturat sancțiunilor economice. Presiunea asupra Iranului sa diminuat abia la începutul anului 1981, când acesta

s-a convenit eliberarea ostaticilor, a căror izolare durase peste 400 de zile.

Iranul, sub conducerea lui Khomeini, a încercat să compenseze prin ideologie consecințele izolării internaționale și declinul economic care a urmat revoluției. Încercând să extindă răspândirea ideilor islamiste radicale, el s-a concentrat pe propaganda lor în rândul șiiților din țările vecine, în primul rând în Irak. Într-o anumită măsură, ca reacție la un asemenea curs, la Bagdad a avut loc o lovitură de stat în vara anului 1979, în timpul căreia S. Hussein a ajuns la putere după distrugerea fizică a adversarilor săi. Noua conducere irakiană a organizat o campanie de represalii împotriva liderilor comunității șiite a țării (sunt mai mulți șiiți în Irak decât suniți), apoi a concentrat forțele pentru a lovi Iranul. Motivul războiului a fost o dispută asupra graniței de la gura râului. Shatt al-Arab.

Se poate considera că Teheranul a provocat într-o oarecare măsură războiul adresându-se șiiților irakieni cu predici îndreptate împotriva guvernului de la Bagdad, dar Irakul a început luptele. În septembrie 1980, avioanele irakiene au invadat brusc spațiul aerian al unei țări vecine, bombardând zece baze aeriene și o rafinărie importantă de petrol. Irakul s-a bucurat de succes inițial, dar Iranul și-a revenit rapid din atacul surpriză. Mai mult, războiul cu Irakul a ajutat regimul Khomeini să-și întărească poziția în rândul populației și să o mobilizeze pentru a rezista intervenționștilor23.

Războiul Iran-Irak, care a durat cu succese diferite timp de aproape opt ani (până în iulie 1988), a fost primul din istoria postbelică care nu s-a încadrat puțin în logica Războiului Rece. SUA și URSS au ajuns la un acord tacit de a nu interveni activ în această confruntare regională. În același timp, Moscova a oferit asistență militară și tehnică majoră regimului lui Saddam Hussein (mai ales în prima jumătate a deceniului), iar Statele Unite, în ultima etapă a războiului, erau active în zona Golfului Persic, încercând să asigure petrol. rute de transport.

În ciuda participării indirecte a marilor puteri, războiul Iran-Irak a fost, parcă, o chestiune internă a Orientului Apropiat și Mijlociu. În același timp, Iranul s-a bazat pe ideologia islamismului (neo-șiismul lui Khomeini). Victoria revoluției islamice din Iran și succesul în consolidarea rezultatelor acesteia în această țară au dat o nouă calitate întregii situații politice și ideologice.

in tarile estice. Datorită islamismului, sloganul negării atât a occidentalizării, cât și a sovietizării a fost plin de conținut viabil.

Cu toate acestea, ideologia de stânga a păstrat un anumit atractiv în Orient, în special în lumea arabo-musulmană, până în anii 1980. A servit ca mijloc de asigurare a sprijinului maselor largi de bază pentru forțele politice, atât pentru cei care au ajuns la putere, cât și pentru cei care luptă pentru aceasta. Concurența dintre două tipuri de radicalism (de stânga și de dreapta) pe fundalul respingerii conformismului liberal pro-occidental a creat o situație foarte acută și dificilă în tot Marele Orient, din Asia de Sud-Est până în Africa de Sud.

La începutul anilor 1980, severitatea contradicțiilor a fost intensificată de criza economică care a cuprins lumea capitalistă în urma celui de-al doilea „șoc petrolier” provocat de evenimentele din Iran (prețul petrolului a sărit la 35-40 și chiar 50 de dolari pe baril) . În lumea arabă, lupta dintre stânga în frazeologia regimurilor (Siria, Libia, Algeria) și opozițiile islamice se desfășura cu diferite grade de succes. A afectat cursul războiului în curs din Liban. Siria și Israelul au participat la ea, așa cum sa menționat anterior. Acesta din urmă, încercând să alunge detașamentele Organizației pentru Eliberarea Palestinei din Liban, în 1982-85. a controlat zonele din sudul Libanului. În 1982, forțele interetnice (în esență trupe NATO) au fost aduse în capitala libaneză Beirut. După ce au suferit pierderi semnificative, au părăsit țara în 198424.

China, după moartea lui Mao Zedong și după venirea la conducerea țării în 1978 de către personalități moderat reformiste și pragmatice conduse de Deng Xiaoping, a abandonat în mare măsură sprijinul pentru grupurile de stânga din statele din periferia îndepărtată. În același timp, a încercat să-și consolideze pozițiile de-a lungul perimetrului graniței, confruntându-se, în special, cu o provocare din partea Vietnamului. Unificarea părților de nord și de sud ale acestei țări a fost oficializată după un referendum din 1976. Republica Socialistă Vietnam care a rezultat a început să pretindă influență predominantă în Laos și Cambodgia vecine. Între timp, în cea din urmă, din 1975, gruparea Khmer Roșii condusă de Pol Pot este la putere. Ea a urmat o linie excepțional de dură de a suprima rezistența în interiorul țării, ducând în esență o politică de genocid împotriva propriului popor.

142

În domeniul politicii externe, regimul Pol Pot a fost condus de Beijing, care nu și-a putut refuza sprijinul nu din motive ideologice, ci geopolitice. Vietnamul, la rândul său, a primit ajutor de la Moscova. În decembrie 1978, Vietnamul a intervenit militar în afacerile Cambodgiei. Trupele sale au capturat capitala țării, Phnom Penh, la începutul anului 1979, iar forțele cambodgiene aliate cu el au proclamat crearea Republicii Populare Kampuchea. La mijlocul lunii februarie, Beijingul a ripostat - unitățile sale au invadat teritoriul vietnamez și au înaintat spre unul dintre centrele provinciale din nordul țării. Vietnamul a rezistat, apelând simultan la ONU cu o plângere împotriva RPC și a URSS pentru sprijin. Războiul chino-vietnamez a durat exact o lună și s-a încheiat după retragerea trupelor chineze pe teritoriul lor. Vietnamul, la rândul său, nu a reușit să

stabilizeze situația din Cambodgia. Zonele de-a lungul graniței cu Thailanda au rămas în mâinile khmerilor roșii, care, după ce au stabilit baze pe teritoriul thailandez, au continuat să primească asistență din partea Chinei.

Evenimentele din Indochina au contribuit la apropierea dintre China și Statele Unite. În timpul vizitei de stat a lui Deng Xiaoping în America, în ianuarie 1979, s-au stabilit relații diplomatice între țări (acest proces a început odată cu vizita președintelui Richard Nixon la Beijing în 1972). Aceleași evenimente au pus Beijing și Moscova pe părți opuse ale ringului internațional25.

Toate acestea au dat o altă lovitură pozițiilor forțelor ideologic de stânga care operau la periferia sistemului politic mondial. Ei s-au confruntat cu o apropiere între aliatul ideologic al Chinei și cel mai mare dușman al său (imperialismul) și un conflict din ce în ce mai adânc între cele două state socialiste de conducere. În același timp, geopolitica a triumfat asupra ideologiei, slăbind atractivitatea opoziției ideologice și politice pe o bază internațională, laică.

Cu toate acestea, fenomenele reziduale ale revoluționismului de stânga de la sfârșitul anilor 70 - începutul anilor 80 ai secolului XX s-au făcut simțite încă în zone periferice politicii internaționale - în primul rând în emisfera vestică (America Centrală), datorită, printre alte motive, influenței combinate. Moscova și Havana, și în Est. Pe lângă țările africane menționate mai sus, Angola și Etiopia, statele cu orientare socialistă (pro-Moscova) au inclus (fără a număra Vietnam) Yemenul de Sud, iar din aprilie 1978, Afganistan.

143

Lupta dintre radicalii de stânga și de dreapta în deșertul muntos din Afganistan, cu o populație aproape 100% musulmană, a devenit acută la sfârșitul anilor 1960. În 1973, în urma unei lovituri de stat fără sânge, acolo monarhia a fost răsturnată și a fost instituit un sistem republican condus de președintele S. M. Daoud, vărul fostului rege afgan. Natura de centru-stânga a noului guvern a intrat în conflict cu dinamica momentului istoric, care a constat în întărirea „prejudecății” de dreapta, pro-islamică, în afacerile regionale și internaționale. Încercarea lui Daoud de a se îndepărta de centrul-stânga s-a încheiat tragic. În timpul loviturii de stat de la sfârșitul lunii aprilie 1978, el, familia sa și un grup de apropiați au fost uciși. Elemente radicale de stânga au ajuns la putere, unite în două facțiuni ale Partidului Democrat Popular din Afganistan. În revoluția de aprilie (sau Saur, după numele lunii din calendarul afgan) din Republica Populară Democrată, proclamată după victorie, a început aproape imediat o luptă între conducerea fracțiunilor. Ei au fost uniți prin concentrarea pe transformările profunde ale vieții socio-economice și prin dependența lor de asistența deplină a Moscovei.

Printre alte țări care au ales o cale de dezvoltare non-capitalistă (orientarea socialistă a celei de-a doua generații), Afganistanul avea trăsătura distinctivă că era vecinul direct al Uniunii Sovietice, adiacent regiunii sale din Asia Centrală. Din punct de vedere istoric, Afganistanul, așa cum am menționat deja, a rămas mult timp un stat-tampon, fiind un fel de turneu geopolitic între imperiile britanice și

cele ruse din Asia. După al Doilea Război Mondial, locul Angliei în Asia a fost luat treptat de Statele Unite. Ei au căutat să susțină monarhia și cursul acesteia către reînnoirea treptată a societății, dar nu au putut să dedice prea multă atenție și fonduri Kabulului. Moscova a susținut o cale mai decisivă de transformare socio-economică, a avut susținători puternici în Afganistan, dar nu a controlat toți pașii forțelor pro-Moscova. Lovitura de stat din 1978 a fost, aparent, neașteptată și pentru ea. Dar după succesul său, URSS nu a mai putut sta deoparte26.

Trebuie avut în vedere faptul că evenimentele afgane s-au desfășurat concomitent cu schimbări către islam în viața politică internă a țărilor vecine - Iran și Pakistan. – și pe fundalul schimbărilor în întregul sistem de relații internaționale din Orientul Apropiat și Mijlociu. Aceste schimbări au constat în apariţia lui

acest colţ islamist în confruntarea ideologică şi politică bilaterală. Moscova nu era pregătită pentru un „joc pentru trei”. A subestimat importanța independentă a factorului islamic, considerându-l secundar, și a continuat să-și concentreze principalele eforturi pe respingerea amenințării occidentale.

A fost împins activ în acest sens de elementele pro-Moscove din conducerea noului Afganistan, forțând-o să devină din ce în ce mai atras în lupta inter-facțională și interpersonală de la Kabul. Deja în vara lui 1978, liderii uneia dintre facțiuni - „Parcham” (Banner) - au fost expulzați din afara țării și a fost necesară intervenția Moscovei pentru ca represaliile împotriva lor de către fracțiunea victorioasă „Khalq” (Popor) să arate ca un exil onorific decent (liderul Parcham B Karmal a fost numit ambasador în Cehoslovacia). Din martie 1979, profitând de nemulțumirea populației tradiționaliste față de schimbările sociale anunțate de autorități (în primul rând reforma agrară prea radicală și prost gândită), forțele islamiste au trecut la rezistența deschisă. Încălcarea normelor tradiționale de viață în zonele rurale, ciocnirile și masacrele în toată țara au forțat mase de oameni să-și părăsească casele și să plece în țările vecine - Pakistan și Iran.

Pe acest fond, lupta pentru conducere în conducerea PDRA s-a intensificat. Primul său președinte, H. M. Taraki, a fost ucis în timpul unei lovituri de stat la palat în toamna anului 1979. H. Amin, care l-a înlocuit, a fost personal responsabil pentru teroarea în masă și violența împotriva a mii de rivali politici atât din mișcarea de stânga, cât și din afara acesteia. La sfârșitul lunii decembrie 1979 (Crăciunul după calendarul bisericilor creștine occidentale), trupele sovietice au intrat pe teritoriul Afganistanului și l-au ajutat pe B. Karmal, pe care l-au adus cu ei, să devină șeful republicii. X. Amin a fost ucis într-un schimb de focuri în palatul prezidențial.

Intervenția militară a URSS în Afganistan a provocat o stare de șoc în lume și a avut consecințe de amploare. Pe de o parte, părea să nu existe nimic extraordinar sau ilegal în el. URSS a încheiat un acord de prietenie, bună vecinătate și cooperare cu guvernul PDRA, care a stabilit relații deosebit de strânse între state. Guvernul de la Kabul,

inclusiv cel condus de X. Amin, a apelat de mai multe ori la Moscova cu o cerere de intervenție și ajutor în lupta împotriva contrarevoluției și a opoziției islamice.

145

Cu toate acestea, pe de altă parte, acțiunile Moscovei au scos la iveală elemente care nu au putut decât să alarmeze opinia publică mondială. În primul rând, aceasta este natura masivă a intervenției militare - trecerea graniței de către unitățile obișnuite ale armatei sovietice pe uscat (prin poduri de pe râul Pyanj) și pe calea aerului. În al doilea rând, amestecul deschis în lupta inter-facțională pentru putere și înlocuirea forțată a liderului. În al treilea rând, URSS a depășit granițele sale natural-istorice, a stabilit controlul direct asupra părții tradiționale neutre a Asiei, s-a deplasat spre sud, spre Marea Arabiei și Golful Persic, „înfipt” în regiunea Asiei de Sud și Orientul Apropiat și Mijlociu.

Astfel, atât decizia Moscovei de a interveni în Afganistan, cât și preocupările legate de planurile și intențiile sale au fost de cea mai mare importanță. Trei forțe politice internaționale majore - Occidentul, lumea islamică și China - s-au unit împotriva acțiunilor URSS.

La acea vreme, relațiile dintre Moscova și Washington încă păstrau spiritul de destindere care fusese stabilit la începutul anilor '70. A fost consolidată prin semnarea la Helsinki, în august 1975, a Actului final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. În vara anului 1979, la Viena, la o reuniune la nivel înalt care a avut loc după o pauză de patru ani, a fost semnat Tratatul de limitare a armelor strategice sovieto-americane (SALT-2). La Geneva au avut loc negocieri între reprezentanții celor două superputeri pentru limitarea prezenței lor militare în regiunea Oceanului Indian.

Dar, după intervenția sovietică în Afganistan, administrația SUA a eliminat problema ratificării SALT II de pe agenda Congresului.

În general, s-a produs o prăbușire a politicii de detenție și creșterea tensiunii în relațiile dintre marile puteri la toate nivelurile și direcțiile. Acest lucru a devenit deosebit de remarcabil în primii ani ai administrației Partidului Republican din SUA condusă de R. Reagan (1981-1984). Americanii, acţionând prin linia oficială şi prin canalele CIA, au transformat Pakistanul, vecinul Afganistan, într-un stat de primă linie, realizând globalizarea conflictului regional.

Asistența financiară pe scară largă a opoziției afgane, care acționează sub steagul „jihadului” (războiul sfânt musulman), a fost oferită de Arabia Saudită, care era extrem de interesată de

146

promovarea ideologiei lor islamice (sensul wahhabi) și deturnarea atenției propriilor radicali către afacerile externe. De menționat că în noiembrie 1979, extremiștii islamici au încercat să efectueze o lovitură de stat. Au luat cu asalt Marea Moschee din Mecca, au opus

rezistență acerbă trupelor guvernamentale și, ulterior, au suferit pedepse severe.

China a oferit sprijin activ forțelor antisovietice din Afganistan. Beijingul avea motive atât ideologice, cât și geopolitice pentru aceasta. Deși pragmatiștii conduși de Deng Xiaoping au ajuns la putere acolo, acest lucru nu a dus la schimbări fundamentale în sistemul politic și ideologia de stat a RPC. Comuniștii chinezi au continuat să sprijine forțele aliniate cu ei în toate părțile lumii în curs de dezvoltare, inclusiv în Afganistanul vecin. Din punct de vedere geopolitic, China se simțea înconjurată de URSS, care concentra un grup puternic de forțe terestre și navale în Orientul său Îndepărtat, avea un partener în India prietenoasă și un aliat în Vietnamul socialist . La începutul anului 1979, Beijingul a simțit de fapt vulnerabilitatea poziției sale, forțat, după cum am menționat anterior, să pună capăt în grabă acțiunilor militare începute împotriva Vietnamului.

Acțiunea URSS în Afganistan a oferit Chinei posibilitatea de a se răzbuna. Participarea la coaliția antisovietică a contribuit și la întărirea legăturilor cu Statele Unite, de care avea mare nevoie din motive în primul rând de natură economică. În plus, Pakistanul a fost un partener foarte convenabil pentru Beijing în limitarea URSS, deoarece, în același timp, și-a consolidat poziția în confruntarea cu India.

În Pakistan, cercurile conducătoare au întâmpinat vestea invaziei sovietice cu o bucurie abia ascunsă. În iulie 1977, acolo a avut loc a treia lovitură de stat militară. Guvernul civil condus de Z. A. Bhutto a fost înlăturat de la putere. Militarii care l-au capturat, conduși de generalul M. Zia-ul-Haq, au anunțat suspendarea constituției și au început să ducă o politică de islamizare pentru a legitima lovitura de stat. A devenit deosebit de răspândită după execuția fostului prim-ministru sub acuzații slab dovedite, în aprilie 1979.

Se părea că, ca urmare a unui pas atât de nepopular în lume, regimul militar se va condamna la izolarea internațională și

pierde încrederea Statelor Unite, mai ales că aceasta a fost nemulțumită de eforturile Pakistanului de a crea arme nucleare. Washingtonul și-a abandonat într-adevăr obligațiile de a furniza Islamabad cu noi echipamente militare și de a oferi asistență economică. Ca răspuns, Zia-ul-Haq, care până atunci preluase postul de președinte, a început să joace și mai activ cartea pro-islamică și antidemocratică - alegerile parlamentare au fost amânate pe termen nelimitat, activitățile partidelor politice au fost suspendate, iar islamizarea a fost anunțată în economie, educație și sfera politică. Atenția principală a presei controlate de guvern s-a concentrat asupra evenimentelor din lumea islamică, unde antiamericanismul și antioccidentismul s-au răspândit.

În noiembrie 1979, confundând ocuparea sus-menționată a Marii Moschei din Mecca drept o provocare organizată de Statele Unite și Israel, o mulțime de tineri radicali au atacat ambasada americană din Islamabad, i-au dat foc și au comis un pogrom. Scuzele tardive ale lui Zia-ul-Haq

au fost acceptate de partea americană, a cărei atenție a fost distrasă de luarea de ostatici la Teheran. Relațiile americano-pakistane au fost însă mai mult decât cool până la sfârșitul lunii decembrie.

După intrarea trupelor sovietice în Afganistan, acestea s-au schimbat. Președintele american George Carter a început să caute modalități de a interacționa cu dictatorul pakistanez. Deja la mijlocul lui ianuarie 1980, Statele Unite și-au anunțat intenția de a oferi asistență militară Pakistanului în sumă de 400 de milioane de dolari.Generalul Zia-ul-Haq a respins însă această ofertă ca fiind insuficientă, dar nu a refuzat beneficii în sfera economică. .

Odată cu venirea la putere a administrației republicane a lui R. Reagan după alegerile prezidențiale din noiembrie 1980, relațiile dintre Washington și Islamabad au intrat într-o fază de interacțiune strânsă. Începând cu anul 1982, Statele Unite au început să ofere Pakistanului asistență militară și economică pe scară largă, care pentru perioada până în 1990 s-a ridicat la un total de peste 5 miliarde de dolari.La această sumă trebuie adăugat cel puțin un miliard de ajutor destinat direct mujahedinii afgani (islamişti care luptă cu guvernul de stânga din Kabul şi trupele sovietice)27.

India a fost una dintre puținele țări asiatice care nu a condamnat invazia sovietică. Chiar în ianuarie 1980, guvernul a ajuns la putere acolo după ce a câștigat alegeri anticipate

148

I. Gandhi, cunoscută pentru simpatiile ei pentru Moscova. În ciuda acestui fapt, Delhi a fost serios îngrijorat de evoluția situației din jurul Afganistanului. Ei au înțeles că introducerea contingentului sovietic va da naștere unei curse înarmărilor în regiune și la întărirea pozițiilor de politică externă și a puterii militare ale Pakistanului. Reînarmarea forțelor armate pakistaneze care a început în 1982 a forțat India să înceapă investiții masive în sfera militară. În același timp, s-a bazat pe ajutorul Moscovei, pe care l-a oferit în condiții foarte favorabile Delhi.

Astfel, în prima jumătate a anilor 1980, direcția Sud-Central Asia a devenit unul dintre câmpurile decisive de confruntare în Războiul Rece între Orientul „comunist” și Occidentul „imperialist”. În același timp, confruntarea a luat o formă foarte complexă, combinată cu elemente de cooperare în diverse domenii și o dorință reciprocă de a preveni amenințarea conflictului direct și războiului nuclear. Un rezultat indirect al unei astfel de confruntări limitate a fost întărirea islamismului ca a treia forță politică și ideologică care operează pe arena internațională.

Întărirea islamului politic a căpătat forme deosebit de remarcabile după revizuirea fundamentelor politicii interne și externe care a început în Uniunea Sovietică în 1985. Cursul spre glasnost și perestroika, urmat de conducerea PCUS condusă de M. S. Gorbaciov, a dus la slăbirea controlului strict de stat asupra societății și la apropierea de Occident pe calea căutării unui model ajustat de modernizare și securitate globală. Un reper pentru această politică a fost decizia Moscovei de a-și retrage trupele din Afganistan, luată în

legătură cu semnarea la Geneva, în aprilie 1988, a acordurilor cvadripartite pentru rezolvarea problemei afgane. Pachetul de documente a fost semnat de Afganistan și Pakistan, precum și de URSS și SUA. Retragerea unităților sovietice regulate a început pe 15 mai 1988 și s-a încheiat la 15 februarie 1989.

Acest lucru a fost aproape împiedicat de poziția adoptată de președintele pakistanez Zia-ul-Haq. La sfârșitul lunii mai, a dizolvat guvernul al cărui șef a semnat Acordurile de la Geneva și a stabilit în esență o nouă regulă militară. Aceste acțiuni au scos la iveală contradicții ascuțite între obiectivele armatei pakistaneze și ale islamiștilor, pe de o parte, și linia Washingtonului, pe de altă parte. Moartea dictatorului pakistanez într-un accident de avion misterios în august 1988 a deschis calea pentru implementare

acordurile de la Geneva. Stăpânirea militară directă s-a încheiat în Pakistan, au avut loc alegeri, iar poziția sa în problema afgană, deși a continuat să sprijine activ forțele opoziției islamice la Kabul, a fost pe măsura realităților internaționale.

De menționat că jihadul din Afganistan a contribuit serios la întărirea proiectului politico-ideologic islamist. La ea au participat nu numai mujahedinii afgani, asociații lor pakistanezi și instructorii militari, ci și oameni din țările arabe (Arabia Saudită, Egipt, Algeria) și India (Kashmir). Sfârșitul războiului cu „comuniștii" din Afganistan, deși a durat trei ani (opoziția islamică a câștigat abia în aprilie 1992), a dus la extinderea zonei de proteste islamiste. În același timp, ei au ieșit cu un program ideologic care era alternativ atât modelului de modernizare occidental (liberal) cât și sovietic (iliberal oriental). Islamismul și-a tras idealurile din trecut, făcând apel la fundamentul religiei, la moralitatea și spiritul vremurilor profetului Mahomed și califilor drepți. În practică, ideologia a fost construită pe postulatele introducerii dreptului islamic (Sharia) ca cel mai înalt principiu al legitimității și/sau construcția unui stat cu adevărat islamic (teodemocrația, un nou califat), unde puterea este sfințită de autoritate. dintre cei mai mari teologi și cele mai înalte pături ale clerului.

Principiile ideologice antimoderniste au fost populare printre reprezentanții acelor secțiuni ale populației care s-au aflat la marginea procesului de dezvoltare. S-au răspândit cel mai rapid în zonele care erau în criză din punctul de vedere al acestui proces. Aceasta este exact regiunea în care spațiul sovietic sa transformat la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990.

Slăbirea și prăbușirea URSS a fost cauzată de o criză profundă a sistemului de modernizare statal-socialistă, de deteriorarea condițiilor externe de funcționare a unei economii construite pe principii de comandă-administrativ și de suprasolicitarea forțelor statului în politica externă. domeniile de activitate ale acesteia. De la sfârșitul anilor 1970, complexul său militar-apărare și gama de obligații externe au crescut în proporții care nu corespund resurselor și capacităților sale. Cursa înarmărilor impulsionată de Statele Unite,

politica de expansiune și intervenție în regiuni atât de îndepărtate precum America Centrală și Africa, desfășurată cu deplin

ea, dar asistența negratuită a Cubei socialiste - toate acestea au încordat puterea Moscovei.

O serie de eșecuri ale politicii externe au fost combinate cu o creștere a fenomenelor nefavorabile în diferite părți ale statului multinațional sovietic. Criza sistemului de tratate și obligații externe s-a manifestat cel mai dureros în Europa de Est și a dus (în urma schimbărilor revoluționare de acolo) la autodizolvarea Consiliului de Asistență Economică Reciprocă și a Pactului de la Varșovia în vara anului 1991. Aceasta a fost precedată de întărirea tendințelor centrifuge în URSS, îndepărtarea țărilor baltice de centru și căutarea unui nou loc de către alte republici unionale, inclusiv RSFSR. Eșecul tentativei de lovitură de stat din august 1991 a dus la instaurarea unui regim de dublă putere la Moscova, care s-a încheiat cu autolichidarea URSS în decembrie acelui an și apariția a 15 noi state independente, inclusiv principalele state juridice. succesorul Uniunii Sovietice, Federația Rusă.

Opt dintre aceste noi state aparțin Asiei. Acestea sunt cele trei republici din Caucazul de Sud (Transcaucazia) - Azerbaidjan, Armenia, Georgia și cele cinci republici din Asia Centrală (Mijloc) - Kazahstan, Kârgâzstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan. Ca urmare, numărul statelor suverane din Asia aproape a ajuns la 50. Esența colonială a sistemului sovietic de dominație la periferia asiatică poate fi cu greu pusă la îndoială. URSS a fost și moștenitorul Imperiului Rus, care aparținea imperiului colonial clasic, deosebindu-se de alte imperii europene prin faptul că nu era un imperiu maritim, cu o împărțire clară în metropolă și colonii, ci un imperiu terestru cu granițe estompate. și un factor mare de migrație.

Sfârșitul Războiului Rece a coincis cu sfârșitul erei colonialismului. După ce portughezii au părăsit Africa la mijlocul anilor 1970, acolo au rămas doar rămășițele colonizării albe „secundare”, de origine olandeză și britanică. Acestea au inclus regimul de apartheid din Africa de Sud și conducerea minorității albe în Rhodesia de Sud. Anglia nu a recunoscut independența regimului din Rhodesia de Sud al lui Ya. Smith, dar cu sprijinul Africii de Sud, a reușit să reziste din 1965 până în 1980. Sub influența mișcării partizane din țară și a opiniei publice mondiale, Europenii de origine au cedat puterea reprezentanților

majorității negre care a câștigat alegerile pentru parlamentul noii republici Zimbabwe.

O evoluție similară a avut loc în Africa de Sud. Regimul de segregare rasială, care nici nu a fost recunoscut de Anglia, a durat, în ciuda rezistenței populației locale africane și a organizațiilor sale politice, până la mijlocul anilor '80. Apoi a început demontarea acestuia. În 1989, F. de Klerk a devenit președinte și a intrat în negocieri cu principala forță de opoziție, Congresul Național African.

În anul următor, liderul AHK N. Mandela a fost eliberat din închisoare după 27 de ani de închisoare. Ridicarea interzicerii activităților acestei organizații și organizarea de alegeri generale în 1994 a dus la victoria acesteia în alegeri și la alegerea lui Mandela ca noul președinte al țării.

În 1990, Namibia, un teritoriu al Africii de Sud-Vest, care după Primul Război Mondial a fost transformat dintr-o colonie germană într-un protectorat al Uniunii Africa de Sud, a devenit independentă. În ciuda retragerii mandatului ONU de a guverna Namibia, Africa de Sud a controlat situația de acolo până la o perioadă de schimbări în structura sa internă.

O consecință directă a sfârșitului Războiului Rece a fost retragerea trupelor cubaneze din Africa, care a fost urmată de o relativă soluționare a situației din Angola și căderea regimului MU. X. Mariama în Etiopia, separarea Eritreei de componența sa în 1993.

La sfârșitul anilor 1990, au fost rezumate rezultatele finale ale erei colonialismului clasic. Hong Kong (Hong Kong), care a fost o colonie britanică de 99 de ani, a revenit în jurisdicția chineză în 1997, iar în 1999 una dintre cele mai vechi colonii din lume a devenit chineză. Macao (Macao sau Macao). Cucerită de Portugalia în 1557, a reprezentat epoca unui imperiu uriaș de peste mări care aparținea unei țări mici din Peninsula Iberică. Interesant este că Portugalia a fost prima dintre puterile maritime coloniale din Est și ultima care a plecat.

Trebuie avut în vedere faptul că nu toate teritoriile de peste mări au devenit independente. Unele insule și arhipelaguri din oceanele Indian și Pacific, care din punct de vedere istoric și geografic gravitează spre Asia și Africa, rămân sub jurisdicția metropolelor tradiționale. Cele mai mari și mai semnificative dintre ele includ insula franceză Reunion și arhipelagul britanic Chagos situat în Oceanul Indian, unde pe o proprietate închiriată.

În Anglia, insula Diego Garcia a construit o bază militară americană importantă din punct de vedere strategic.

Note

1 Istoria Orientului. TV Est în vremurile moderne (1914-1945). M.: Literatura orientală, 2006, p. 122.

2 Ibid., p. 10.

3 Ibid., p. 122.

4 Mosyakov D.V., Tyurin V.A. Istoria Asiei de Sud-Est. M.: Universitatea de Est, p. 197-199.

5 Ibid., p. 193, 211.

6 Calvocoressi P. Politica mondială după 1945. M.: Relații internaționale, 2000, vol. 2, p. 84,86.

7 Istoria Orientului vol. VI. Orientul în perioada modernă (1945-2000) M.: Literatura orientală, 2008, p. 537-538, 543-544.

8 Ibid., p. 499; Alaev L. B., Vigasin A. A., Safronova A. L. Istoria Indiei. M.: Butarda, 2010, p. 421; Belokrenitsky V. Ya., Moskalenko V. N. Istoria Pakistanului. secolul XX M.: IV RAS - Kraft+, 2008, p. 84-86.

9 URSS și țările din Est în ajunul și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Reprezentant. ed. V.V. Naumkin. M.: Institutul de Studii Orientale RAS, 2010, p. 192-193.

10 Istoria Orientului. T VI, p. 909-910. Alte vezi: N. Shimotomai. Kim Il Sung și Kremlinul. Coreea de Nord în timpul Războiului Rece. Pe. din japoneză. M.: MGIMO - Universitatea, 2010, p. 105-153, 160-161.

11 Istoria sistematică a relațiilor internaționale în patru volume. Ed. A. D. Bogaturova. M.: Muncitor de la Moscova. Volumul trei, 2003, p. 186-187.

12 Nikhamin V.P. Eseuri despre politica externă a Indiei. 1947-1957 M.: Gospolitizdat, 1959, p. 112-113.

13 Istoria sistemică a relaţiilor internaţionale. Volumul trei, p. 197-198.

14 Enciclopedia țărilor lumii. Ed. N. A. Simonia. M.: Economie, 2004, p. 835, 838, 879.

15 Altele vezi: Landa R. G. Istoria ţărilor arabe. M.: Universitatea de Est, 2005, p. 233-239.

16 Mosyakov D.V., Tyurin V.A. Istoria Asiei de Sud-Est. M.: Universitatea de Est, 2004, p. 210-223, 300-312.

153

17 Kissinger G. Diplomatie. M.: Ladomir, 1997, p. 624; Calvocoressi P. Politica mondială după 1945. T. 2, p. 66.

18 Narinsky M. M. Istoria relaţiilor internaţionale 1945-1975. M.: ROSSPEN, 2004, p. 173-174.

19 Vezi: Daurov R.D. Războiul lung de șase zile: victorii și înfrângeri ale URSS în Orientul Mijlociu. M.: Institutul de Studii Orientale RAS, 2009.

20 Altele vezi: Naumkin V.V. „Lupii roșii” din Yemen. M.: Institutul de Studii Orientale RAS, 2003.

21 Alaev L. B., Vigasin A. A., Safronova A. L. History of India, p. 389-390.

22 Altele vezi: Revoluţia Iraniană 1978-1979. Motive și lecții. Reprezentant. ed. A. 3. Arabajyan. M., Nauka, 1989; Aliev S. M. Istoria Iranului secolul XX. M.: IV RAS, Kraft+, 2004, p. 421-498.

23TaM, p. 502-514.

24 Istoria sistemică a relaţiilor internaţionale. Volumul trei, pp.440-44.

25 Ibid., p. 402-403.

26 Vezi: Istoria Afganistanului. Reprezentant. ed. Iu. V. Bankovsky. M.: Nauka, 1982; V. G. Korgun. Istoria Afganistanului secolul XX. M.: IV RAS - Kraft+, 2004, p. 404-418; Este el. Rusia și Afganistan. Modalități istorice de modelare a imaginii Rusiei în Afganistan. M.: URSS, 2008, p. 252-275.

27 Kux D. Statele Unite şi Pakistan 1947-2000. Aliații dezamăgiți. Wash.: Woodrow Wilson Center Press, 2001, p. 259-263.

Capitolul 6

CREȘTEREA POTENȚIALULUI POLITIC, DEMOGRAFIC ȘI ECONOMIC AL STATELE ORIENTALE (XX - ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI)

După cum s-a remarcat de mai multe ori în capitolele anterioare, zona Orientului în etapa finală a New Age era într-o poziție subordonată clar degradată în raport cu lumea occidentală. A fost un obiect de aplicare a forțelor hegemonilor rivali în domeniul relațiilor internaționale. Primii 14 ani ai secolului XX au marcat apogeul dominației politice și economice a Europei de Vest și a sistemului politic mondial pe care l-a format1. Când un război mondial a izbucnit brusc și oarecum ilogic în Europa, puterile hegemonice exercitau un control aproape complet asupra periferiei sistemului internațional, care includea aproape în întregime continentele asiatic și african. Numărul statelor independente de acolo, inclusiv cele care erau independente doar nominal, era extrem de mic.

Excepția din acest context a fost Japonia imperială, care a reușit să evite soarta unui stat slab și dependent. Mai mult decât atât, folosind experiența civilizației științifice și tehnice europene, și până atunci deja cu adevărat mondială, a putut să se alăture concertului puterilor hegemonice dezvoltând piețele și resursele statelor și teritoriilor învecinate, mai mult sau mai puțin în acord cu altele, dar cu ochii pe propriile interese.

Printre vecinii Japoniei aflați în criză s-a numărat China, un gigant continental care timp de secole i-a servit drept model în sfera spirituală, materială și politică, sursă de împrumut și imitație. Imperiul Qing nu a reușit să beneficieze de comunicarea cu lumea exterioară,

care a bătut cu insistență la ușă. Imperiul a încercat să reziste, dar a eșuat. Umilințele suferite de China au contribuit la prăbușirea

imperiului. Revoluție de la sfârșitul anului 1911 o mătură, deschizând o perioadă de luptă internă intensă care durează aproape o jumătate de secol, împărțind țara în tabere politice în război ideologic, grupuri armate regionale (clici militariste), regimuri rivale și guverne.

China, totuși, nu și-a pierdut niciodată independența politică și timp de patru decenii a participat în mod constant la funcționarea sistemului interstatal ca membru cu drepturi depline în mod oficial.

Pe lângă Japonia și China, în partea Asiei departe de Europa, la începutul secolului trecut, exista un singur stat formal independent - regatul Siam (din 1939 - Thailanda). Situată în partea de sud-vest a Peninsulei Indochinei, protejată de la nord de lanțuri muntoase, a fost în afara controlului Chinei Qing în perioada de întărire a acesteia în secolul al XVIII-lea. Apoi, Siam, așa cum sa menționat deja, a devenit un tampon între coloniile engleze și franceze și a suferit pierderi teritoriale semnificative.

Dinspre vest, a fost încadrată de Burma budistă, care a fost în unele părți în timpul secolului al XIX-lea. anexate Imperiului Anglo-Indian, precum și sultanatele (principatele musulmane) din Peninsula Malay și insula Singapore, care se aflau sub jurisdicția unei administrații speciale britanice (Colonia Strâmtorilor), și au fost transformate într-o importantă bază navală. si fort. Cei care au ajuns în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea s-au apropiat de Siam dinspre est. la zona colonială franceză, budistă după religia dominantă a Vietnamului, situată de-a lungul coastei Mării Chinei de Sud (regiunile istorice ale Chinei Cochin, Annam, Tonkin) și muntele adiacente Laos și Cambodgia.

Deplasându-ne mental mai departe de la est la vest, observăm că la începutul secolului al XX-lea în partea de sud a Asiei existau două regate semi-independente - Nepal și Afganistan. Ambele erau situate în zone înalte și muntoase, „încadrând” India britanică din nord-est și nord-vest. Nepalul hindus a servit drept punte între India și Tibetul budist, care de la mijlocul secolului al XVIII-lea. a recunoscut suzeranitatea Chinei. Afganistan în secolul al XIX-lea a jucat rolul unui tampon între India engleză, Persia și Rusia. Controlul britanic, în esență, nu a încălcat suveranitatea internă a ambelor monarhii, în special a celei africane.

ghaneză. Gradul de dependență a Nepalului a fost mai mare, iar interesul a fost reciproc - britanicii apreciau foarte mult calitățile de luptă ale mercenarilor pe care i-au recrutat dintre Gurkhas nepalezi. Pe versantul de sud-vest al munților Himalaya, de-a lungul graniței cu Tibet, la începutul secolului al XX-lea. S-au format două principate budiste, Bhutan și Sikkim, puternic dependente de britanici.

Pe lângă cele cinci state mai mult sau mai puțin independente menționate mai sus, la începutul secolului al XX-lea aveau suveranitate internă și externă necondiționată. Qajar Persia și Turcia otomană. Pe Peninsula Arabică și în zona Golfului Persic existau monarhii arabe dependente formal de Imperiul Otoman, dar căzând din ce în ce mai mult sub controlul (protectoratul) Angliei. Egiptul era într-o situație

similară. Cu acordul Istanbulului, Franța avea poziții culturale, comerciale și economice preferențiale în Estul Mediteranei Levant (Liban și Siria).

Pe întreg continentul african, doar regatul creștin din Etiopia (o parte semnificativă a populației sale era musulmană) și Republica Liberia aveau independență oficială. După cum sa menționat deja, acesta din urmă a fost format în 1847 „artificial” pentru sclavii eliberați înapoiați în Africa de pe continentul american, în principal din SUA.

În total, în întregul Orient tradițional, în Asia și Africa, la începutul secolului trecut existau doar nouă entități statale, mari și mici, ocupând locuri diferite în sistemul relațiilor internaționale, dar în general (cu excepția Japonia) retrogradată pe fundalul său. Rețineți că cele mai suverane state erau în Europa și America, iar numărul lor total în 1914 a fost de 442.

După încheierea Primului Război Mondial, situația s-a schimbat destul de semnificativ datorită noilor state din Europa. Până în 1930, numărul total de state formal independente crescuse la 64 și rămânea neschimbat până în 1945. Doar într-o mică măsură acest proces a avansat în detrimentul Asiei, în principal din cauza prăbușirii Imperiului Otoman. Dobândirea independenței de către țările din Est a fost îngreunată de imaturitatea lor politică și dependența economică, pe de o parte, de rivalitatea crescândă a statelor puternice de tip autoritar-imperial și de fenomenele de nou colonialism teritorial, pe de altă parte. .

157

Sfârșitul Imperiului Otoman ar putea părea să simplifice imaginea în Orientul arab. Dar sistemul mandat-protector al Societății Națiunilor a introdus semitonuri în problema suveranității. Expansiunea teritorială a Imperiului Britanic după Primul Război Mondial a fost combinată cu renunțarea oficială a Londrei la controlul asupra stăpâniilor „albe” (în conformitate cu declarația lui Lord Balfour din 1926 și cu legea adoptată de Parlamentul englez în 1931, „Statutul Westminster”) și furnizarea de „colorate” coloniile au primit o serie de beneficii și privilegii în sfera suveranității interne (autoguvernare) și a reprezentării externe. India colonială, după cum sa menționat anterior, a primit dreptul de a participa, împreună cu dominațiile britanice, la lucrările Ligii Națiunilor.

Abia la mijlocul secolului al XX-lea după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial situația s-a schimbat calitativ și procesele de decolonizare au început să capete rapid amploare. Cu toate acestea, în mod oficial, numărul statelor suverane din Asia și Africa a rămas mic în 1950. Japonia la acea vreme nu participa la viața internațională ca membru cu drepturi depline, fiind în zona de ocupație americană. Pe Peninsula Coreeană s-au format două state, Coreea de Nord și Coreea de Sud, care au fost situate în perioada 1950-1953. într- o stare de război aprig unii cu alţii. China continentală, care tocmai fusese unită până atunci sub conducerea Partidului Comunist, avea un concurent sub forma regimului Kuomintang din Taiwan, recunoscut de Occident. În schimbul sprijinului deplin al Moscovei și al refuzului de a aproba planurile pentru secesiunea Turkestanului de Est (Xinjiang), Beijingul

a fost de acord, după cum sa menționat deja, să recunoască independența Mongoliei Exterioare (Republica Populară Mongolă).

Spre deosebire de Franța, care până în 1954 nu a vrut să se împace cu pierderea poziției sale dominante în Indochina, până în 1950 Olanda renunțase deja la suveranitatea asupra arhipelagului indonezian (ultimele legături legale au fost eliminate în 1954) și a apărut Republica Indonezia. Acolo. Filipine și-au câștigat independența față de Statele Unite în 1946, dar sultanatele Malaya, Singapore și regiunile din nordul insulei au rămas sub stăpânire britanică. Kalimantan (Borneo).

La mijlocul secolului, în locul Indiei engleze, existau deja trei state suverane - Republica India, Pakistan și Birmania. Cu toate acestea, Londra i-a acordat acestuia din urmă un statut colonial separat în 1936 și i-a acordat independența puțin mai târziu, la începutul anului 1948, în timp ce indienii și pakistanezii

stăpâniile s-au format în august 1947. Al patrulea stat din sudul Asiei care a câștigat independența față de britanici a fost Ceylon (februarie 1948).

La vest de Pakistan, de-a lungul granițelor cu URSS, se întinde un lanț de state suverane - regatul Afganistanului, Iranul monarhic și Turcia republicană. La sud de fâșia pe care o formau erau țări arabe independente. Locul central printre ei a fost ocupat de regatul Egiptului. Irakul monarhic (regatul hașemit) avea și el o poziție remarcabilă în lumea arabă, de unde deja începuseră să extragă petrol - „combustibilul secolului al XX-lea”. Puțin populat, dar vast și cu rezerve mari de petrol, a existat un alt regat - Arabia Saudită, care a obținut o recunoaștere internațională deplină încă din 1932. Imatul Yemenului, situat în sudul Peninsulei Arabe, este independent din 1919.

Până în 1950, doar Uniunea Africii de Sud a crescut la numărul de state formal independente din Africa, comparativ cu 1900. Dar, fiind sub stăpânirea unei minorități albe, această stăpânire britanică (din 1910) nu putea fi considerată ca parte a Orientului, eliberată de dependența colonială. Situația din Israel, statul evreiesc care a apărut în Palestina mandatară britanică, a fost similară în multe privințe. Lumea arabă și-a întâmpinat apariția cu ostilitate și a avut dificultăți în a accepta un armistițiu după înfrângerea în războiul din 1948-49.

Apropiindu-se formal, în Asia și Africa în 1950 existau 26 de state, care reprezentau deja peste o treime din numărul total de formațiuni de state suverane din lume - erau 76 dintre ele, inclusiv două state din Germania și două din Peninsula Coreeană. și excluzând Japonia.

Următoarele două decenii au adus o adevărată revoluție în componența statelor suverane. Japonia a revenit la grupul de participanți cu drepturi depline la relațiile internaționale, două state vietnameze (de nord și de sud), precum și regatele Laos și Cambodgia, au primit recunoaștere. În aceeași regiune s-au format Federația Malaeziei și Singapore. Maldivele și-au câștigat independența. În Africa de Nord, regatele Marocului, Tunisiei și, după o lungă luptă, Algeria au fost

eliberate de sub controlul francez. Libia a scăpat de tutela Franței și Angliei. În sud-est și sud-vest până în Africa de Nord

159

Sudanul și Mauritania s-au învecinat cu această zonă. Până în 1970, în Africa sub-sahariană existau deja 34 de state independente, iar numărul total de țări independente din Asia și Africa crescuse la 76. La acel moment, ele reprezentau mai mult de jumătate (56%) din toate statele din lume. - 1353.

Ultimii treizeci de ani ai secolului XX și începutul secolului XXI. a văzut formarea a patru state africane pe locul coloniilor portugheze, transformarea Africii de Sud cu instituirea unor regimuri antirasiste, apariția a opt republici independente asiatice (eurasiatice) după prăbușirea URSS, prăbușirea deja state independente cu formarea altora noi (Bangladesh, Brunei, Djibouti, Eritreea, Timorul de Est) și unificarea statelor divizate anterior (Vietnam, Yemen) într-unul singur. În Asia există acum 47 de state recunoscute de întreaga comunitate mondială, iar în Africa - 54. Având în vedere că numărul total de state suverane și general recunoscute din lume este de 193 (dintre care doar Vaticanul nu este membru al ONU, dar are statut de observator acolo), de două continente „Estul" reprezintă mai mult de jumătate dintre ele. Comparativ cu începutul secolului al XX-lea. Reprezentarea Asiei și Africii în categoria țărilor cu suveranitate a crescut de peste 10 ori și de patru ori față de jumătatea secolului.

Creșterea maturității politice și a influenței statelor din Asia și Africa este evidențiată și de faptul că majoritatea aparțin acum formei de guvernare a republicilor. Există doar cinci monarhii absolute care alcătuiau marea majoritate a entităților guvernamentale la începutul secolului XX (cea mai mare dintre ele este Arabia Saudită), iar împreună cu monarhiile constituționale și simbolice (Japonia) există mai puțin de 10. Republica republicană forma nu înseamnă neapărat stăpânirea libertății bazată pe lege și democrația cu competiția partidelor politice (vom reveni mai târziu asupra acestei probleme), dar presupune cu siguranță anumite elemente ale unei proceduri democratice (alegeri care au loc periodic, alegerea șefului stare într-un fel sau altul etc.).

Fără să atingem aici problema contribuției reale a țărilor asiatice și africane la procesul politic mondial, în special potențialul sporit de cooperare politică internațională cu participarea lor, să trecem la dinamica schimbărilor ponderii lor în populația mondială. .

160

La începutul secolului al XX-lea. Marele Orient, conform estimărilor aproximative, a reprezentat peste 60% din locuitorii planetei (63-65%). Din cei 1600 sau 1650 de milioane de oameni care, potrivit istoricilor și demografilor, locuiau pe glob la acea vreme, 900-950 de milioane de oameni (56-58%) trăiau în Asia (inclusiv partea asiatică a Imperiului Rus). Cea mai mare populație a fost China - peste 400 de milioane, urmată de India - aproximativ 300 de milioane și Japonia - 44 de milioane. Lumea islamică din Asia a reprezentat 180-200 de milioane de oameni (numărul total de musulmani a fost de 210-230 de milioane) . În

Africa existau, conform estimărilor aproximative, 100-120 de milioane de oameni4.

Până la mijlocul secolului, populația din Est creștese relativ puțin, în conformitate cu tendințele generale din întreaga lume. Până în 1950, numărul locuitorilor Pământului a crescut, conform unor estimări destul de sigure, la 2400-2500 milioane de oameni, adică. mai puțin de 1 miliard față de 1900

Conform estimărilor actualizate făcute de Departamentul pentru Populație al ONU, populația planetei în 1950 era de 2520 de milioane de oameni. Ponderea Asiei a fost de 55,4% (inclusiv partea asiatică a URSS), egală cu 1.400 milioane, iar Africa - 8,9% (224 milioane). Ponderea lor totală a rămas la aproximativ două treimi (64,3%). Cea mai mare concentrare a populației asiatico-africane a fost încă observată în Orientul Îndepărtat. Populația Chinei (RPC) în 1950 a atins 555 milioane, ceea ce a indicat rate de creștere mai lente în comparație cu ratele de creștere globale din prima jumătate a secolului al XX-lea (cu 0,65 față de 0,85% în medie pe an). Populația Indiei a crescut la 358 de milioane, exact în concordanță cu media mondială, iar populația Japoniei a crescut la 84 de milioane, aproape dublu față de cifra de la începutul secolului, în ciuda pierderilor mari în al Doilea Război Mondial.

Numărul musulmanilor din lume în 1950 este estimat la 330-350 de milioane de oameni6. Dacă calculele pentru începutul și mijlocul secolului sunt corecte, putem vorbi despre o expansiune demografică ceva mai lentă a lumii islamice în prima jumătate a secolului trecut.

Schimbări semnificative în compoziția demografică a lumii au avut loc în următoarele două decenii. Numărul total de locuitori ai planetei a crescut până în 1970 la 3,7 miliarde de oameni, adică. cu peste un miliard, cu o creștere medie anuală de aproape 2%. În același timp, populația Asiei a crescut cu 2,2% pe an, iar în Africa cu 2,5%. Ponderea acestor două continente a crescut

până la 68%. Populația din partea de vest, în mare parte musulmană, a Asiei a crescut cu cel mai mare ritm (aproape 3% pe an), deși până în 1970 nu depășise încă 100 de milioane de oameni. Regiunea demografică din Asia Centrală de Sud, care cuprinde, pe lângă India, mai ales state musulmane - Pakistan, Afganistan, Iran, țări din Asia Centrală etc. - a înregistrat și ea rate de creștere crescute (2,4% pe an)7.

Creșterea postbelică a natalității a asigurat rate de creștere destul de ridicate în Europa (0,9%), în primul rând în Europa de Est (1,5%), unde Rusia ocupa locul principal (1,2%), precum și în America de Nord (1,5%).). Această împrejurare a netezit oarecum efectul creșterii ratelor de creștere a populației în țările asiatice și africane.

Până în 1990, populația lumii ajungea la 5,3 miliarde de oameni, crescând anual cu o medie de 1,8%. Populația din Asia era de aproximativ 3,2 miliarde de oameni (60%), iar în Africa - 636 milioane (12%). Cele două continente au reprezentat împreună peste 70% din

locuitorii planetei. Ponderea Europei a scăzut de la 22 în 1950 la 14%, iar America de Nord de la 6,8 la 5,4%.

Populația a crescut mai ales rapid în vestul Asiei (2,8% în medie pe an), Asia central-sud (2,4%) și nordul, vestul și estul Africii (2,6, 2,8 și, respectiv, 3,1%). Toate acestea sunt regiuni în care religia musulmană este cea mai răspândită, al căror număr de adepți în Asia și Africa este de aproximativ 900 de milioane de oameni, adică. s-a triplat aproximativ din 1950.

Populația Indiei la începutul anilor 1990 a depășit 850 de milioane, China - 1,1 miliarde și Japonia - 120 de milioane. O altă țară mare din Asia, Indonezia, avea o populație de peste 180 de milioane (aproximativ 80% dintre ei musulmani), iar numărul locuitorilor din țările predominant musulmane din Asia de Sud - Pakistan și Bangladesh - depășea 220 de milioane de oameni.

În a doua jumătate a anilor 1980, creșterea absolută a populației mondiale a început să scadă de la un vârf de aproape 90 de milioane de oameni pe an. Ratele de creștere au început să scadă în prima jumătate a anilor 1960 (de la un nivel maxim de 2,3%). Între 1990-2000, rata de creștere a populației lumii a scăzut la 1,5%, iar numărul locuitorilor planetei la sfârșitul secolului XX. a însumat aproximativ 6,1 miliarde de oameni. Dintre acestea, Asia a reprezentat 60,4%, iar Africa - 13,3%. Împreună, aceasta a însumat 73,7%, aproape trei sferturi. A continuat să crească semnificativ mai rapid decât media mondială

populația din Asia de Vest (2,3%), zona din Asia Centrală de Sud (2,1%) și Africa (2,5%). Ponderea populației europene, conform datelor pentru ultimul an al secolului al XX-lea, s-a dovedit a fi de doar 12%, iar America de Nord - 5,2%[8].

Majoritatea populației musulmane din Asia de Vest (țările arabe și Turcia) până la sfârșitul secolului a crescut la aproape 200 de milioane față de 50 de milioane la mijloc, i.e. de patru ori. Statele din Asia de Sud și Centrală, cu excepția Indiei, unde numărul de locuitori a depășit 1 miliard, reprezentau peste 400 de milioane de oameni. În cele cinci state musulmane din Africa de Nord erau aproape 150 de milioane de oameni, iar în Africa de Est și de Vest, împreună, erau 500 de milioane de oameni. Având în vedere că în statele ultimelor două subregiuni cel puțin jumătate din populație este musulmană și reprezintă aproximativ 40% din locuitorii Asiei de Sud-Est, se poate presupune că numărul total de adepți ai Profetului Muhammad în Asia și Africa a fost în intervalul 1,1-1,3 miliarde, oameni[9].

Dintr-o serie de motive politice și sociale, creșterea populației în țările din Orientul Îndepărtat (Asia de Nord-Est) a încetinit semnificativ până la sfârșitul secolului al XX-lea. Între 1980 și 2000 ritmul mediu anual de creștere a fost de 1,2%, iar între 1990-2000. — a scăzut la mai puțin de 1%. Numărul locuitorilor din cea mai mare țară din regiune, China (împreună cu Taiwan), a ajuns la 1,3 miliarde, iar liderul economic, Japonia, s-a apropiat de 130 de milioane de oameni.

Conform calculelor ONU pentru 2009, numărul oamenilor de pe planetă a crescut la aproape 6,9 miliarde de oameni. În același timp, în China a depășit ușor 1,3, iar în India - 1,1 miliarde.Aproape 40% din locuitorii lumii trăiau în aceste două state asiatice luate împreună. Ponderea Asiei și Africii la începutul secolului XXI a atins exact 75%, adică. din patru pământeni, trei aparțineau regiunii Estului Mare. Acum o sută de ani, doar doi din trei au tratat-o.

Din punct de vedere economic, țările din Asia și Africa au făcut, de asemenea, pași mari înainte în secolul al XX-lea. La începutul secolului, în zona acestor țări, cele mai avansate în ceea ce privește dezvoltarea sectoarelor moderne ale economiei erau, evident, anumite regiuni din Orientul Apropiat și Mijlociu, India și mai ales Japonia.

Mai mult, toate acestea au fost o consecință a implicării Orientului în etapa anterioară (în ultima treime a secolului al XIX-lea) în Europa.

163

conform centrului principal de greutate, în primul rând sistemul vest-european de relații economice mondiale. De cea mai mare importanță pentru procesul de incluziune a fost îmbunătățirea bazelor de transport, comunicații și energie ale economiei mondiale. Revoluția în traficul maritim peste Oceanul Indian încă din anii 1870 a fost realizată prin deschiderea Canalului Suez și trecerea simultană a flotelor comerciale și militare la utilizarea navelor cu aburi în locul navelor cu vele. Reducerea de trei ori a timpului de călătorie din Anglia în India nu numai că a adus cea mai populată colonie a coroanei britanice mai aproape de metropolă, dar a dat și un impuls dezvoltării producției industriale moderne în principalele centre administrative și comerciale ale Anglo-ului. -Imperiul indian - capitala sa (până în 1911 d.) Calcutta, precum și în Bombay în sud-vestul țării și Madras în sud-estul acesteia.

Un anumit impuls pentru dezvoltarea de noi zone de servicii economice a fost dat de construcția Canalului Suez și a Egiptului, pe al cărui teritoriu a fost săpat. Orașele-port din Siria și Liban, situate favorabil la nordul Egiptului, au fost dezvoltate activ de capitala europeană, în principal franceză.

Pe lângă comunicațiile cu aburi, dezvoltarea comunicațiilor telegrafice, care a început la mijlocul secolului al XIX-lea, a fost importantă pentru legarea Estului Mare de Vest. Datorită liniilor de comunicație prin cablu din India, Marea Britanie a putut să răspundă mai eficient la revolta care a izbucnit acolo în 1857, iar mai târziu aceeași invenție le-a servit în lupta împotriva regimului teocratic islamist din Sudan, aflat la putere din 1885. până în 1898 (mai mult O altă invenție a contribuit mai mult la victoria asupra lui - mitralierele Maxim)10.

La începutul secolului al XX-lea, țările din Est erau semnificativ în urma Europei și Americii de Nord în ceea ce privește dezvoltarea economică în toate privințele. Baza economiei țărilor din Asia și Africa a fost, în general, agricultura primitivă și creșterea tradițională a vitelor. Economia era mai ales înapoiată în zona deșertică și montană, care era de multe ori mai mare ca suprafață decât

zona agricolă. Agricultura neirigată (de ploaie) a fost posibilă numai în zonele joase din văile râurilor mari irigate de ploile musonice și în unele zone de la poalele dealurilor, precum și în zona tropicală cu condițiile sale speciale de agricultură tradițională.

164

China și India aveau cele mai mari suprafețe agricole. În aceste țări-civilizații s-au folosit de multă vreme metodele tradiționale de irigare și, cu o anumită ciclicitate, fie s-au estompat, fie s-au îmbunătățit, ceea ce a inclus implementarea unor mari proiecte de irigare. În India, la sfârșitul secolului al XIX-lea, li s-au adăugat instalații moderne de irigare, construite sub conducerea oficialilor coloniali britanici. Construcția de irigații a fost deosebit de intensă în bazinul Indusului și afluenților săi. Barajele și canalele construite acolo între anii 1880 și 1910 au transformat zonele deșertice și slab populate în coșul de pâine al Indiei, unul dintre principalele centre pentru producția de grâu, bumbac și culturi furajere. Investiții semnificative în dezvoltarea infrastructurii la standardele începutului de secol (pe lângă irigare - în căi ferate și autostrăzi) au făcut posibilă creșterea producției agricole și industriale a Indiei. Nu numai industria ușoară, ci și industria grea, necesară în special pentru construcția de căi ferate, a primit dezvoltare. În 1911, în India colonială a apărut prima fabrică metalurgică deținută de capitalul privat indian, care păstrează încă o poziție de lider în afacerile companiei Tata.

Japonia părea o excepție absolută pe fondul nivelului primitiv-tradițional al statutului economic al țărilor din Asia și Africa la începutul secolului al XX-lea. Împrumutând realizările științifice și tehnologice din Occident și folosind în principal fonduri proprii, care constau în principal din capitalul companiilor de afaceri închise de familie (zaibatsu), care funcționează cu sprijinul statului, Japonia a creat o bază destul de puternică de industrie grea și infrastructură de producție. , inclusiv comunicațiile interne și marina. Sistemul japonez de educație modernă, care a fost format pe baza împrumutării selective a experienței străine, s-a remarcat și pe fondul general.

Coloniile în ansamblu par să fi depășit semicoloniile și statele formal independente în creștere economică. Mai mult, evoluția lor economică a avut loc în cadrul sistemului „metropolă-colonie”, care s-a caracterizat prin influența predominantă a intereselor metropolei și a capitalului său privat1 *. Într-un număr de țări semicoloniale din Est, de ex. dependente preponderent economic, ţinând cont de aceleaşi interese, elemente ale unei reţele moderne de comerţ şi transport, o nouă

165

economia și industria de familie, în primul rând mineritul. Anii 1910 au marcat începutul erei petrolului în consumul global de energie primară, iar descoperirea și începerea exploatării primelor câmpuri petroliere din Iran și o serie de alte locuri din Orientul Mijlociu și Caucaz datează din această perioadă.

Ascensiunea economiei mondiale, care a început la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost întreruptă de Primul Război Mondial. Coloniile unui număr de state europene care au luat parte la război, în primul rând Anglia, s-au trezit atrase în vârtejul ostilităților. Participarea Indiei a fost deosebit de semnificativă - sute de mii de indieni (soldați și subofițeri, subofițeri) au luat parte la luptele din Europa împotriva Germaniei și în Orientul Mijlociu împotriva Turciei otomane. Franța a folosit soldați africani, în principal din Senegal.

Pe lângă impactul său direct, Războiul Mondial a avut un impact indirect semnificativ asupra Estului colonial. Cererea pentru produsele pașnice din fabricile și fabricile sale a crescut pe măsură ce industria metropolelor a trecut din ce în ce mai mult la îndeplinirea comenzilor militare. Lipsa de mărfuri rezultată pe piața internă a coloniilor a fost într-o oarecare măsură compensată de produsele din sectorul non-fabricant.

Efectul războiului a fost, desigur, negativ. Războiul a negat în mare măsură realizările primului val de globalizare capitalistă. S-a încheiat cu devastatoarea epidemie de gripă spaniolă (o gripă severă pentru care nu exista un antidot în acel moment). Epidemia a afectat nu numai Europa, ci și coloniile, în primul rând India, provocând moartea a milioane de oameni acolo. Perioada ulterioară de contracție a economiei mondiale a dus la întărirea legăturilor dintre metropole și colonii în detrimentul dezvoltării comerțului regional și a relațiilor economice, în special în Europa. Nesemnificative au rămas și legăturile comerciale și economice dintre țările din Est, pentru care principalele contrapărți au fost țările metropolitane.[12] O excepție binecunoscută a fost comerțul cu Japonia, care și atunci era considerat un stat industrializat.

Depresia care a început în 1929 odată cu prăbușirea Bursei de Valori din New York a fost deosebit de severă în perioada interbelică. Continuând pe aproape toți anii 1930, a servit drept bază economică pentru cel de-al Doilea Război Mondial. Criza profundă, care a bântuit în esență economia mondială timp de aproape 30 de ani (1914-1945), a încetinit procesul de modernizare.

economia tradiţională a ţărilor din Orient. Rata medie anuală de creștere a Asiei (excluzând Japonia) a scăzut de la 2,2% pe an în 1900-1913. la 1,3% în 1913-1929 iar 1,1% în 1929-1950. În termeni pe cap de locuitor, PIB-ul a crescut extrem de nesemnificativ în prima jumătate a secolului al XX-lea, cu doar 16,6%[13].

Japonia a ieșit din gama generală a țărilor asiatice. Dar economia sa a suferit de o înclinare spre complexul militar-industrial pe parcursul primei jumătăți a secolului. Începând cu anii 1930, interesele complexului militar-industrial au devenit predominante pentru stat și sectorul privat strâns controlat de acesta. În cele din urmă, acest lucru a provocat dezechilibre evidente în structura economiei naționale și le-a forțat să rezolve problemele sociale și economice emergente pe calea expansiunii externe.

Până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial în China, în ciuda unei perioade lungi de tulburări interne, fragmentare a țării și ocuparea unei părți semnificative a teritoriului de către japonezi, s-au format enclave ale unei economii moderne, în primul rând în orașele portuare - Shanghai, Guangzhou (Canton), etc. În același timp, principalele zone urbane și rurale masive nu au fost afectate de modernizare.

Pentru India, perioada celui de-al Doilea Război Mondial s-a dovedit a fi, deși contradictorie socio-politic, destul de dinamică din punct de vedere economic. Sectorul fabricii de industrie și formele inferioare de producție industrială au primit o anumită dezvoltare în anii de război. Semințele schimbării economice s-au făcut simțite în principal în cele mai mari centre urbane - Calcutta, Bombay, Madras și Delhi.

Din anii 1930, goana petrolului a cuprins Orientul Apropiat și Mijlociu, în primul rând Arabia Saudită. Companiile petroliere americane au primit acolo preferință față de cele engleze, iar primele porțiuni de petrodolari au ajuns la dispoziția lui Ibn Saud și a curții sale. Producția de petrol cu ajutorul capitalului britanic a început și în Irak și a continuat să crească în Iran, unde a funcționat Compania Petrolieră Anglo-Iraniana. Monarhia Reza Pahlavi din Iran a inițiat o politică de industrializare. Turcia vecină a mers și mai departe pe calea dezvoltării industriale moderne sub Kemal Ataturk.

Câmpuri de petrol au fost descoperite și în Indiile de Est Olandeze, unde concernul anglo-olandez Royal Dutch Shell a început să le producă. Dezvoltarea accelerată în posesiunile coloniale ale Olandei, Franței și Angliei în sud-est și

Asia de Sud a primit ferme de plantații pentru producția de culturi industriale (cauciuc natural, iută și bumbac), precum și culturi alimentare - cafea și ceai.

În Africa de Sud, exploatarea diamantelor și a aurului a continuat în prima jumătate a secolului al XX-lea. Africa de Nord, ca și Orientul Mijlociu, precum și zonele continentului african de vest cu vedere la Atlantic și Golful Guineei au fost dezvoltate în enclave de capitala europeană (în primul rând franceză și engleză). În interiorul Africii, și într-adevăr în Asia, s-a resimțit doar un efect indirect (releu) al schimbărilor din zonele de coastă.

Procesele de modernizare, într-o versiune socialistă unică, au măturat posesiunile sale caucaziane și centrale din Asia după războiul civil din Rusia. Revoluția culturală desfășurată în aceste teritorii din Asia Centrală de Vest (Eurasia) a permis maselor populației indigene să se alăture culturii moderne. Excesele de colectivizare din regiunile de stepă au provocat pierderi de animale, foamete și migrarea unor kazahi și kârgâzi peste granițele URSS către Xinjiangul chinez și Afganistan. În timpul Marelui Război Patriotic, Asia Centrală a devenit parte din spatele profund al țării în război, care a fost însoțită de deplasarea temporară și parțial permanentă a întreprinderilor industriale, a instituțiilor guvernamentale și a maselor populației europene. Ca urmare, a avut loc o rusificare pe scară largă a culturii locale și o

modernizare a economiei, inclusiv rurale, pe baza proprietății colective de stat (colective și ferme de stat).

Pe fondul devastării postbelice din Europa și Japonia, SUA arăta ca un continent al prosperității și dezvoltării dinamice, iar URSS arăta ca un continent al industrializării forțate. În a doua jumătate a anilor 1940 - începutul anilor 1950, Statele Unite au alocat resurse financiare semnificative pentru redresarea economică a Europei de Vest (conform Planului Marshall), iar URSS era ocupată să restabilească economia distrusă de război și să ofere asistență ţări din Europa de Est care s-au regăsit în sfera securităţii şi influenţei sale. Cu o scurtă perioadă de timp, Japonia s-a alăturat Europei de Vest ca un grup de state conduse de Statele Unite, iar Republica Populară Chineză s-a alăturat Europei de Est în statutul de aliat ideologic și politic al URSS.

Războiul din Peninsula Coreeană, care a durat în prima treime a anilor 1950, a provocat o creștere a prețurilor mondiale pentru

unele tipuri de materii prime de origine vegetală (bumbac, iută) furnizate de țările din Est (India, Pakistan), ceea ce le-a permis să primească un impuls pentru creșterea investițiilor. Același lucru a fost facilitat de asistența tehnică și organizatorică a Marii Britanii (în special în timpul primului guvern laburist postbelic), precum și a țărilor mai dezvoltate ale Commonwealth-ului Națiunilor Britanice (Australia, Noua Zeelandă).

Prima perioadă postcolonială din Asia de Est și de Sud-Est a fost însoțită de formarea de noi state, războaie interstatale și interne și nu a fost marcată de succes economic. Același lucru se poate spune despre Orientul Mijlociu, unde apariția statului Israel, deși a unit țările arabe vecine, nu a eliminat tensiunile lor tradiționale. Apariția unei noi structuri geopolitice în această regiune a împins temporar problemele reconstrucției economice și sociale în plan secund.

Prima etapă postbelică de modernizare a țărilor din Asia și Africa de Nord a început, de fapt, de la începutul anilor 1940-1950 și a continuat până la mijlocul anilor 1970. Aceasta a fost o perioadă de prețuri mondiale ieftine ale petrolului (în termen de unul, mai târziu doi dolari americani pe baril), în general nefavorabile prețuri foarfece pentru statele din Est și participarea lor limitată la comerțul mondial. Accentul lor principal la acea vreme era înlocuirea importurilor de produse finite prin promovarea producției industriale naționale.

În același timp, cele mai mari (China, India) și țările mari (Turcia, Iran, Egipt, Pakistan etc.) au căutat să creeze o structură diversificată și diversificată a industriei moderne, atât ușoare, în primul rând textile, cât și metalurgie grea, inginerie mecanică etc.

În anii 1960, când grupul celor eliberați și pornind pe calea dezvoltării stimulată de statul național a fost reînnoit de țările din Africa tropicală, problemele creșterii productivității în sectorul agricol au ocupat un loc proeminent în prioritățile politicii

economice. Creșterea rapidă a populației discutată mai sus, penuria de alimente în India, penuria de alimente în China, penuria cronică în multe alte țări din Est (precum și America Latină) ne-au obligat să intensificăm căutarea mijloacelor de creștere a producției de alimente. Pe lângă măsuri precum extinderea suprafeței de teren arabil, creșterea numărului

169

apa pentru irigații, aplicarea îngrășămintelor chimice și utilizarea produselor de protecție a plantelor împotriva dăunătorilor, au devenit din ce în ce mai utilizate soiuri de semințe special crescute, mai productive și mai rezistente la condițiile naturale nefavorabile, în primul rând grâul și orezul. Aceste măsuri extinse și intensive au condus la fenomenul „revoluției verzi” în India, Pakistan, Filipine, Indonezia și alte țări. Din importul de alimente, iar în anii nefavorabili importând-o în cadrul programelor de asistență internațională, la începutul anilor 1970 s-au transformat în state care se asigură singure cu produse alimentare de bază*4.

Autosuficiența alimentară a fost combinată cu păstrarea unui nivel minim de consum de către păturile inferioare ale populației, iar exportul unor tipuri de produse alimentare a fost abia compensat de exportul altora. Mai mult, în timp ce în India ultima recoltă și foamete au avut loc în 1966 și 1967, în Africa sub-sahariană s-au observat deficite mari de cereale și foamete pe scară largă, după cum sa menționat anterior, la începutul anilor 1970 și 1980. RPC a întâmpinat dificultăți cu aprovizionarea cu alimente timp de trei decenii, până în anii 1980. În unele state profunde, muntoase ale Asiei (Afganistan, Nepal etc.), reformele în sectorul agricol nu au fost de fapt demarate dintr-o varietate de motive și au continuat să se confrunte cu deficit de alimente în anii secetoși.

Nevoile crescute ale agriculturii au dat impuls dezvoltării unor astfel de industrii în țările estice precum industria chimică (producția de îngrășăminte, pesticide și produse chimice). Lucrările de irigare și reabilitare au stimulat creșterea consumului de ciment și alte bunuri industriale. Același efect a avut și o creștere a ritmului de construcție a locuințelor moderne și a dotărilor civile și comerciale.

Ratele de creștere economică ale țărilor în curs de dezvoltare, în cea mai mare parte a statelor asiatice și africane, erau deja în anii 1950 mai mari decât cele ale țărilor capitaliste dezvoltate (4,7 față de 4,1% pe an). Totuși, dacă luăm în considerare ratele mai mari de creștere a populației din țările în curs de dezvoltare, atunci țările dezvoltate erau în frunte în ceea ce privește rata de creștere a venitului pe cap de locuitor, iar Japonia a reintrat rapid în rânduri. În anii 1960, decalajul în favoarea țărilor în curs de dezvoltare în ceea ce privește ratele de creștere a PIB a rămas (5,8 și 5,1%), de asemenea

170

precum şi diferenţa remarcată mai sus în rata de creştere a parametrilor duşului*5.

Cea mai importantă diferență între grupele de țări industrializate și cele în curs de dezvoltare a fost calitatea creșterii economice, o pondere de ordin de mărime mai mare a factorilor intensivi, rezumată în indicatorul de eficiență a inputurilor totale de muncă și capital. Cu alte cuvinte, în țările dezvoltate, deja în prima perioadă postbelică, dezvoltarea s-a realizat într-o măsură semnificativ mai mare datorită îmbunătățirilor științifice, tehnice, organizatorice și tehnologice, inovațiilor, iar în țările în curs de dezvoltare s-a bazat în principal pe o creștere în costurile forţei de muncă şi ale capitalului.

În acest caz, statele socialiste au ocupat o poziție intermediară - ponderea eficienței costurilor totale în structura creșterii PIB era acolo mai mare decât în țările în curs de dezvoltare, dar mai mică decât în țările capitaliste dezvoltate. În cea mai mare măsură, acest decalaj a afectat țările socialiste din Asia de Est (China, Coreea de Nord și Vietnamul de Nord). Rata de creștere a PIB-ului în țările taberei socialiste (la nivelul de 6-9% pe an în anii 50 și 60 ai secolului XX) a fost supraestimată de statisticile naționale, reflectând structura distorsionată a PIB (o pondere nerezonabil de mare). a cheltuielilor militare) și accent pe indicatorii brut planificați. Cota complexului militar-industrial din URSS a fost, după cum se știe, foarte mare, iar în regiunile sale asiatice (în special în Kazahstan) se afla o parte semnificativă a întreprinderilor militare, inclusiv facilități moderne precum cosmodromul din Baikonur.

A doua etapă a dezvoltării postbelice a țărilor din Est a început cu o creștere bruscă a prețului mondial al petrolului la mijlocul anilor 1970. Cu toate acestea, chiar înainte de aceasta, creșterea cvadruplă observată în prelegerea anterioară (până la 10-12 dolari pe baril), prețurile au început să crească din cauza deciziei SUA din 1971 de a renunța la fixarea rigidă a dolarului la prețul aurului. Este, de asemenea, caracteristic că în această perioadă s-a încheiat procesul de însuşire de către ţările care deţin resurse naturale de energie (apoi în primul rând petrol) a drepturilor la rente din resursele naturale, pe care le împărţiseră anterior cu companiile occidentale angajate în extracţia şi exportul de materii prime16 . După schimbările în relațiile contractuale dintre companiile transnaționale și statele care dețin resurse naturale, s-a format un grup de țări exportatoare de petrol, a căror poziție în sistemul economic mondial s-a dovedit a fi complet diferită de cea a altor țări înapoiate și mai puțin dezvoltate.

171

ţările dezvoltate din Est. În loc de lipsa de fonduri în conturile lor externe, au început să experimenteze un exces de ea și au încercat să o salveze de la depreciere, investind în resursele financiare și în economia Occidentului dezvoltat.

Țările musulmane din Orientul Apropiat și Mijlociu și Asia de Sud-Est au fost apoi incluse în numărul statelor „binecuvântate” de chirie. Printre acestea, pe lângă Iran, Irak și Arabia Saudită, micile state din Golful Persic (Kuweit, Bahrain, Qatar, Emiratele Arabe Unite și Oman) au ocupat un loc proeminent, iar puțin mai târziu Sultanatul Brunei s-a alăturat Indoneziei în regiunea Asia de Sud-Est. Pe lângă exportul de capital, șeicii arabi, care au devenit brusc extrem de bogați, au început să îmbunătățească economiile propriilor țări, să

dezvolte infrastructura și industria necesare asigurării condițiilor moderne de viață (construcții de autostrăzi, centrale electrice, întreprinderi de desalinizare a apei). , etc.).

În unele state arabe mici, saltul de la arhaic la modern a avut loc atât de rapid încât a provocat șoc cultural în rândul populației locale. Respectarea strictă la preceptele religioase, care a fost susținută efectiv de sistemul de stat în mare parte autoritar-monarhic, a ajutat la absorbția acestuia. Afluxul de forță de muncă din statele arabe non-petroliere (în primul rând Egipt) și statele asiatice situate la est de Peninsula Arabică a jucat, de asemenea, un rol semnificativ. Forța de muncă atrasă în aceste țări, folosită în principal în construcția și exploatarea instalațiilor construite, era formată în principal din musulmani, cărora le-a fost mai ușor să se adapteze la mediul religios și cultural dominant. O parte semnificativă a lucrătorilor migranți a lucrat în țările din Golf pe o bază temporară, prin rotație. Dar alți imigranți din Pakistan, Bangladesh, India și Sri Lanka au format de-a lungul timpului un strat de cetățeni care locuiesc permanent în statele producătoare de petrol. Ocupând o anumită nișă în economia statelor bogate (comerț, servicii urbane), au permis locuitorilor locali fie să rămână în limitele ocupațiilor lor obișnuite, primind subvenții pe viață de la stat, fie, mai ales odată cu schimbarea generațiilor, să descoperi noi oportunități în aparatul administrativ al sectorului de stat și privat.

172

De la începutul anilor 1960 până în anii 1970, economiile Orientului Îndepărtat au început să se implice mai activ în comerțul mondial. Acest lucru a fost facilitat de sfârșitul războiului din Indochina, stabilizarea situației interne din Indonezia, declinul revoluției culturale din China și ascensiunea economică a Japoniei. Acesta din urmă a jucat rolul liderului „turmului de macara”, conducând, prin exportul de capital, mărci de înaltă tehnologie și producție, în principal în electronică, un grup de state și teritorii nou industrializate ale Iowa: Coreea de Sud, Taiwan , Hong Kong, Singapore și ceva mai târziu - Thailanda și Malaezia.

Succesul strategiei orientate spre export a țărilor din Asia de Sud-Est a contribuit la depășirea sindromului „pesimismului de export” care s-a dezvoltat în anii dintre războaiele mondiale și a forțat țările din Asia de Sud (India, Pakistan) să ia calea promovarea industrializării, orientată nu numai „în interior”, ci și „exterior”. Cu toate acestea, în anii 70-80 ai secolului al XX-lea nu au existat mari schimbări în strategia lor economică. Acest lucru se explică în mare măsură prin deplasarea centrului tensiunii politice internaționale în regiune, ca urmare a războiului care a avut loc în Afganistan. Războiul din regiune a cerut Indiei și Pakistanului să mărească cheltuielile pentru apărare și securitate, lăsându-le în imposibilitatea de a investi fonduri suplimentare în sectoarele civile.

Aceleași fenomene de creștere a tensiunilor interne și externe au împiedicat țările mari din Orientul Apropiat și Mijlociu, în special Iranul, să profite de veniturile crescute din producția și exporturile de petrol. Evenimentele revoluționare care au avut loc în Iran (răsturnarea șahului, înființarea Republicii Islamice) au fost urmate

de războiul dintre Irak și Iran și agravarea întregii situații regionale.

Rata de creștere economică în deceniul anilor 70 (din 1971 până în 1980) a fost ridicată pentru un grup de țări în curs de dezvoltare cu venituri mici și medii pe cap de locuitor (numărul acestora, pe lângă cele estice, includea și statele din America Latină, precum și Oceania, cu excepția Australiei și Noii Zeelande).Zeelanda și nu a inclus Japonia și Israelul). Creșterea medie anuală a PIB (5,6%) a depășit semnificativ creșterea PIB-ului țărilor dezvoltate (3,1%), pentru care deceniul a fost complicat de consecințele războiului din Indochina, embargoul petrolului și o nouă creștere a prețului petrolului mondial la sfârşitul deceniului17.

173

În rândul țărilor în curs de dezvoltare, diferențierea care a apărut deja în anii 1960 a rămas: țările cel mai puțin dezvoltate s-au remarcat din rândurile generale, cu rate de creștere economică de 3,6% în ciuda dinamicii demografice ridicate. Acest grup era format în primul rând din state africane tinere, precum și din cele asiatice fără acces la oceanele lumii. Situația unui număr dintre ei (Angola, Etiopia, Somalia, Yemen, ca să nu mai vorbim de Afganistan) a fost complicată prin faptul că au fost atrași în lupta de poziție a două sisteme globale militar-politice și politico-ideologice, care în anii 1970 s-au concentrat în jurul problemei. de control asupra întinderilor Oceanelor Indian şi Atlantic . Implicarea a fost explicată și prin acțiunile conducătorilor noilor state, care au căutat să folosească scindarea din lumea industrializată în avantajul lor.

Anii 1980, în special a doua jumătate a deceniului, au fost o perioadă în general nefavorabilă pentru țările în curs de dezvoltare din Asia și Africa. Creștere medie anuală pentru 1981-1990 a constituit doar 3,0% pentru întregul grup de țări în curs de dezvoltare, în timp ce evoluția țărilor capitaliste dezvoltate s-a stabilizat la un nivel care depășește 3% pe an. Cu toate acestea, conform datelor pentru anii 1980-1990, raportul ratelor de creștere a fost în favoarea țărilor în curs de dezvoltare - 3,7%. Dar această cifră este semnificativ mai mică decât în deceniile anterioare și ulterioare ale celei de-a doua jumătate a secolului al XX-lea. Acesta a scăzut deosebit de puternic în anii 1980 față de anii 1970 pentru grupul țărilor exportatoare de petrol, cea mai mare parte a acestora fiind țările din Orientul Apropiat și Mijlociu (de la 6% la 1,3%)*8.

Desigur, toți acești indicatori sunt afectați de particularitățile situației economice din anii inițiali și finali ai perioadei analizate, precum și de situația din majoritatea țărilor dintr-un anumit grup. Dar, în general, ele reflectă destul de exact dinamica economică a ultimului deceniu al Războiului Rece - o încetinire a ratelor de creștere la nivel mondial, o scădere a ratelor de creștere a Japoniei și a țărilor din Asia de Sud-Est care urmează, criza din Europa de Est și URSS (ratele de creștere în regiunea socialistă au scăzut la 2,4 față de 5,3% în anii 1970).

O excepție importantă a fost China continentală. După trei decenii de dezvoltare inegală și insuficient de rapidă, depășind excesele experimentului și culturilor socialiste

174

După revoluție, RPC a stabilit un curs pentru introducerea mecanismelor de piață pentru reglementarea activității economice. Acest lucru a făcut posibilă obținerea unor rezultate pozitive rapide - rate medii anuale de creștere pentru 1971-1980 și 1981-1990. s-au dovedit a fi egale (ținând cont de datele despre Vietnam și RPDC) 9,7 și 10,2%19. În același timp, procentul ridicat pentru anii 1970 se explică aparent printr-un complex de factori, dintre care principalii sunt trăsăturile menționate mai sus ale contabilității statistice în țările socialiste și creșterea bruscă a economiei în ultimii doi ani ai deceniu.

Încetinirea creșterii economice globale s-a încheiat la începutul anilor 1990. Statele socialiste au devenit țări cu economii în tranziție. În același timp, estul Europei și o serie de foste state sovietice la mijlocul deceniului, precum și Rusia și majoritatea celorlalte țări post-sovietice atât din Europa, cât și din Asia, au reușit să înceapă să depășească perioada de criză severă abia chiar de la începutul anului. sfârşitul deceniului.

În țările din Est, creșterea economică stabilă și destul de ridicată a reluat deja la începutul anilor 1990. Acest lucru a fost facilitat de o nouă etapă de integrare mondială, stimulată de finalizarea negocierilor privind liberalizarea comerțului internațional în cadrul GATT (Acordul General privind Tarifele și Comerțul) și crearea în locul acesteia în 1995 a Organizației Mondiale a Comerțului (OMC). Reducerea tarifelor și a barierelor netarifare (cantitative) la circulația mărfurilor a condus la o rată semnificativ mai rapidă de creștere a volumelor comerțului internațional în comparație cu expansiunea economiei mondiale ca sumă a celor naționale. Mai mult, cifra de afaceri comercială a țărilor în curs de dezvoltare în perioada 1990-2000. a crescut cu o rată de trei ori mai rapidă decât cea a țărilor dezvoltate. Gradul de deschidere al economiilor țărilor din est (măsurat prin raportul dintre comerțul exterior și PIB) a crescut semnificativ. Aceasta se referă în primul rând la Asia de Sud, în special cel mai mare stat din această regiune, India.

La sfârșitul secolului XX, India a reușit să schimbe modelul de industrializare de substituire a importurilor cu altul, combinând orientarea producției de bunuri și a serviciilor comerciale pe piețele interne și externe. Industria de înaltă tehnologie precum dezvoltarea, implementarea și întreținerea programelor de calculator a avut prioritate în furnizarea de servicii. Rata medie anuală de creștere a PIB-ului în India pentru 1990-2000. a crescut la 6% comparativ cu 3-4% în deceniile precedente20.

175

China a rămas liderul clar în ratele de creștere economică în rândul țărilor din Est și, într-adevăr, în întreaga lume, în ultimul deceniu al secolului XX. Creșterea sa PIB pentru 1990-2000. a echivalat cu 10,3% în medie pe an. Baza creșterii a fost dezvoltarea industriilor

miniere (în primul rând cărbunelui) și a industriei prelucrătoare, precum și diversele sale sectoare destinate în primul rând exportului - textile, produse finite, tricotaje, dispozitive electronice de uz casnic etc. Succesul Chinei a fost facilitat de costul redus. a muncii în combinație cu disciplina ei înaltă și calitatea relativ înaltă a muncii. Ponderea mare a industriei și a altor sectoare industriale (construcții, infrastructură) în structura PIB-ului (49% în 2000) a diferențiat economia chineză de esențial toate celelalte economii, unde sectorul serviciilor, inclusiv transportul, a ocupat primul loc la sfarsitul secolului.comunicatii si comunicatii, finante si asigurari, administratie publica, invatamant, sanatate si securitate sociala. Ponderată de ponderea PIB-ului, ponderea serviciilor în economiile lumii întregi a fost de 63% în ultimul an al secolului XX, iar sectoarele industrial și, respectiv, agricol au fost de 31, respectiv 5%. În țările cu venituri mici, în principal africane, agricultura a reprezentat aproape de cinci ori ponderea PIB-ului - 23%, sectorul industrial - 33%, iar sectorul serviciilor - doar 44%. Raportul dintre sectoare pentru statele cu venituri mici și medii combinate (adică toate, cu excepția celor cu venituri mari) a fost 11:36:5421.

Creșterea economică accelerată a afectat situația socială din țările asiatice și africane. Multă vreme a fost considerată incorigibil de severă și s-a agravat treptat. La începutul anilor 1970 și 1980, depășirea sărăciei și mizeriei în Asia părea o sarcină de netrecut. În cea mai mare țară asiatică, China, aproape 80% din populație (800 de milioane de oameni) trăia cu un venit mai mic de 1 dolar, calculat la cursul de schimb oficial. Progresul economic din deceniile următoare a redus rapid proporția oamenilor extrem de săraci. Conform sondajelor din 1998, doar 18,5% (mai puțin de o cincime) le aparțineau22. În mare parte datorită Chinei, indicii sărăciei pentru întreaga lume au scăzut. Dar în alte țări asiatice cu o predominanță a oamenilor săraci, precum India, Pakistan, Bangladesh etc., a existat o oarecare reducere a

o scădere a nivelului de sărăcie și o creștere treptată a venitului pe cap de locuitor.

Doar Africa subsahariană nu a reușit să reducă ponderea celor mai săraci. În ultimul deceniu al secolului XX, creșterea economică a fost în general lentă acolo, rămânând în urmă cu creșterea populației - 2,4% față de 2,6% în medie pe an. Scăderea PIB-ului a avut loc în marea Republică Democrată Congo (o fostă colonie belgiană), precum și în Republica Congo, Burundi, Rwanda și Sierra Leone. Populația celei mai mari țări din Africa după populație, Nigeria, a crescut mai rapid (2,8%) decât PIB-ul (2,4%). La sfârșitul secolului al XX-lea, cea mai mare parte a populației Africii Negre, care crescuse la aproape 700 de milioane de oameni, ducea o existență mizerabilă. Conflictele politice interne și interstatale de pe continent care au devenit mai frecvente în această perioadă au fost atât o cauză, cât și o consecință a înrăutățirii situației economice.

Rata de creștere economică a uneia dintre țările dezvoltate din Est, Japonia, a încetinit de la sfârșitul anilor 1980, iar în anii 1990 se ridica la doar 1,3% în medie pe an. Se crede că acest lucru a fost facilitat de cursul de schimb supraevaluat al monedei naționale, yenul,

față de dolarul american. Puterea de cumpărare a monedei japoneze, calculată la cursul de schimb, a fost mai mică pe piața internă decât pe piața externă (pentru alte țări din Asia și Africa raportul a fost invers). Exportul de mărfuri japoneze a fost dificil din cauza cursului de schimb ridicat al yenului. Economia japoneză s-a bazat în mare parte pe cererea internă, a cărei dinamică s-a slăbit, în special, din cauza scăderii creșterii populației și a îmbătrânirii populației, precum și a unei înclinații ridicate spre economisire. Principalul motor al economiei japoneze a rămas exportul de capital în străinătate, către țările dezvoltate precum SUA și piețele vecine în curs de dezvoltare - China și țările din Asia de Sud-Est.

Până la sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI. „Tinerii tigri” din Asia de Est și de Sud-Est s-au mutat din statele nou industrializate la categoria celor nou industrializate. Acest lucru nu a fost prevenit, deși criza financiară și economică care a lovit în 1997-98 a complicat serios situația pentru o vreme. cele mai avansate ţări din regiune – Indonezia, Malaezia, Singapore, Republica Coreea etc. În acelaşi timp, criza a ajutat la democratizarea regimului de guvernare din Indonezia şi a întărit tendinţa spre liberalizare în politicile economice ale altor state.

177

Declinul economic mondial 2001-2002 a afectat în principal ţările dezvoltate, în primul rând SUA, deoarece a fost asociat cu urmările atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001 și războiul împotriva terorismului care a cuprins o mare regiune din Asia de Sud și Centrală. Factorii psihologici, plus deturnarea fondurilor pentru cheltuielile militare, au avut un impact negativ asupra situației economice. Ocuparea Irakului de către Statele Unite și aliații săi în primăvara lui 2003 a avut un efect similar, dar în general nu foarte puternic.

Între timp, țările din Est, pe lângă faptul că se află în epicentrul acțiunilor militare și de sabotaj și terorism, și-au continuat creșterea stabilă la începutul secolului XXI. Liderul era încă Republica Populară Chineză. PIB-ul Republicii Populare Chineze (excluzând Hong Kong) în perioada 2000-2008. a crescut cu o medie de 10,4% pe an23. Rata de creștere a Indiei în aceeași perioadă a crescut la 7,9% în deceniul precedent. Majoritatea țărilor în curs de dezvoltare (cu venituri mici și medii) din Asia de Est și Pacific au demonstrat rate de creștere foarte ridicate - 9,1%. Dacă luăm în considerare că în perioada anterioară (1990-2000) ritmul de creștere a PIB-ului lor total a fost ridicat (7,2%), aceasta înseamnă o dublare a dimensiunii economiei unei regiuni uriașe centrată în China. Pentru regiunea Asiei de Sud, începutul secolului XXI a fost, de asemenea, foarte favorabil din punct de vedere economic (creștere medie anuală de 7,4%). Se poate argumenta că întreaga zonă a Oceanului Indian și a Pacificului s-a dezvoltat cu succes fără precedent în ultimii 15-20 de ani, iar centrul de greutate al economiei mondiale s-a mutat vizibil în această direcție.

Începutul secolului a fost marcat și de o accelerare bruscă a dezvoltării noilor state post-sovietice din Asia, unde Kazahstanul a devenit lider (creștere de 9,5% PIB). Poziția lor, precum și situația economică din Rusia, a fost afectată favorabil de creșterea galopantă a

prețurilor la petrol și gaze naturale. Acesta din urmă a fost explicat de mulți factori, dar cel mai semnificativ dintre aceștia a fost, aparent, excesul cererii totale de energie din lume față de oferta. Aceasta, la rândul său, vorbea despre dinamismul economiei mondiale, în mare măsură datorită situației din cele mai mari state asiatice - China, India - și fostele țări socialiste din Europa de Est și Asia de Nord, în primul rând Federația Rusă, care au depășit o perioadă prelungită. criză de la începutul noului secol.

În prima jumătate a anilor 2000, economiile țărilor din Orientul Mijlociu și Africa de Nord s-au dezvoltat într-un ritm mai puțin rapid (4,7%), deși regiunea cuprinde cele mai mari rezerve de petrol și gaze din lume, statele Arabia și Persan. Golf. Aceștia rămân principalii exportatori de petrol pe piața mondială, dar pozițiile lor au fost strânse în principal din cauza situației de criză politică din regiune și a politicii externe esențial izolaționiste a Iranului și parțial a Arabiei Saudite.

Este de remarcat faptul că rata medie anuală de creștere a PIB-ului în Africa subsahariană a crescut în perioada 2000-2008. la 5,2%, dublul ratei de creștere demografică (2,3%). Aceasta înseamnă că, deși în mod inegal, în majoritatea țărilor de pe continentul african, venitul național pe cap de locuitor a crescut și problemele foametei, sărăciei și șomajului au scăzut aparent. În ciuda situației interne dificile, PIB-ul Sudanului a crescut într-un ritm ridicat (7,4%) până în 2008, economia Nigeriei (6,6%) și a altor țări care se aflau în faza absolută sau relativă la sfârșitul secolului al XX-lea (comparativ la dinamica demografică) recesiuni. Mai mulți indicatori negativi ai modificărilor PIB au fost observați în cea mai mare parte a primului deceniu al secolului XXI. numai în Zimbabwe (5,7%), Liberia (1,1); s-au observat rate scăzute de creștere în Republica Centrafricană (0,6%) și Côte d'Ivoire (0,6%)24.

În primul deceniu al noului mileniu, nu numai Japonia (rata medie anuală de creștere a PIB-ului țării în perioada 2000-2008 a crescut la 1,6%), ci și Republica Coreea a intrat în grupul țărilor cu o economie de piață dezvoltată și pe cap de locuitor ridicat. sursa de venit. Aceeași categorie includea economiile unor teritorii precum Hong Kong (Regiunea Autonomă Hong Kong a Chinei), Taiwan (recunoscut de comunitatea mondială ca o unitate politică unică cu RPC), precum și statul portuar Singapore. Toate acestea au devenit cele mai importante componente ale spațiului economic și comercial internațional.

Comerțul exterior al celor mai mari economii din Asia a crescut într-un ritm neobișnuit de mare la începutul secolului al XXI-lea. După ce China a fost admisă la OMC în toamna anului 2001, a avut loc o creștere rapidă a cifrei de afaceri comerciale. Exporturile au crescut deosebit de rapid. Dacă în 2000 era egală cu 250 de miliarde de dolari, din care cota Hong Kong-ului a reprezentat 202 miliarde, atunci în 2008 exportul de mărfuri a depășit 1,4 trilioane de dolari, iar cota Hong Kongului a scăzut la o treime (370 de miliarde). Cifra de afaceri comercială a Chinei a crescut de cinci ori

ori, de la aproximativ 500 la 2500 de miliarde de dolari.Deși India este cu un ordin de mărime în urma Chinei în ceea ce privește contribuția la comerțul mondial (cifra de afaceri mai mică de 100 de miliarde de dolari în 2000), în ceea ce privește rata de creștere a comerțului exterior este comparabilă cu it - până în 2008 Valoarea exporturilor și importurilor a crescut la aproape 500 de miliarde25.

Încă trebuie subliniat faptul că cea mai mare parte a comerțului mondial este cu țări cu venituri mari pe cap de locuitor, inclusiv țările din Asia-Pacific menționate mai sus, precum și țările mici și bogate din Golf, producătoare de petrol. Din 24 de trilioane. dolari, cifra de afaceri mondială (la prețuri curente) pentru cel mai mare grup de țări cu venituri mici și medii în 2006 a reprezentat 7 trilioane. (29%), în timp ce ponderea acestora a crescut de la 26% față de anul 2000 pe fondul unei aproape dublări a volumelor comerțului internațional.

Astfel, în cursul secolului XX și începutul noului secol, s-a produs o schimbare notabilă în poziția economică relativă a țărilor din Est. Vorbim despre o creștere semnificativă a ponderii sistemelor economice ale statelor și teritoriilor din estul, în primul rând asiatic, în economia mondială. Mai mult, această creștere s-a produs în principal doar în ultima treime a trecutului și în primul deceniu al secolului actual, deși premisele pentru aceasta s-au conturat pe parcursul întregii perioade de după sfârșitul Primului Război Mondial. Același lucru se poate spune despre contribuția zonei de est (în principal Asia de Est și Orientul Mijlociu) la comerțul internațional și diviziunea internațională a muncii.

Datorită pozițiilor lor consolidate în economia globală, statele din Est, în primul rând cele mai mari și mai puternice, cum ar fi China, Japonia, India, precum și statele de „al doilea rang” - Republica Coreea, Indonezia, Turcia, Pakistanul etc. - devin din ce în ce mai importante pentru politica mondială și pentru întregul sistem internațional global. Datorită factorilor economici, în special a creșterii veniturilor statului din exporturile de petrol, rolul „statelor făcătoare de probleme” din est, cum ar fi Iranul și, într-o oarecare măsură, Libia, este, de asemenea, în creștere, iar independența crește și, uneori, opoziția. la sentimentele predominante în centrul sistemului internațional și intențiile din partea, de exemplu, a Arabiei Saudite, Malaeziei și a altor țări.

De la jumătatea anului 2008, economia mondială a fost cuprinsă de fenomene de criză, mai întâi în sfera creditului și financiar, iar apoi în sectorul financiar.

sectorul nal. În același timp, țările din Est, în special precum China și India, mențin rate de creștere destul de ridicate, bazându-se pe cererea internă și pe consumul guvernamental. Fără a-și abandona orientarea către piețele externe, ei au devenit poate principalii agenți ai redresării din criza globală.

Note

Despre declinul lumii islamice și primele încercări de a o depăși, vezi: Hodgson MGS The Venture of Islam. Vol. III. Imperiile de praf de pușcă și vremurile moderne. Chicago, Chicago University Press, 1974, p. 176-179 şi colab.

2 Buzan B., Little, R. International Systems in World History. Refacerea studiului relațiilor internaționale. Oxford: Oxford University Press, 2000. p. 265.

3 După B. Buzan şi R. Little, numărul statelor independente în perioada 1945-1970. a crescut de la 64 la 107, până în 1978 a ajuns la 148, iar până în 2000 - 196. Ibidem.

4 Kulpin-Gubaidullin E. S. Est. Natura – tehnologie – mentalitate în Orientul Îndepărtat. M.: URSS, 2009 (ed. a II-a) p. 257; Petrov V.V. Populația Indiei. Caracteristici demografice. M.: Știință. 1978, p. 33; Creșterea istorică a populației lumii //http:// hme-1 .tiscali.nl~mvb/world/whist2.htm

5 Perspectivele populației mondiale: revizuirea din 2004. Apendice/. Tabelul 1 // www.un.popin.org

6 Belokrenitsky V. Ya. Rusia și lumea islamică: dinamica schimbărilor potențialelor demografice și politice. – Vostok, 2008, 3, p. 100. Potrivit lui Voitinsky, numărul musulmanilor în 1950 era de 322 de milioane de oameni. – Woytinsky WS., Woytinsky ES Populația și producția mondială. Tendințe și perspective. NY, 1953. P.55.

7 Perspectivele populației mondiale: revizuirea din 2004.

8 Explozie a populației umane. Enciclopedia Pământului//www.eoearth.org/ article/Human_population explosion/25.03.2010

9 Statistica populației musulmane. Institutul de Informare și Educație Islamică.//www.iiie.net.node/55

10 Ferguson N. Imperiul. Ascensiunea și dispariția ordinii mondiale britanice și lecțiile pentru puterea globală. NY: Basic Books, 2004, p.223-226.

11 Shirokov G.K. East: panorama timpurilor moderne. M.: IV RAS, 2003, p. 152-154.416-430.

12 Ibid., p. 504.

13 Potapov M.M., Salitsky A.I., Shakhmatov A.V. Economia Asiei moderne. M.: Relații internaționale, 2008, p. 22.

14 Rastyannikov V. G., Deryugina I. V. Dinamica agricolă a secolului XX. M.: IV RAS, 1999, p. 50-52, 79-80.

15 Istoria Orientului. T.VI. Est în perioada modernă (1945-2000). M.: Literatura orientală, 2008, p. 58.

16 Vezi: Primakov A.E. Golful Persic: petrol și monopoluri. M.: Nauka, 1983.

17 Istoria Orientului T.VI, p. 58.

18 Ibid., p. 58, 72.

19 Ibid., p. 58.

20 Raportul dezvoltării mondiale 2002. Construirea instituţiilor pentru pieţe. Wash.: Banca Mondială, Oxford University Press, 2002, p. 236.

21 Ibid, p. 237.

22 World Development Indicators 2001. Wash.: The World Bank, 2001, p. 64.

23 Raportul dezvoltării mondiale 2010//www.worldbank.org, fișier pdf, p. 384.

24 Ibid, p. 384-385.

25 Raportul dezvoltării mondiale 2002, p. 238-239; Raportul dezvoltării mondiale 2010, p. 386-387.

Capitolul 7

MILITARIZAREA ORIENTULUI ŞI PROBLEME DE SECURITATE ÎN POLITICA MONDIALE

De-a lungul existenței sistemului de relații internaționale, sfera militaro-politică a fost partea sa cea mai importantă. După cum sa menționat mai devreme (vezi capitolul 2), paradigma conservator-realistă în abordarea problemelor de politică externă a statului și în studiul interacțiunilor interstatale este cea mai timpurie, cea mai elementară și adânc înrădăcinată în istoria, logica și structura organizațională a organizațiilor internaționale. . Cu toate acestea, abordarea liberal-idealistă care i se opune a apărut și ea cu destul de mult timp în urmă și în vremurile moderne s-a dezvoltat în Europa, dobândind un număr considerabil de susținători. Poziția sa în mediul intelectual și politic a fost deosebit de puternică în ajunul și după Primul Război Mondial. Considerațiile de natură umană (umanitară) și pacifistă (iubitoare de pace) au dus în mare măsură la convocarea chiar la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea. (1899 și 1907) două conferințe de pace la Haga. Deciziile lor au vizat problemele menținerii prizonierilor de război, tratamentul populației civile și utilizarea armelor periculoase pentru ei.

Ideile lui Lev Tolstoi (Tolstoyismul) și teozofia Helenei Blavatsky s-au bucurat de o mare influență în Orient, în primul rând în India, la începutul secolului al XX-lea. Din punct de vedere politic, ambele învățături erau adiacente paradigmei liberal-idealiste și și-au găsit continuarea și dezvoltarea în India. Este suficient să spunem că cel

mai mare centru teosofic a funcționat în Madras, iar urmașul irlandez al lui Blavatsky, Annie Besant, a condus mișcarea pentru „homerule” (homerule) a Indiei în timpul Primului Război Mondial, fiind unul dintre liderii Congresului Național Indian. Fluxul de non-rezistență (non-rezistența la rău prin violență) în filosofia politică

183

India și-a găsit principalul reprezentant în persoana lui Mahatma Gandhi, care a fost influențat nu numai de sentimentele generale din Occident și din Rusia, ci și de ideile religioase și filozofice care s-au dezvoltat în curentul principal al hinduismului (Swami Vivekananda, Aurobindo Ghose etc. .).

În anii 1920, poziția opiniilor juridice liberale asupra relațiilor internaționale, susținătorii teoretici și practici ai tratatelor, precum și declarațiile și apelurile „frumoase” s-au consolidat în opinia publică dominantă a Europei și a lumii pe care o conducea atunci. Aceasta a fost, cel mai probabil, o reacție firească la ororile războiului dintre națiuni, încheiat recent. Sistemul Versailles-Washington MO a culminat cu Pactul Kellogg-Briand din 1928, care a declarat ilegală dorința de a folosi forța pentru a rezolva disputele interstatale. Pactului, semnat la inițiativa Statelor Unite și a Franței, i s-au alăturat în curând aproape toate celelalte state conducătoare, inclusiv Germania și URSS. Toate acestea s-au reflectat în opinia publică din țările din Orient, chiar și din China, unde în locul masacrului brutal și al luptei politico-ideologice din 1925-1927. a venit o „lume rea”.

Deși sentimentele idealiste umanitare au rezonat nu numai în India, ci și în Japonia și în alte părți ale Estului, acolo, în special în China, pozițiile cele mai puternice au fost cele ale adepților unei abordări diferite a problemelor de politică internă și internațională. Ideile radicale, în special ideologia marxismului, au început să se bucure de un succes enorm. Ideile comuniste și activitățile Internaționale a III-a, centrate la Moscova, au contribuit la radicalizarea sentimentelor unei părți considerabile a intelectualității din țările din Orient pe baza ideilor mesianice internaționale. Toate acestea au dus la apariția partidelor comuniste locale (cel mai puternic a fost în China) și la răspândirea din Rusia spre Est a luptei pentru justiție socială și ridicarea națională asociată1.

Vlăstarurile ideologiei naționaliste radicale, care fac ecou „dreapta”, părtinirea conservatoare în politica europeană și mondială, au primit și o anumită dezvoltare în Est. Principalele centre ideologice ale acestei ideologii au fost în Germania, care a pierdut războiul mondial și s-a considerat lipsită de sistemul politic mondial postbelic din Italia. În India se răspândea naționalismul de tip extrem, șovinist, manifestându-se în activitățile înrădăcinate.

184

la începutul anilor 1920, structurile suprapartide hinduse (Hindu Mahasabha) și ideologia renașterii și integrării hinduse (Hindutva) care au apărut în acea perioadă. În lumea musulmană de la sfârșitul anilor 1920, a apărut organizarea Frăției Musulmane și s-au

intensificat sentimentele în favoarea unei lupte decisive pentru renașterea și autoafirmarea valorilor islamice și a ordinii mondiale islamice.

În perioada de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, o astfel de metodă de luptă precum teroarea nu era străină de Est. În 1872, viceregele Indiei, Lord Mayo, a murit în mâinile unui terorist de justiție, un paștun care își ispășește pedeapsa în Insulele Andaman. Atacurile teroriste din India au devenit mai frecvente la începutul secolului al XX-lea. Sabotajul, actele de violență individuală, cel mai adesea planificate de un grup de conspiratori, au servit ca o formă accesibilă de luptă forțată împotriva colonialiștilor. La începutul anului 1912, un alt vicerege al Indiei Britanice, Lord Hardinge (Harding), aproape că a devenit victima unui atac terorist. Britanicii au pedepsit aspru personalități politice proeminente, cum ar fi B. G. Tilak, pentru că au cerut teroare și violență. Ei înșiși au recurs nu o dată la represalii brutale împotriva „făcătorilor de probleme” neînarmați, cel mai faimos caz fiind împușcarea protestatarilor în Amritsar în primăvara lui 1919. Toate acestea au contribuit la radicalizarea sentimentului, care a subminat în mare măsură mișcările de nesupunere civilă conduse de M. Gandhi.

Gandhi însuși, însă, nu și-a pierdut încrederea în ideile de non-violență (ahim-sa) și rezistență „internă” pașnică (satyagraha - perseverență în adevăr). El a considerat renunțarea la război, pacifism și neutralitate totală cea mai bună alegere pentru omenire și India. Pentru el, toți participanții la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial păreau imposibil de distins. De aici apelurile sale la Hitler pentru încetarea ostilităților.

Două state din Orient au luat parte activ la războaiele mondiale. Înfrângerea în primul dintre ele a dus la prăbușirea Imperiului Otoman, iar în al doilea - Imperiul Japonez. Dar războaiele mondiale, în special al doilea, au afectat și multe alte țări din zona asiatico-africană. Unii dintre ei au participat la al Doilea Război Mondial ca aliați ai uneia dintre părți (Thailanda de partea Japoniei, China de partea oponenților săi). Alții, rămânând neutri mult timp, s-au alăturat aliaților victorioși la sfârșitul războiului și au avut loc ostilități active în Egipt, Africa de Nord, Birmania, Malaya și Singapore. În cele din urmă, au participat și alții

război ca colonii (India, Ceylon etc.) și state semi-independente (Nepal), ajutând țara-mamă (Marea Britanie) atât din punct de vedere economic (logistic), cât și prin participarea la bătălii a personalului militar și a unor unități militare întregi (gurkha nepalezi, de exemplu).

În ciuda acestei din urmă circumstanțe, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, gradul de înarmare și militarizare a țărilor din Est era în general destul de scăzut. Respirația războiului fierbinte, care a avut loc în principal în Europa și Orientul Îndepărtat, nu a permis principalelor state producătoare de produse militare să le împrăștie și, prin urmare, aprovizionarea cu tipuri moderne de arme către alte regiuni a fost limitată. Unele excepții au fost statele din Orientul

Mijlociu de atunci, care au rămas neutre pentru o lungă perioadă de timp, iar uneori s-au înclinat spre puterile Axei - Turcia, Iran și Afganistan.

Militarizarea statului național turc condus de M. Kemal (Atatürk) a fost cauza și consecința victoriei militare câștigate asupra trupelor Greciei și a statelor europene care l-au susținut în 1921-1923.2. Armata puternică a devenit unul dintre simbolurile noii Turcie laice, al cărei prim lider și erou național a fost un general de divizie. Armata națională a servit ulterior ca un instrument important de consolidare a statului, ducând o luptă lungă și dură împotriva mișcării separatiste a kurzilor, care constituiau majoritatea populației din vastele regiuni muntoase din Anatolia de Est.

În Iran, după înființarea unui alt militar, Reza Shah, în 1921, a avut loc și formarea unei armate naționale pe fondul modernizării parțiale a economiei, politicii și culturii. Cu toate acestea, crearea forțelor armate acolo a decurs mai lent decât în Turcia. O situație similară a fost observată în cea mai înapoiată țară din regiune – Afganistan. Regele Amanullah a început să formeze unități militare regulate, dar eforturile sale, impetuoase și prost pregătite, de a moderniza atât acest aspect, cât și alte aspecte ale vieții țării au întâmpinat rezistență din partea forțelor cu mentalitate tradițională și au dus la fuga sa din țară și la inhibarea, printre alte lucruri, procesul de creare a unei armate moderne.

Odată cu apariția unui sistem de state independente în Est în perioada postbelică, a început transferul lor treptat.

186

arme, militarizarea în creștere și revizuirea viziunilor și doctrinelor pacifiste. Peste tot în noile state, mai ales la început, și în viitor, armata, împreună cu serviciile speciale de informații și contrainformații, precum și forțele paramilitare, aveau două obiective strategice - asigurarea apărării și a securității interne, pe de o parte, și facilitarea implementarea unor sarcini ambițioase de politică externă – pe de altă parte. Iredentismul a ocupat un loc mare printre cei din urmă, adică. revendicări teritoriale împotriva vecinilor bazate pe precedent istoric.

În ceea ce privește primul obiectiv, acesta era, de regulă, asociat cu amenințările la adresa integrității tânărului stat, care privea cu suspiciune și ostilitate cererile de autonomie și federalism, în principal din cauza lipsei de tradiții și principii democratice înrădăcinate. Sloganurile autonomiste erau de obicei susținute de reprezentanții forțelor socio-politice „străine”, străine, bazate pe periferia teritorială (în afara spațiului intern, endemic). Armata a fost, de asemenea, folosită pentru a suprima nu numai protestul și rezistența „străin-național”, ci și social („clasa străină”).

Securitatea internă a tinerelor state din Est, în mare parte autoritare, a fost adesea agravată de factori externi. Acestea au inclus, în primul rând, sprijinirea luptătorilor pentru autonomie și independență față de vecinii apropiați, i.e. state de același tip și

nivel de dezvoltare de cealaltă parte a graniței și, în al doilea rând, asistență din partea marilor puteri și a statelor regionale mai mari.

Trecând de la observații generale la cele specifice, observăm că în zona Orientului Mare s-au dezvoltat două centre de militarizare - Asia de Est și de Vest. Înfrângerea Japoniei în războiul mondial a dus la ocuparea acesteia de către trupele americane și la demilitarizarea completă. Multă vreme, „Țara Soarelui Răsare” a lăsat grupul de state cu orice forțe și ambiții militare semnificative. Starea de spirit a publicului a fost afectată de lecțiile din ultimele luni de război - bombardarea catastrofală a celor mai mari orașe, în primul rând Tokyo, primele explozii ale unui nou tip de armă, bombe atomice, peste orașele Hiroshima și Nagasaki, înfrângerea și capturarea armatei Kwantung în China.

187

În ciuda acestui fapt, din Orientul Îndepărtat a început epoca militarizării accelerate a țărilor asiatice. În centrul acestui proces s-a aflat China, unde, după încheierea războiului, a fost instituit regimul de guvernare al Kuomintang (Partidul Naţionalist) condus de Chiang Kai-shek. URSS, după cum s-a menționat mai sus în capitolul 5, în primii ani postbelici a menținut relații de prietenie cu regimul chinez de conducere, fără a pierde totuși contacte strânse cu o forță alternativă, similară ideologic - Partidul Comunist din China condus de Mao Zedong. . Formațiunile sale militare, care controlau o parte a teritoriului din nordul și nord-estul Chinei, armata sovietică a transferat armele luate de la Armata Kwantung după capitularea acesteia. Pe măsură ce epoca Războiului Rece a progresat și ostilitatea dintre foștii aliați s-a intensificat, tensiunile dintre Kuomintang și PCC au crescut. În 1948, a avut ca rezultat o ofensivă a Armatei Populare de Eliberare a Chinei (HOAK) creată de comuniști împotriva forțelor Kuomintang și a condus în toamna anului următor la stabilirea puterii comuniste nedivizate asupra aproape toată China continentală3.

Kuomintangul învins și-a găsit refugiu pe insulă. Taiwan în Marea Chinei de Sud, cunoscut și sub numele de Formosa (colonie japoneză din 1895 până în 1945). În timpul Războiului Civil, HOAK a devenit o forță formidabilă, înarmată cu arme moderne de calibru mic pentru vremea respectivă. Mulți membri ai conducerii PCC erau militari (mareșali Zhu De, Peng Dehuai etc.), dar cea mai mare influență în ea a rămas cu cadrele ideologice ale partidului conduse de Mao Zedong și tovarășul său de arme Zhou Enlai.

RPC, proclamată în prima zi a lunii octombrie 1949, s-a dovedit a fi prima țară cea mai militarizată din Est în perioada postbelică. Acest lucru a rezultat în mod firesc din faptul că consolidarea puterii pe teritoriul unei vaste civilizații de țară a avut loc după aproape jumătate de secol de tulburări, o epocă a fragmentării și a dezbinării. Profitând, mai ales după încheierea din februarie 1950, de un sprijin semnificativ din partea Moscovei, inclusiv în domeniul militar, Beijingul a început să consolideze puterea în centru și la periferie. HOAK a servit ca un instrument important în politica de afirmare a controlului central asupra zonelor periferice non-chineze (adică, populate etnic non-han). Dintre acestea, cele mai puțin integrate au fost regiunile vaste și puțin populate din nord-vest și vest -

turco-musulman, în principal uigur Xinjiang și lamaist (budhist) Tibetul. La sfârșitul anului 1949, Beijingul a suprimat cu forța mișcarea autonomistă din Xinjiang, iar în toamna anului 1950 a trimis trupe în Tibet4.

Dacă Xinjiang a adus China la granițele cu URSS, atunci Tibetul a adus-o mai aproape de India, principalul succesor al Imperiului Britanic. Să ne amintim că britanicii la începutul secolului al XX-lea. și-au afirmat pozițiile și drepturile speciale în Tibet, profitând de slăbirea Imperiului Qing și a Republicii Chineze care l-a înlocuit. India Independentă, condusă de Congresul Național Indian, în conducerea căruia J. Nehru a jucat un rol de prim-plan, după o oarecare ezitare și o luptă de opinii, atât în partidul de guvernământ, cât și în Adunarea Constituantă, a considerat cel mai bine să fie de acord cu acțiunile decisive. a autorităţilor şi armatei chineze din Tibet. Mai mult decât atât, până în primăvara anului 1951, conducerea lamaistă a Tibetului a fost capabilă să convină cu autoritățile centrale asupra unei modalități de reconciliere cu acestea.

La sfârșitul anilor '50, Tibetul a jucat rolul de distrugător al relațiilor de prietenie stabilite între China și India. Fuga de la începutul anului 1959 a șefului lamaiștilor, Dalai Lama, în India a servit drept imbold pentru agravarea problemei delimitării teritoriale și a granițelor care se maturizase deja între ei. Unitățile HOAK au fost mai bine pregătite pentru operațiunile militare cu armata indiană la granița de nord-est, tibeto-budhistă, au câștigat o victorie asupra acesteia în toamna anului 1962 și apoi au anunțat unilateral încetarea ostilităților și retragerea trupelor lor în pozițiile lor anterioare5. .

Principalul obiectiv al RPC în următoarea etapă istorică este așa-numitul „Revoluția culturală” a fost îndreptată spre interior. Ca parte a procesului de luptă pentru putere, este necesar să se ia în considerare, aparent, agravarea disputelor de frontieră cu URSS, care a dus la bătălii pe insulă. Damansky în martie 19696.

Militarizarea RPC a fost excepțional de mare în prima perioadă a existenței sale până la sfârșitul anilor 1970. Până la începutul anilor 1960, a fost mediat de asistență semnificativă din partea Moscovei - transfer de tehnologie, asistență consultativă, proiecte comune și livrări directe. Primind acest impuls, complexul militar-industrial chinez a continuat să se dezvolte independent, dar cu întreruperi și pe o bază restrânsă din cauza izolării politicii externe. Militarizarea extinsă a fost stimulată atât de această circumstanță, cât și de factori externi precum războiul

189

în Peninsula Coreeană la începutul anilor 1950 și Războiul Indochinei din 1964-1975. În 1979, Beijingul a intrat în conflict cu Vietnamul din cauza Cambodgiei, dar această confruntare armată a fost trecătoare și nu a adus Beijingului rezultatele dorite7.

De atunci, RPC nu a mai participat la operațiuni militare, dar cheltuielile sale de apărare au crescut, deși lent, în anii 1980. Indirect, Beijingul a participat la războiul afgan, ajutând Pakistanul în confruntarea cu URSS. După sfârșitul Războiului Rece, în conformitate cu tendințele generale din întreaga lume, China și-a redus cheltuielile armatei și apărării. Mărimea forțelor armate, conform datelor oficiale chineze, a scăzut de la 3,2 milioane în 1992 la 2,6 milioane în 1997, iar ponderea cheltuielilor militare în VNB (venitul național brut) a scăzut de la 2,8 la 2,2%. În același timp, RPC și-a menținut poziția de țară cu cele mai mari forțe armate, înaintea Statelor Unite (1,5 milioane de oameni) și a Rusiei (1,3 milioane). În același timp, cheltuielile sale pentru apărare au fost mai mici decât în Statele Unite, care au cheltuit 3,3% din VNB pentru el în 1997 (aproximativ 300 de miliarde de dolari).În 1997, 18% din alocațiile guvernului central au fost cheltuite pentru cheltuielile militare în China. guvern, care cel mai probabil a subestimat adevăratele costuri de apărare ale Beijingului8.

Începând cu ultima treime a sfârșitului anilor 1990, RPC a recurs la importuri extinse de arme moderne din străinătate, inclusiv cantități destul de mari din Rusia. Deceniul de până la mijlocul anilor 2000 poate fi considerat a doua perioadă de împrumut de echipamente militare de la vecinul său de nord și de actualizare a bazei materiale a forțelor armate. Modernizarea a permis RPC să-și consolideze poziția de putere militară lider de necontestat în Asia. Potrivit estimărilor experților de la Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), cheltuielile sale militare au fost de 58 de miliarde de dolari în 2007. China, conform acestor calcule, ocupa locul al doilea în lume, dar era inferioară Statelor Unite, ale căror cheltuieli militare aproximativ. s-a dublat în ultimul an.aceeași perioadă (până la 547 miliarde USD). În sistemul PPP (paritatea puterii de cumpărare), cheltuielile chineze pentru apărare s-au ridicat la 140 de miliarde de dolari, de aproape trei ori mai mari decât cele britanice și doar de aproximativ trei ori mai mici decât cele americane. În același timp, acestea erau de două ori mai mari decât cele rusești (80 de miliarde). India a ocupat un loc al patrulea puternic în acest indicator, cu 73 de miliarde de dolari9.

Odată cu independența, pacifismul indian s-a retras sub influența realităților politicii internaționale. in afara de asta

M. Gandhi a fost asasinat de un fanatic hindus în ianuarie 1948, la șase luni după plecarea britanicilor. În același timp, fiind în mare parte adepți ai lui Gandhi, J. Hepy și alți lideri ai Congresului au încercat să nu acorde o importanță autosuficientă dezvoltării forțelor armate. Bugetul militar, chiar și în primii ani grei ai consolidării țării și a războiului cu Pakistanul pentru Kashmir, nu a absorbit o pondere semnificativă a fondurilor publice. De la britanici, India a moștenit armata care a participat la războiul mondial. Demobilizarea forțelor armate din URSS, SUA, Anglia și o serie de alte țări, care a avut loc după încheierea acesteia, a afectat și India. După războiul la scară limitată din Kashmir, conducerea politică a țării nu a stabilit sarcini majore forțelor armate. Acolo a avut loc procesul de înlocuire a ofițerilor britanici cu cei indieni. Abia de la sfârșitul anilor 50

India a început să ia măsuri pentru modernizarea forțelor sale armate, dar cheltuielile sale militare au rămas foarte modeste, iar influența generalilor în cercurile politice a fost mică.

Situația s-a schimbat după războiul de graniță cu China. Înfrângerea a provocat serioase prejudicii morale Indiei, imaginea lui Hepy ca unul dintre liderii statelor nealiniate a fost deteriorată, iar el însuși, cunoscut susținător al „liniștirii" Chinei, a dat dovadă de inconsecvență și nervozitate atât în perioada respectivă . premergătoare confruntării şi în timpul conflictului, care a durat cu intermitenţe doi ani.jumătate de lună (septembrie-noiembrie 1962). În bugetul pentru 1963/64, India și-a mărit brusc alocațiile pentru scopuri militare cu aproximativ jumătate. Numărul personalului militar a crescut de la 450 la aproape 800 de mii de oameni. S-au intensificat eforturile de creare a unui mare complex militar-industrial. Cea mai serioasă asistență în acest sens a fost oferită de URSS, care a devenit și principalul furnizor de arme moderne10.

Eforturile de construire militară s-au reflectat rapid în politica externă regională a Indiei. După ce a respins Pakistanul în războiul din 1965, a reușit să-și învingă armata în 1971, având o influență decisivă asupra procesului de scindare a statului pakistanez și a formării provinciei sale de est Bangladesh. Ulterior, India nu a participat la ciocniri militare majore, dar forțele sale armate nu au fost ignorate. De obicei, aproximativ 2,5% din PNB a fost cheltuit în scopuri militare; construcția de uzine militare, fabrici, drumuri strategice,

aerodromuri și porturi. India a făcut achiziții militare semnificative în străinătate, cu 70% sau mai mult din URSS.

Unele probleme în militarizarea Indiei au avut loc la începutul anilor 1980 și 90 din cauza crizei economice și a scăderii profunde a producției militare din Rusia și fosta Uniune Sovietică. La mijlocul anilor '90, eșecul a fost depășit, iar India, folosindu-și potențialul economic în creștere, și-a mărit semnificativ alocările în scopuri militare. În 2007, acestea au ajuns la 24 de miliarde de dolari, conform sistemului de curs valutar, iar în 2009 au depășit 30 de miliarde.La începutul acestui secol, ponderea investițiilor străine alocate în scopuri de apărare a crescut ușor - până la aproximativ 3%. În ceea ce privește numărul de forțe armate (1,3 milioane de oameni), Republica India, după cum am menționat, se află pe locul patru în lume (după China, SUA și Rusia), iar în Est, în ceea ce privește toți indicatorii de dezvoltarea complexului militar și militaro-industrial, rămâne pe locul doi după RPC.

Pakistanul, vecinul mai slab, dar mai ambițios al Indiei, s-a bazat pe forță pentru a rezolva problemele litigioase, principala dintre acestea disputa privind proprietatea fostului stat princiar din epoca colonială Jammu și Kashmir. Conducerea țării, spre deosebire de India, a permis o întărire exagerată a armatei, urmând calea militarizării deja la începutul anilor '50. Principalul sprijin pentru el a fost asistența SUA în conformitate cu tratatele din 1954 și 1959. Vârful forțelor armate, în special ramura sa principală, armata terestră, a format cea

mai influentă corporație profesională dintre cercurile conducătoare, iar în momentele de criză pentru sistemul politic a ajuns de patru ori la controlul direct al țării.

Ponderea cheltuielilor militare în PIB-ul Pakistanului în anii 1950 și 60 a fost de două până la trei ori mai mare decât cea a Indiei. Acest lucru a făcut posibilă egalizarea potențialului lor militar într-o anumită măsură, dar în cele din urmă nu a adus succes Pakistanului. După prăbușirea țării în 1971, armata nu și-a pierdut efectul de pârghie, iar din cauza crizei din Afganistan din anii 1980, controlul său asupra țării a fost întărit. Ei l-au menținut în următorul deceniu cu ajutorul aliaților politici și amestecul ascuns în procesul democratic. În 1992, 7,4% din investiţiile străine au fost cheltuite în scopuri militare, iar în 1997, -5,7%''.

Revenind la conducerea directă a statului, după ce au pierdut conflictul din 1999 din Kashmir, pe care l-au început, armata a intrat într-o oarecare reținere, dar s-a transformat din nou într-un aliat de neprețuit al Statelor Unite în operațiuni.

192

în Afganistan, care a început în 2001, a obținut acces la fluxuri semnificative de resurse. Washingtonul a oferit Islamabad în perioada 2001-2006. 10-11 miliarde de dolari în asistență, în principal pentru operațiuni militare și de combatere a terorismului. Furnizarea de asistență masivă armatei a continuat în viitor, cu scopul de a o folosi pentru a lupta împotriva teroriștilor care se ascund la granița pakistaneză-afgană.

BC-urile pakistaneze sunt doar de două ori mai mici ca număr decât cele indiene (600 de mii de oameni), deși populația țării este de peste șapte ori mai mică decât India. În ceea ce privește dimensiunea și echipamentul tehnic, infrastructura militară a Pakistanului ocupă locul cinci în Asia, înaintea, pe lângă China și India, Turcia și Republica Coreea.

În separatistul pakistanez, predominant în Republica Populară Musulmană Bangladesh, armata este, de asemenea, disproporționat de mare, având în vedere sărăcia țării și lipsa amenințărilor externe și interne semnificative. O anumită hipertrofie a BC se explică în mod evident prin tradiția înscrisă în perioada pakistaneză, istoria turbulentă a formării statului și, în consecință, influența militarilor, care au efectuat lovituri de stat de trei ori, cucerind puterea. prin forță și menținând puterea mult timp. Bangladesh are o armată de peste 100.000 de oameni, iar aproximativ un procent și jumătate din resursele străine sunt cheltuite în scopuri militare. Recent, importanța Republicii pentru China și India a crescut în lumina rivalității lor latente în Golful Bengal și în întregul nord al Oceanului Indian. Armata din Bangladesh are o anumită semnificație în lumina disputelor de frontieră și teritoriale nerezolvate cu India și a problemelor cauzate de trecerea ilegală a frontierei indiene de către rezidenții din Bangladesh în căutare de muncă.

În același timp, forțele armate din Bangladesh, precum Pakistan și India, sunt utilizate pe scară largă de ONU în operațiunile de

menținere a păcii. Personalul militar din Asia de Sud reprezintă până la 40% din totalul contingentului forțelor internaționale utilizate pentru menținerea ordinii și asigurarea siguranței civililor în zonele de conflicte interetnice și interstatale, în special în Africa.

Una dintre cele mai „militare” țări din Est este Uniunea Myanmar (Birmania). Myanmar se învecinează atât cu India, în regiunea statului cheie Assam, în nord-estul său, cât și cu China, având o ieșire importantă din punct de vedere strategic către mare. În 1962 era o gură

Regimul militar-socialist al generalului Ne Win a fost reînnoit, iar din 1988, eliberat de frazeologia socialistă, armata continuă să dețină puterea, bazându-se pe sprijinul moral și material al Beijingului. Țara este una dintre cele mai subdezvoltate din Asia, ceea ce decurge din cursul izolaționist urmat de cercurile conducătoare, în esență de la independență[12]. În 1998, au fost de acord cu aderarea țării la ASEAN, dar continuă să fie izolați la nivel internațional. Armata, obișnuită să se ocupe de elementele rebele în orașe și în zonele periferice locuite de minorități naționale (Karens, Shans etc.), numără peste 300 de mii de oameni. La sfârșitul anilor 90, până la trei sferturi din fondurile bugetare ale guvernului central, aproape 10% din VNB[13], au fost cheltuite pentru întreținerea acestuia. În 2007-2009 Încercările opoziției non-sistemice, al cărei lider este Aung San Cy Kyi, aflată în arest la domiciliu, de a realiza desfiinţarea regimului militar, o reducere a gradului de militarizare și liberalizare a economiei s-au soldat cu eșec. Armata continuă să dețină puterea în ciuda presiunilor din partea vecinilor regionali, a eforturilor de mediere ale ASEAN și ale ONU[14].

Militarizarea Indoneziei, cea mai mare țară din Asia de Sud-Est, a trecut prin mai multe etape. Un loc aparte îl ocupă timpul opoziției decisive, care a fost demonstrat de Indonezia, care a obținut independența completă în 1950, în raport cu Federația Malaeziei formată în vecinătatea ei în 1957. Motivul pentru aceasta a fost includerea regiunilor din Kalimantan de Nord (Sabah și Sarawak) în federația creată din fostele colonii britanice. Politicile iredentiste ale Indoneziei, conduse de liderul carismatic Ahmed Sukarno, au condus la o militarizare sporită a țării și au deschis calea pentru ca armata să ajungă la putere după suprimarea unei insurgențe comuniste susținute de chinezi în septembrie 1965. Armata s-a bucurat de privilegii de la regimul autoritar aflat la putere până la sfârşitul anilor 1990. regim militaro-birocratic condus de generalul Suharto. Armata indoneziană de aproape 300.000 de oameni, deturnând o mică parte din forța de muncă, „a mâncat”, conform datelor din 1997, 2,3% din VNB. În vremuri mai recente, sub guvernele democratice, mai ales după independența din 2002, separarea fostului teritoriu portughez al Timorului de Est de țară, au început cheltuielile pentru apărare.

dacă să scadă fără probleme, scăzând la mai puțin de un procent și jumătate din VNB.

Dintre țările din Asia de Sud-Est, Vietnamul a rămas mult timp cel mai militarizat. Lupta armată a început acolo după ce japonezii au plecat în 1945 și a fost purtată împotriva colonialiștilor francezi de Frontul Viet Minh condus de comuniști. Războiul care a cuprins întreaga Indochina de Est (fostă franceză) (așa-numitul Prim Război din Indochina) s-a încheiat cu victoria forțelor comuniste din Vietnamul de Nord asupra francezilor la începutul anului 1954. Răgazul pașnic care a venit în vara acelui an. după ce Conferința de la Geneva cu participarea reprezentanților tuturor statelor conducătoare s-a încheiat, în mod esențial, chiar la începutul anilor '60. Războiul pe scară largă dintre Vietnamul de Nord și Vietnamul de Sud, care a început în 1964, a căpătat caracterul unui conflict internațional major cu participarea directă a Statelor Unite și participarea indirectă a URSS și Chinei.

Asistența militară către Nord, oferită în mod independent de Moscova și Beijing (vezi mai sus, în capitolul 5), a condus la reînarmarea unităților regulate nord-vietnameze și a unităților de gherilă și le-a ajutat să anuleze beneficiile de a avea o jumătate de milion de armate americane pe partea a Vietnamului de Sud. Deși în 1975, la un an și jumătate de la evacuarea trupelor americane, sudul țării a fost ocupat de lupte de către trupele Vietnamului de Nord, iar statul a fost unificat în Republica Socialistă Vietnam, etapa militară din istoria Vietnamului. Indochina de Est nu sa încheiat imediat. Acest lucru a fost împiedicat de evenimentele din Cambodgia, adiacent Vietnamului la vest, unde forțele de extremă stângă conduse de Pol Pot au preluat puterea. Timp de câțiva ani, cu sprijinul Beijingului, au desfășurat procese și represalii împotriva oponenților și civililor lor. Într-un efort de a opri genocidul autentic și de a răspunde cererii oponenților regimului, trupele vietnameze au intrat la sfârșitul anului 1978 pe teritoriul Kampucheei (Cambogia) și au ocupat capitala statului, Phnom Penh. Aceasta a fost urmată de demonstrația militară chineză menționată deja în carte - invazia trupelor chineze în regiunile de graniță de nord ale Vietnamului. Contând pe sprijinul URSS, unitățile vietnameze au ripostat, iar Beijingul a fost nevoit să se împace cu schimbările politice din Cambodgia.

În anii 1980 s-a înregistrat o scădere a nivelului de militarizare a Vietnamului și o redresare economică extrem de lentă a țării, mizând pe propriile forțe și din ce în ce mai puțin semnificative.

asistenţă din partea URSS şi a ţărilor comunităţii socialiste. Armata se micșora, dar în 1992 număra aproape 900 de mii de oameni, 2,4% din forța de muncă. Cheltuielile militare ale Vietnamului au fost egale cu aproximativ 3,5% din totalul investițiilor străine. După reglementarea politică finală în Cambodgia (în 1993), aderarea Vietnamului la ASEAN și stabilirea relațiilor diplomatice cu Statele Unite, procesul de reducere a BC s-a accelerat, iar până în 1997 mai erau 650 de mii de oameni15. În ciuda continuării acestui proces în viitor, BC vietnamez rămâne unul dintre cele mai mari din Asia de Sud-Est și, ținând cont de imuabilitatea sistemului politic, deși a stăpânit cu succes mecanismele de piață și orientarea spre export, sunt foarte puternici din punct de vedere moral și ideologic. motivat.

La scurt timp după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Peninsula Coreeană a devenit rapid locul unui nou conflict sângeros de trei ani. Spre deosebire de linia de demarcație vietnameză de la paralela 17, cea coreeană, care trece aproximativ de-a lungul liniei de 38 de grade latitudine nordică, încă împarte Coreea în două state - Republica Populară Democrată Coreea (RPDC) și Republica Coreea (RK) . Ambele republici s-au format în 1948 și la început au fost autoritare în forma lor de guvernare, dar regimul sud-coreean a evoluat treptat către democrație, susținut de o economie care progresează rapid, acum clasificată ca dezvoltată cu un nivel ridicat de venit pe cap de locuitor, iar nordul Regimul coreean transformat într-unul totalitar, regim condus de Partidul Comunist și „liderii poporului” Kim Il Sung și fiul său Kim Jong Il. Coreea de Nord este unul dintre statele extrem de sărace, dar în mare măsură autosuficiente, a căror conducere a ales să cultive legături externe limitate. După prăbușirea URSS, principala fereastră către lumea exterioară pentru RPDC rămâne China, care este aproape de ea ca ideologie, deși Phenianul nu se grăbește să o urmeze pe calea liberalizării economice, propovăduindu-și propria cale de dezvoltare. (Juche în coreeană). Autoizolarea față de lumea exterioară și relațiile dificile cu Coreea de Sud și Japonia contribuie la menținerea unui nivel excepțional de ridicat de militarizare - o țară mică (25 de milioane de oameni) menține o armată similară ca mărime cu India - 1,2 milioane de oameni, deturnând aproape 10 persoane din munca productiva % forta de munca. Cheltuielile militare au depășit un sfert la sfârșitul anilor 90

VNB. Se crede că 70-80% din economia nord-coreeană este dedicată nevoilor militare[16].

Republica Coreea, sub influența unor factori precum apropierea sa de RPDC, este, de asemenea, forțată să acorde o atenție sporită apărării. Armata sa este mare pentru o țară de 50 de milioane (aproximativ 700 de mii de soldați), iar cheltuielile militare în creditele guvernului central în 1997 au fost aproape de 20%. Începând cu 2009, Coreea de Sud ocupă locul 11 în lume în ceea ce privește cheltuielile pentru apărare, 29 de miliarde de dolari la prețuri constante din 2008 și la cursuri de schimb medii anuale[17].

Revenind la vecina Coreea, Japonia, trebuie remarcat că reprezintă un caz special de militarizare. Revenirea sa pe scena mondială a fost însoțită de un refuz de a recrea forțele armate. Japoniei i s-a permis să aibă forțe de autoapărare și să nu cheltuiască mai mult de un procent din PNB pentru ele. Datorită faptului că venitul național a crescut rapid în perioada postbelică, Tokyo a putut să cheltuiască din ce în ce mai multe fonduri la acest post bugetar. Cu toate acestea, rămânând în cadrul obligațiilor sale, Japonia s-a abținut până acum de la a construi forțe armate la scară largă cu capacități ofensive. În conformitate cu tratatul de apărare încheiat cu Statele Unite în 1960, America își asumă sarcinile strategice de apărare a insulelor japoneze. Aceste acorduri, împreună cu prezența continuă a bazelor militare americane pe teritoriul japonez, au provocat critici din partea forțelor de opoziție din Japonia și nedumerire în străinătate, deoarece a transformat a doua țară din lume ca potențial economic într-o putere „anormală” cu o componentă militară incompletă. Cu toate acestea,

acordurile privind „umbrela” nucleară și strategică a SUA au fost confirmate în 1996 de noile obligații ale părților, iar vorbirea despre dorința Japoniei de a schimba situația rămâne doar o discuție. În același timp, nemulțumirea publicului față de condițiile de menținere a bazelor americane a provocat demisia guvernului în 2010.

Cheltuielile pentru forțele de autoapărare, reprezentând exact un procent din PIB-ul Japoniei, depășesc 50 de miliarde de dolari, adică. o sumă foarte însemnată chiar și ținând cont de yenul supraevaluat (locul 6 în lume, fără să luăm în considerare Europa unită). Numărul acestor forțe este aproape de 250 de mii de oameni. Interdicția participării lor la operațiuni în străinătate a fost încălcată pentru prima dată în 1993, când japonezii au participat la o operațiune de menținere a păcii ONU în Cambodgia. De atunci puterea

forțele de autoapărare au un rol limitat în unele dintre aceste acțiuni.

Militarizarea Taiwanului este un caz special. Multă vreme, s-a remarcat printr-un grad excepțional de mare de pregătire pentru luptă, asociat cu amenințările Beijingului de a anexa insula cu forța la China continentală. bombardarea insulelor din strâmtoarea Taiwan de către navele chineze în 1958 a dus la o complicare gravă a situației internaționale. Statele Unite au trimis nave ale Flotei a 7-a în strâmtoare și au apărat ulterior insula, oferindu-i beneficii semnificative pentru implementarea planurilor de modernizare a forțelor sale armate. Recunoașterea de către Washington a Taiwanului ca parte integrantă a RPC în 1978 nu a afectat sprijinul SUA pentru conducerea insulei într-un efort de a preveni o soluție în forță la problema aderării. Acest lucru a fost confirmat de criza din relațiile dintre RPC și Taiwan care a avut loc în 1996, care a cerut Washingtonului să dea dovadă de hotărâre de a veni în ajutorul Taipei. Taiwanul însuși („Republica Chinei pe Taiwan”) deține o armată mare, intrând, conform datelor din 2007, unul dintre cele mai mari douăzeci de state și teritorii din lume în ceea ce privește cheltuielile de apărare18.

Chiar și un stat atât de mic din Asia de Sud-Est precum bogata insula Singapore este extrem de militarizat. Spre deosebire de Taiwan, nu este asociat cu nicio problemă internațională sau regională. Cu toate acestea, cheltuielile militare absorb 5-6% din VNB, iar forțele armate, în primul rând Marina, numără peste 50 de mii de oameni, aproape 4% din forța de muncă.

Un alt focar al militarismului în Est - Asia de Vest - a rămas, în general, mai puțin semnificativ ca amploare. Apariția sa în prima etapă postbelică s-a datorat apariției statului evreu străin Israel în centrul lumii arabe. Războaiele arabo-israeliene și tensiunea dintre ele au dus la cheltuieli militare semnificative și la un rol sporit pentru armată, iar apoi pentru reprezentanții birocrației militare, în viața politică.

Prima lovitură de stat militară din această parte a lumii a avut loc în 1952, în Egipt. Regimul regal i-a devenit victima. Puterea unică în republică, așa cum s-a menționat în capitolul 5, a fost în curând

stabilită de un „om puternic”, colonelul G. A. Nasser. În 1958, acțiunea militară pune capăt puterii regelui într-o altă țară arabă - Irak. Regimurile militare-autoritare din multe state arabe au fost înlocuite în anii 60 de

partid-autoritar în tandem cu armata sau păstrându-și în același timp marele rol și semnificație. Partidul Renașterii Socialiste Arabe (PASV, prescurtat în arabă ca Baath) devine partidul de guvernământ în Siria și Irak.Procesul de militarizare a acestora în regiune a fost în plină desfășurare în această perioadă. Cu ajutorul URSS, Egiptul se înarma. SUA au ajutat Israelul cu arme19.

După războiul arabo-israelian din iunie 1967, Moscova a rupt relațiile diplomatice cu Israelul, la a cărui naștere contribuise cândva. Cu ajutorul său semnificativ, după înfrângere, Egiptul s-a înarmat rapid din nou, a intrat într-un război pozițional cu Israelul în 1970 și a deschis operațiuni militare ofensive împotriva acestuia în toamna anului 1973. Liderul Egiptului în ultimul război după moartea lui Nasser a fost din nou un fost militar – A. Sadat. Eșecul de a rezolva problema israeliană prin forță și o serie de alte considerente l-au forțat pe președintele Sadat să regândească tactica și să încheie o pace separată cu Israelul în 1979. Supraefortul forțelor a jucat un rol important în decizia conducerii egiptene - situația economică din Egiptul s-a agravat sub povara cheltuielilor militare20.

Între timp, statele care s-au îmbogățit din exporturile de petrol au intrat în cursa înarmărilor din Orientul Mijlociu. În primul rând, Irakul, care în 1961 a încercat să anexeze emiratul vecin Kuweit, care era excepțional de bogat în rezerve de petrol, și și-a declarat independența. După ce partidul PASV, bazat pe armată, a venit la putere în Irak în 1968 și naționalizarea companiilor petroliere străine, țara a început să se înarmeze puternic. URSS a devenit principala sursă de arme după încheierea unui tratat de prietenie și cooperare cu ea în 1972. În 1979, singura putere din Irak, după ce a suprimat protestele islamiștilor șiiți, a fost înființată de președintele ei interimar, S. Hussein, care acționa de cinci ani. În anul următor a început un război cu Iranul, care a continuat cu succes variat până în 1988.

Iranul a fost un alt stat din Orientul Mijlociu, bogat în petrol, care a pornit pe o cale de militarizare accelerată într-o perioadă de prețuri ridicate la petrol și venituri în creștere din exporturile de petrol. Liderul Iranului, Shah Reza Pahlavi, a visat la începutul anilor '70 să creeze o mare comunitate regională sub auspiciile sale. Cheltuielile militare ale Iranului în acea perioadă au crescut de multe ori, ajungând la 6-7 miliarde de dolari pe an. Armata șahului s-a dovedit a fi

cu toate acestea, este neputincioasă în fața revoltelor revoluționare care au măturat țara la sfârșitul anului 1978 - începutul anului 1979. Regimul teocratic care l-a înlocuit pe șah, temându-se de armata regulată, l-a slăbit, a dezarmat-o parțial, creând o contragreutate sub forma unor forțe paramilitare (Corpul Gărzii Revoluționare Islamice

etc.). Intrând în război cu Irakul, conducerea iraniană, condusă de liderul spiritual ayatollah Khomeini, s-a bazat multă vreme mai mult pe entuziasmul și eroismul concetățenilor săi decât pe tehnologia avansată.

De la mijlocul anilor '80, Teheranul, după cum sa menționat mai sus, a reușit să iasă parțial din izolarea în care ruperea relațiilor cu Statele Unite l-a plasat după confiscarea ambasadei americane de către o mulțime de studenți la sfârșitul anului 1979 și ține ostatici aproximativ 100 de angajați timp de 400 de zile. Achizițiile de arme au început în Occident (inclusiv cele secrete, cu participarea unor oficiali americani de rang înalt, ceea ce a dus în 1986 la expunerea și scandalul cunoscut sub numele de „Irangate”) și în URSS. Acest lucru a ajutat Iranul să „reducă la egalitate” un război dificil și sângeros, în timpul căruia aproximativ un milion de oameni au devenit victime, în principal civili și războinici islamiști iranieni.

Alături de Irak și Iran, se înarmau și alte state din Orientul Apropiat și Mijlociu - Siria, unde cercurile militare și de partid conduse de X. Assad erau la putere din 1970, Libia, condusă de colonelul M. Gaddafi și, în cele din urmă, Libanul, cuprins în 1975-1991 sporadic escaladarea războiului civil distructiv. Situația din Liban a fost complicată de prezența refugiaților palestinieni pe teritoriul său, care de acolo au comis sabotaj împotriva Israelului. Invazia sudului Libanului de către forțele israeliene în 1982-1983, implicarea trupelor palestiniene și siriene în lupte și războiul fratricid dintre forțele sunite și șiite, musulmane și creștine maronite, au transformat cândva Libanul prosper, în special capitala sa, portul Beirut. , într-o zonă devastată de război, o zonă extrem de nesigură21.

De la sfârșitul anilor 1980, sub influența schimbărilor din lume care au dus la sfârșitul Războiului Rece, situația din regiune a devenit mai calmă. Fluxul de arme de acolo a încetinit și s-a oprit pentru o vreme. Revolta palestiniană („intifada”) din teritoriile ocupate de Israel, care a izbucnit în 1987, a luat forme pașnice (greve, demonstrații, pichete etc.) și

a început cu Acordul de la Washington din 1993 privind consimțământul Israelului pentru formarea Autorității Palestiniene.

Pacea a fost stabilită în alte părți ale regiunii după războiul din Golf. A început odată cu ocuparea Kuweitului de către trupele irakiene în august 1990. După ce a preluat ilegal stăpânirea emiratului vecin, regimul lui Saddam Hussein s-a trezit izolat atât în comunitățile arabe, cât și în cele internaționale, neîmpărțit, ca înainte, în tabere în război. Coaliția condusă de SUA a învins forțele irakiene în Kuweit în februarie 1991, forțându-le să se retragă pe teritoriul lor. Războiul a adus pierderi materiale enorme, în primul rând pentru Kuweit, și suferință umană. Din mai multe motive, Washington a decis să nu recurgă la acțiuni directe împotriva lui Saddam Hussein. Acest lucru i-a permis să rămână la putere încă 12 ani și, în acest timp, să rearmeze armata, deși la scară limitată.

După ce au atins un nivel minim (nivel mai scăzut) în 1995-1999, cheltuielile militare globale totale au început să crească din nou. Principala contribuție la acest proces a fost adusă de Statele Unite, care s-au impus ca puterea militară numărul unu - cheltuielile sale de apărare după Războiul Rece s-au ridicat la o treime până la aproape jumătate din toate alocațiile din lume pentru aceste scopuri. Cheltuielile americane au crescut deosebit de rapid după atacurile teroriste din 11 septembrie 2001, fiind direct legate de operațiunile SUA în Afganistan și Irak, i.e. în Orientul Mijlociu Mare. Până în 2009, conform estimărilor SIPRI, acestea au crescut la 661 miliarde de dolari, în 2008 prețurile, reprezentând 43% din totalul global de 1531 miliarde22.

Sub această influență, militarizarea statelor din regiune a crescut. Cheltuielile militare ale Arabiei Saudite au crescut semnificativ în special în anii 1990 și 2000. După ce a început crearea forțelor militare moderne în anii 70 ai secolului trecut aproape de la zero, folosind la început consilieri și instructori din Statele Unite și țări musulmane precum Pakistan, Riad avea deja în 1992 propria sa armată de 172 de mii de oameni, cheltuind aproape trei sferturi din veniturile sale bugetare au fost destinate apărării (se pare că datorită sfârşitului recent al Războiului din Golf). Până în 1997, numărul BC în Arabia Saudită nu a scăzut, ca în majoritatea celorlalte state, ci a crescut, ponderea armelor în importuri a crescut la 40%, iar ponderea creditelor pentru apărare în cheltuielile guvernamentale centrale a scăzut de la extrem. la mare (36%). Până în 2009, conform estimărilor SIPRI, rasele din Arabia Saudită

201

cheltuielile pentru apărare au ajuns la 41 de miliarde de dolari, iar în calculele utilizând sistemul de schimb nominal, acest mic stat s-a situat pe locul opt în lume și pe locul trei (după China și Japonia) în rândul țărilor asiatice. În sistemul puterii de cumpărare a monedelor, cheltuielile saudite s-au ridicat la 53 de miliarde, iar aceasta s-a clasat pe locul șase în lume și pe locul patru, în spatele, pe lângă China și Japonia, doar India printre statele din est. În 2005-2008 Riad a cheltuit 8-9% din VNB-ul țării pentru apărare23.

Cheltuielile militare ale altor state din Golful Arab au crescut, de asemenea, brusc. Kuweit și Emiratele Arabe Unite au cheltuit fiecare 3-4 miliarde de dolari în scopuri de apărare. În anii 2000, cheltuielile din Emiratele Arabe Unite au continuat să crească foarte rapid, ajungând la 13 miliarde de dolari în 2009. În acest context, alocațiile Egiptului păreau modeste (2,5 -3,6 miliarde), cândva cel mai militarizat stat din Orientul Mijlociu. Erau mici la mijlocul anilor 2000 și în Siria (aproximativ 1 miliard, în 2009 - 1,9 miliarde). Toate acestea reflectă atât oportunitățile economice, cât și preferințele regional-politice ale statelor enumerate mai sus și indică importul tot mai mare de noi arme, în principal aeronave militare și sisteme de apărare aeriană, de către cei mai bogați dintre ele.

Reducerea forțelor armate ale Iranului de la sfârșitul războiului cu Irak a fost semnificativă. Până la începutul anilor 1990, acestea au ajuns la dimensiunea altor BC din regiune. Unitățile obișnuite numărau 530 de mii de oameni, dar numărul lor nu includea formațiuni la fel de

bine înarmate de tip paramilitar islamic. Prin urmare, se poate considera că statisticile naționale subestimează în mod sistematic militarizarea Iranului. Cheltuielile militare, conform acestor date, s-au ridicat la 3% din VNB în 1992 și 1997, iar numărul personalului militar a crescut de la 528 la 575 mii. În a doua treime a anilor 2000, veniturile statului iranian din exporturile de petrol, așa cum sunt a altor exportatori, a crescut semnificativ, ceea ce a făcut posibilă creșterea alocațiilor guvernamentale pentru apărare. În 2007, conform estimărilor SIPRI, Iranul a cheltuit 22 de miliarde de dolari pe acesta (în termeni PPP), ocupând locul 13 în lume și înaintea vecinului său de vest, Turcia, care ocupă locul următor în tabelul cheltuielilor (16,5 miliarde).

Să repetăm că, pe lângă forțele armate convenționale de 550 de mii de oameni, Iranul are Corpul Gărzii Revoluționare Islamice, ale cărui costuri nu sunt incluse în datele publicate privind creditele pentru apărare. Potrivit unor rapoarte,

Dimensiunea corpului este aproximativ egală sau chiar mai mare decât dimensiunea Forțelor Armate, iar împreună cu rezerva paramilitară, forțele Basij, se apropie de 1 milion de oameni. Conform estimărilor internaționale neverificate, numărul rezerviștilor din Iran este de 125 mii, iar numărul forțelor paramilitare este de 11 milioane25. Unitățile paramilitare islamice îndeplinesc funcțiile de menținere a ordinii în Iran la periferia etnică - în Balușistan, Kurdistan etc. Sprijinul lor material este cel mai probabil mai bun decât cel al armatei regulate, iar motivația lor ideologică este mai mare. În contextul problemelor economice ale Iranului, care s-au înrăutățit după 2005, corpul rămâne un bastion de încredere al regimului; o parte semnificativă a oficialilor de vârf ai țării sunt recrutați din oameni apropiați.

Türkiye, după cum sa menționat mai sus, a acordat întotdeauna o atenție deosebită forțelor sale armate. În istoria postbelică a țării, generalii au dat lovituri de stat de două ori, în 1960 și 1980, rămânând constant cea mai influentă corporație, respectându-i interesele și rămânând fideli principiilor naționaliste seculariste ale „părintelui fondator” al țării. Republica Turcă, Ataturk. În 1997, au intervenit din nou în procesul de guvernare, forțând demisia guvernului islamist al lui N. Erbakan. În timp ce combateu amenințarea securității reprezentată de separatiști în Anatolia de Est kurdă, generalii nu au reușit să reducă cheltuielile militare. În anii 90 ei reprezentau aproximativ 4% din specii. Turcia are acum una dintre cele mai mari armate - peste 800 de mii de oameni, fiind pe locul șase în lume și pe locul patru în Asia (după China, India și RPDC). Între timp, din 2002, după victoria Partidului moderat pro-islamic pentru bunăstare și dezvoltare în alegeri, poziția generalilor s-a slăbit considerabil. Regimul secular, păzit în mod tradițional de armată, nu a fost zdruncinat, dar autoidentificarea turcească suferă schimbări, ceea ce se reflectă în politica internă și externă a țării. În același timp, alocațiile pentru scopuri de apărare în 2009 s-au ridicat la o sumă impresionantă de 20 de miliarde de dolari în contextul general, deși țara a cheltuit doar 2,2% din PIB în aceste scopuri.

La fel ca Iranul, Turcia se învecinează la nord cu noile state Transcaucazia (Caucazul de Sud). Militarizarea lor a început imediat după formarea lor în 1991, ca urmare a prăbușirii URSS. A trecut prin stadiul inițial al luptei intestine, secesiunea Abhaziei și Osetiei de Sud de Georgia și a armatei acute.

203

conflictul dintre Azerbaidjan și Armenia pentru Nagorno-Karabah. Apoi a urmat perioada războiului civil în Cecenia și Caucazul de Nord, care s-a încheiat în mare parte la începutul anilor 2000. De la mijlocul deceniului, militarizarea celor trei republici transcaucaziene, în special a Georgiei, a început să crească, ceea ce a deschis calea conflictului armat georgiano-osetia de sud din august 2008, cu participarea forțelor de menținere a păcii ruși întărite de trupe regulate26.

În general, situația pașnică din vechiul ținut al Palestinei a permis Israelului să reducă oarecum dimensiunea alocațiilor sale în scopuri militare. În 1992 au reprezentat 12% din VID-ul său, iar în 1997 - 10%. Personalul armatei a rămas neschimbat în această perioadă (180 de mii de oameni; 8-9% din forța de muncă), dar ponderea armelor în import sa redus la jumătate. O nouă agravare a situației a început în 2000, ducând la un sabotaj pe termen lung și o luptă teroristă împotriva Israelului de către grupurile palestiniene radicale. Am atins deja conflictul israeliano-libanez în vara lui 2006, când trupele israeliene au invadat sudul Libanului pentru a lupta împotriva forțelor palestinienilor și a grupării șiite Hezbollah și în 2008-2009. Israelul a desfășurat o operațiune militară la scară largă în Gaza împotriva mișcării palestiniene Hamas.

Cheltuielile militare ale Israelului au depășit 14 miliarde de dolari în 2009. Potrivit SIPRI, Israelul nu s-a numărat printre cele mai militarizate 15 state de pe planetă, ocupând locul 17. Ca și în perioadele anterioare de războaie cu lumea arabo-musulmană, Tel Aviv mizează pe sprijinul militar din partea Statelor Unite și a NATO. În plus, mașina sa militară se remarcă printr-un grad ridicat de depanare™, iar complexul militar-industrial se numără printre cele avansate, mai ales în domeniul armelor tactice de rachete, al avionicii și al tehnologiei de luptă apropiată. În același timp, statul a cheltuit pentru apărare în 2005-2008. în medie 8% pe an27.

Înconjurat de state neprietenoase sau în mod deschis ostile, Israelul a folosit exodul creierelor și contacte strânse cu cele mai avansate țări din punct de vedere militar, științific și tehnologic pentru a crea rachete aviatice și cu rază medie de acțiune. În 1981, el a folosit acest avantaj pentru a ataca un loc din Irak unde se credea că se desfășoară lucrări de arme nucleare. Între timp, Israelul nici nu neagă și nici nu confirmă afirmația că deține aceste arme. Înțelepciunea convențională susține că Israelul este nuclear

204

stare „implicit”, numărul de focoase de care dispune este estimat la 100-200 de unități28.

În concluzie, să ne oprim asupra problemei armelor nucleare și a altor arme de distrugere în masă (ONfY) în Est. Ar trebui mai întâi să revenim din nou la originile perioadei discutate în ultimele prelegeri, adică. până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Atunci, eforturile unuia dintre participanții la confruntarea globală, Statele Unite, de a crea arme super-puternice bazate pe ultimele realizări în domeniul fizicii nucleare au fost încununate cu succes. Singurul test la scară completă a bombei atomice a fost urmat de utilizarea sa în luptă împotriva Japoniei în august 1945. Efectul aruncării a două bombe atomice asupra Hiroshima și Nagasaki a fost inițial mai puțin de câțiva ani mai târziu, când a fost cunoscut despre moartea lentă. de la radiațiile oamenilor prinși în zonă efectele exploziilor atomice.

În Orient, folosirea armelor atomice a provocat o reacție ascuțită. Deși nu a existat nicio simpatie pentru Japonia imperialistă, faptul că americanii au folosit bombe împotriva asiaticilor nu a trecut neobservat. Cu toate acestea, desfășurarea războiului la mijlocul secolului al XX-lea a fost marcată peste tot de pecetea nemilosirii. Emoția în lumea postbelică a fost cauzată de perspectiva cazurilor repetate de utilizare în luptă a unui tip neobișnuit de armă, care afectează în principal civili și îi condamnă la o moarte lentă și dureroasă.

În Orient, indienii cunoscuți pentru pacifismul lor - M. Gandhi, J. Hepy și alții - au fost cei care s-au pronunțat împotriva armelor atomice cu ideile de a le interzice și de a reduce programele de producție și distribuție.Reprezentanți ai altor părți ale Asiei și Africii. erau prea ocupați să rezolve problemele dobândirii și stabilirii independenței politice sau erau pe drumul spre aceasta. Până la sfârșitul anilor '40, în ciuda faptului că până atunci URSS devenise proprietarul armelor atomice, o mișcare socială pentru pace, dezarmare și renunțarea la armele atomice, care era de stânga în principala sa orientare politică și ideologică, dezvoltat în Europa, care a avut loc la Helsinki în 1950 .apelul corespunzător. În aceeași perioadă a luat naștere mișcarea Pugwash pentru pace și împotriva amenințării unui nou război mondial, unind oameni de știință și personalități publice în principal din țările occidentale. În același timp, în Est (în Japonia și în alte țări) aceste idei și-au găsit susținători și s-au bucurat de simpatie.

Ulterior, atitudinile față de tehnologia nucleară au început să se schimbe. S-au deschis oportunități de utilizare pașnică a energiei nucleare pentru a produce electricitate. În India, în 1944, a apărut primul centru de cercetare, condus de cel care va deveni în curând celebrul om de știință nuclear H. Bhabha. Inițiativa președintelui SUA D. Eisenhower „atomi pentru pace” a fost de mare importanță pentru diseminarea ideilor despre utilizarea energiei atomice. În conformitate cu acesta, o serie de țări în curs de dezvoltare, în special Pakistan, dar și India, au reușit să extindă pregătirea personalului științific și tehnic în domeniul fizicii teoretice și aplicate și în domenii conexe. Un proces similar, dar într-o formă mai secretă, a avut loc în Israel și Uniunea Africii de Sud înainte de transformarea sa în Africa de Sud în 1961 și ieșirea din Commonwealth-ul Britanic.

În anii 1950, în India și Pakistan au apărut Comisiile pentru Energie Atomică și a început construcția primelor reactoare experimentale de mică putere și a centralelor nucleare mici (NPP). În India, în 1961, cu ajutorul Canadei, a fost construit reactorul de antrenament CIRUS, iar doi ani mai târziu, cu ajutorul Statelor Unite, a intrat în funcțiune centrala nucleară din Trombay (lângă Bombay). Un mic reactor de cercetare a apărut în Pakistan în 1965, iar o centrală nucleară la Karachi în 1972. Dezvoltarea unui program nuclear civil în ambele țări a creat baza științifică și tehnică pentru trecerea la un program militar29.

Mult mai devreme, dorința de a avea propria lor bombă atomică a cuprins conducerea RPC. A fost foarte impresionat de succesele URSS în domeniul nuclear și al rachetelor militare, în special de prima creație de arme termonucleare și rachete balistice. După moartea lui Stalin, conducerea chineză a suportat de ceva vreme un al doilea rol în mișcarea comunistă, mai ales în speranța că Moscova va împărtăși cu Beijingul secretele producției de arme nucleare cu rachete. Dându-și seama după criza din Taiwan din 1958 că acest lucru nu se putea aștepta, Beijingul a încercat să profite la maximum de acele programe de asistență științifică și tehnică și de schimb care erau în vigoare până la sfârșitul secolului și, în același timp, a trecut la se eliberează de tutela și controlul din partea „fratelui mai mare”. Din 1960, RPC își desfășoară propria activitate privind producerea unei bombe atomice și în octombrie 1964 a efectuat primele teste de succes. Doi ani mai târziu, China a anunțat testele unei bombe cu hidrogen (armă termonucleară).

Astfel, China a devenit a cincea putere nucleară din lume (după SUA, URSS, Anglia și Franța) și singura astfel de țară din Asia. Preocupările legate de răspândirea acestor arme (așa-numita proliferare orizontală) au forțat statele nucleare conducătoare să lanseze un proces de acorduri care să pună bariere pe această cale. În 1968, primele trei puteri nucleare au semnat Tratatul de neproliferare nucleară (TNP) și l-au deschis pentru aderarea altor state. Mai mult, Franța și China, ca și-au testat armele nucleare înainte de 1 ianuarie 1967, se numărau printre membrii „clubului nuclear” la semnarea TNP (aderarea lor a avut loc abia după încheierea Războiului Rece în 1992), iar restul statelor, care au aderat la TNP, au fost de acord cu statutul lor non-nuclear.

În 1970, după ce un număr mare de state au aderat la TNP, acesta a intrat oficial în vigoare. Controlul asupra implementării obligațiilor de neproliferare a fost transferat Agenției Internaționale pentru Energie Atomică (AIEA). Printre țările care au refuzat să adere la tratat ca arme nenucleare s-au numărat India, Pakistan, Israel și Africa de Sud. Toate aparțineau în mod oficial Regiunii Estului Mare, dar ultimele două state nu erau considerate atunci ca fiind în curs de dezvoltare și apropiate politic de țările din Asia și Africa care se eliberaseră de dependență.

Poziția Indiei a fost surprinzătoare, având în vedere că „părinții săi fondatori” și-au declarat la un moment dat reticența fundamentală de a crea astfel de arme mortale precum armele nucleare. Delhi și-a

justificat refuzul de a semna TNP pe natura sa discriminatorie. Atât atunci, cât și ulterior, el și-a exprimat disponibilitatea de a renunța la armele nucleare, sub rezerva acordului puterilor nucleare de a începe procesul de reducere a acestora până la distrugerea lor completă. Întrucât semnarea TNP nu a impus astfel de obligații statelor cu arme nucleare, le-a plasat într-o poziție privilegiată, ceea ce a însemnat o discriminare clară față de ceilalți.

Pe lângă pierderile prestigioase, India a fost preocupată și de partea pragmatică a problemei. Alături era China, o țară uriașă militarizată închisă lumii exterioare, care poseda arme atomice testate. În contextul relațiilor tensionate dintre ei, recunoașterea de către comunitatea mondială a statutului nuclear al Beijingului i-a permis să șantajeze Delhi și să facă presiuni, mai ales că niciunul dintre celelalte nucleare nu

Nu existau obligații din partea niciunui alt stat de a proteja India de asemenea mișcări ale Chinei.

O reacție în lanț de proliferare orizontală în Asia a dus la lucrul în India la un dispozitiv nuclear. În mai 1974, a fost testat într-o mină subterană din deșertul din vestul statului Rajasthan. India a anunțat că a efectuat explozia în „scopuri pașnice” și a refuzat să efectueze teste suplimentare. Cu toate acestea, „semnalul” a fost primit în Pakistan, unde autoritățile au început deja să caute în secret modalități de implementare a programului lor nuclear.

Încercările comunității internaționale, în special ale Statelor Unite, care se temeau că „bomba islamică” va cădea în mâinile dușmanilor Israelului, de a opri cursa înarmărilor nucleare din Asia de Sud s-au dovedit în cele din urmă zadarnice. Dar în anii '70, India și-a încetinit programul nuclear, apoi Pakistanul s-a oprit la jumătate de pas de testare în anii '80 și abia în anii '90 a avut loc nuclearizarea efectivă a regiunii.

Și asta s-a întâmplat când lumea se aștepta cel mai puțin. După sfârșitul Războiului Rece, amenințarea proliferării nucleare părea să se retragă în plan secund. După cum sa menționat deja, alte două puteri nucleare, Franța și China, au aderat în sfârșit la TNP. Adevărat, după semnarea acordului, au continuat să efectueze teste nucleare subterane de ceva timp. Astfel, în 1995, la terenul de antrenament Lop Nor din Xinjiang, armata chineză a efectuat teste puternice care au fost înregistrate în Asia Centrală. Cu toate acestea, anul următor, Beijingul și Parisul au anunțat un moratoriu asupra testării și s-au alăturat majorității statelor care au susținut procesul de pregătire și aprobare a Tratatului de interzicere completă a testelor nucleare (CTBT) în cadrul Adunării Generale a ONU.

Înainte de aceasta, în 1994, procesul de consolidare a potențialului nuclear al principalului succesor al URSS, Federația Rusă, s-a încheiat cu succes. Ucraina, Belarus și Kazahstan și-au transferat armele în Rusia și s-au alăturat TNP ca state fără arme nucleare.

Aproximativ 40 de țări, inclusiv Africa de Sud, care până atunci pusese capăt apartheidului și guvernării minorităților albe, au aderat la TNP în anii 1990. Doar trei state au rămas în afara ei - Israel, India și Pakistan.

În paralel cu întărirea regimului orizontal de neproliferare, comunitatea internațională a luat măsuri pentru

208

prevenirea „răspândirii pe verticală", adică îmbunătățirea în continuare a armelor nucleare și dezvoltarea potențialului nuclear militar de către membrii „Clubului celor cinci". În primul rând, în acest scop a fost inițiat procesul de elaborare a tratatului menționat mai sus de interzicere a tuturor testărilor de arme nucleare. Inițial, India a participat activ la acesta, dar în primăvara anului 1996, când CTBT fusese deja pregătit și aprobat la conferința a 44 de țări privind dezarmarea de la Geneva, Delhi și-a anunțat refuzul, invocând lipsa de angajament din partea puterile nucleare nu numai pentru a suspenda acumularea de capabilități nucleare , ci și pentru a începe să o reducă . După India, Pakistanul și-a anunțat refuzul de a adera la CTBT. Și deși CTBT a fost aprobat de ONU în toamna acelui an, două țări din Asia de Sud nu au fost de acord cu restricțiile pe care le-a impus.

În mai 1998, mai întâi India și două săptămâni mai târziu Pakistanul au efectuat o serie de teste subterane ale focoaselor lor nucleare. India a anunțat că a detonat cinci încărcături de putere diferită la locul de testare Pokhran din Rajasthan, iar Pakistanul a anunțat testarea a șase focoase în Chagai, în Baluchistan, împlinindu-se cu vecinul său pentru explozia din 1974.30 Astfel, ambele țări au arătat lumii că au programe suficient de avansate în domeniul nuclear și sunt capabile să le îmbunătățească în continuare. Proiectul de doctrină nucleară al Indiei, publicat în 1999, și-a declarat intenția de a crea o triadă nucleară, i.e. înarmați forțele terestre, aviația și marina cu arme nucleare. În paralel cu lucrările în domeniul nuclear, ambele state au crescut în mod activ potențialul rachetelor capabile să poarte aceste arme. Mai mult, dacă India s-a bazat în principal pe propriile forțe în domeniul științei rachetelor, Pakistanul a folosit, deși neagă acest lucru, experiența tehnică și mostre specifice de rachete balistice, care i-au fost furnizate la începutul anilor 90 de către RPDC și RPC.

Testele de arme nucleare de către India și Pakistan au provocat o reacție puternică în lume. S-a explicat nu numai prin preocupările legate de securitatea din regiune. Principalul lucru în exploziile subterane a fost, poate, perturbarea stabilității stabilite pe planetă după Războiul Rece, tendința de reducere a tensiunii la nivel global și regional. Factorul precedent a fost de maximă importanță - primele explozii care au ocolit TNP au deschis calea pentru noi încălcări ale acordului public și secret de a nu extinde numărul statelor nucleare.

209

Sancțiunile împotriva Indiei și Pakistanului care au urmat exploziilor au subliniat doar fragilitatea conceptului orizontal de neproliferare. Condamnarea testelor a venit din partea tuturor membrilor noului format G8, inclusiv din partea Rusiei. Cu toate acestea, rezultatul real al

condamnării a fost limitat atât în amploarea măsurilor economice luate de Statele Unite ale Americii, Japonia și alte câteva țări, cât și în durata acțiunii acestora. Sancțiunile nu au servit drept lecție pentru alte state.

Cu toate acestea, testele nu au avut un impact negativ asupra situației din Asia de Sud. Armele nucleare au jucat probabil chiar un rol de descurajare în timpul conflictului indo-pakistanez din Kashmir din 1999 și în timpul confruntării dintre cele două state din 2002. Dar efectul negativ al testelor asupra situației generale din lume este evident, deși a acționat împreună. cu o serie de alți factori. După 1998, procesul de intrare în vigoare a CTBT a blocat și apoi s-a oprit - Senatul SUA a refuzat să îl ratifice la sfârșitul anului 1999, China și o serie de alte state nu au semnat sau ratificat tratatul, în special Israelul, Iranul , India, Pakistan, RPDC31.

Beijingul, între timp, este singurul membru al „clubului nuclear” care, în scopuri propagandistice, continuă să insiste asupra dezirabilității dezarmării nucleare complete și asupra gradului său de a-și elimina potențialul nuclear în acest caz. În același timp, chiar și programele chineze „moderate” care operează efectiv pentru dezvoltarea forțelor nucleare strategice sunt superioare programelor oricăreia dintre celelalte puteri nucleare.

Un ecou al precedentului din Asia de Sud cu testele subterane poate fi considerat criza din jurul programului nuclear militar al RPDC. A început cu recunoașterea semi-oficială de către conducerea nord-coreeană, în toamna anului 2002, că țara avea un program secret de îmbogățire a uraniului. În ianuarie a anului următor, Phenianul a notificat oficial viitoarea retragere din TNP și încetarea cooperării cu AIEA, iar trei luni mai târziu, în conformitate cu Carta TNP, s-a retras din Tratat. În același timp, RPDC a fost de acord să participe la negocierile multilaterale cu RPC, Japonia, Coreea, Rusia și SUA. Dacă erau îndeplinite anumite condiții (inclusiv acordarea de sprijin economic) de către Statele Unite, Japonia și Coreea de Sud, Phenianul a fost de acord să-și restrângă programul nuclear32. În 2003-2005 au trecut mai multe runde de discuții cu șase părți, în care mediatorul principal joacă un rol principal

Beijing a jucat. S-au terminat însă în zadar. În toamna anului 2006, RPDC a anunțat testarea la scară largă a unui focos nuclear. În urma acesteia, a început o nouă negociere din partea ei cu privire la condițiile de abandonare a programului nuclear. În octombrie a anului următor, s-a ajuns în cele din urmă la un acord în acest sens la negocierile din cadrul celor „șase”. Dar în august 2008, Coreea de Nord a întrerupt din nou procesul de denuclearizare, iar în 2009 a anunțat noi teste.

În ciuda tuturor indezirabilității programului nuclear nord-coreean, semnificația sa globală se diminuează din cauza capacității limitate a RPDC, care este extrem de săracă și are nevoie de asistență economică, de a da o lovitură gravă stabilității globale. Problema armelor nucleare în Republica Islamică Iran (IRI)33 a provocat o rezonanță internațională semnificativ mai mare.

Esența problemei constă nu atât în încercările Iranului de a-și dezvolta programul nuclear civil (cu ajutorul Rusiei, după cum se știe, construcția centralei nucleare iraniene din Bushehr este în curs de finalizare), cât în neîncrederea unei părți. a comunității internaționale, în special a Statelor Unite și Israelului, în politica sa externă și de apărare. Această neîncredere s-a intensificat după ce radicalul M. Ahmadinejad a câștigat alegerile prezidențiale din Iran din 2005. El a reușit, de asemenea, să obțină succes la alegerile din iunie 2009. Retorica anti-israeliană a noului președinte, cuplată cu opoziția crescândă a Iranului față de Statele Unite în implementarea politicilor sale în regiune, în special în Irak, Palestina și Liban, au fost serioase. a agravat problema ca Iranul să devină o putere nucleară. Căci aceasta nu ar însemna doar o încălcare a literei și spiritului acordurilor privind neproliferarea armelor nucleare (ca în cazul Indiei și Pakistanului), dar ar duce și la apariția unui stat nuclear în afara controlului garanţii ordinii juridice globale instituite după încheierea Războiului Rece.

Spre deosebire de Coreea de Nord, Iranul a negat până acum orice intenție de a începe dezvoltarea armelor nucleare. Cu toate acestea, unele date despre activitatea pe care o desfășoară în domeniul nuclear sugerează că Teheranul a făcut deja anumiți pași în această direcție. Cu toate acestea, numeroase inspecții ale AIEA, efectuate în mod regulat în ultimii ani, nu pot nici confirma, nici infirma existența unui program nuclear militar în Iran. Între timp, Teheranul negociază, insistând asupra lui

dreptul de a dezvolta energia nucleară. De o importanță deosebită este formatul întâlnirilor ministeriale cu cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU și Germania. În același timp, acțiunile Teheranului din 2009-2010 provoacă nedumerire chiar și în rândul celor care sunt în general prietenoși față de politicile acestei țări și speră într-o rezolvare pașnică a conflictului internațional acut34.

Problema nucleară iraniană este percepută ca acută în legătură cu amenințarea islamistă, care este personificată într-o anumită măsură de actualul regim iranian, precum și de organizațiile teroriste și de sabotaj înrădăcinate la granița dintre Afganistan și Pakistan și în multe alte locuri. . La sfârșitul anului 2003, a fost posibil să se urmărească comerțul subteran cu componente ale armelor nucleare și tehnologii pentru producerea acestora, care a fost efectuat de o serie de companii private și persoane strâns asociate cu „părintele” bombei atomice pakistaneze, A. Qadir Khan. A devenit cunoscut, în special, că centrifugele pentru îmbogățirea uraniului au fost furnizate în secret din Pakistan către Iran, care au fost apoi instalate la uzina de îmbogățire a uraniului din Natanz. Rețeaua subterană a lui Kadir Khan acoperea în principal lumea islamică, deși includea și contacte cu RPDC. Dezvăluirea operațiunilor sale și precaritatea situației politice din Pakistan au ridicat problema posibilității ca armele de distrugere în masă să cadă în mâinile teroriştilor din clandestinitatea islamistă internațională.

De asemenea, este caracteristic faptul că anumite cercuri din țările occidentale, direct sau indirect, bazate adesea pe interesele lor egoiste, mercantile sau politice, închid ochii la activitățile contrabandiștilor nucleari și contribuie la menținerea tensiunii în jurul neproliferării armelor nucleare.

Încheind trecerea în revistă a subiectului militarizării țărilor din Est, trebuie subliniat că în a doua jumătate a secolului trecut și începutul acestui secol, militarizarea unui număr mare de state din Asia și Africa a crescut de multe ori. peste. Acest lucru s-a datorat luptei pentru independență, întăririi suveranității și integrității statelor nou formate, participării la războaie prin împuternicire în condițiile divizării lumii în două tabere, apariției propriilor proiecte politice internaționale ambițioase și, în final, , formarea etajului inferior invizibil al politicii mondiale centrate în lumea islamică.

Se poate observa că, alături de o reducere vizibilă a cheltuielilor militare în Europa după cel de-al Doilea Război Mondial, a existat

creșterea lor în Asia și Africa. Ambele procese au devenit și mai vizibile după sfârșitul Războiului Rece. În era modernă post-bipolară, Estul reprezintă o mare parte din creșterea cheltuielilor cu arme și apărare. În această parte a lumii există principalele „puncte de aprindere” și focare de conflicte mocnite la scară locală, regională și globală. Problema securității militare este extrem de acută în Orientul Apropiat și Mijlociu, Asia de Sud, Transcaucazia și Africa sub-sahariană.

Perspectiva proliferării pe orizontală a armelor nucleare este de mare îngrijorare pe fondul militarizării în creștere a zonei de est. Deși Orientul nu a scăpat de soarta regiunii în care bombele atomice și-au găsit utilizare militară, a rămas un episod care a pus capăt celui de-al Doilea Război Mondial. Între timp, alte tipuri de ADM au fost folosite la zeci de ani de la sfârșitul acesteia. În special, armele chimice au fost folosite de dictatorul irakian S. Hussein împotriva populației civile kurde. Proliferarea și îmbunătățirea armelor biologice (bacteriologice), precum și a bombelor nucleare „murdare”, așa-numitele, ar trebui considerate potențial foarte periculoase. arme radiologice.

Militarizarea Estului a dus astfel la o deplasare a centrului de greutate a problemelor globale de securitate în această regiune. Este posibil ca cele mai mari și mai distructive conflicte și ciocniri armate din acest secol să fie asociate în primul rând cu aceasta.

Note

1 Istoria Orientului. TV Est în vremurile moderne (1914-1945). M.: Literatura orientală, 2006, p. 51-53.

2 Jevahov A. Ataturk. Pe. din franceza. M.: Gardă tânără, 2008 p. 200-203.

3 Istoria Chinei. Ed. A. V. Meliksetova. Ed. 2, M.: MSU, 2002, p. 593-595.

4 Istoria Orientului. T.VI. Orientul în perioada modernă (1945-2000) M.: Literatura orientală, 2008, p. 833.

5 Belokrenitsky V. Ya., Moskalenko V. N., Shaumyan T. L. Asia de Sud în politica mondială. M.: Relații internaționale, 2003, p. 22-23.

6 Istoria Orientului. T.V1, p. 849.

213

7 Mosyakov D.V., Tyurin V.A. Istoria Asiei de Sud-Est. M.: Universitatea de Est, 2004, p. 347.

8 World Development Indicators 2001. Wash.: Banca Mondială, 2001, p. 294-296.

9 Cele 15 țări majore care cheltuiesc în 2007. SIPpl-2008//www.sipri.org

10 Asia de Sud: conflicte și geopolitică. M.: Institutul de Studii Orientale RAS, 1999, p. 35-36.

ɪɪ Indicatori de dezvoltare mondială 2001, p. 295.

12 Vezi: Vasiliev V.F. Istoria Myanmarului secolului XX. M.: IV RAS - Kraft+, 2010.

13 Indicatori de dezvoltare mondială 2001, p. 295.

14 Asia de Sud-Est. Probleme actuale de dezvoltare. Vol. XIII. Asia de Sud-Est în 2008-2009 Ed. D. V. Mosyakov și N. P. Maletin. M.: Institutul de Studii Orientale RAS, 2009, p. 106-115.

15 Indicatori de dezvoltare mondială 2001, p. 296.

16 Lumea din jurul Rusiei: 2017. Contururile viitorului apropiat. Reprezentant. ed. S. A. Karaganov. M.: Revoluția culturală, 2007, p. 89.

17 Anuarul SIPRl 2010. 2009 Cheltuieli militare //http://en.wikipedia. org/wiki/List_of_countries_by_military_expenditures

18 În 2008, acestea erau egale cu 10 miliarde de dolari în termeni reali, iar cu un an mai devreme erau estimate că prețurile PPP erau semnificativ mai mari - aproape 16 miliarde de dolari, locul 15 în lume. Ibidem; Cele 15 țări majore care cheltuiesc în 2007.

19 Daurov R.D. Lungul război de șase zile: victorii și înfrângeri ale URSS în Orientul Mijlociu. M.: Institutul de Studii Orientale al Academiei Ruse de Științe, 2009. p. 82-85,91-92, 116. 130.

20 Altele vezi: Primakov E.M. Anatomia conflictului din Orientul Mijlociu. M., Nauka, 1978; aka. Confidențial: Orientul Mijlociu pe scenă și în culise. M., 2008.

21 Istoria Orientului. T. VI, p. 182-183, 186.

22 Vezi nota. 17.

23 Indicatori de dezvoltare mondială 2001, p. 295; Cele 15 țări majore care cheltuiesc în 2007.

24 Ibidem; Indicatori de dezvoltare mondială OnIineZZCheltuieli militare 2005-2008ZZwww.worldbank.org

25 http:ZZen.wikipedia.orgZwikiZList_of_countries_by_armed_forces.

26 Cheltuielile militare cresc dramatic în toată lumea ZZprav-da.ru, 23.06.2006. Despre conflict, cauzele și consecințele acestuia, vezi:

Primakov E.M. O lume fără Rusia? La ce duce miopia politică? M.: Rossiyskaya gazeta, 2010, p. 206-216.

27 Indicatori de dezvoltare mondială online.

28 Arme nucleare după Războiul Rece. Ed. A. Arbatov şi V. Dvorkin. M.: ROSSPEN, 2006, p. 452.

29 Blocaj nuclear în Asia de Sud. Ed. A. A rbatov şi G. Chufrin. M.: Centrul Carnegie din Moscova, 2005, p. 9-10,17.

30 Belokrenitsky V. Ya., Moskalenko V. N., Shaumyan T. L. South Asia in world politics, pp. 338, 342; Sotnikov V.I. Problema nucleară în relațiile indian-pakistaneze. M.: Şcoala ştiinţifică, 2003, p. 114-115..

31 Armele nucleare după Războiul Rece, p. 386.

32 Ibid., p. 407-421.

33 Amenințări la adresa regimului de neproliferare nucleară din Orientul Apropiat și Mijlociu. Ed. A. Arbatov şi V. Naumkin. M.: Centrul Carnegie din Moscova, 2005, p. 16-26.

34 Primakov E.M. O lume fără Rusia? p. 221-224.

Capitolul 8

GLOBALIZARE, REGIONALIZARE ȘI EST

Termenul de „globalizare” a devenit utilizat pe scară largă relativ recent, în anii 90 ai secolului trecut. De regulă, înseamnă procesul de contracție și fuziune a spațiului economic, cultural și politic mondial, complicarea și consolidarea legăturilor umanitare, creșterea schimbului de capital, bunuri, invenții și inovații științifice și

tehnice, dezvoltarea mijloace de comunicare și comunicații care ajută la depășirea distanțelor și apropie oamenii.puncte ale globului care sunt îndepărtate unele de altele. În raport cu procesele politice mondiale, globalizarea, bazată pe multipolaritate, este etapa modernă a dezvoltării acestora, care a venit după Războiul Rece.

Potrivit ideilor populare, prima încarnare a globalizării, „precursorii” ei, ar trebui să fie considerate ascensiunea economică de la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, care a fost însoțită de liberalizarea relațiilor internaționale în Europa și în partea adiacentă a spațiului mondial. (America, Rusia, parțial Asia - în principal Japonia, într-o oarecare măsură India), creșterea contactelor umanitare în ajunul Primului Război Mondial, apariția, în special, a turismului relativ de masă, deschiderea granițelor în Europa etc. Cu toate acestea, odată cu aceste tendințe, în aceeași epocă a avut loc o întărire a ideologiei naționalismului și exclusivității naționale, iar ideile de darwinism social și determinism geopolitic au câștigat popularitate. Toate acestea au creat premisele socio-psihologice pentru războiul european, care s-a extins într-o parte semnificativă a lumii non-europene1.

Eșecul primei ediții a globalizării din cauza Primului Război Mondial și cataclismele socio-politice ulterioare au condus în anii 1920-1930 la fragmentarea procesului de modernizare globală într-o serie de geopolitici regionale.

blocuri culturale și comerciale și economice. Ca urmare, au apărut astfel de sisteme de interrelații precum cel britanic, cel mai mare, cu adevărat global; franceză, cu decalaje spațiale mari între părțile sale constitutive; american, cu accent pe Lumea Nouă; sovietic (eurasiatic); japoneză (Asia-Pacific); Italiană (axat pe Balcani, nordul și estul Africii), iar în ultima etapă înainte de război - germană, cu un centru în mijlocul Europei și tentacule care se întind în toate direcțiile.

După cel de-al Doilea Război Mondial, sub auspiciile Statelor Unite, parțial al Marii Britanii, iar mai târziu al Franței, al Republicii Federale Germania și al Europei Unite, s-a format o versiune occidentală a modernizării (capitalistă, „lumea liberă”), iar odată cu rolul principal al URSS, versiunea sa estică (est-europeană-eurasiatică, comunistă). Pe baza lor, au apărut două proiecte de globalizare, în mare măsură asemănătoare între ele, deoarece baza științifică, tehnică și organizatorică și managerială a modernizării a fost aceeași, dar diferită din mai multe motive.

Globalizarea în stil occidental a dominat o mare parte a globului din anii imediat postbelici și până la sfârșitul Războiului Rece. Acest lucru s-a întâmplat din cauza puterii economice și politice mai mari a blocului occidental. Formele sale organizatorice au fost stabilite în ultima etapă a celui de-al Doilea Război Mondial. În iulie 1944, la o conferință de la Bretton Woods (New Hampshire, SUA), s-au ajuns la acorduri privind formarea unor organizații economice menite să asigure funcționarea sistemului economic mondial după încheierea războiului - Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Internațională pentru Reconstrucție și dezvoltare (BIRD, ulterior a devenit cunoscută sub

numele de Banca Mondială și s-a dezvoltat o rețea de organizații în jurul acesteia). Deși la început acțiunea lor trebuia extinsă la Uniunea Sovietică, statele blocului estic nu au luat parte la ele până la prăbușirea acesteia2.

Creată în comun de aliații în lupta împotriva fascismului și liderii celor două tabere politice și ideologice, Națiunile Unite a fost chemată să netezească gravitatea contradicțiilor, oferind fiecărui bloc posibilitatea de consolidare internă și expansiune externă. într-un caz favorabil. Consolidarea economică a capitalistului, sa

Economia mondială în conformitate cu acordurile de la Bretton Woods a fost construită pe baza statutului special al dolarului american ca singura monedă de rezervă cu un curs fix al dolarului față de aur (această situație a durat până în 1971, după care sistemul a fost modificat). Fostele puteri coloniale europene, prin inerție, au continuat să pretindă un rol independent în lumea liberă, dar pe la mijlocul anilor '50, toate, cu excepția Franței, au recunoscut pe deplin rolul principal al Statelor Unite, asigurat de crearea sub auspiciile sale în 1949 a unei Organizații militare-politice a Tratatului Atlanticului de Nord (NATO).

Blocul est, comunist, după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial a avut un singur lider în persoana URSS. Din punct de vedere economic, blocul a fost construit în jurul așezărilor cu aliații în ruble sovietice. În comerțul cu țările în curs de dezvoltare folosind credit și asistență financiară din partea membrilor blocului, s-au folosit calcule de barter sau clearing, ținând cont de prețurile mondiale și de calitatea bunurilor furnizate. Cursul de schimb al rublei transferabile sau valutare față de dolarul american a fost stabilit în mod arbitrar la sfârșitul anilor 1940, după reforma monetară din URSS și crearea Consiliului pentru Asistență Economică Reciprocă (CMEA). Cursul de schimb supraevaluat al rublei transferabile sau valutare, care a făcut posibilă reducerea costului importurilor, s-a bazat pe rezervele mari de aur ale URSS. La mijlocul anilor '50, așa cum am menționat mai sus, dezvoltarea organizațională a taberei sovietice, începută prin formarea CMEA, a fost finalizată - a apărut Organizația defensivă a Pactului de la Varșovia (OMC). Moscova a reunit nucleul est-european al lumii comuniste în jurul ei, lăsând Iugoslavia și China la periferie.

Cea mai mare parte a țărilor din Est, câștigând independența, a căzut în brațele lumii occidentale. Dar dezvoltarea țărilor socialiste în anii 50 a decurs nu mai puțin rapid și cu încredere decât cele capitaliste. Acest lucru a făcut atractive ideile de socialism și comunism, care stau la baza versiunii „estice” (sovietice) a modernizării.

Profitând de egalitatea aproximativă de putere dintre cele două centre de greutate mondiale, țările din Asia și Africa au încercat să dezvolte un standard de dezvoltare potrivit pentru ei și, pe această bază, să-și consolideze rândurile. Din acest unghi se poate privi Conferința Statelor Asia-Africane de la Bandung (Indonezia) în aprilie 1955 (despre aceasta, vezi

Capitolul 5), precum și „continuările” acestuia sub forma Conferinței de Solidaritate a Popoarelor Asiei și Africii de la Cairo în 1957 (la care a fost creată o organizație corespunzătoare), precum și o serie de conferințe africane convocate în 1958-60. Contradicții în cadrul comunității noilor state din Est (între India și China, India și Pakistan, Indonezia și Malaezia etc.), absența unui lider clar sau a unui grup consolidat de lideri general recunoscuți, precum și insuficienta economică și politică. puterea condamnată încearcă să dezvolte o platformă unificată de acțiune.

În același timp, pe măsură ce numărul statelor eliberate s-a extins în Africa, Oceania, Caraibe și America Centrală (fostă Indiile de Vest), ideile despre situația similară a întregii periferii a lumii occidentale au trezit un interes sporit. Teoriile întârzierii și ale înapoierii ca o consecință a dependenței directe și indirecte de puterile capitaliste și imperialiste dezvoltate au devenit larg răspândite. Ca urmare, au apărut rețete pentru depășirea consecințelor negative ale unei poziții subordonate economic prin restructurarea structurală a ordinii mondiale, reutilizarea întregii economii mondiale occidentale, nesocialiste, folosind metode contractuale și instituționale. Solidaritatea țărilor subdezvoltate și în curs de dezvoltare se reflectă în teoriile și practicile de nealiniere cu blocurile militar-politice, calea de mijloc (între capitalist și socialist) a dezvoltării, lumea „a treia” specială, „Thurmondism”.

Întruchiparea „a treia” cale a fost Mișcarea Nealiniată care a apărut în 1961, care a servit în același timp ca principala manifestare a unității majorității statelor asiatico-africane (vezi capitolul 5 de mai sus). Prima conferință nealiniată de la Belgrad a fost urmată de o a doua la Cairo. După aceasta, a urmat o pauză de șase ani, asociată cu concentrarea Indiei asupra propriilor probleme și opoziția sa față de China și Pakistan, conflictul dintre Indonezia și Malaezia, absorbția Egiptului în afacerile regionale etc. Abia în 1970 a avut loc cel de-al treilea forum ANM la Lusaka (capitala Zambiei) și s-au format practic principiile sale organizatorice - convocarea unei conferințe la nivel înalt o dată la trei ani, organizarea de conferințe la nivelul miniștrilor de externe între ele, transferul președinției. al Mișcării în mâinile șefului statului care organizează următoarea conferință etc. Ca urmare a

219

Conferințele din Algeria, Ceylon și Cuba au fost întrerupte din cauza faptului că organizatorul celei de-a șaptea conferințe programată pentru 1982, Irak, a intrat într-un conflict armat prelungit cu Iranul. India a luat bastonul NAM. În urma întâlnirii ministeriale, ea a găzduit cea de-a șaptea conferință la vârf, care a devenit, poate, apoteoza Mișcării. Numărul participanților la NAM a crescut până atunci la 103 față de cei 25 inițiali, iar influența acestuia a crescut în condiții de incertitudine cu privire la rezultatul competiției dintre cele două sisteme mondiale. Ultimele conferințe din Războiul Rece au avut loc în capitala Zimbabwei, Harare, în 1986 și din nou la Belgrad în 1989.

Trebuie remarcat faptul că, la mijlocul anilor '60, ambele proiecte de globalizare postbelice și-au pierdut soliditatea. Versiunea socialistă s-a rupt politic și ideologic în modificări moderate (sovietice) și radicale (chineze, maoiste). Centrul lumii capitaliste s-a bifurcat în vârfurile principale (americane) și separate (franceză, mai târziu franco-germană), iar periferia a căpătat trăsăturile unei opoziții interne, angajată în ajustări și transformări structurale ale actualului sistem internațional.

Activitățile de la periferie s-au manifestat în agențiile ONU în care statele în curs de dezvoltare dețineau majoritatea voturilor, în special în cadrul Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD). La prima sesiune a UNCTAD din 1964, a fost aprobat conceptul Noii Ordini Economice Internaționale (NIEO), dezvoltat de celebrul economist brazilian R. Prebisch și asociații săi3. În același timp, acolo a apărut „Grupul celor 77”, format din țările „lumii a treia” - Asia, Africa, America Latină. După 20 de ani a cuprins 128 de state. Până în 1987, sesiunile UNCTAD se țineau regulat la fiecare trei ani. În 1976, în capitala statului african Togo, Loma, așa-numitul Convențiile de la Lomé privind relațiile economice și comerciale dintre Comunitatea Economică Europeană (CEE) înființată atunci și 66 de țări din Africa, Asia, Caraibe și Pacific. Negocierile dintre Europa de Vest și Lumea a Treia în cadrul acestor acorduri au continuat până în 19904.

Ideile NMEP, un regim special pentru economiile mai puțin dezvoltate, nu au putut fi negate de popularitate mult timp. Țări nealiniate, dintre care majoritatea le-au aparținut

a presat Asia și Africa (Marele Orient), au susținut ideile de schimbări structurale la conferințele lor, care au avut un caracter clar antioccidental, antiimperialist, după cum spuneau atunci.

Deteriorarea acestor proiecte până la sfârșitul anilor 80 a însemnat eșecul încercării de a reglementa comerțul internațional și mișcarea capitalului bazată direct și direct pe interesele periferiei, i.e. țările și regiunile mai puțin dezvoltate. Conceptul NMEP nu a putut rezista concurenței cu ideile de liberalizare a regimului comercial internațional și internaționalizare a procesului economic5.

Originile globalizării comerțului trebuie văzute în acordurile de la Bretton Woods menționate anterior, care prevedeau în viitor formarea unei organizații comerciale internaționale. Din mai multe motive, inclusiv retragerea ideilor și principiilor liberalismului în perioada de reconstrucție postbelică, locul unui larg corp de comerț internațional a fost luat în 1947 de organizarea Acordului General privind Comerț și Tarife (GATT).), cu sediul la Geneva. În 1964-1967 în cadrul GATT au avut loc negocieri privind reducerea reciprocă a barierelor în calea circulației mărfurilor, în principal între statele capitaliste dezvoltate. Nu a fost o coincidență că negocierile au fost inițiate de Statele Unite, iar după președintele lor au fost numite „Rundele Kennedy”. După o pauză, negocierile în cadrul GATT au fost reluate, devenind cunoscute drept Runda Tokyo. După ce au fost întrerupte în 1979, au continuat în 1984 și au devenit cunoscute sub numele de Runda Uruguay. După finalizarea cu succes a acestei runde în

1993, susținătorii globalizării economice liberale au revenit la ideea inițială de a crea o instituție interguvernamentală care să reglementeze comerțul internațional, iar în 1995 a luat naștere Organizația Mondială a Comerțului (OMC).

Odată cu apariția acestei organizații, care acordă prioritate reducerii maxime a taxelor de import și export (tarife), precum și a altor obstacole în calea liberei circulații a mărfurilor peste frontierele de stat (interdicții directe, restricții cantitative etc.), liberalismul în comerțul mondial părea că a triumfat. Rata de creștere a schimburilor internaționale de mărfuri a depășit cu încredere rata de creștere a produsului intern brut total al țărilor lumii. Exporturile mondiale în ultimul an al secolului al XX-lea au atins 20% din PIB-ul mondial (în termeni nominali)

221

în numerar), dublarea în 10 ani. Până în 2008, această cifră a crescut la 27%6.

În același timp, problema tratamentului special pentru economiile în curs de dezvoltare nu a dispărut complet. Industriile lor „tinere” în curs de dezvoltare necesită încă o „perioadă de gestație” când protecționismul moderat pare adecvat. În plus, producția tradițională de export, concentrată în țările în curs de dezvoltare cu nivel de trai scăzut, se menține în principal datorită beneficiilor (cotelor de export) la exportul produselor pe piețele țărilor dezvoltate. În acest caz, apare un conflict de interese între țările mai puțin dezvoltate, dar în același timp există un interes comun în creșterea cotelor și abandonarea protecționismului din partea statelor importatoare. În același timp, multe țări dezvoltate mențin un regim de subvenționare a anumitor sectoare ale organismului lor economic, în primul rând producția agricolă, și din această cauză apar serioase contradicții cu țările exportatoare de produse agricole ieftine.

Ca urmare a asemănării tipologice a economiilor statelor BTO, acestea continuă să se împartă în două mari grupuri, conduse de SUA, UE, Japonia, pe de o parte, și India, Brazilia, China și Africa de Sud, pe de o parte. alte. Încercarea de a găsi o soluție acceptabilă pentru țările dezvoltate și în curs de dezvoltare - membri ai BTO cu privire la problema reducerii barierelor în calea comerțului internațional la sesiunea ministerială a BTO din capitala Qatarului Doha din 2001 s-a încheiat cu eșec. Întâlnirile ulterioare ale miniștrilor afacerilor externe și comerțul din Cancun au fost, de asemenea, fără succes (Mexic) în 2003 și în Hong Kong (2005), precum și negocierile ulterioare la nivel de experți și grupuri de lucru. Runda de la Doha a BTO nu s-a încheiat până la criza sistemului financiar și economic global care a început în vara lui 2008,

Revenind la Consiliul de Asistență Economică Reciprocă, care a apărut în cadrul versiunii sovietice (stat-socialiste) a modernizării, merită repetată că a unit doar șase state est-europene în jurul URSS, adică. a fost, în esență, un proiect regional care aspiră la globalitate. Aceste afirmații au primit întăriri când Republica Populară Mongolă a devenit membră a CMEA în 1962, Cuba în 1972 și Vietnamul socialist în 1978. Cu toate acestea, această versiune a cooperării, în esență, nu a devenit

cu adevărat globală ca urmare a refuzului Moscovei de a include RPC în ea.

222

50, și reticența de a-și lega ulterior mâinile printr-o integrare prea strânsă cu statele subdezvoltate de orientare socialistă.

De la sfârșitul anilor '70, Beijingul s-a îndreptat către apartenența asociată, parțială, la proiectul liberal occidental. După o oarecare ezitare cauzată de condamnarea occidentală a suprimării protestelor antiguvernamentale din China în 1989, apropierea a continuat. Deși din punct de vedere politic și ideologic RPC, ca și Republica Socialistă Vietnam, nu acceptă globalizarea occidentală, în sfera economică sunt gata să meargă destul de departe, așa cum demonstrează apartenența Chinei la BTO din 2001 și legătura anterioară a Vietnamului cu ASEAN. .

În general, se poate susține că globalizarea bipolară trunchiată a perioadei Războiului Rece de la sfârșitul ei a fost înlocuită de o eră de contracție mai completă, destul de cuprinzătoare a spațiului politico-economic și cultural-umanitar mondial. În același timp, majoritatea țărilor din Est au fost incluse în procesul de globalizare. În același timp, așa cum sa menționat deja, unitatea sa fundamentală nu exclude contradicțiile și conflictele de interese dintre statele mai puțin dezvoltate și cele mai dezvoltate în domeniul economic. Iar în sfera politică, odată cu dominația continuă a tendințelor de integrare, notele de disonanță încă se aud clar, apar tendințe spre formarea unei noi opoziții din rândul țărilor necinstite respinse de comunitatea occidentală, în primul rând Statele Unite, și menținând la o anumită distanță de centrele globalizării, sau globalismului, marile state din Eurasia și Asia - Rusia, China, parțial India.

Trebuie amintit că OMC, Banca Mondială (BM) și Fondul Monetar Internațional (FMI) sunt considerate agenții specializate separate ale Națiunilor Unite. Iar activitățile ONU în sine sunt direcționate direct spre consolidarea globalizării și îmbunătățirea „calității” acesteia. Nu întâmplător, în septembrie 2000, Adunarea Generală a organizației, în legătură cu apariția noului mileniu, a adoptat un document intitulat „Obiectivele de dezvoltare ale mileniului”. Acesta a identificat opt obiective majore de dezvoltare la nivel mondial și a identificat indicatori care erau planificați a fi atinși până în 2015. Toți au vizat îmbunătățirea calității și condițiilor de viață în țările și zonele cele mai sărace - realizarea înscrierii universale în învățământul primar, egalitatea de gen și consolidarea rolului. A femeii,

223

reducerea mortalității infantile și îmbunătățirea sănătății materne, combaterea SIDA, malariei și a altor boli infecțioase, menținerea echilibrului mediului și dezvoltarea unui parteneriat global pentru dezvoltare7.

Printre aceste obiective, reducerea sărăciei și lupta împotriva foametei au ocupat primul loc. Evidențierea unor astfel de obiective a fost posibilă în mare parte datorită reducerii sărăciei extreme și

sărăciei care a fost observată încă din anii 1980. În 1981, numărul persoanelor de pe pământ care se confruntă cu sărăcia extremă (mai puțin de 1 dolar pe persoană pe zi la prețuri comparabile) a fost estimat la 1,5 miliarde de oameni; până în 1990, acesta a scăzut la 1,2 miliarde până în 2001 - până la 1,1 miliarde și până la 1,1 miliarde. 2015, în conformitate cu obiectivele ONU, ar trebui să fie de 600 de milioane8.

Succesele în lupta împotriva sărăciei și foametei au fost obținute în principal datorită programelor naționale de dezvoltare și, în principal, într-un singur stat - Republica Populară Chineză. Ponderea celor extrem de săraci, care reprezentau 60% din populația de acolo în 1981, a scăzut la jumătate până în 1990 și aproape jumătate din nou până în 2001. Cu toate acestea, conform sondajelor din 2002 și 2005, proporția celor extrem de săraci din RPC (sub 1,25 dolari SUA conform PPP) au fost 28, respectiv 16%, iar 51 și 36% dintre rezidenți aparțineau numărului total de persoane cu venituri mici (mai puțin de 2 dolari). Pragurile naționale de sărăcie au fost semnificativ diferite – dincolo de ele în 1998 și 2004. au mai rămas doar 4,6 și 2,8%. Într-un ritm mai puțin vizibil, zona de nevoie extremă se micșa în India și în alte țări din Asia de Sud. Conform sondajului din 1993-94, aproape jumătate din populația indiană (49%) a intrat în categoria foarte săracă, în timp ce sărăcia generală și zona sărăciei acoperă 82%. Sondaj 2004-05 a demonstrat o scădere a sărăciei extreme la 42%, iar pentru întreaga zonă la 76%. Până la sfârșitul secolului al XX-lea, numărul absolut al oamenilor extrem de săraci din Africa tropicală nu a scăzut, ci a crescut. În Nigeria, cea mai mare țară din Africa, un sondaj efectuat în 1996-97 a constatat că 69% dintre rezidenți erau extrem de săraci, față de 64% în 2003-04; în Malawi, în această perioadă, proporția persoanelor extrem de sărace a scăzut de la 83 la 74, iar în Mali - de la 61 la 51%. Până la mijlocul anilor 2000, 80-90% dintre locuitorii Africii tropicale aparțineau straturilor cu venituri mici (sub 2 USD)9.

Anumite succese, remarcate și pe continentul african în anii 2000, sunt combinate cu o creștere a masei oamenilor care trăiesc foarte sărac la standardele internaționale (mai puțin de

2 USD de persoană pe zi (calculat la paritatea puterii de cumpărare în moneda locală). Cei mai mulți dintre acești oameni locuiesc în Asia și Africa, concentrându-se în zone agricole dens populate și pastorale slab populate.

În general, deși s-au înregistrat unele progrese în atingerea obiectivelor sociale ale globalizării, acestea sunt inegale (în spațiu) și inegale (în timp). Această împrejurare se reflectă nu numai în indicatorul venitului de bază, ci și în indicatorii disponibilității apei potabile dezinfectate, a produselor de salubritate și igienă, a gradului de malnutriție la copii, a mortalității materne și infantile etc.

În septembrie 2010, la New York a avut loc o sesiune specială a Adunării Generale pentru a analiza rezultatele intermediare ale implementării programului Obiectivele Mileniului. S-a remarcat că, în

ciuda unor progrese, starea generală a problemelor de sărăcie, sărăcie, boală etc. schimbate în bine doar foarte lent, mulți dintre indicatorii de dezvoltare vor rămâne de neatins până în 2015. Comunitatea mondială a cerut consolidarea eficienței parteneriatului global.

În epoca modernă, alături de un fel de globalizare universală, procesele de regionalizare au primit un impuls. Este necesar să se facă distincția între două tipuri de regionale (bazate pe proximitatea și contiguitatea teritorială) și neregionale, dezintegrate teritorial în configurația schemelor de interacțiune multilaterală - un tip nu contrazice globalizarea, o completează și o întărește, celălalt vizează slăbirea, subminarea formei dominante a globalizării occidentale, indisolubil legată de occidentalizarea și americanizarea stilului și stilului de viață. Destul de numeroase și diverse mișcări anti-globalizare se opun versiunii dominante a dobândirii păcii, subliniind caracterul interesat al ghidurilor și conducătorilor săi.

În același timp, majoritatea proiectelor de interacțiune regională și non-regională și structurile organizatorice create pe baza acestora se numără printre cele care se îmbină organic cu globalizarea și sunt, în esență, o formă de manifestare a acesteia. Acest lucru se vede cel mai clar în exemplul Europei. Originară din timpul Războiului Rece, integrarea statelor vest-europene a parcurs un drum lung și dificil de evoluție. Odată cu semnarea acordului privind Piața Comună de la Roma în 1957, s-a conturat o apropiere între principalele state continentale - Franța,

Republica Federală Germania, Italia - și pe această bază au apărut Comunitatea Economică Europeană (așa-numitele șase, CEE). În 1959, Marea Britanie a condus un alt proiect de integrare mai puțin profund (G7, Asociația Europeană de Liber Schimb, EACT), iar unele state (Spania, de exemplu) au rămas în afara cadrului ambelor asociații. La sfârşitul anilor '60, odată cu crearea primei organizaţii a Comunităţii Europene, balanţa s-a înclinat în favoarea lui. În 1973, Marea Britanie, Danemarca și Irlanda au aderat la CEE. În ultima etapă a Războiului Rece s-a identificat clar o tendință de apropiere paneuropeană, care a fost încununată cu succes după încheierea acestuia - conform Tratatului de la Maastricht din 1992, Uniunea Europeană (UE) a fost formată cu un consiliu de miniștri. , parlamentul și autoritățile judiciare. Până la sfârșitul anilor 90, moneda europeană (euro) a fost înființată pe baza unei uniuni monetare a 15 țări conduse de Germania, Franța și Italia și a unui spațiu comun de circulație prin introducerea unei vize unice Schengen pentru țările UE. Concomitent cu întărirea și adâncirea unității interne (încercări de a crea o constituție comună sau un set de norme legislative care să acopere suveranitatea națională), la sfârșitul ultimului și începutul acestui secol, extinderea UE a continuat să includă țările de Europa de Est și de Sud și fostele state baltice sovietice.

Orientul nu poate oferi încă exemple de acest tip de integrare profundă. Probabil că este posibil doar ca urmare a unor legături de lungă durată și strânse între popoare și state adiacente teritorial, bazate pe precedentele și regulile unei economii de piață moderne,

democrația în politică, toleranța în cultură și libertatea în societate.

În același timp, contururile asociațiilor regionale și ale altor asociații interstatale multifuncționale pot fi urmărite în Est. Unele dintre ele acoperă nu numai țările din est, ci și învecinate, iar unele sunt implicite de natură competitivă în raport cu principalul proces de globalizare.

Să încercăm să privim situația din Orientul Mare din acest unghi, mișcându-ne mental de la nord-est la sud-vest, cu alte cuvinte, din Orientul Îndepărtat, regiunea Asia-Pacific prin Asia Centrală și de Sud până în Orientul Apropiat și Mijlociu și Africa tropicală.

Cea mai mare din punct de vedere al numărului de participanți, dar și cea mai puțin unită comunitatea regională la extrem

226

Asia de Est este Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC). Apărând în 1989 ca o asociație a statelor foarte dezvoltate, unde principalele roluri au fost jucate de Statele Unite și Japonia, a inclus inițial RPC, iar la mijlocul anilor 90, Rusia. Până în 2010, APEC era format din 19 țări din Pacific și două economii – Hong Kong și Taiwan. Un loc compact în el aparține țărilor din Asia de Sud-Est (șapte state, inclusiv Vietnam). Luând în considerare Republica Coreea, 13 din 21 de membri sunt din Asia de Est. Dintre țările din nordul Oceanului Pacific, pe lângă Rusia participă și Canada, iar din statele din apele sudice - Australia, Noua Zeelandă, Papua Noua Guineea, Mexic, Peru și Chile.

APEC este lider mondial în ceea ce privește valoarea schimburilor comerciale între țările membre - în 1999, comerțul reciproc depășea 70% din comerțul global. Cu toate acestea, participanții APEC nu își oferă reciproc preferințe comerciale, străduindu-se doar să reducă barierele comerciale și un regim reciproc favorizat în sfera economică. Întâlnirile liderilor de stat din cadrul APEC au loc regulat o dată pe an (de obicei la sfârșitul anului). În 2001, la o întâlnire de la Shanghai, a fost semnat un acord propus de SUA care a proclamat continuarea liberalizării comerțului și a stabilit ca obiectiv o reducere a tarifelor în zona APEC cu 5% în următorii 5 ani, precum și transparența standardelor în domeniul comerţului reciproc. În 2010, cel de-al 22-lea Summit a avut loc la Lima (Peru). Forumul este planificat să aibă loc în Rusia, la Vladivostok, în 2012.

Pool-ul Economic din Asia de Est, spre deosebire de APEC, era mult mai puțin cunoscut, dar ca bloc comercial era o asociație foarte mare, în care Japonia, China, Coreea de Sud și cele mai dezvoltate șase țări ASEAN (Brunei, Indonezia, Malaezia, Filipine, Singapore și Thailanda) au fost reprezentate. Aceasta este o comunitate comercială destul de apropiată, deoarece... privind comerțul între ei (fără deosebire de preferințe sau lipsa acestora) la sfârșitul secolului al XX-lea. a reprezentat aproximativ jumătate din exporturile totale ale țărilor din grup. În același timp, ponderea lor în exporturile mondiale a fost de 25%'°.

Cel mai faimos dintre proiectele de integrare asiatică - amintita anterior ASEAN (Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est) a apărut în 1967. A apărut „pe marginea” blocului politico-militar CEATO (Organizația Tratatului).

227

Asia de Sud-Est), dar și-a propus alte obiective comerciale și economice. A fost precedată de Asociația din Asia de Sud-Est, creată în 1961, formată din Filipine, Malaezia și Thailanda. Formarea ASEAN a devenit posibilă după soluționarea disputelor dintre Indonezia și Malaezia și recunoașterea de către aceasta din urmă a statutului independent al Singapore. În 1976 și 1977 Au avut loc primele două întâlniri ale celor Cinci la cel mai înalt nivel. Continuând să existe sub „umbrela” de securitate occidentală, în primul rând americană, țările ASEAN au pus accent pe dezvoltarea industriilor de export. După ce a aderat în 1984, imediat după dobândirea statutului de independent, Sultanatul Brunei, bogat în rezerve de petrol, s-a trezit în blocul cu două țări exportatoare de petrol (prima era cea mai mare ca populație din Asia de Sud-Est, 90% Indonezia musulmană).).

Din 1987, summiturile ASEAN au loc anual. În 1992, la Singapore a fost semnat un acord pentru crearea zonei de liber schimb ASEAN. Până la mijlocul anilor 1990, organizația a obținut un succes considerabil în integrarea și creșterea ponderii sale în comerțul regional și global. După finalizarea procesului de rezolvare a situației din Cambodgia, țările ASEAN au mers să extindă organizația în detrimentul statelor sărace din Indochina de Est (Vietnam, Cambodgia, Laos) și Myanmar (Birmania), care abia și-au revenit din șocurile anilor tulburi. Stăpânirea militară în cea din urmă aproape a devenit un obstacol în calea admiterii sale în ASEAN. În ciuda integrării formale, cele patru țări cu venituri mici rămân în mare parte organisme străine în cadrul organizației. Cu excepția Vietnamului în dezvoltare rapidă, cu o populație de peste 80 de milioane de locuitori , aceștia nu au o contribuție semnificativă la succesul său comercial și economic. Ponderea comerțului intern ASEAN după admitere 1995-1999 patru noi state au scăzut de la 28 la 20%l1.

ASEAN, în forma sa actuală, are totuși șansa, în condiții favorabile, să ridice în cele din urmă nivelul de dezvoltare a periferiei până la miez. Aceasta va întări unitatea țărilor din Asia de Sud-Est, care formează o zonă destul de omogenă din punct de vedere cultural, istoric, rasial și etnic, foarte mare ca număr de locuitori (mai mult de jumătate de miliard de oameni), bogat în resurse naturale și bucurându-se de avantajele unei amplasări geografice avantajoase12.

Un aspect și mai important al rolului multifuncțional al ASEAN este orientarea către exterior a Asociației către o arenă mai largă.

228

Asia de Est și de Sud și vastul spațiu Indo-Pacific. Întoarcerea către Asia a devenit deosebit de vizibilă după criza financiară din 1997-1998 care a cuprins țările din regiune. Mai mult, inițiativele țărilor ASEAN, în special Malaezia sub prim-ministrul M. Mohamad, au avut o nuanță clară anti-americană și, în același timp, pro-asiatică. Primul

pas de acest fel a fost formarea forumului ASEAN Plus Three - China, Japonia și Republica Coreea - și încheierea de acorduri de liber schimb cu fiecare stat al acestui trio. În plus, dialogul între liderii ASEAN și India a fost pus în mod regulat. Întâlnirile liderilor ASEAN cu președintele rus au devenit importante.

Cu toate acestea, direcția inițiativelor ASEAN împotriva Statelor Unite și a Occidentului nu a devenit dominantă. Scopul lor a fost să realizeze legături comerciale și economice mai strânse în cadrul sistemului de „regionalism deschis” susținut de ASEAN. În acest sens, a fost creat un mecanism pentru consultări constante cu Australia și Noua Zeelandă. Și la sfârșitul anului 2005, primul summit al Comunității Est-Asiei (EAC) a avut loc în capitala Malaeziei, Kuala Lumpur. La ea au participat liderii a zece țări ASEAN, precum și China, Japonia, Coreea de Sud, Australia și Noua Zeelandă. De atunci, anual au fost organizate summituri ale 16 state. India și Rusia au primit statut de observator în EAC. În același timp, China și Japonia dau tonul acestui important proiect multilateral.

Un alt simbol al eforturilor de macrounificare a fost formarea Forumului Regional ASEAN (ARF). Acum, numărul participanților săi a ajuns la 27. Pe lângă Rusia, Uniunea Europeană, SUA și Canada, toți partenerii regionali ASEAN menționați mai sus participă la lucrările ARF și, în plus, - Coreea de Nord , Mongolia, Pakistan, Sri Lanka, Bangladesh, Papua - Noua Guinee și Timorul de Est.

Din 1996, întâlnirile asiatico-europene organizate de grupul ASEAN Plus Three și UE au avut loc în mod destul de regulat. A atras multă atenție întâlnirea desfășurată la Beijing în toamna anului 2008. De asemenea, trebuie menționat că ASEAN își are sediul în capitala Thailandei, Bangkok, unde se află și alte instituții regionale internaționale, precum Comisia ONU pentru Asia și Pacific (ESCAP).

229

Susținut de cea mai dinamică economie din toată Asia de Est și de un sistem economic masiv, Beijingul își întărește constant poziția economică în regiunea de la sud de granițele Chinei. El a demonstrat posibilitățile unei alianțe de succes cu uriașul organism comercial și portuar al fostei colonii britanice Hong Kong (Hong Kong), precum și cu fosta insulă portugheză Macau (Aomen). RPC a reușit să îmbunătățească relațiile politice cu Taiwan la sfârșitul anilor 2000, ceea ce, fără îndoială, a consolidat legăturile lor economice. Cooperarea „invizibilă” a Beijingului cu alte țări din Asia de Sud-Est este strânsă, unde etnicii chinezi (huaqiao) ocupă pozițiii foarte puternice în economie. Deosebit de semnificativ în acest sens este rolul statului insular bogat Singapore, unde etnicii chinezi reprezintă majoritatea rezidenților.

Trebuie remarcat faptul că pe teritoriul Chinei continentale trăiesc 1 miliard 300 de milioane de oameni, dintre care 92% (aproape 1200 de milioane) aparțin principalului grup etnic - Han. Împreună cu chinezii Han din diaspora, ei constituie indiscutabil cea mai mare comunitate etnică din lume. Cu o densitate medie a populației de 135 de persoane. pe mp km variază de la aproape zero în vest și nord-vest (deșertul Gobi, lanțuri muntoase și înalte din Xinjiang și Tibet) până la o

densitate de 500-600 de oameni și mai mare în provinciile situate în văile celor mai mari râuri Galben și Yangtze, în interfluviile lor şi în zonele de coastă sudice. Aceste zone găzduiesc cele mai mari orașe și aglomerări urbane ale țării, deși două treimi din populație, în ciuda progresului industrial din ultimele decenii, trăiește în sate. China continentală este, după cum sa menționat deja, una dintre cele mai mari trei zone rurale din lume, cu o populație de aproximativ 800 de milioane de oameni13.

O problemă foarte dificilă pentru Beijing, pe lângă problema agrară nerezolvată, este integrarea regiunilor sale periferice îndepărtate de zona de coastă. Populația lor indigenă nu aparține chinezilor Han - în nord-vestul Xinjiang-ului aceștia sunt turci musulmani, în principal uiguri, precum și kazahi și kirghizi, în vestul Tibetului - budiști tibetani (lamaiști), în provincia sud-vestică Yunnan - naționalități inclusiv musulmani. aproape de grupurile etnice din Peninsula Indochina. Necesitatea înăspririi regiunilor îndepărtate de mare este pe deplin recunoscută de actuala conducere a RPC. A intensificat eforturile de integrare a regiunilor autonome Xinjiang Uyghur și Tibetan.

raioane. Investițiile mari au făcut posibilă transformarea centrelor tradiționale din Xinjiang, Urumqi și Kashgar și creșterea serioasă a lungimii căilor ferate și a autostrăzilor din această regiune îndepărtată. În 2006, construcția căii ferate în Tibet spre capitala regiunii autonome, Lhasa, a fost finalizată. Drumul este trasat la o altitudine de 4-5 km. deasupra nivelului mării este o realizare tehnică absolută'4. Dezvoltarea hinterlands-ului Chinei poate fi considerată globalizare în stil chinezesc, întâmpinând o oarecare rezistență din partea populației indigene (uiguri, tibetani etc.). Obiectiv, însă, procesul de modernizare pare inevitabil, iar singura întrebare este ce metode se realizează și la ce rezultate duce pentru localnicii („fiii solului”).

Confruntat la începutul secolului al XXI-lea cu nevoia de a menține ritmuri ridicate de creștere economică și de a-și asigura, în special, componenta energetică, Beijingul urmărește o politică externă multi-vectorală, manevrând și schimbând accentul în funcție de schimbările din mediul economic și politic. situaţie în regiunea adiacentă acesteia şi în afara spaţiului adiacent . Dualitatea tradițională a orientării Chinei către mare și uscat s-a manifestat în această etapă istorică, pe de o parte, în proiectele deja menționate de consolidare a relațiilor cu statele din Asia de Est și Sud-Est, iar pe de altă parte, în interacțiunea cu Federația Rusă. şi noile state din Asia Centrală.

Succesul negocierilor la granița de nord și nord-vest a Chinei a dus în 1995 la semnarea la Shanghai (al doilea oraș chinez ca mărime și cel mai important după Beijing) a unui acord între cinci state care au granițe comune - RPC, Federația Rusă, Kazahstan, Kârgâzstan și Tadjikistan. Întâlnirile din cadrul celor cinci de la Shanghai au devenit regulate și au trecut de la discutarea problemelor de securitate a frontierei la problemele economice. Din 1993, China a devenit un importator de țiței, iar Beijingul a dezvoltat un interes pentru vastele resurse de petrol și gaze ale Rusiei și Kazahstanului.

În 2001, Uzbekistanul s-a alăturat celor cinci și s-a format Organizația de Cooperare de la Shanghai (SCO). Pe lângă semnificația simbolică asociată cu importanța crescută a regiunii Asiei Centrale în politica mondială datorită apropierii sale de Afganistan, unde situația tensionată a rămas chiar și după înfrângerea talibanilor, SCO a căpătat trăsăturile unui nivel destul de slab consolidat, dar de succes

231

dar sporind interacţiunea structurii internaţionale. Indicativă din acest punct de vedere a fost admiterea Indiei, Pakistanului, Iranului și Mongoliei ca membri observatori ai OCS, precum și formarea unui grup de contact special OCS-Afganistan15.

Se pare că Organizația de Cooperare de la Shanghai este capabilă să ocupe un loc în spațiul continental al Asiei (Eurasia) similar cu cel ocupat de ASEAN în spațiile sale maritime. Pentru a face acest lucru, SCO trebuie să acționeze în spiritul regionalismului deschis, străduindu-se să stabilească și să consolideze legăturile cu alte asociații asiatice. Vorbim despre aceeași ASEAN și „derivatele sale”, Conferința privind Interacțiunea și Măsurile de Consolidare a Încrederii în Asia (CICA), care a luat naștere la inițiativa Kazahstanului, ca să nu mai vorbim de ONU, precum și de CSI și CSTO (Colectiv Organizația Tratatului de Securitate), cu, pe de o parte, OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa) și NATO, pe de altă parte.

Spre deosebire de ASEAN, structura SCO are puteri de clasă mondială și liderii săi „naturali” - China și Rusia. Mai mult, RPC joacă un nou rol pentru ea însăși ca participant la proiecte multilaterale (anterior, de obicei evita acest lucru de teamă să nu ajungă în postura de partener junior) și se concentrează pe cooperarea economică. Secretariatul organizației este situat la Beijing, iar principala activitate organizatorică și tehnică se desfășoară acolo. Pentru Moscova, obiectivul principal este de a-și consolida pozițiile politice, economice, culturale și umanitare din Asia Centrală, care au fost zdruncinate în ultimele decenii. În același timp, Rusia vede principala amenințare la adresa intereselor sale în dorința SUA de a câștiga un loc în regiune, folosind ca pretext campania antiteroristă din Afganistan.

Toate statele SCO sunt unite de problemele terorismului și ale contrabandei de droguri. Originile ambelor fenomene, adesea interdependente, se află în Afganistan și Pakistan. Pentru unele țări SCO, amenințarea la adresa securității publice este împletită cu pericolele la adresa integrității statului. Astfel, China are îngrijorări cu privire la Regiunea Autonomă Uigură Xinjiang (XUAR). Islamismul radical alimentează separatismul etnic acolo, făcând Beijingul suspicios față de activitatea islamistă din Pakistan, Afganistan și Turcia. În același timp, China nu dorește încă ca SCO să devină o organizație menită să rezolve problemele de securitate.

232

Trebuie menționat că până la mijlocul anilor 2000, amenințarea islamistă din Asia Centrală a scăzut. În același timp, din 2006, a

început o nouă creștere a activității islamiștilor radicali (talibani) în Afganistan, sabotajul și acțiunile teroriste ale acestora s-au intensificat și au capturat o serie de zone rurale din sudul și sud-estul țării. Noua creștere a activității jihadiștilor (luptători pentru credință) sa bazat în mare parte pe consolidarea pozițiilor lor în regiunile muntoase și deșertice din nord-vestul Pakistanului. În centura largă dintre Afganistan și Pakistan, s-a format o „zonă de excludere”, unde au condus talibanii. A fost posibil să-l „cețuim”, dând o lovitură gravă extremiștilor, grație atacurilor efective direcționate ale aeronavelor americane fără pilot din Afganistan și unei operațiuni decisive de combatere a terorismului a armatei pakistaneze în mai - noiembrie 2009.

În urma unei anumite normalizări a situației din Pakistan, care a devenit deosebit de remarcabilă în 2010, situația în întreaga regiune a Asiei de Sud s-a îmbunătățit în general. Delhi a fost de acord să reia dialogul cu Islamabad, întrerupt din cauza atacului teroriştilor pakistanezi asupra Mumbai din noiembrie 2008 (peste 160 de civili, inclusiv străini, au fost ucişi). Situația politică internă s-a stabilizat în Bangladesh după alegerile generale din decembrie 2008 și în Sri Lanka după înfrângerea completă a rebelilor înarmați tamili în primăvara lui 2009 (războiul de pe insulă a durat mai bine de un sfert de secol, din 1983) .

Trebuie remarcat faptul că șapte țări din Asia de Sud (India, Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, Nepal, Bhutan și Maldive) au format Asociația Asia de Sud pentru Cooperare Regională (SAARC) în 1985. În 2006, Afganistanul a fost admis la el, deși participarea sa pare încă destul de formală. Cu toate acestea, predominanța formei asupra conținutului real caracterizează activitățile Asociației în ansamblu. Din 2007, și-a deschis porțile statelor observatoare, care includ China, Japonia, Coreea de Sud, Iran și Statele Unite.

Rolul principal în CAAPK este jucat de India, care reprezintă (în cadrul a șapte state, cu excepția Afganistanului) aproximativ 80% din veniturile totale, mai mult de 75% din populație și aproximativ 73% din teritoriu. India se învecinează pe mare sau pe uscat cu toate celelalte state ale regiunii, care are atât zone muntoase (statele prigi-malaeze din Nepal și Bhutan) cât și „pro-

datoria” (Sri Lanka și Maldive). Media populației comparativ cu India (peste 1,12 miliarde de oameni) sunt Pakistanul, situat în nord-vestul regiunii (180 milioane) și Bangladesh în est (150 milioane). În același timp, se numără printre cele șapte cele mai mari țări din lume după populație.

Caracteristicile subcontinentului sud-asiatic trebuie considerate o suprapopulare agricolă uriașă, o proporție mare a populației sărace și extrem de sărace, degradarea, datorită lipsei de pământ și fragmentării parcelelor, a unei părți semnificative a fermelor rurale și marginalizarea majorității țărănimea. Mișcarea forței de muncă către orașe și unele dinamici pozitive datorate creșterii enclavelor moderne din sectorul agricol și infrastructurii rurale contribuie la o încetinire înregistrată statistic a proceselor de sărăcire, deși cel

mai adesea efectul înlocuirii sărăciei extreme cu manifestările ei mai puțin severe. se observă16.

Pe acest fond, urbanizarea și industrializarea se remarcă printr-un caracter de enclavă pronunțat: orașele, inclusiv cele mai mari aglomerări urbane din lume, precum Mumbai (Bombay), Kolkata (Calcutta), Delhi, Chinnai (Madras), Karachi etc., „se ridică”. ” deasupra masivului rural și așezărilor mixte rural-urban. Cea mai mare parte a produsului național este produs în orașe, și nu doar în cele mai mari, unde cele mai eficiente industrii din sectoarele industrial și de servicii sunt concentrate în ceea ce privește acumularea de valoare adăugată.

Raportul exporturilor (raportul dintre exporturi și venitul intern brut) al țărilor din Asia de Sud este cu un ordin de mărime mai mic decât cel al economiilor din Asia de Est. În același timp, regiunea, în special Pakistan, se caracterizează printr-o mobilitate mai mare a forței de muncă, îndreptându-se în principal către statele arabe din Peninsula Arabică. Migrația (temporară și permanentă) din India și alte țări din Asia de Sud, în special către Europa și America, este, de asemenea, destul de semnificativă, deși în cifre absolute este mare și pentru marile state din Asia de Est17.

Gradul de integrare economică a statelor din regiune este relativ mic, dar tinde să crească. În cadrul CAAPK, din 1995 este în vigoare un sistem comercial preferențial (au fost introduse beneficii speciale și tarife reduse), iar din 2006, șapte țări din Asia de Sud au anunțat crearea unei zone de liber schimb. În conformitate cu obligațiile asumate, taxele asupra mărfurilor care trec granițele țărilor membre ale zonei trebuie

Se preconizează că vom scădea de la 20% în 2007 la aproape zero în 2012. Comerțul reciproc dintre India și Pakistan, fiind nesemnificativ pentru o lungă perioadă de timp, s-a apropiat de 2 miliarde de dolari în 2008.

India, desigur, ar dori nu numai să-și consolideze conducerea în Asia de Sud, ci și să devină o putere macroregională majoră. Regiunea sa mare „naturală” include în sud întregul spațiu oceanic vast, cu astfel de state insulare populate în mare parte de imigranți din India precum Mauritius în largul coastei Africii de Est și Fiji în Oceanul Pacific. În nord și nord-vest, gama sa include țările din Asia Centrală, inclusiv Afganistan. „India Mare” are astfel o configurație geografică meridională, alungită în longitudine. În viitor, ar putea ocupa o poziție dominantă în regiunea elipsoidală care leagă centrul Eurasiei de oceanul mondial. Dar este dificil să faci asta singur, așa că în stadiul actual se bazează pe sprijinul Statelor Unite, Europei și Rusiei.

Interesele regionale ale Indiei se ciocnesc de interesele Pakistanului, care se pretinde, de asemenea, a fi o putere fruntașă într-un spațiu care este, desigur, mult mai mic, dar include Afganistan și Asia Centrală. În același timp, după încheierea Războiului Rece, Pakistanul s-a transformat în „omul bolnav” al Asiei, care a reușit să „se

îmbunătățească” la începutul secolului XXI ca urmare a aderării la coaliția de state care a învins Regimul taliban islamist din Afganistan. Cu toate acestea, slăbiciunile interne ale statului pakistanez, care nu are rădăcini istorice profunde, l-au condus la o nouă criză în 2007-2009. Pakistanul, așa cum s-a menționat anterior, se confruntă cu problema islamismului radical și a terorismului la periferia sa - nord-vestul paștun, precum și cu separatismul de stânga din Baluchistan.

Iranul, situat la vest de Pakistan, are mult mai multe motive pentru a revendica rolul de lider regional. Marele trecut al Iranului, cultura sa, care împletește moștenirea erelor pre-islamice și islamice, și diferențele religioase (predominanța șiiților, care constituie o minoritate de 10% sau mai mult în lumea islamică) fac ca politica sa externă să fie atât ambițioasă, cât și realistă. . Retorica politicii externe este de obicei combinată cu prudență și pragmatism. Iranul a considerat „zona sa”, atât înainte de victoria revoluției islamice din 1979, cât și după aceasta,

Caucazul și Asia Centrală în nord, Golful Persic și zona estică a Mediteranei în sud și est, Afganistan și o parte a Pakistanului în vest18.

La începutul anilor 1990, după prăbușirea URSS, nordul a devenit cea mai importantă direcție a politicii externe regionale a Teheranului. Tadjikistanul distrus de războiul civil, care este legat de Iran în limbă, a căpătat o semnificație deosebită. Cu toate acestea, la mijlocul deceniului, accentul s-a mutat de la nord la sud. Iranul se află în centrul unei zone latitudinale de instabilitate care se întinde de la Estul Mediteranei până la Valea Indusului. Înstrăinarea la nivel global a politicii mondiale de Statele Unite și ostilitatea față de protejatul său din regiune - Israel - au forțat Teheranul să stabilească un dialog puternic cu Rusia și să caute modalități de a găsi punți cu Arabia Saudită, care conduce în secret lumea sunnită, și țările mici din Golf. După intervenția Statelor Unite și a aliaților săi în Irak, poziția Iranului a fost inițial strânsă, iar ulterior consolidată din cauza eșecurilor pe care le-au întâlnit forțele externe în Irak în a face față regimului Saddam Hussein. Pe acest fond, Teheranul urma o politică externă mai ofensivă și mai sofisticată.

Datorită faptului că căutarea aliaților în regiunea „naturală” pentru Iran este acum dificilă, acesta încearcă să „sare peste” mediul său imediat. Necesitatea de a depăși granițele regiunii înconjurătoare a fost demonstrată de istoria Organizației pentru Dezvoltare Economică (ECO), fondată în 1985 de Iran, Turcia și Pakistan. În 1992, a absorbit încă șapte state musulmane - Azerbaidjan, cinci republici din Asia Centrală și Afganistan. La începutul anilor '90, se părea că ECO avea șanse să devină o structură regională mare. Cu toate acestea, contiguitatea teritorială și comunitatea religioasă nu au fost suficiente. Organizația a devenit nesemnificativă, lucrând prin inerție (deși au fost implementate unele proiecte comune - ECO Bank și Institutul Cultural au fost create sub auspiciile organizației).

Eșecul ECO a lovit și Turcia, care la începutul anilor 1990 a construit o politică externă în „sa” regiune culturală și istorică, mizând pe renașterea factorului de comunalitate al popoarelor turcești. Aspirația Ankarei spre est, orientarea turco-eurasiatică a politicii sale externe, mai ales sub președintele T. Ozal (1989-1993), fără a dispărea complet, au făcut loc altor direcții - europeană, mijlocie.

236

canalizare si caucaziana. Relațiile îmbunătățite cu Rusia în anii 2000, precum și alte evoluții, au făcut politica Ankarei mai pragmatică. Cooperarea economică, în special în domeniul energetic, contracararea amenințărilor separatismului kurd etc. Sprijinul pentru planurile de interacțiune între statele din bazinul Mării Negre și-a păstrat o anumită semnificație pentru Turcia. În capitala Turciei, în 1992, a fost adoptată declarația privind crearea Organizației de Cooperare Economică a Mării Negre (OCCEN). Pe lângă Turcia și Rusia, la ea participă încă 10 state din regiunea Marii Negre. Prezența unor probleme controversate în Caucaz a împiedicat OCEMN să facă progrese semnificative în ceea ce privește integrarea, care depinde în mare măsură de sprijinul lor din partea Uniunii Europene. Cu ajutorul UE, în 1997 a apărut Banca de Comerț și Dezvoltare a Mării Negre. În 2007, a fost semnat un memorandum privind construirea unei șosele de centură prin țările din bazinul Mării Negre.

Conflictul arabo-israelian servește drept principal obstacol în calea creării unei zone de cooperare și comerț în estul Mediteranei. Conflictul există de peste 60 de ani, deși nu au existat ciocniri militare la scară largă între Israel și vecinii săi arabi de mai bine de trei decenii și jumătate. Eforturile de normalizare a situației regionale au adus rezultate - Autoritatea Palestiniană a fost formată din două părți teritoriale, Cisiordania. Iordania și Fâșia Gaza. Autonomia este prototipul unui stat arab palestinian, dar pe drumul către el rămân probleme complexe, pe de o parte, palestiniene (rivalitatea dintre Fatah și Hamas), pe de altă parte, israeliano-palestinian, israeliano-arab și israeliano-musulman. (acestea din urmă sunt legate în principal de poziția Iran).

Situația la sud-estul coastei mediteraneene în zona Peninsulei Arabice și a Golfului Persic este diferită și mult mai favorabilă cooperării regionale. Aici sunt state monarhice arabe cu o populație predominant sunnită (șiiții predomină în Bahrain). Regatul Arabiei Saudite, cea mai mare țară ca teritoriu, populație și potențial economic, a fost inițiatorul creării în 1981 a Consiliului de Cooperare pentru Statele Arabe din Golf. O asociație compactă teritorial a celor mai bogați, grație petrodolarilor, țărilor arabe, pro-

237

în perioada de „măcinare” reciprocă, la începutul secolului XXI. a făcut o serie de pași către integrarea economică în stil european. De la începutul anului 2008, piața comună a început să funcționeze și se încearcă eliminarea barierelor din calea circulației capitalului și a prestării de servicii. Introducerea unei monede unice, Khaliji (numele arab al Golfului), este planificată pentru 2010. Cel mai mare venit pe cap de locuitor este în Qatar, cu o populație de 1,3 milioane de

oameni. Potrivit acestui indicator, Qatar ar putea ocupa primul loc în lume în 2009, împingând Luxemburgul deoparte. Emiratele Arabe Unite (EAU) și Kuweit sunt de o jumătate și jumătate până la două ori mai mici decât Qatar în ceea ce privește venitul specific . Venitul este de patru ori mai mic în Bahrain, Arabia Saudită și Oman. Cea mai săracă țară din Peninsula Arabă, Yemen (Republica Arabă Yemen), speră să se alăture Consiliului cel târziu în 2016.

Regiunea statelor din Peninsula Arabică ocupă o poziție geopolitică centrală în lumea musulmană. Aici, în orașele saudite Mecca și Medina, se află principalele sanctuare ale musulmanilor, pentru a le vizita milioane de credincioși se îngrămădesc pentru a îndeplini riturile sacre Hajj și Umrah. Încă din ultima treime a secolului trecut, regiunea a început să capete semnificația unui pol economic global, în special pentru musulmani. Statele din Asia de Sud și Centrală, în primul rând Pakistan, au fost printre primele care au intrat în zona sa de influență.

Influența politică și economică a țărilor sunite din Peninsula Arabică din nord este în mare măsură blocată de Iran și poate fi exercitată în principal prin Pakistan și Afganistan. De asemenea, principalul jucător din regiune, Arabia Saudită, nu se simte eliberat de concurența din lumea arabă. Tradițional pentru Riad (capitala regatului) este rivalitatea cu Irak și Egipt.

Tradițiile, însă, nu împiedică întărirea treptată a interacțiunii pozitive în Orientul arab. A început, după cum sa menționat în capitolele anterioare, în 1945, cu formarea Ligii Statelor Arabe. Numărul participanților săi a crescut de atunci de la 7 la 22. În 1997, la summitul Ligii din capitala iordaniană Amman, au fost luate decizii care au deschis calea pentru stabilirea tratamentului națiunii celei mai favorizate în comerțul reciproc, iar în 2005, 16 state și Autoritatea Palestiniană au înființat Zona Arabă Liberă Mare.

Epicentrul interacțiunii dintre țările arabe este în Egipt, deși din 1978 până în 1989 calitatea de membru al Ligii Arabe a fost suspendată.

datorită încheierii unei păci separate cu Israelul. Egiptul este cel mai mare stat din punct de vedere al populației, conectând geografic părțile asiatice și africane ale zonei arabe - Asia de Vest și Africa de Nord, pe care arabii le numesc Est (Mashriq) și Vest (Maghreb).

În 1989 s-a format Uniunea Maghrebului Arab formată din cinci țări - Maroc, Algeria, Tunisia, Libia și Mauritania. Încercările Egiptului de a se alătura acestuia au eșuat. Uniunea, însă, nu a prins contur în esență până de curând. Acest lucru este împiedicat de diferențele dintre Algeria și Maroc cu privire la soarta Saharei de Vest, un teritoriu de coastă deșert unde facțiunile locale se luptă pentru putere. Important este și volumul nesemnificativ al relațiilor comerciale și economice dintre membrii Uniunii între ei.

Cu participarea Egiptului, cea mai mare organizație internațională din Africa, Organizația Unității Africane, a fost înființată în 1963. Sediul organizației este situat în capitala Etiopiei, Addis Abeba.

Motivul principal de unificare a rămas multă vreme anticolonialismul și condamnarea discriminării rasiale în Africa de Sud. După ce a unit aproape toate statele din Africa de Nord și Tropical, OAE s-a dovedit a fi ineficientă în contextul conflictelor acute din anii 70-80 dintre statele sale membre, precum și al împărțirii acestora în termeni ideologici și politici globali. După încheierea Războiului Rece, care a contribuit la creșterea luptei armate (în Angola, între Etiopia și Somalia) și prăbușirea regimurilor de apartheid din Africa de Sud, influența OAE a crescut, a cuprins aproape toate statele din continentul. OAE a încercat să ofere asistență în soluționarea conflictelor interstatale și interetnice acute, care au condus adesea la dezastre umanitare (masacrul din Rwanda din 1994 împotriva reprezentanților grupului tribal tutsi, conflictul din 1996 dintre Rwanda și Republica Democrată Congo, apoi Zair, etc.).

În 2002, membrii OAE au redenumit organizația Uniunea Africană (UA) și au creat o serie de organisme supranaționale, după modelul Uniunii Europene. Cel mai înalt organ al CA este Adunarea șefilor de stat și de guvern, care își alege președintele pentru un mandat de un an. Există un Parlament panafrican cu 265 de membri aleși de parlamentele naționale. AC are un consiliu de pace și securitate și pace minoră

forțe creative care au fost introduse în Rwanda în 2003 și în Sudan în 2004. Unitățile AC nu au reușit să îmbunătățească situația în provincia sudaneză Darfur, unde au existat lupte între trupele guvernamentale și rebeli, iar în 2008 au fost înlocuite de un contingent de menținere a păcii ONU. . La sfârșitul anilor 2000, pe lângă Sudan, situația din Somalia și estul Congo a rămas extrem de nefavorabilă. Numărul și profunzimea problemelor politice nerezolvate au fost agravate de severitatea problemelor sociale asociate cu sărăcia profundă a sute de milioane de africani.

Uniunea Africană include în prezent 53 de state ale continentului, adică. toate, cu excepția Regatului Marocului, care a părăsit OAE în 1984 în semn de protest față de admiterea Saharei de Vest (Republica Arabă Democratică Saharaui). Marocul menține însă relații strânse cu Uniunea Africană. Este cea mai mare organizație regională din lume în ceea ce privește numărul de țări participante și a doua (după CAAPK) în ceea ce privește populația - aproape 900 de milioane de oameni. Totodată, AC se află pe ultimul loc în ceea ce privește venitul pe cap de locuitor - mai puțin de 2 mii de dolari, conform parității puterii de cumpărare a valutelor (2004), sub 5 dolari pe zi. Inegalitățile puternice în distribuția veniturilor – atât „verticală” (între straturile cele mai înalte și cele mai de jos din cadrul aceluiași stat), cât și „orizontale” între diferite țări și subregiuni – stau la baza conflictelor armate și a crizelor politice.

Deși Uniunea Africană are un Consiliu pentru Afaceri Economice, Sociale și Culturale, acesta nu poate, din cauza slăbiciunii organizatorice și financiare, să joace vreun rol semnificativ în rezolvarea problemelor acumulate. De asemenea, poate fi considerată în mare măsură simbolică și decizia de a forma Comunitatea Economică Africană, luată la summitul OAE de la Abuja, capitala Nigeriei, în 1991. Atunci s-a anunțat că comunitatea în curs de creare se va baza pe o rețea de asociații

subregionale. , al căror număr era deja mare. Ulterior, mai ales în anii 2000, a avut loc creșterea și modificarea ulterioară a acestora, având loc pe fundalul unei anumite întăriri a cooperării inter-africane.

Începutul secolului XXI Apropo, a fost extrem de favorabil pentru țările africane din punct de vedere al situației macroeconomice. Ratele medii anuale de creștere a PIB-ului total în Africa sub-sahariană în perioada 2000-2008. s-a ridicat la 5,2% pe an, adică au fost

mai mare decât rata de creștere a PIB-ului global (3,2%) și indicatorul corespunzător pentru economiile cu venituri mari (2,3%)19.

Crearea asociațiilor comerciale subregionale (blocuri) pe continent datează din anii 80-90 ai secolului XX. Începând cu 1999, statele africane au participat la 11 blocuri comerciale și economice diferite, în mare parte mici, cu exporturi totale de mai puțin de 1 miliard de dolari, iar ponderea comerțului reciproc variind de la 7-12% sau mai puțin. Pe fondul general s-au remarcat trei structuri - Piața comună pentru Africa de Est și de Sud (20 de țări - de la Libia și Egipt până la Zambia și Zimbabwe; a existat ca zonă comercială preferențială din 1981, acordul privind piața comună a fost încheiat în 1994).), Dezvoltarea Comunitară a Africii de Sud (15 țări cu participarea Republicii Africa de Sud), Comunitatea Economică a Africii de Vest (16 state)20.

În 2001, trei state vecine din Africa de Est-Central (Kenya, Tanzania și Uganda) au format Comunitatea Africii de Est, la care s-au alăturat în 2007 alte două state vecine - Rwanda și Burundi. Comunitatea intenționează să creeze o piață comună și o uniune politică sub forma Federației Est-Africane, dar punerea în aplicare a acestor planuri, în care Kenya arată un interes major, pare nerealistă experților.

În 2008, a apărut un proiect pentru a uni trei asociații comerciale și economice (Comunitatea Africii de Est, Piața comună pentru Africa de Est și de Sud, Comunitatea de dezvoltare a Africii de Sud) într-una singură. Ar trebui să includă 26 de țări africane de diferite niveluri și potențial de dezvoltare. Printre acestea se numără Africa de Sud, Kenya și Egipt relativ dezvoltate și cele mai sărace și instabile Rwanda, Sudan etc. Este greu de spus dacă o astfel de asociație poate avea loc și care vor fi rezultatele activităților sale, dar diferențele în gradul de dezvoltare al participanților săi creează o condiție prealabilă pentru cooperare. Nu este o coincidență că absența unui lider sau lideri este caracteristică multor alte asociații care funcționează doar formal, cum ar fi, de exemplu, Comunitatea Economică a Africii Centrale (numărul total de alianțe interstatale diferite din Africa este aproape de 30). O altă circumstanță necesară pentru implementarea cu succes a planurilor de unificare a țărilor din estul și sudul Africii, precum și, în general, pentru soarta integrării economice africane, trebuie considerată beneficiul

un mediu extern plăcut creat de situaţia economică globală şi de susţinerea structurilor financiare internaţionale.

În încheierea capitolului, aș dori să remarc că procesele de globalizare și regionalizare de la sfârșitul secolului XX. a început să acopere Asia și Africa într-o măsură mult mai mare. Având ca model integrarea europeană, țările estice s-au îndreptat către dezvoltarea unor abordări comune ale problemelor de interes pentru ele. Într-o serie de subregiuni ale zonei asiatico-africane au fost create organizații multilaterale care se ocupă de probleme de dezvoltare (economie) și securitate (politică). Marea majoritate a statelor asiatico-africane se caracterizează prin participarea nu la unul, ci la mai multe proiecte economice și politice regionale. Acţionând în spiritul principiilor „regionalismului deschis”, statele din Est încearcă să extragă beneficii maxime din libertatea de a alege parteneri pentru dezvoltarea socio-economică şi întărirea securităţii.

Pe lângă structurile internaționale teritorial-regionale, asociațiile neteritoriale (dezintegrate din punct de vedere geografic) au primit o dezvoltare remarcabilă și în Est. Principala este Organizația Conferinței Islamice (OCI). A apărut în 1969 la o conferință a țărilor musulmane la Rabat (capitala Marocului), convocată pentru a protesta împotriva incendierii celebrei Moschei Al-Aqsa din Ierusalim. În anul următor, prima întâlnire a miniștrilor de externe ai statelor islamice a avut loc în Arabia Saudită, la Jeddah. Acolo s-a hotărât înființarea unui secretariat permanent. Fondată în Jeddah, organizația a fost numită după prima conferință. Cel de-al doilea summit islamic a avut loc în 1974 la Lahore (Pakistan), apoi au fost organizate în mod regulat conferințe la nivel înalt cu participarea regilor, șefilor de stat și guvernelor, de obicei o dată la trei ani.

La cel de-al 11-lea summit de la Dakar (capitala Senegalului), a fost adoptată o nouă cartă a OCI. În conformitate cu acesta, Organizația continuă să lucreze în cooperare cu ONU și alte structuri internaționale, stabilind obiectivele de eliminare a prejudecăților împotriva islamului și a discriminării împotriva musulmanilor. Sarcinile OCI, conform statutului său, sunt să consolideze legăturile de fraternitate și cooperare între țările incluse în organizație, să susțină principiile de neamestec în treburile lor interne și de protecție.

integritate teritoriala. Statele membre ale OCI se angajează să soluționeze litigiile apărute între ele prin mijloace pașnice, fără a recurge la forță sau amenințarea folosirii acesteia. Cu unul dintre obiectivele sale principale fiind lupta împotriva distorsiunilor în percepția islamului, Carta OCI solicită dialogul între civilizații și religii. Unul dintre obiectivele importante ale organizației este de a încuraja cooperarea economică și comercială inter-islamică și, în cele din urmă, de a crea o piață comună islamică.

Numărul participanților OCI în cei aproape 40 de ani de existență a crescut de la 30 la 57. Nucleul organizației este alcătuit din state arabe, rolul cel mai proeminent dintre ele îl are regatul Arabiei Saudite, unde al treilea sesiunea de urgență a OCI a avut loc în

decembrie 2005 și a fost adoptat un program de acțiune pe 10 ani și a fost ales al nouălea secretar general, reprezentantul Turciei E. Ihsanoglu. Pe lângă țările arabe, unele dintre țările care au contribuit cel mai mult la cauza solidarității islamice prin canalele OCI includ Iran, Turcia, Pakistan, Malaezia și Indonezia. Toate republicile musulmane din fosta URSS au aderat la OCI, iar Rusia a devenit unul dintre cei cinci observatori și singurul dintre statele mari și semnificative21.

Grupul de state africane este cel mai mare din punct de vedere al reprezentarii, dar și cel mai tânăr din punct de vedere al duratei șederii în OCI. Iar situația din Africa atrage o atenție deosebită a organizației. Nu întâmplător, în timpul ultimului summit de la Dakar, a fost semnat un acord între Sudan și Ciad pentru a rezolva relațiile bilaterale, care au fost complicate de luptele din provincia sudaneză Darfur adiacentă Ciadului și de problema refugiaților care a rezultat.

Un alt exemplu de cooperare între statele musulmane este Grupul celor Opt Națiuni în Dezvoltare, creat în 1997 la inițiativa Turciei. Include cele mai mari state musulmane ca populație și importanță, cu excepția Arabiei Saudite. Pe lângă Turcia, acestea sunt Iran, Pakistan, Bangladesh, Malaezia, Indonezia, Egipt și Nigeria. În vara anului 2008, la Kuala Lumpur a avut loc cel de-al șaselea summit musulman G8. El a rezumat rezultatele a zece ani de funcționare a organizației și a adoptat un program de cooperare pentru următorul deceniu. Accentul său principal este pus pe dezvoltarea comerțului reciproc, a cooperării economice și a eforturilor comune în domeniul științific și tehnic. De mare importanta

prezența în organizația Iranului, care îl folosește pentru a-și consolida influența politică internațională în condiții de ostracism din Occident.

Pe lângă proiectele islamice, alte asociații non-regionale, în special Mișcarea Nealiniate, au fost active în Est în timpul și după încheierea Războiului Rece. NAM a reușit să treacă pragul care separa lumea bipolară de lumea post-bipolară, punând accent pe protejarea intereselor comune ale statelor mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic și mai slabe din punct de vedere politic. O astfel de unitate a fost deosebit de valoroasă la începutul anilor 1990, deoarece din cauza dispariției celui de-al doilea pol al sistemului politic mondial („lumea a doua"), „lumea a treia" părea să-și piardă semnificația. La conferința de la Jakarta din 1992, participanții au trebuit să depășească ezitarile și îndoielile din rândurile lor și să schimbe orientarea ideologică tradițională de stânga a Mișcării într-una complet centristă. O delegație oficială chineză a participat pentru prima dată la întâlnirea de la Jakarta, după care Beijingul a primit statutul de observator. Delegații din Rusia, SUA și Europa au participat la cele două conferințe ulterioare din Columbia în 1995 și Africa de Sud în 1998. De la conferința din Malaezia din 2002, Mișcarea a revenit în mare măsură la poziția de a critica Occidentul, în special Statele Unite, politica sa nepopulară de intervenții preventive, amestecul în treburile interne ale statelor suverane și impunerea standardelor în organizarea vieții politice. . Acest lucru a fost

evident mai ales la cea de-a 14-a conferință de la Havana în 2006, deși participanții la cea mai mare organizație internațională după ONU (117 membri) au avut puncte de vedere semnificativ diferite. Cea de-a 15-a conferință a Mișcării din Egipt din vara lui 2009 a fost mai calmă ca ton.

În concluzie, este necesar să subliniem încă o dată că globalizarea de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI nu a ocolit țările din Est. În cea mai mare parte, aceștia au beneficiat de procesele de modernizare care s-au desfășurat în cadrul acestuia pe baza unei interacțiuni în creștere economică, științifică, tehnică, culturală și informațională. Regionalizarea a însoțit globalizarea, introducându-i anumite ajustări. În zona asiatico-africană, crearea de asociații regionale bazate pe comunitate teritorială, civilizațională sau religioasă abia a început, fără a fi finalizată, ceea ce se poate întâmpla în faza

după depăşirea crizei din 2008-2009. și dezvoltarea în continuare a cooperării internaționale.

Note

1 Medyakov A.S. Istoria relațiilor internaționale în timpurile moderne.

M .: Educație, 2007, p. 439-440.

2 Istoria sistematică a relaţiilor internaţionale în patru volume 1918-2000. Ed. A. D. Bogaturova. T. 3. M.: Muncitor de la Moscova, 2003, p. 20-21.

3 Kegley S.W., Wittkopf E.R. World Politics. Tendință și transformare.

N.Y. , 1993, p. 268-269.

4 Ibid., p.278-279.

5 Ibid., p. 262-296.

6 Raportul dezvoltării mondiale 2002. Construirea instituţiilor pentru pieţe. Wash.: Oxford University Press, 2001, p. 327, 239. World Development Report 2010. Selected World Development IndicatorsZAvww.worldbank.org, PDF Format, p. 385, 387.

7 World Development Indicators 2001. Wash: Banca Mondială, 2001, p. 3-11.

8 World Development Indicators 2005. Reducing Poverty and Hunger// www.worldbank.org/data/wdi2005/wditext/section 111 .htm

9 Indicatori de dezvoltare mondială 2010, p. 380-381.

10 Indicatori de dezvoltare mondială 2001, p. 332-333.

11 Ibidem.

12 A se vedea o serie de publicații anuale despre regiune, de exemplu: Asia de Sud-Est în 2006. Probleme actuale de dezvoltare. Ed. D. V. Mosyakova, N. P. Maletina. M.: IV RAS, 2007.

13 Despre succesele în lupta împotriva foametei și a unui stil de viață mizerabil în China și, în același timp, a sărăciei persistente a populației sale, în principal rurală, vezi: Melyantsev V.A. Țările dezvoltate și în curs de dezvoltare într-o eră a schimbării. M.: Klyuch-S, 2009, p. 159-160.

14 „Asia Mare de Est": politică mondială și disparități regionale. Sub. ed. A. D. Voskresensky. M.: MGIMO - Universitatea, 2010, p. 216.

15 Ibid., capitolul 14.

16 Vezi nota. 8.

245

17 Timp de cinci ani, din 2000 până în 2005, conform datelor comparabile, migrația netă din India a fost de 1,5 milioane de persoane, în medie 300 mii pe an, din Pakistan - 1,2 milioane, din Indonezia - 1 milion, din Bangladesh - 700 mii. , dar cel mai mare flux a fost din China - 2,1 milioane - World Development Report 2010, Selected World Development Indicators, p. 386-387.

18 A se vedea: Rolul și locul Iranului în regiune. Reprezentant. ed. N. M. Mamedova, M. Imanipour. M.: Institutul de Studii Orientale RAS, 2007.

19 Raportul dezvoltării mondiale 2010, p. 385.

20 Indicatori de dezvoltare mondială 2001, p. 332-333.

21 Rusia și lumea musulmană. Reprezentant. ed. V. Ya. Belokrenitsky, I. V. Zaitsev, N. Yu. Ulchenko. M.: IV RAS, Kraft+, 2010, p. 5-6.

Capitolul 9

RUSIA MODERNĂ ȘI EST

Printre conceptele ideale-tipic precum Vest și Est, Nord și Sud, Rusia ocupă un loc aparte. Din punct de vedere cultural, istoric și geopolitic, aparține atât Occidentului, cât și Orientului, și nici unuia, nici celuilalt în totalitate. Din punct de vedere al dezvoltării economice, științifice și tehnice, în special militar-tehnice, Federația Rusă, desigur, aparține Nordului industrial. În același timp, este adusă mai aproape de unele părți din Sud prin poziția sa de furnizor de materii prime, petrol și gaze naturale, pe piața mondială. Cu toate acestea, în spatele generalizărilor ideal-tipice nu se află înghețate și date odată pentru totdeauna, ci fenomene în schimbare dinamică. Rusia, ca tip separat de societate, stat și cultură este, de asemenea, în curs de schimbări. În același timp, ca orice alt întreg

socio-politic și cultural-civilizațional, Rusia se caracterizează printr-o anumită continuitate istorică, izomorfism (asemănarea formelor), desfășurată în timp. În același timp, moștenirea unui număr de trăsături de bază este combinată cu schimbări cauzate atât de procesele interne, cât și de mediul extern.

În capitolele precedente am atins rolul și locul Imperiului Rus și al statului sovietic în relațiile internaționale și politica mondială a perioadelor istorice corespunzătoare. Aici ne vom limita la etapa post-sovietică, existența Federației Ruse timp de două decenii.

Nașterea unui nou stat a fost aproape o surpriză completă pentru lume și chiar și pentru acea parte rusă a acesteia, care era nucleul URSS. Până la începutul anilor 80-90 ai secolului trecut, ideile despre puterea și statornicia Unirii au fost larg răspândite. Iar perioada de criză care l-a cuprins a fost

mic de statura. Începând cu mijlocul anilor '80 cu încercarea de a reforma sistemul din interior pentru a eficientiza mecanismul de reglementare economică și socio-politică, criza a afectat sfera relațiilor externe ale Moscovei aliate prin tratat, provocând în 1988-1989. un lanț de proteste în masă și revolte politice în statele socialiste din Europa de Est. Pe fondul îmbunătățirii accelerate a relațiilor dintre Moscova și Washington, Est și Vest, în timpul Războiului Rece, aceste evenimente au marcat de facto sfârșitul acestuia. Simbolul sfârșitului epocii a fost distrugerea zidului care despărțea Berlinul de Est și de Vest, iar apoteoza acestuia a fost unificarea în 1990 a celor două state germane pe baza Republicii Federale, de Vest, Germania.

Sfârșitul istoriei Războiului Rece a fost pus oficial prin autodescenderea Organizației Pactului de la Varșovia la 1 iulie 1991, dar de fapt s-a încheiat abia după eșecul tentativei de lovitură de stat întreprinsă în URSS în perioada 19-21 august. din acel an. Eșecul inițiatorilor „putsch-ului din august” a accelerat prăbușirea statului, care de la bun început a avut trăsăturile unui fel de imperiu democratic (de partid-popor). La 8 decembrie 1991, liderii Rusiei, Ucrainei și Belarusului au semnat o declarație privind încetarea existenței URSS și crearea Comunității Statelor Independente - CSI. În aceeași lună s-au alăturat acestei noi formații încă nouă republici sovietice, toate, cu excepția Moldovei, situate în Asia. Cele trei republici baltice, după ce au refuzat să adere la CSI, și-au confirmat dorința de a merge pe calea apropierii de Europa.

Prăbușirea URSS a fost un proces dureros care a avut un impact grav asupra soartei a milioane de oameni. Cataclismele istorice de acest fel apar extrem de rar, iar efectul lor durează mult timp1. CSI a fost conceput inițial ca un întreg mai mult sau mai puțin unificat, dar foarte curând a devenit clar că drumurile statelor sale constitutive aveau să diverge treptat. Rusia, ca și alte țări ale noii Commonwealth, era de așteptat să agraveze criza economică, care a avut loc pe fundalul schimbărilor structurale. Sistemul economic monopolist de stat (comandă-administrativ) a fost înlocuit voluntar de-a lungul unui număr de ani de unul de piață, privat-corporat. La inițiativa de sus,

proprietatea locuințelor de stat a fost transformată în proprietate individuală, au apărut interdicții private

248

au apărut ki şi companii de asigurări, societăţi pe acţiuni şi burse de valori. Decizia schimbărilor din sfera economică a demonstrat primatul voinței politice într-o etapă scurtă (revoluționară) de dezvoltare socială.

În condițiile unei situații economice de criză, Rusia nu a putut da CSI nicio formă de cvasi-stat (cum ar fi o confederaţie slabă). La aceasta trebuie adăugată influența puterii externe - reticența Occidentului, în primul rând a Statelor Unite, care a fost dezvăluită de la bun început, de a ține cont de speranțele Rusiei de a menține rolul de lider incontestabil, principalul patron al noului state. În Rusia însăși, două puncte de vedere se luptau asupra naturii relațiilor cu republicile fostei URSS, în special cele asiatice. Una a venit din dorința de a se îndepărta rapid de ei, de a rupe cordonul ombilical sub forma unei monede unice, cealaltă a fost dorința de a menține republicile în zona controlului lor economic și militar-politic. În toamna anului 1993, în urma eșecului unei alte încercări de rezistență la reformele pieței și la tendințele centrifuge asociate în vastele întinderi ale fostei URSS, prima atitudine a predominat în principal la Moscova. Și chiar și în noile republici care erau cel mai nepregătite să refuze sprijinul din partea Rusiei, a fost introdusă propria monedă și a fost creat un sistem de instituții financiare și economice.

Adoptarea Constituției Federației Ruse în decembrie 1993 și, înainte de aceasta, principalele prevederi ale conceptului de politică externă, au consolidat realitățile existente. Fiind un succesor direct al uneia dintre cele 15 republici sovietice (Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă, RSFSR), Rusia a fost recunoscută ca o țară succesoare a URSS. Moștenind drepturile sale în domeniul relațiilor internaționale, în special locul unui membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU, un stat nuclear recunoscut etc., și-a asumat responsabilitățile Uniunii în domeniul politicii externe și al economiei externe.

Politica externă a Federației Ruse în primii ani de la formarea sa este în general considerată pro-occidentală. Există suficiente motive pentru aceasta. O ieșire din criza economică era posibilă doar dacă Occidentul avea o atitudine favorabilă față de noul stat. Acesta este ceea ce a fost, deși speranțele Moscovei de asistență materială și asistență în reforme nu erau pe deplin justificate. Multe circumstanțe au contribuit la dezamăgirea reciprocă. Statele Unite se așteptau ca noua țară să renunțe la pretențiile sale de a menține statutul de autoguvernare mare sau chiar majoră.

249

putere în picioare. Între timp, în mod obiectiv, Rusia a rămas o forță militară puternică, deținând un arsenal de arme nucleare de rachete comparabil cu cel american. Acționând la unison cu Statele Unite, Rusia a contribuit la faptul că Ucraina, Belarus și Kazahstan au renunțat la dreptul de a dispune de armele atomice găsite pe teritoriul lor și le-

au transferat la Moscova, fiind de acord cu statutul lor non-nuclear. Apariția Rusiei ca singura putere nucleară a fost însoțită de o schimbare în doctrina oficială a utilizării acesteia - un refuz de a nu o folosi mai întâi. La precauția cu care acest lucru a fost perceput în Occident s-a adăugat dezaprobarea acțiunilor Moscovei în Caucazul de Nord și Cecenia.

Îngrijorarea în Statele Unite și Europa a fost cauzată și de creșterea sentimentului etatist în Rusia, reflectată în rezultatele alegerilor parlamentare din decembrie 1993 și de incertitudinea care a persistat după acestea cu privire la cursul politicii interne și externe. Temerile cu privire la probabila victorie a forțelor antireformiste din Rusia au condamnat planurile unor figuri din Europa (J. Attali și alții) de a transforma Rusia într-un al doilea pilon estic al integrării europene.

În ciuda liniei pro-occidentale, care, din motive obiective și subiective, a fost urmărită destul de constant în 1991-1995. primul său președinte B.N. Elțin și primul ministru al Afacerilor Externe A.V. Kozyrev, alte direcții de politică externă nu au trecut neobservate. Ca parte a cursului pro-occidental, au fost făcute încercări de îmbunătățire a relațiilor cu Japonia, dar s-au întâlnit cu dorința Tokyo de a profita de slăbirea Moscovei pentru a rezolva problema teritorială - disputa cu privire la proprietatea insulelor Kurile.

Un apel către Est a fost manifestat în decizia Președintelui Rusiei de a efectua o vizită oficială în RPC în decembrie 1992. Ținând cont de diferențele ideologice care existau între ei la acea vreme (Beijing ia tratat favorabil pe susținătorii orientării comuniste din Rusia, în timp ce Moscova nu a aprobat măsuri dure de suprimare a opoziției politice din China), vizita a demonstrat dorința conducerii ruse de a urma un curs echilibrat în interesul unui stat național supra-ideologic. Același lucru a fost evidențiat de vizita lui B. N. Elțin în India în ianuarie 1993. Totuși, ambele vizite nu au însemnat un refuz de a urma o politică care, în general, a fost acceptată cu aprobare în Occident. Deci primăvara

1993 Rusia, sub presiunea Statelor Unite, a refuzat să urmeze acordurile încheiate anterior privind furnizarea de motoare rachete criogenice către India, împreună cu tehnologia pentru producerea acestora, limitându-se doar la vânzarea motoarelor.

O serie de acorduri încheiate în prima jumătate a anilor '90 între Rusia și Statele Unite (declarația privind noile relații, tratatul START-2, declarația privind nețintirea reciprocă a rachetelor nucleare strategice), alături de declarația privind consolidarea relațiilor dintre Rusia. și UE, au avut în principal o semnificație simbolică. A existat o creștere treptată a tensiunii asupra aspectelor umanitare ale războiului cecen și a diferitelor poziții cu privire la sângerosul conflict multilateral din Balcani. Cea mai fierbinte etapă a noii dezangajări balcanice s-a încheiat cu o întâlnire în Statele Unite (la Dayton) cu participarea reprezentanților ruși și semnarea păcii între cele trei state balcanice - Serbia (pe care Moscova a simpatizat), Croația, Bosnia și Herțegovina. .

Apariția unui nou stat reprezentat de Federația Rusă, precum și de alte entități statale de pe teritoriul fostei URSS, a ridicat problema autoidentificării. Unul dintre motivele pentru care în Rusia a fost la început a fost respingerea de la stereotipul anterior al unui stat totalitar și urmărirea unei politici democratice și liberale. Dar în curând scăderea nivelului de trai al majorității populației, pierderile de natură morală și politică, inclusiv cele asociate cu pierderea uriașelor teritorii periferice, destul de bine dezvoltate în anii puterii sovietice, care au devenit proprii pentru marea majoritate a oamenilor de diferite naționalități, a condus la creșterea sentimentelor de opoziție. Ele s-au reflectat în întărirea pozițiilor comuniștilor și naționaliștilor. Pe acest fond, a apărut o scindare în opinia publică, formată din reprezentanți ai intelectualității și reproducând în multe feluri împărțirea în occidentali liberali și slavofili conservatori și eurasiatici, caracteristică Rusiei țariste târzii și cercurilor de emigranți.

Cu mare dificultate, opoziția a fost ținută, împiedicând comuniștii să câștige alegerile prezidențiale din 1996. În același timp, schimbările în opinia publică au influențat politica internă și externă a administrației președintelui B. N. Elțin, care a fost ales pentru un al doilea mandat. .

Operațiunea militară din Cecenia și acordul forțat de la Khasavyurt din toamna lui 1996 cu islamo-naziștii ceceni

forțele niste au sporit atenția Moscovei asupra situației din Orientul Apropiat și Mijlociu, făcând-o un oponent necondiționat al islamismului sunit radical de succes. Rusia și-a găsit un partener acolo, în Iran. Acest lucru a permis Moscovei să-și consolideze poziția în Tadjikistan, unde a avut loc un război civil aprig din 1991. Înțelegerea reciprocă la care sa ajuns între Moscova și Teheran a dus în 1997 la încheierea războiului și la păstrarea prezenței militaro-politice ruse în republică. Lupta împotriva grupărilor pro-islamice și anti-ruse din Tadjikistan a fost susținută de Moscova încă de la începutul conflictului civil, adică. din toamna anului 1991. În mai 1992, prezența Rusiei în Asia Centrală a fost confirmată prin încheierea unui acord colectiv de securitate cu toate cele cinci noi republici ale regiunii, precum și cu Armenia.

Întărirea poziției Moscovei în regiunea Asiei Centrale a adus-o din nou la granițele cu Afganistanul, unde din 1992, un război intestin acut între grupurile armate de mujahedini islamiști nu s-a oprit. Capturarea capitalei țării, Kabul, la sfârșitul anului 1996 de către unități ale mișcării islamice extrem de radicale talibane a creat o amenințare la adresa Tadjikistanului și a altor state din fosta Asia Centrală sovietică. Situația a fost agravată de faptul că Moscova a văzut mâna Pakistanului, Arabiei Saudite și a Statelor Unite în spatele succeselor talibanilor. Deși în curând a devenit clar că talibanii își jucau propriul joc și, în lupta pentru putere, se bazau pe asistența financiară și organizațională a fanaticilor islamiști arabi care se stabiliseră în Afganistan - Osama bin Laden și asociații săi din

organizația Al-Qaeda. , Moscova și Washingtonul au rămas reciproc suspicioși.

În a doua jumătate a anilor '90, Rusia s-a trezit din ce în ce mai mult în poziția unui partid care acționează ca un oponent al Occidentului. Acest lucru a fost explicat în mare măsură de circumstanțele geopolitice și de transformarea menționată mai sus a opiniei publice. Un anumit rol l-a jucat și un factor subiectiv precum numirea în 1996 a academicianului-orientalist E.M. Primakov în funcția de ministru al afacerilor externe. Nu întâmplător a făcut prima sa vizită în noua sa calitate în India. Întorsătura politicii externe a Rusiei către Est, inclusiv Estul cercului interior, în cadrul CSI, a primit conținut tangibil sub el. În același timp, s-a accelerat restabilirea profesionalismului, la fel ca și recunoașterea în societate a importanței politicii internaționale de sine stătătoare.

Stabilizarea binecunoscută a situației economice din țară în 1995-1997, în special în complexul militar-industrial, a făcut posibilă revenirea la comerțul cu arme, care a fost profitabil pentru Rusia. Aici a fost utilă restabilirea relațiilor cu India și îmbunătățirea lor decisivă cu China.

În septembrie 1994, președintele chinez Jiang Zemin a vizitat Moscova. În declarația comună adoptată în urma vizitei au apărut cuvinte despre „parteneriat constructiv”. De asemenea, părțile au anunțat o decizie de a abandona amenințarea utilizării armelor nucleare și de a nu viza rachete strategice una împotriva celeilalte. Următorul summit oficial a avut loc la Beijing în aprilie 1996. Atunci, pentru prima dată, părțile s-au exprimat în favoarea stabilirii unui „parteneriat strategic orientat către secolul XXI”2. Summitul bilateral a fost urmat de o întâlnire la Shanghai a liderilor a cinci state care împart granițele în centrul Asiei - Rusia, China, Kazahstan, Kârgâzstan și Tadjikistan. Acordurile la granițe și măsurile de consolidare a încrederii în domeniul militar au marcat începutul activităților așa-numitelor „Cinci Shanghai”, despre care a fost deja discutat în capitolul anterior.

În aprilie 1997, a avut loc o altă întâlnire între președinții B.N. Elțin și Jiang Zemin, la care au convenit asupra măsurilor de consolidare a parteneriatului strategic. Acordurile la cel mai înalt nivel s-au tradus într-o creștere bruscă a volumului livrărilor de echipamente militare rusești către China. În perioada dificilă de tranziție pentru economia rusă, Beijingul a achiziționat arme în valoare de 1-1,5 miliarde de dolari pe an. Printre achizițiile făcute de China în acei ani s-au numărat șapte avioane de transport Il-76, opt elicoptere Ka-27, 50 de luptători multirol, patru submarine din clasa Kilo, două distrugătoare din clasa Sovremenny. În 1996, a fost semnat un contract pentru construirea a 200 de avioane de vânătoare Su-27 la o fabrică din orașul chinez Shenyang. În plus, au fost vândute armatei chineze transportoare de trupe și tancuri blindate, sisteme antirachetă, radare etc.

Cooperarea militară nu a fost însă singurul aspect al dezvoltării interacțiunii. În anii 90, produsele de inginerie mecanică au ocupat un loc proeminent în exporturile rusești. Rusia a oferit asistență în

construcția de centrale termice și nucleare. Deși ponderea comerțului cu Rusia pentru China a fost foarte nesemnificativă, pentru unele dintre regiunile sale,

în special provincia de nord-est Heilongjiang, a avut o mare importanță independentă.

După o pauză în relațiile ruso-indiene la începutul anilor 90, a existat o întărire vizibilă. Componenta principală în acest proces, ca și în cazul Chinei, s-a dovedit a fi cooperarea în domeniul militar-tehnic. Anul 1996 poate fi considerat aici un punct de cotitură, când a fost semnat un contract pentru furnizarea a 40 de avioane de vânătoare grele Su-30 cu rază lungă de acțiune și producția sub licență a altor 120 de avioane de acest tip. Rusia a vândut Indiei submarine moderne, sisteme de rachete navale, obuziere, sisteme de lansare de rachete multiple, rachete sol-aer, transportoare blindate de personal și tancuri T-90. O trăsătură distinctivă a BTC cu India (puțin mai mic ca volum decât cu China) a fost accentul pus pe producția locală sub licențe rusești și dezvoltarea comună4.

Testele subterane ale Indiei, menționate anterior, ale armelor nucleare nu au împiedicat cooperarea Rusiei cu aceasta în domeniul nuclear pașnic. Chiar în iunie 1998, a fost semnat un protocol adițional la acordul vechi de zece ani privind construcția centralei nucleare Kudankulam în sudul Indiei. Cooperarea tehnică și economică a progresat cu succes și în alte domenii - construcția de hidrocentrale și termocentrale, în metalurgia feroasă și neferoasă și industria cărbunelui. De o importanță considerabilă pentru relațiile bilaterale a fost rambursarea treptată de către India (una dintre puținele țări care au fost debitoare ale fostei URSS) a datoriei publice în valoare de 10 miliarde de dolari.

Despre politica externă a Rusiei în 1998-1999. în general și în direcția ei de est, fenomenele de criză din interiorul țării nu au putut să nu afecteze criza - schimbări frecvente de guvernare, un vot în parlament pe problema demiterii președintelui, implicit la 17 august 1998 (declarația statului). despre imposibilitatea îndeplinirii obligațiilor economice externe), precum și măsurile de urgență care au urmat pentru stabilizarea situației monetare și financiare, inclusiv o devalorizare gravă a rublei. Restabilirea producției industriale la o anumită amploare după criză a fost însoțită de o întărire a rolului statului în economie, de un refuz de a continua cursul libertății de acțiune pentru câteva corporații private, așa-zisele. grupuri oligarhice. În perioada post-criză, dependența directă a economiei ruse de interacțiunea cu capitalul occidental a scăzut și ea semnificativ. Această din urmă împrejurare a deschis o nouă etapă

oportunități pentru o politică externă mai independentă. Libertatea relativă de acțiune a avut loc într-o perioadă de agravare a relațiilor cu Occidentul din cauza agresiunii NATO împotriva Serbiei în primăvara anului 1999.

Ca în ajunul acestor evenimente, Moscova a venit cu o serie de inițiative menite să-și întărească legăturile cu India și China. Astfel, E.M. Primakov, aflat în vizită în India în decembrie 1998 în calitate de șef al guvernului rus, și-a exprimat opinia că ar fi de dorit să se formeze un „triunghi strategic Moscova-Delhi-Beijing" în viitor. Ofensivele occidentale din Balcani și din alte regiuni, în special din Irak, au forțat țările din afara alianței occidentale să cântărească oportunitățile de acțiune concertată. Cu toate acestea, nu a existat nicio dezintegrare în tabere opuse la începutul a două secole și milenii. Nici Rusia, nici China, nici India nu au fost capabile, individual sau împreună, să conteste puterea militară a Statelor Unite și pozițiile economice ale Occidentului. Este important ca el, la rândul său, ținând seama într-o anumită măsură de ambițiile acestor state și ale altor mari state și de starea opiniei publice din ele, a încercat să le ofere compensații. În 1998, Rusia a devenit membră a Grupului celor Șapte („Șapte") din cele mai dezvoltate și influente țări din punct de vedere economic, transformată în Grupul celor Opt („G8"). China a fost admisă la OMC la sfârșitul anului 2001, iar India a primit sprijinul SUA în timpul conflictului cu Pakistanul din Kashmir din 1999.

În același timp, odată cu începutul noului secol, fricțiunile și dezacordurile dintre principalele puteri mondiale nu au dispărut în uitare. Cu toate acestea, severitatea lor a fost atenuată pe fundalul unei situații economice general favorabile din lume. Asta a venit după depășirea crizei financiare globale din 1997-1998, care, pe lângă Rusia, a afectat țările asiatice, în principal sud-est (Indonezia, Malaezia, Thailanda etc.), și scăderea producției care a urmat atacului teroriştilor care au deturnat. avioane de pasageri pe 11 septembrie 2001 către cele mai mari orașe din SUA - New York și Washington.

Indicatorii macroeconomici s-au schimbat semnificativ și în țările fostei URSS în anii 2000. Trebuie spus că în perioada precedentă de zece ani, aproape toate statele proaspăt independente s-au aflat într-o criză economică, mai ales în prima jumătate a anilor '90. Pentru 1991-2000 PIB-ul Rusiei (la prețuri constante ale pieței din 2000) a scăzut cu o medie de 3,9%

pe an, în doar 9 ani - cu aproape 70%. PIB-ul Armeniei a scăzut în aceeași perioadă cu 3,8, Azerbaidjan - 5,2, Georgia - 9,3, Kazahstan - 3,6, Uzbekistan -0,25.

După ce situația s-a îmbunătățit în 2001-2003. O redresare economică foarte rapidă a început în Rusia și aproape toate fostele republici sovietice din Asia. Produsul brut al Federației Ruse a crescut la mijlocul anilor 2000 cu 7-8% pe an, Armenia - 13-14, Azerbaidjan - 25-35, Georgia - 9-12, Kazahstan - 9-11, Uzbekistan - 7-9 %6. Creșterea indicatorilor macroeconomici a fost explicată printr-o serie de motive - interne (creșterea cererii și producției ca urmare a defalcării structurale și a redresării post-criză) și externe, printre care semnificația principală a fost creșterea prețurilor la produsele energetice - petrol și gaz natural. În perioada de la începutul anului 2003 până la mijlocul anului 2008, prețul mondial al petrolului a crescut în dolari cu 320%, adică. de 4,2 ori. Condițiile comerciale

pentru Federația Rusă (raportul prețurilor mărfurilor de export și de import) în 2006 s-au dovedit a fi de o ori și jumătate mai favorabile decât în 2000. Valoarea exporturilor din Rusia în 2008 a ajuns la 472 de miliarde de dolari și a fost de o ori și jumătate mai mare decât importurile din punct de vedere valoric. PIB-ul Federației Ruse în perioada 2000-2008. a crescut cu o medie de 6,8% pe an[7].

Îmbunătățirea situației economice a țării a coincis cu o îmbunătățire a situației interne. În 1999-2000 Ca urmare a acțiunilor de succes împotriva islamiștilor din Cecenia și Daghestan, principala problemă destabilizatoare a țării, problema Caucazului de Nord, a fost în general rezolvată. În ciuda rezistenței militanților și a implementării lor ulterioare a unui număr de acte teroriste majore, statul rus a fost consolidat și securitatea a fost întărită în general și în apropierea granițelor sale de sud.

Odată cu alegerea lui V.V. Putin în funcția de președinte al Federației Ruse în 2000, a început o nouă etapă în implementarea politicii externe. Distins printr-o mare continuitate în raport cu politicile de la sfârșitul anilor 90 ai secolului XX, cursul politicii externe a Rusiei în anii 2000 a fost construit pe o bază mai atentă și mai prescrisă. Au fost elaborate și aprobate conceptele de securitate națională, apărare și politică externă.

Ca element nou important al acestuia din urmă, trebuie evidențiat stilul său mai ofensiv, dorința nu doar de a răspunde amenințărilor externe, ci și de a-și propune propriile inițiative, apărându-și uneori cu asprime interesele naționale.

256

Principiul principal al dezvoltării relațiilor internaționale ale Rusiei a fost multi-vector, ceea ce a însemnat menținerea unor relații corecte și de prietenie cu Occidentul (comunitatea euro-atlantică) în timp ce se cultiva legăturile cu Estul, în primul rând China, India și lumea musulmană. La sfârșitul deceniului, Moscova a răspuns apelului SUA pentru „resetarea” relațiilor bilaterale, fără a modifica principiile și obiectivele politicii sale estice.

Vorbind despre primul dintre aceste domenii, ar trebui în primul rând să acordăm atenție semnării Tratatului de bună vecinătate, prietenie și cooperare cu RPC în iulie 2001 la Moscova. Ea a reflectat asemănarea pozițiilor celor două state cu privire la problemele internaționale majore și a consolidat tendințele din perioada anterioară, în special acordul fundamental privind problemele de frontieră. Importanța disputelor la frontieră cu greu poate fi supraestimată, deoarece acestea au servit drept cauză a conflictelor armate în anii 60 ai secolului trecut.

Acordurile de delimitare au început încă din vremea sovietică, în 1991. Au urmat acorduri în 1994 și 1999. și demarcarea frontierei aproape completă. În cele din urmă, după încheierea acordului din 2001, în toamna anului 2004, președintele Putin, făcând unele compromisuri, a semnat la Beijing un acord care a determinat linia de frontieră în zona a trei insule de pe râurile Argun și Amur[8]. Aceasta a soluționat ultimele neînțelegeri (acordul a fost ratificat de Duma de Stat a

Rusiei în 2005), deși China păstrează o atitudine critică față de tratatele „inegale” încheiate de Imperiul Qing cu Rusia la mijlocul secolului al XIX-lea și ideea că Orientul Îndepărtat al Rusiei (aproximativ 1,6 milioane km patrati)9.

Tratatul din 2001, inițiat în mare parte de China, proclama un parteneriat strategic între puteri și conținea prevederi care obligau părțile să nu se alăture organizațiilor pe care una dintre ele le considera ostile. În același timp, atât Rusia, cât și China au păstrat oportunități de cooperare deplină cu Occidentul. Kremlinul și-a exprimat sprijinul pentru Washington în legătură cu evenimentele din 11 septembrie acelui an, iar Beijingul a fost admis la OMC în noiembrie. Perspectivele dezvoltării relațiilor în cadrul triunghiului Rusia-China-SUA au atras în mod firesc multă atenție10.

257

Anii 2000 au devenit o adevărată descoperire în relațiile comerciale și economice ruso-chineze. Dacă în 2000 volumul comerțului nu a depășit 10 miliarde, atunci în 2008 a crescut la aproape 50 de miliarde de dolari.De peste 10 ani, China a devenit principalul partener comercial regional al Federației Ruse, depășind Japonia și Coreea de Sud. Investițiile sale în economia rusă au crescut, de asemenea, semnificativ.”

În prima jumătate a deceniului, baza interacțiunii a fost cooperarea militaro-tehnică. În această perioadă, a început un nou val de achiziții chineze de echipamente aeriene militare din Rusia, asociate cu achiziționarea avioanelor de luptă Su-30. Au fost semnate contracte pentru furnizarea a două loturi din aceste avioane (38-40 de unități fiecare). Un element foarte important al BTC ruso-chinez a fost și transferul, desigur, contra cost, a subsistemelor și unităților individuale pentru utilizare în proiecte naționale chineze. Vorbim în primul rând despre radare de bord și motoare moderne de avioane. În 2002, a fost semnat un contract pentru a furniza Chinei un nou lot de distrugătoare și submarine diesel-electrice. Pe lângă două contracte finalizate pentru furnizarea de sisteme de rachete antiaeriene, părțile au încheiat un acord în 2001 pentru furnizarea de sisteme rusești cu rază medie (S-300) și cu rază scurtă (Top-Ml). Valoarea totală a contractelor s-a apropiat de 4 miliarde de dolari, atingând un maxim în 2001-2006. (de la 2,5 la 3,5 miliarde de dolari pe an), volumul proviziilor militare rusești a început să scadă. Armele rusești au reprezentat peste 90% din toate importurile chineze corespunzătoare2.

În a doua treime a deceniului, importanța principală pentru exporturile rusești către China a început să fie furnizarea de petrol pe calea ferată, ajungând la 13-15 milioane de tone pe an, ei au fost cei care au asigurat în principal creșterea abruptă a volumului comerțului reciproc. În urma interesului Beijingului pentru aprovizionarea cu energie din Rusia, Moscova s-a întâlnit cu China la jumătatea drumului, dezvoltând proiecte potrivite pentru construcția de conducte pentru transportul petrolului și gazelor naturale din Siberia de Est. Partea rusă, în cele din urmă, a înclinat spre varianta construirii unei conducte de petrol, care a fost mai benefică Chinei decât celuilalt „contenent” - Japonia'3. În februarie 2009, a fost semnat un contract

ruso-chinez pe termen lung, care prevedea furnizarea Chinei a 300 de milioane de tone de țiței în următorii 20 de ani14.

258

În anii 2000, Rusia a continuat să asiste China în construirea unui număr de instalații energetice, dar inițiativa în domeniul cooperării economice a trecut treptat în mâinile chinezilor. Exporturile chineze au început să fie dominate de produse industriale, inclusiv cele cu un grad ridicat de prelucrare, iar investițiile de mari capital chinezesc în economia rusă au crescut. În schimb, ponderea produselor de inginerie mecanică în structura exporturilor rusești a scăzut; acestea au devenit preponderent materii prime15.

Interacțiunea politică dintre Moscova și Beijing a atins obiectivul declarat al unui parteneriat durabil în anii 2000. De o importanță deosebită în acest sens a fost activitatea SCO (Shanghai Cooperation Organization (despre aceasta, vezi capitolul 8). Participarea Rusiei și Chinei la această organizație regională a conferit contactelor între liderii țărilor vecine un caracter regulat, pe lângă faptul că vizitele oficiale ale președinților deja menționate (ar trebui să adăugăm vizita lui V.V. Putin în China din martie 2006 a jucat un rol semnificativ). Trebuie remarcat faptul că Rusia, ca membru al G8, a oferit Chinei servicii considerabile în introducerea acesteia în acest domeniu. club privilegiat.La inițiativa sa, formatul reuniunii G8 de la Sankt-Sankt Petersburg din 2006 a fost extins și la acesta au fost invitați președintele Republicii Populare Chineze Xy Jintao și prim-ministrul Indiei M. Singh.

Direcția indiană a devenit a doua ca importanță în politica estică a Rusiei în anii 200016. Intensificarea legăturilor a început odată cu vizita oficială a președintelui Putin în India, în octombrie 2000. În cadrul vizitei, au fost semnate o declarație privind parteneriatul strategic între țări și aproape două duzini de alte acorduri și memorandumuri comune. Diverse interacțiuni cu India au câștigat inerție. „Locomotiva” sa a continuat să fie cooperarea militaro-tehnică, în cadrul căreia India a achiziționat avioane de luptă rusești (familiile Su-27/30, MiG-27/29), elicoptere (Mi-17/24, Ka-31), nave navale (fregate și distrugătoare), sisteme de rachete și rachete antiaeriene. O înțelegere majoră a fost acordul de a echipa armata indiană cu tancuri T-90 rusești moderne. India nu numai că a primit echipamente militare gata făcute, ci și-a stabilit și producția licențiată la fabricile sale.

Ceea ce este nou în cooperarea militaro-tehnică este trecerea la dezvoltarea de proiecte comune în domeniul rachetării moderne (racheta de croazieră Brahmos). Un alt exemplu de schimbare

259

A existat un acord privind crearea unui avion de transport multifuncțional Il-214.

Cooperarea științifică și tehnică dezvoltată în paralel cu cooperarea militaro-tehnică. Până la începutul secolului al XXI-lea. Au fost finalizate peste 100 de proiecte comune în diverse domenii ale științei

și tehnologiei, au fost aprobate și implementate aproximativ 130 de programe noi. Un centru pentru tehnologii informatice avansate a început să funcționeze la Moscova, unde a fost instalat computerul ultra-puternic indian Param-10000. În India existau centre de cercetare în metalurgia pulberilor, imunologie și biotehnologie. În 2003, părțile au semnat memorii privind crearea a încă două centre comune (hidrați gazoși și seismologie).

În septembrie 2000, la Sankt Petersburg a fost semnat un acord între Rusia, India și Iran privind construcția coridorului internațional de transport Nord-Sud. Proiectul a avut în vedere construirea unei infrastructuri la scară largă pentru transportul de mărfuri din nordul spre sudul Rusiei, prin Marea Caspică, teritoriul Iranului, Golful Persic și Marea Arabiei către porturile indiene folosind fluviu, mare, transport feroviar și rutier. Implementarea proiectului ar trebui să reducă semnificativ timpul de tranzit al mărfurilor și să reducă costul transportului acestora.

În ciuda dorinței de a demara volumul comerțului reciproc, acest lucru nu a fost posibil la începutul anilor 2000. Până în 2003, acestea au fluctuat în jurul nivelului de 1,5-1,7 miliarde de dolari pe an, iar Rusia a importat mai multe mărfuri indiene decât le-a exportat pe ale sale. Ulterior, soldul comerțului reciproc a devenit pozitiv pentru Rusia, iar cifra de afaceri comercială a crescut rapid, apropiindu-se de 7 miliarde de dolari în 2008.

Un punct fundamental nou în interacțiunea economică dintre cele două țări a fost participarea Indiei la finanțarea costurilor dezvoltării zăcămintelor de hidrocarburi rusești. Indian State Oil and Gas Corporation, prin subsidiara sa Videsh, a investit 1,7 miliarde de dolari în proiectul internațional de dezvoltare a zăcământului de petrol și gaze Sakhalin-1. Aceasta a fost prima investiție majoră de portofoliu a capitalului indian din Rusia.

Consecvența cursului Moscovei către stabilirea relațiilor prioritare cu India a fost consolidată datorită întăririi deja menționate a interacțiunii trilaterale.

între Rusia, India și China. Diplomația multilaterală cu participarea a trei state se manifestă atât în activitățile OCS, unde India are statut de observator din 2005, cât și în formatul consultărilor trilaterale la nivelul miniștrilor de externe. Contactele în cadrul triunghiului au fost mult timp considerate dificile din cauza dezacordurilor dintre India și China privind chestiunile de frontieră și teritoriale și dezvoltarea slabă a legăturilor lor comerciale și economice. Cu toate acestea, în ultimii ani, severitatea diferențelor dintre Delhi și Beijing pe probleme controversate s-a redus, iar amploarea comerțului reciproc a crescut de multe ori, depășind 20 de miliarde de dolari pe an. Alinierea rezultată a „laturilor” triunghiului contribuie la productivitatea dialogului între oficiali, experți și reprezentanți ai cercurilor publice.

În ianuarie 2007, V.V. Putin a făcut a patra vizită oficială în India, iar în decembrie 2008, noul președinte al Federației Ruse D.A. Medvedev

a vizitat India. De mare importanță a fost următoarea vizită în Rusia a lui M. Singh în decembrie 2009 și mai ales vizita de lucru în India a lui V.V.Putin în februarie 2010. Schimbul de vizite la cel mai înalt nivel, desfășurat anual, și chiar mai des , mărturisește rolul pe care îl păstrează vectorul indian al politicii externe rusești. Este imposibil să nu vedem în același timp că pentru India, care câștigă rapid greutate politică și economică, relațiile cu Rusia, deși joacă un rol foarte important, nu sunt singura prioritate. Legăturile indiene cu Occidentul, Europa și SUA s-au extins semnificativ. În 2005-2008 Washingtonul a făcut o descoperire în cooperare cu Delhi în sfera nucleară pașnică și a câștigat oportunități de a interacționa cu acesta în sfera militară, științifică și tehnică. Acordurile bilaterale încheiate și ratificate permit Indiei, fără a semna Tratatul de neproliferare a armelor nucleare (TNP), să primească asistență internațională în dezvoltarea programului său nuclear pașnic. Rusia ar putea beneficia și de acest lucru. După ce a finalizat construcția centralei nucleare din Kudankulam (două reactoare cu o capacitate totală de 2 mii MW au fost instalate încă din 2005), are dreptul de a conta pe primirea de noi contracte pentru a ajuta la construcția centralelor nucleare.

În a treia direcție - islamică - Rusia a urmărit obiectivul dezvoltării cuprinzătoare a relațiilor cu țările musulmane într-o gamă spațială largă - din sud-estul

Asia până în Africa de Nord. Scopul principal al politicii a fost oprirea amenințărilor extremismului religios, separatismului etno-confesional și terorismului. După ce s-a confruntat cu aceste tipuri de amenințări în Cecenia și în Caucazul de Nord în ansamblu, Moscova a căutat să-și consolideze realizările prin participarea la eforturile internaționale de combatere a provocărilor reprezentate de islamiști. De aici și solidaritatea Rusiei cu Statele Unite - după evenimentele din 11 septembrie 2001 și acordul cu acțiunile lor din Afganistan, cu India - în timpul agravării situației din Kashmir și a atacurilor teroriste desfășurate de extremiști în 2001 și 2002, cu China. - în ceea ce privește protestele separatiste din Xinjiang.

Deși Rusia a fost una dintre primele care a sprijinit Statele Unite în eforturile sale militare în Afganistan, nu a putut să nu simtă o oarecare îngrijorare, în primul rând, în legătură cu încă un precedent pentru intervenția militară directă în afacerile altor state și, în al doilea rând, că a avut loc în zona de interese geopolitice directe a Rusiei, la sud de granițele CSI. Occidentul, se pare, s-a prefăcut că nu observă această percepție a evenimentelor de către Rusia și nu i-a permis să participe în mod egal la programele de rezolvare a situației politice din Afganistan și restabilirea economiei sale. Mai mult, Statele Unite și alte țări NATO au achiziționat baze aeriene temporare în Uzbekistan, Kârgâzstan și Tadjikistan, ceea ce a făcut reală prezența lor militară în Asia Centrală. Deși aceste schimbări nu au încălcat tonul general al relațiilor Rusiei cu Statele Unite și blocul NATO, ele au stimulat eforturile Moscovei de a urma un curs independent în raport cu statele musulmane, o parte semnificativă din care deseori nu a fost de acord cu poziția Washingtonului în perioada perioada administraţiei republicane a lui George W. Bush. (2001-2009). Acest

dezacord a devenit deosebit de clar în legătură cu invazia Irakului de către forțele americane și britanice în primăvara anului 2003.

În acest sens, atenția principală a Moscovei a fost atrasă de Organizația Conferinței Islamice (OCI), cel mai reprezentativ forum internațional de solidaritate între statele musulmane. În 2003, președintele Putin a participat ca invitat la următorul summit al OCI din capitala Malaeziei Kuala Lumpur, iar în 2005 Rusia, singurul stat major non-islamic, a primit statutul de observator în cadrul acestuia.

Vectorul islamic al politicii externe a Rusiei a dus inevitabil la două probleme - israeliano-palestiniană și Iran

262

skuyu. În perioada sovietică, Moscova i-a sprijinit activ pe arabi în confruntarea lor cu Israelul. Abia după încheierea Războiului Rece, în octombrie 1991, relațiile diplomatice între Moscova și Tel Aviv au fost întrerupte în 1967. În anii 1990, Federația Rusă a refuzat să urmeze o politică separată de Occident în ceea ce privește conflictul din Orientul Mijlociu. Succesul acțiunilor comune ale forțelor externe și interne a condus în 1994 la acorduri privind crearea Autorității Palestiniene (o entitate arabă proto-stată) în Fâșia Gaza și pe malul de vest al fluviului. Iordania. La sfârșitul anului 2000, situația s-a deteriorat din nou și a început o eră a noii confruntări între Israel și palestinieni. Iranul, precum și Siria, au jucat un rol activ în sprijinirea cercurilor radicale în rândul palestinienilor. Nu i-a fost ușor Moscovei să mențină o poziție neutră în contextul unei situații agravate, care a dus la conflicte armate între Israel și organizația șiită Hezbollah (Partidul lui Allah), care s-a stabilit în nordul Libanului în vara anului 2006, și cu organizația Hamas (Mișcarea de Rezistență Islamică)), sub controlul căreia Fâșia Gaza a ajuns ca urmare a alegerilor, chiar la începutul anului 2009.

Dorința de a menține o poziție puternică în rândul statelor islamice, în special arabe, a necesitat reținere și echilibru din partea conducerii ruse. Poziția Rusiei a fost de a condamna acțiunile teroriste ale militanților islamiști, pe de o parte, și consecințele excesive (victime în rândul civililor) ale acțiunilor de forță israeliene. Această abordare a reflectat în general starea de spirit a comunității mondiale și a coincis cu poziția majorității statelor, inclusiv a Statelor Unite, Washingtonul oferind în mod tradițional un sprijin mai mare pentru politicile Israelului.

În același timp, Rusia și-a menținut o anumită continuitate a liniei sale, menținând, în special, relații de încredere cu Siria și oferindu-i asistență militară. Siria s-a dovedit a fi singura țară non-CSI în care Moscova a păstrat o bază navală (porturile Tartus și Latakia)17.

Irakul a fost de mare importanță pentru Moscova în timpul perioadei sovietice. URSS a acționat în principal de partea sa în timpul războiului cu Iranul din anii '80. În timpul Războiului din Golf (1990-91), Moscova a luat o poziție convenită cu Washingtonul și a contribuit astfel la înfrângerea lui Saddam Hussein. Învingătorii nu au reușit să efectueze schimbarea regimului în Irak, iar liderul irakian a rămas

263

la putere în ciuda unei reputații pătată. Moscova, exclusă în mare parte de la participarea la afacerile irakiene, a criticat încălcarea suveranității sale în decembrie 1998. Apoi, Statele Unite și Anglia au lansat atacuri cu rachete asupra mai multor ținte din Irak, unde se putea lucra pentru a crea arme de masă. distrugere (ADM).

Invazia Irakului de către trupele americane-britanice în martie 2003 a atras critici din partea Moscovei, deși nemulțumirea acesteia a fost redusă. Conducerea rusă a înțeles că aliații au anumite temeiuri morale de intervenție, dar protestul a fost cauzat de lipsa sancțiunilor ONU și de acordul comunității mondiale.

În efortul de a compensa pierderile aliaților tradiționali din Orientul Mijlociu, Rusia a căutat să achiziționeze noi parteneri acolo. După Războiul Rece, relațiile sale cu Egiptul au fost reformatate - de la politizate au căpătat un caracter pragmatic, relațiile comerciale și economice au primit o anumită dezvoltare, iar turismul a început să joace un rol important. Legăturile Rusiei cu Arabia Saudită și țările din Golf – Kuweit, Emiratele Arabe Unite, Qatar și Bahrain*8 – s-au extins oarecum, mai ales în anii 2000.

Problema Iranului în relațiile internaționale s-a agravat în urma alegerii deja menționate la președinția acestei țări la începutul anului 2005 a conservatorului radical M. Ahmadinejad, care se bucură de sprijinul liderului spiritual ayatollah A. A. Khamenei. Componenta principală a problemei este munca secretă discutată mai sus pentru a crea arme nucleare. Teheranul a semnat odată TNP și a făcut în mod repetat, inclusiv după 2005, declarații despre lipsa intențiilor sale de a produce o bombă atomică. În același timp, el insistă asupra dreptului de a dezvolta energie nucleară pașnică. Potrivit majorității analiștilor autohtoni, problema armelor nucleare iraniene nu ar fi atât de acută dacă ar exista relații normale între Iran și Statele Unite. Între timp, relațiile diplomatice dintre ei, întrerupte în 1980 după sechestrarea ambasadei americane la Teheran, sunt încă absente. Washingtonul clasifică Iranul drept „stat necinstite” și îl acuză că sprijină teroriștii. Toate acestea fac situația extrem de complicată. Iranul permite inspectorilor AIEA să-și viziteze instalațiile nucleare, dar nu toate, ceea ce rămâne incert și duce la

264

la necesitatea unor negocieri complexe între partea iraniană și un grup de șase state - cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU și Germania. Poziția Rusiei în problema nucleară iraniană este complicată de faptul că ajută Iranul să construiască o centrală nucleară la Bushehr, prima și singura din țară. Construcția centralei nucleare ar trebui să fie finalizată în totalitate în 2010. Moscova, totuși, se confruntă cu presiuni puternice din partea partenerilor occidentali care caută o claritate deplină asupra problemei programului nuclear iranian. În aprilie 2010, Rusia, împreună cu China, au sprijinit noi sancțiuni ONU menite să împiedice Iranul să devină un stat nuclear.

Problema Iranului constă în încă două aspecte - israelian și irakian. Instituirea regimului islamic la sfârșitul anilor 70 a dus la refuzul Teheranului de a recunoaște dreptul Israelului de a exista. A fost declarat un instrument al politicii „imperialiste” americane în regiune. Retorica anti-israeliană s-a intensificat în timpul președinției lui Ahmadinejad. În ceea ce privește Irakul, potrivit agențiilor de informații americane, Iranul, în secret, bazându-se pe organizații șiite extremiste, urmărește să complice situația actualelor autorități irakiene, care, după alegerile parlamentare de la sfârșitul anului 2005, au obținut un oarecare succes în lupta împotriva extremiști, restabilind ordinea în țară și creează baza pentru redresarea economică.

Vecina Iranului, Turcia, joacă un rol major în politica externă a Rusiei moderne. În perioada inițială a existenței Federației Ruse, Ankara a dus o politică foarte activă în spațiul post-sovietic, încercând să folosească factorul de comunitate etnică și religioasă cu republicile turcice Transcaucazia (Azerbaidjan) și Asia Centrală. Totuși, această perioadă a fost de scurtă durată din cauza dificultăților economice întâmpinate de Turcia și a lipsei obiective de potențial de a realiza o cooperare eficientă între statele fostei URSS pe bază pan-turcă. Rusia a salutat cursul pragmatic al politicii externe regionale a Turciei, care a predominat la mijlocul anilor '90, și a avansat pe calea stabilirii de legături bilaterale reciproc avantajoase, în primul rând economice.

În 1997, s-au ajuns la acorduri privind construcția unei conducte de gaz de-a lungul fundului Mării Negre (proiectul s-a numit „Albastru

curgere"). Până în 2004, a fost finalizată, dar capacitatea sa (16 miliarde de metri cubi de gaz pe an) este folosită doar de o treime. Dar nivelul atins la mijlocul anilor 2000 asigură 65% din necesarul de gaze naturale al Turciei. Exporturile sale au făcut posibilă creșterea de mai multe ori a volumului comerțului bilateral , care a crescut la 25 de miliarde de dolari până în 2008. Comerțul neoficial (navetă) își păstrează o anumită importanță, deși a scăzut semnificativ față de anii 90, în timp ce serviciile turistice la început al acestui secol a crescut considerabil. Participarea firmelor turcești de construcții și contractare la construcțiile urbane și industriale din Rusia a avut un caracter oscilant, cu o tendință de scădere oarecare, însă însăși semnificația ei a rămas semnificativă pe toată perioada relațiilor dintre Federația Rusă și Republica Turcia. La sfârșitul primului deceniu al acestui secol, Turcia s-a transformat în cel mai mare partener comercial al Rusiei și unul dintre principalii importatori de gaze naturale ale acesteia19.

În general, direcția turcă a politicii externe a Moscovei poate fi considerată una dintre cele mai de succes. Acest lucru este cu atât mai remarcabil cu cât multe dificultăți obiective i-au stat în cale legate de particularitățile politicii regionale turce. Vorbim, în special, despre influența deja remarcată a anumitor cercuri din Turcia asupra sferei politice și educaționale nu numai în Asia Centrală și Caucazul de Sud, ci și în regiunile rusești - în Caucazul de Nord și regiunea Volga. Parțial legată de aceasta, a doua dificultate provine din

diferențele tradiționale de interese din Caucaz. Turciei îi este greu să reziste tentației de a profita de slăbirea pozițiilor rusești în Georgia, Azerbaidjan și chiar Armenia, deși va refuza în mod evident acțiuni decisive care ar putea submina legăturile bilaterale stabilite cu Rusia.

Relațiile Moscovei cu statele din Africa de Nord s-au dezvoltat cu mai puțin succes. În perioada sovietică, legăturile cu Algeria au fost de mare importanță, în special prin BTC. La începutul anilor '90 au fost întrerupte din cauza războiului civil din Algeria și a crizei din complexul militar-industrial rus. La mijlocul anilor 2000, a avut loc o renaștere a contactelor cu drepturi depline, ceea ce a fost demonstrat, în special, de vizita algeriană a lui V.V. Putin în 2006. Părțile încearcă să revigoreze interacțiunea tradițională în domeniul petrolier. Algeria a promis că își va plăti datoria acumulată de aproape 5 miliarde de dolari cu Rusia prin achiziționarea de arme rusești[20].

266

Relațiile Rusiei cu Libia, o țară mică, dar bogată în energie, sunt caracterizate de o dinamică complexă. Ele sunt construite în jurul cooperării în domeniul petrolului și gazelor și vânzării de arme rusești. Moscova a iertat lui Tripoli o datorie de 4,6 miliarde de dolari în schimbul unor contracte pentru companiile rusești. Legăturile comerciale și economice cu Regatul Maroc sunt destul de previzibile și stabile, dar dimensiunea lor este mică.

Trebuie avut în vedere că Rusia se întâlnește în țările din Magreb cu concurență acerbă din partea țărilor occidentale, în primul rând europene, care au avantaje geografice, culturale și istorice. În general, atât realizările, cât și perspectivele Rusiei în întreaga direcție africană rămân destul de limitate. Între timp, Africa, inclusiv Africa tropicală, nu mai este astăzi, ca în trecutul recent, o opțiune eșuată de modernizare. Conștientizarea acestui fapt a determinat conducerea rusă să ia măsuri concrete la mijlocul anilor 2000 pentru a dezvolta diverse contacte cu partenerii africani. Acest lucru a fost facilitat de summitul G8 desfășurat în 2006 la Sankt Petersburg. Problemele de asistență pentru Africa au fost discutate în mod special în cadrul summit-ului, pentru care președintele Uniunii Africane, președintele Republicii Congo D. Caccy-Hrecco și președintele Republicii Africa de Sud T. Mbeki au venit în capitala din nordul Rusiei. . Rusia și-a anunțat participarea activă la pașii conveniți pentru a oferi asistență cuprinzătoare continentului african. Tema Africii în timpul președinției ruse a G8 a primit un loc larg. Problemele africane au ocupat un loc egal sau chiar prioritar la reuniunile noului club al statelor conducătoare - G20. Acest lucru a fost evident, în special, la summitul G20 din Canada din iunie 2010.

Direcția africană a politicii externe a Rusiei a dobândit o mare importanță independentă de la mijlocul anilor 2000[21]. În toamna anului 2006, președintele Putin a vizitat Africa de Sud, unde a semnat un tratat de prietenie și parteneriat și acorduri de cooperare în diverse domenii. Dacă vizita sa a fost o „recunoaștere” într-o nouă direcție, atunci dezvoltarea legăturilor cu Angola și Etiopia poate fi considerată tradițională. În anii 2000, Moscova, acționând în

conformitate cu practica internațională consacrată, a șters datorii către țările africane sărace. Până în 2008, Rusia iertase Africii o datorie de 16 miliarde de dolari.

267

În ciuda acestor progrese, Moscova este încă cu mult în urmă nu doar Europei și Statelor Unite, ci și Chinei în ceea ce privește consolidarea poziției sale pe continentul bogat în resurse naturale. Este suficient să spunem că în 2006 Angola a ocupat primul loc în aprovizionarea cu țiței către China și, ulterior, și-a menținut o poziție de lider în acest sens. Alți exportatori mari de petrol sunt Nigeria, Ciad și Sudan.

Unele companii venerabile rusești investesc în economia Africii Subsahariane - RUSAL (producția de alumină, modernizarea și achiziționarea de topitorii de aluminiu în Guineea, Nigeria, Ghana), ALROSA (dezvoltarea zăcămintelor de diamante în Angola și Republica Democratică Congo) , etc., precum și corporațiile de stat „Technopromexport”, „Zarubezhneft”, etc.

Dezvoltarea relațiilor cu țările din Asia de Sud-Est a devenit un important vector separat al politicii externe a Rusiei moderne. Împreună cu statele africane, ele formează un fel de cerc exterior al Marelui Orient din punct de vedere rus.

Singurul vechi prieten al Moscovei din Asia de Sud-Est este Vietnam. URSS a oferit actualului Vietnam socialist o asistență neprețuită în timpul războiului cu Statele Unite și la unificarea țării. După prăbușirea URSS, relațiile dintre Moscova și Hanoi s-au deteriorat previzibil, deși relațiile comerciale și economice nu au fost întrerupte și au fost completate în anii 90 de activitatea vietnamezilor în domeniul comerțului cu navetă și al micului business.

Conducerea vietnameză a depus eforturi consistente pentru a menține asistența economică a Rusiei în sectoare cheie precum construcția de centrale termice și hidroelectrice, explorarea zăcămintelor de gaze etc. Vietnamul este una dintre puținele țări din Est unde este direcționată o sumă destul de semnificativă de investiții directe ruse (mai mult de 300 de milioane de dolari, în 54 de obiecte, excluzând sectorul petrolului și gazelor). Cea mai mare asociere mixtă rămâne societatea mixtă de explorare și producție de petrol și gaze Vietsovpetro22, fondată în 1981. Cifra de afaceri comercială cu Vietnam pentru perioada 2002-2009. sa dublat și a depășit 1 miliard de dolari, menținând în același timp un sold pozitiv mic.

În același timp, importanța strategică a Vietnamului pentru Rusia a scăzut, ceea ce a devenit deosebit de clar după închiderea bazei navale din portul Cam Ranh în 2002. Închidere simultană

268

baza din Cuba a marcat o reducere a prezenței Rusiei în mările îndepărtate, cauzată în principal de motive economice.

O anumită compensare a fost extinderea cooperării militare-tehnice cu noi parteneri din Asia de Sud-Est. Vorbim despre Malaezia și Indonezia. A fost încheiat un acord cu prima dintre aceste țări încă din 1995 privind vânzarea a două duzini de avioane Mig-29 pentru o sumă de 500 de milioane de dolari.După depășirea crizei economice din 1997-98. cooperarea militaro-tehnică cu Malaezia și Indonezia a depășit cifrele anterioare. În 2003, a fost parafat un acord ruso-malaezian privind furnizarea de avioane multirol Su-30 în valoare de aproximativ 1 miliard de dolari.

În plus, Rusia a reușit să stabilească relații puternice cu Thailanda și Singapore, deschizând calea turismului rusesc și asigurând furnizarea unui număr mare de produse electronice de larg consum și industriale de calitate destul de înaltă și ieftine. Este de remarcat faptul că Rusia reduce comerțul cu majoritatea țărilor din Asia de Sud-Est la un sold negativ. Este deosebit de mare în comerțul cu cea mai mare contraparte, Malaezia (valoarea exporturilor rusești acolo în 2007 s-a ridicat la 440 de milioane de dolari, iar importurile - 1,4 miliarde)23.

De mare importanță, după cum sa menționat în capitolul anterior, sunt contactele Rusiei cu reprezentantul colectiv al țărilor din regiunea ASEAN. Au fost înființați la începutul anilor 90, iar în 2005 a avut loc primul summit Rusia-ASEAN la Kuala Lumpur. Volumul comerțului Rusiei cu țările organizației a crescut până în 2005 la 6 miliarde de dolari. În ciuda unei creșteri de două ori față de mijlocul anilor 90, cifra de afaceri din Rusia constituie o parte nesemnificativă a comerțului țărilor din Asia de Sud-Est, cu mult inferioară față de chineză, japoneză etc.

Una dintre descoperirile semnificative în direcția estică a fost participarea Rusiei la APEC, forumul de cooperare economică Asia-Pacific. După cum sa menționat în capitolul anterior, APEC a apărut în 1989 ca un summit informal pentru a discuta problemele cooperării economice și a înlătura obstacolele din calea comerțului. Decizia de a invita Moscova a fost luată la o întâlnire de la Vancouver (Canada) în 1997, iar de la summitul de la Kuala Lumpur din 1998, aceasta a participat în mod regulat la forumuri anuale.

Deși politica externă a Rusiei de la mijlocul până la sfârșitul anilor 2000 a început să dobândească din nou o hală cu adevărat globală

caracter, importanța țărilor din cercul interior a rămas o prioritate. Dintre statele din Est, relațiile cu Japonia par a fi cele mai dificile și în același timp foarte importante pentru Rusia. Chiar înainte de prăbușirea URSS, Moscova a încercat să-și ridice radical nivelul prin soluționarea disputei privind dreptul de proprietate asupra insulelor din lanțul Lesser Kuril (Iturup, Kunashir, Shikotan și grupul de insule Habomai) într-un mod acceptabil pentru ambele părți. . Soluția la problema teritorială nu permite țărilor să semneze un tratat de pace, transformând în ambele state, în special Japonia, un complot de luptă politică internă. Cele două state nu au reușit să avanseze cu o soluție a disputei privind Insulele Kurile Mici, pe care Japonia le numește „teritoriile nordice”, ocupate de trupele sovietice în 1945. Între

timp, de-a lungul anilor 1990, sub președintele B. N. Elțin, s-a acordat multă atenție discutării acestui subiect în cadrul întâlnirilor desfășurate regulat între liderii celor două țări. În următorul deceniu, Rusia a adoptat o atitudine mai dură cu privire la problema teritorială și nu au mai avut loc summituri bilaterale din 2003.

Problema teritorială nerezolvată și absența unui tratat de pace nu au împiedicat dezvoltarea interacțiunii economice și a comerțului. Semnificația sa a fost deosebit de mare pentru Federația Rusă în perioada inițială a existenței sale. În anii 2000, problemele energetice au ieșit în prim-plan în comerț și cooperare economică. Japonia este extrem de interesată de accesul la bogățiile de petrol și gaze ale Siberiei ruse. Ea a făcut lobby activ pentru construcția conductei de petrol Siberia de Est - Oceanul Pacific (Taishet - Kozmino). Dezvoltarea câmpurilor petroliere de pe Sakhalin permite deja Japoniei să cumpere țiței, ceea ce a crescut semnificativ valoarea cifrei de afaceri comerciale reciproce (de la 5 miliarde în 2000 la aproape 30 miliarde în 2008).

Este necesar să se constate o anumită concurență între proiectele de conducte care duc la coasta Pacificului, adică. de fapt, Japonia și parțial Republica Coreea și China. Japonia, direct sau indirect (prin participarea capitalului său la consorții internaționale), a făcut investiții directe în economia rusă, în principal în dezvoltarea Primorye și a întregului Orient Îndepărtat rus. Cea mai semnificativă este participarea sa la proiectele energetice Sakhalin-1 și Sakhalin-2. Nivelul organizatoric și tehnologic ridicat, care asigură participarea firmelor japoneze, are un efect favorabil

se concentrează pe eficiența dezvoltării resurselor în regiunile de est ale Rusiei.

Dinamica și structura relațiilor Federației Ruse cu Coreea de Sud sunt similare cu cele ruso-japoneze. La începutul anilor 80-90, a avut loc o creștere de la ciclul zero (în perioada sovietică nu au existat relații diplomatice), apoi a avut loc o stabilizare a cooperării comerciale și economice, care a adus în general multe beneficii pieței ruse. . Părțile au încercat să dea un nou impuls relațiilor la sfârșitul anilor 1990 și începutul anilor 2000, iar livrările de petrol de Sahalin au făcut posibilă egalizarea balanței comerciale.

Trecerea către dezvoltarea legăturilor cu una dintre cele două Corei care a apărut la începutul anilor '90 a dus la o răcire bruscă a relațiilor Rusiei cu Republica Populară Democrată Coreea. Acest lucru a dus la excluderea Moscovei de la rezolvarea problemelor internaționale legate de lucrările nucleare din Coreea de Nord. Abia la începutul anilor 2000, conducerea rusă a reușit să corecteze dezechilibrul, să stabilească un dialog bilateral limitat cu Phenianul și să devină participant la negocierile în șase de la Beijing (RF, RPC, RPDC, PK, Japonia, SUA) privind nordul Programul nuclear coreean.

Ca și în cazul Coreei de Nord, anii 90 au fost pierduți pentru dezvoltarea legăturilor Rusiei cu Republica Populară Mongolă. Datorindu-și o mare parte din suveranitatea Moscovei, acest stat din

Asia Centrală slab populat, după prăbușirea URSS, a abandonat canoanele modelului socialist de dezvoltare, s-a deschis către lumea exterioară, stabilind relații benefice cu Japonia, SUA și unele dintre ele. Tari europene. Legăturile cu China s-au dezvoltat, de asemenea, în mod semnificativ, deși Mongolia a fost în mod tradițional suspicioasă față de uriașul său vecin. La începutul anilor 2000, Rusia și-a restabilit cu succes poziția în Mongolia, bazându-se pe bagajele culturale și istorice și bazându-se pe cooperarea în domeniul economic (construcție de drumuri și linii electrice, dezvoltarea energiei, mineralelor și a altor resurse).

Cel mai apropiat cerc al partenerilor Rusiei din punct de vedere geografic și istoric sunt fostele republici sovietice din Asia. Relațiile cu statele transcaucaziene s-au dezvoltat foarte inegal. Partenerul cel mai de încredere dintre ei a fost întotdeauna Armenia. Moscova s-a aplecat de partea ei în timpul războiului

conflict armat între Nagorno-Karabah, populat în principal de armeni, și Azerbaidjan în 1992-1994. Luptele s-au încheiat cu anexarea, de fapt, a acestei regiuni formal azere ca republică autoproclamată la Armenia. Rusia, însă, a reușit să mențină neutralitatea și mai întâi să conducă și apoi să participe activ la procesul internațional de rezolvare a acesteia.

Din punct de vedere geografic, Armenia este o „redută” îndepărtată a Rusiei în direcția caucaziană, fără a avea o graniță comună cu aceasta. Relațiile Rusiei cu Georgia, care se învecinează direct cu republicile Caucazului de Nord ale Federației Ruse, au fost mult mai dificile. În urma primei perioade scurte, dar extrem de „fierbinte” din istoria statului georgian independent, a urmat o etapă de relații de prietenie cu Moscova. Conform acordului din 1995, patru baze militare rusești au rămas pe teritoriul georgian, dar la sfârșitul anilor 90, Tbilisi a început să se îndepărteze de Moscova, apropiindu-se de Occident. Problema principală în relațiile ruso-georgiene a devenit din ce în ce mai mult problema soartei și statutului celor două republici ale Georgiei care și-au declarat independența în timpul formării sale - Abhazia și Osetia de Sud. A devenit deosebit de acută după alegerea lui M. Saakashvili ca președinte al Georgiei în 2003 și proclamarea acestuia a politicii de aderare a țării la NATO. În august 2008, partea georgiană a intrat în conflict cu Osetia de Sud, care a fost susținută viguros de Rusia. Acțiunile armate care au durat câteva zile au dus la eliberarea teritoriului Osetiei de Sud de sub prezența georgiană. Osetia de Sud și Abhazia și-au declarat independența deplină, care a fost recunoscută la Moscova și capitalele altor câteva state.

Relațiile Rusiei cu un alt vecin din Caucaz, Azerbaidjan, în ciuda complicațiilor cauzate de factorii Nagorno-Karabah și Cecen, s-au dezvoltat destul de favorabil după ce Heydar Aliyev a venit la putere acolo în 1993. Cu toate acestea, interesele Rusiei și Azerbaidjanului ca exportatori de petrol către Europa nu coincid adesea. Baku a stabilit legături strânse cu Turcia înrudită din punct de vedere lingvistic și, din motive economice, este orientată spre Occident. Cu toate acestea, Azerbaidjanul este cel mai strâns legat de Rusia. Conform acordului din 2006, stația radar Gabala, care are o importanță

strategică, continuă să funcționeze pe teritoriul său. După retragerea unităților obișnuite în 2008

272

Federația Rusă din Georgia (baze în Akhalkalaki), Moscova are o singură bază militară în Caucazul de Sud în Gyumri (Armenia)24.

Relațiile Rusiei cu noile state din Asia Centrală au trecut și ele prin mai multe etape, dar au fost lipsite de conflicte acute. Soarta Tratatului de Securitate Colectivă, încheiat la Tașkent în mai 1992, a rămas multă vreme similară cu soarta CSI, i.e. nu este umplut cu conținut specific. Situația s-a schimbat oarecum odată cu crearea în 2002 a Organizației CST, care includea, pe lângă Rusia, Belarus și Armenia, trei țări din Asia Centrală - Kazahstan, Kârgâzstan și Tadjikistan. CSTO a dobândit caracteristicile unui organism de apărare colectivă. Odată cu intrarea Uzbekistanului în organizație în 2007, importanța CSTO a crescut, mai ales pe fondul apartenenței Rusiei și a tuturor statelor din Asia Centrală la UIOC și a existenței din 2000 a Comunității Economice Eurasiatice (EurAsEC) formată din Belarus, Kazahstan, Kârgâzstan, Rusia și Tadjikistan.

Dintre țările din regiune, Kazahstanul are o importanță prioritară pentru Rusia, granița de stepă cu care se întinde pe mai mult de 7 mii de km. În același timp, cele două țări concurează ca principali furnizori de materii prime energetice (petrol și gaze naturale) către Europa și China. Acest lucru, desigur, nu exclude coordonarea eforturilor și cooperarea. Din același motiv, relațiile Rusiei cu Turkmenistanul sunt marcate de competiție și interacțiune.

Relațiile ruso-uzbece s-au dezvoltat într-o manieră complexă și neuniformă. Uzbekistanul este inima Asiei Centrale, dar se învecinează cu toate celelalte state ale sale și își revendică un rol cheie în regiune. Lipsa resurselor naturale cu valoare majoră de export forțează Uzbekistanul să se concentreze pe piețele din apropiere și îl face mai sensibil la problema afluxului de capital străin și asistenței externe. Instabilitatea situației economice și politice a provocat de mai multe ori schimbări în cursul Tașkentului, care au fost determinate de președintele I. Karimov pe parcursul perioadei de aproape 20 de ani de existență independentă.

În 2005, a avut loc o schimbare de putere în Kârgâzstan, care, sub președintele A. Akayev, a căutat să devină Elveția regiunii, menținând legături strânse cu Rusia, UE și Statele Unite. Moscova a acordat o mare atenție evenimentelor din Kârgâzstan, unde au fost încurajate contacte strânse cu Rusia în domeniile educației și culturii. Noi complicații au apărut în Kârgâzstan în 2010. Au dus la fuga președintelui K. Bakiev din țară

273

și ciocniri între susținătorii diferitelor forțe politice, soldate cu victime și pagube materiale. Moscova a adoptat o abordare de așteptare, susținând eforturile comunității internaționale, în primul rând OSCE, de a restabili ordinea și de a depăși colapsul economic.

Rusia, după cum sa menționat anterior, a jucat un rol critic în procesul de încheiere a războiului civil din Tadjikistan. Dar lipsa oportunităților economice o împiedică să devină principalul sprijin al țării tinere și sărace în redresarea economică. În același timp, cu ajutorul Rusiei a fost construită centrala hidroelectrică Sangtuda și se elaborează planuri pentru continuarea cooperării în hidroenergie.

Pentru Rusia, Tadjikistanul joacă rolul unei „redute" în regiune, asemănătoare cu cea armeană din Caucaz. La Dușanbe funcționează cea de-a 4-a bază militară rusă, creată pe locul celei de-a 201-a divizii de puști motorizate care a fost staționată acolo de mult timp. În același timp, protecția frontierelor țărilor CSTO atât în direcția Asia Centrală, cât și în cea caucaziană a încetat să fie efectuată direct de Rusia.

În concluzie, trebuie subliniat că de-a lungul celor aproape două decenii de la apariția Rusiei moderne, nu numai că politica sa externă a apărut ca un nou actor pe arena internațională, dar s-a determinat și un rol independent, în general adecvat pentru nivelul național. interes, în raport cu ţările din Orientul Mare - Asia şi Africa. Relațiile Moscovei cu țările asiatice vecine au suferit cea mai gravă transformare - spațiul economic, cultural și umanitar comun a fost rupt, s-au păstrat legăturile strânse, dar departe de a fi pe deplin și nu cu toate statele noi.

Dintre țările mari din Asia, interacțiunea cu RPC s-a dezvoltat cel mai dinamic. Relațiile ruso-japoneze au fost mai complexe; în ciuda eforturilor semnificative de ambele părți, ponderea Indiei în sistemul rus de relații internaționale a scăzut oarecum.

Comparativ cu perioada sovietică, Moscova a suferit cele mai mari pierderi din Orientul Mijlociu, ceea ce a reflectat o reducere a capacităţilor sale militar-strategice. Din motive similare, rolul Africii a scăzut, în timp ce componenta economică a legăturilor cu Orientul Mijlociu și Africa nu a luat locul celor militar-strategice și ideologice.

274

Note

1 Considerând prăbușirea URSS ca sfârșitul firesc al unui fel de imperiu integrat teritorial, E. T. Gaidar subliniază că, deși nu a dus la cel mai teribil lucru - războiul civil, a avut consecințe pe termen lung și greu de depășit: Gaidar E. T. Moartea Imperiului. Lecții pentru Rusia modernă. M.: Enciclopedia politică rusă, 2006, p. 12-15.420-421.

2 Vezi: Titarenko M.L. Rusia se confruntă cu Asia. M.: Polul Kuchkovo, 1998.

3 China în politica mondială. Reprezentant. ed. A. D. Voskresensky. M.: ROSSPEN, 2001, p. 362-363.

4 Relații internaționale moderne și politică mondială. Reprezentant. ed. A.V. Torkunov. M.: Educație, 2004, p. 875-876.

5 Global Economic Prospects 2009, Banca Mondială//www.worldbank.org, PDF Format, p. 151-152. Rate și mai mari de scădere a PIB-ului până în 2000 au fost observate dacă 1990 a fost luat ca an inițial - în Rusia cu 4,8%, Azerbaidjan - 5,3, Kazahstan - 4,6, Uzbekistan - 0,5%. - World Development Report 2002. Wash.: The World Bank, Oxford University Press, 2002, p. 236-237.

6 Global Economic Prospects 2009, p. 151-152.

7 WORID Development Report 2010. Selected World Development Indicators 2010//www.worldbank.org, fișier pdf, p. 384-385. Ratele medii anuale de creștere a PIB-ului altor state post-sovietice situate în Asia în perioada 2000-2008. au fost, de asemenea, foarte rapizi: Armenia - 12,4, Azerbaidjan - 18,1, Georgia - 8,1, Kazahstan - 9,5, Kârgâzstan - 4,4, Tadjikistan - 8,6, Turkmenistan - 14,5 și Uzbekistan - 6,6%.

8 Luzyanin S.G. Politica estică a lui Vladimir Putin. Întoarcerea Rusiei în „Marele Orient” (2004-2008). M.: Vostok-Zapad, 2007, p. 327-329.

9 Gadzhiev K. S. Orizonturi geopolitice ale Rusiei: contururile noii ordini mondiale. M., 2007, p. 648.

10 Vezi: A. D. Voskresensky. Interacțiunea strategică ruso-chineză în politica mondială. M.: Nikitsky Club, 2004.

11 Lumea din jurul Rusiei: 2017. Contururile viitorului apropiat. Reprezentant. ed. S. A. Karaganov. M.: Revoluția culturală, 2007, p. 88.

12 Relații internaționale moderne și politică mondială, p. 868-869; „Marea Asia de Est”: politică mondială și transformări regionale. Sub. ed. A. D. Voskresensky. M.: MGIMO - Universitatea, 2010, p. 296-299.

13. Luzyanin S.G. Politica orientală, p. 380-381.

14. Japonia în regiunea Asia-Pacific: aspecte politice, economice și socio-culturale. Reprezentant. ed. D. V. Streltsov. M.: Literatura de est a Academiei Ruse de Științe, 2009, p. 35.

15. „Asia Mare de Est”, p. 289.

16.0 Interacțiune ruso-indiană, vezi în special: India în politica globală. Reprezentant. ed. F. N. Yurlov. M.: IV RAS, 2003; India azi. Publicare de referință și analitică. Ed. T. L. Shaumyan. M., Institutul de Studii Orientale RAS, 2005; Kuzyk B. N., Shaumyan T. L. India-Rusia: strategia de parteneriat în secolul 21. M.: Institutul de Strategii Economice, 2009. Relații internaționale moderne și politică mondială, p. 873-877.

17. Luzyanin S.G. Politica orientală, p. 80.

17. Altele cm/: Ibid., p. 89-118.

18. „Asia Mare de Est”, p. 289.

19. Rusia și lumea islamică. Reprezentant. ed. V. Ya. Belokrenitsky, I. V. Zaitsev, N. Yu. Ulchenko. M.: Institutul de Studii Orientale RAS - Kraft+, 2009, p. 22-27; Turcia în contextul noilor realități interne și externe. Editor responsabil N. Yu. Ulcenko, E. I. Urazova. M.: Institutul de Studii Orientale RAS - Institutul Orientului Mijlociu, 2010, p. 186-189.

20. Luzyanin S.G. Politica orientală, p. 50-51.

21. Relații internaționale moderne și politică mondială, p. 932-938.

22. Ibid., p. 873.

23. Ibid., p.872.

24. Istoria Orientului. T.VI. Est în perioada modernă (1945-2000). M.: Literatura orientală, 2008, p. 422.

Capitolul 10

ESTIUL ÎN SECOLUL XXI

Ajunși la ultimul capitol, observăm că în procesul de evidențiere a diferitelor aspecte ale implicării Orientului în afacerile internaționale, am atins istoria timpurilor moderne, am ajuns la stadiul ei modern, cel mai nou, iar acum ne vom opri asupra proceselor politice mondiale actuale. si previziuni.

Până la începutul secolelor 20 și 21, popoarele din Asia și Africa au făcut progrese semnificative în dezvoltarea politică, economică, socială și culturală. Față de prima perioadă de după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, care a devenit punctul de plecare al istoriei moderne, s-au produs schimbări evidente în starea lor internă și poziția pe scena mondială. Principalul ar trebui considerat că statutul politic colonial și dependent a fost înlocuit cu unul suveran. Pe căile dezvoltării postcoloniale, care a fost complet independentă din punct de vedere formal, procesele de democratizare au decurs inegal și într-un mod unic, inclusiv implicarea maselor largi în politică, extinderea stratului conducător și formularea constituțională a principiilor discuției, coordonării și aprobării deciziilor luate de autorități.

Mai mult, economia în mare parte primitivă a făcut loc unei economii care combină tehnici și metode de producție destul de avansate și eficiente cu altele mai puțin sofisticate, tradiționale și semi-tradiționale. În locul structurii preponderent agrare a economiei și a predominanței aproape complete a populației rurale, s-au instaurat diverse tipuri de coexistență a sectoarelor industriale și agricole, așezări rurale și urbane. Sectorul serviciilor a căpătat o importanță semnificativă în aproape toate țările și regiunile. La segmentul său tradițional s-au adăugat cele moderne și semi-moderne, drept urmare apariția transporturilor personale și publice.

port, comunicații și comunicații, alimentare cu apă și căldură, rețea comercială. Structura serviciilor publice și guvernamentale s-a schimbat, iar domeniile educației și asistenței medicale au ocupat un loc proeminent în acestea.

În viața publică s-au produs anumite schimbări, care au crescut destul de rapid. Datorită activităților de modernizare a statului, statutul femeilor, precum și minoritățile etnice, religioase și sociale (de clasă și castă) a crescut. Femeile din majoritatea țărilor din Est au primit dreptul de vot, posibilitatea de a vota și de a fi alese în organele legislative. Într-un număr de state, inclusiv în cele musulmane, femeile au condus partide politice influente și au condus guverne. O populație aproape în întregime analfabetă a fost înlocuită cu generații de oameni cu nu numai abilități de citire și scriere, ci și un nivel destul de ridicat de cunoștințe generale și de specialitate, iar stratul îngust educat a fost completat de oameni din straturi mai largi.

Până la începutul secolului al XXI-lea. Rolul și influența țărilor asiatice și africane în sistemul internațional a crescut considerabil. Pe lângă „vechii” lideri ai lumii (Japonia), printre statele din Est la sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI. au apărut altele noi - China și India. Împreună formează triada colțurilor asiatice ale hexagonului global al puterii, care include și SUA, UE și Rusia.

Dintre această triadă, China a devenit deosebit de importantă, obținând un succes economic uimitor în ultimii 30 de ani și ceva. În același timp, Republica Populară Chineză a rămas dedicată ideologiei naționale comuniste, rămânând purtătoarea unei versiuni specifice de dezvoltare socio-economică și politică. Până la sfârșitul primului deceniu al acestui secol, China ocupa locul al doilea în lume, după Statele Unite, la mulți indicatori macroeconomici. Bazându-se pe piața internă, satisfacând nevoile inițial scăzute și, prin urmare, în creștere rapidă ale populației sale gigantice, China a intrat simultan pe piețele externe cu produsele sale industriale, devenind a doua putere comercială din lume în ceea ce privește valoarea cifrei de afaceri. Bunurile de consum chinezești s-au grăbit în Statele Unite, țările europene și au pătruns pe piețele din Rusia, Asia Centrală, Africa și America Latină. Valoarea exporturilor de mărfuri din RPC, inclusiv tranzacțiile prin Hong Kong, a crescut de la 450 de milioane la 1,8 miliarde de dolari între 2000 și 2008, iar cifra de afaceri totală a crescut de la 0,9

la 3,3 miliarde, cu 371%. Creșterea de aproape patru ori în mai puțin de un deceniu a permis economiei chineze să ocupe primul loc în lume la exporturi, ajungând aproape din urmă cu Statele Unite în ceea ce privește cifra de afaceri comercială1.

Devenită cea mai mare economie din punct de vedere al comerțului exterior, mai ales după anexarea coloniei britanice Hong Kong (Hong Kong) ca regiune administrativă specială în 1997, China a crescut brusc producția în scopul satisfacerii cererii interne. De la mijlocul anilor

2000, acesta din urmă a devenit principalul motor al dezvoltării economice2.

Economia chineză se transformă activ de la industrială la postindustrială. China a devenit lider în Asia în ceea ce privește amploarea și dinamica participării la dezvoltarea tehnologică globală. Ponderea țării în cheltuielile globale pentru inovare a crescut în 2007-2009. cu trei puncte procentuale până la 12,5%, din cauza cărora ponderea Statelor Unite (34%) și a UE (25%) a scăzut ușor. Este de așteptat ca, în viitor, Asia, în primul rând China, Japonia și India, să își consolideze semnificativ pozițiile în sfera inovației. Cu toate acestea, pentru aceasta, ei, în special China, vor trebui să depășească sindromul imitației inovațiilor, folosind doar un model de recuperare din urmă de dezvoltare tehnică și tehnologică3.

Datorită dimensiunii enorme a economiei naționale și a dezechilibrelor încorporate, RPC se confruntă cu nevoia de a menține rate ridicate de creștere4. A erupt în 2008-2009. Criza financiară și economică globală a limitat perspectivele de expansiune a comerțului exterior și a sporit importanța pieței interne. În același timp, a rămas nevoia de a asigura economiei cu combustibil extern și resurse energetice (în primul rând țiței), iar Beijingul a continuat să caute oportunități pentru a le satisface. Pe lângă utilizarea canalului nordic, continental pentru importul de petrol și gaze naturale (din Rusia și Kazahstan), China a extins coridorul maritim sudic, crescând importul de petrol nu numai din Arabia și Golful Persic, ci și din Africa - Angola. , Nigeria și Sudan. În general, la începutul secolului XXI, RPC a devenit nu doar o regiune (la scara Asiei Mari de Est), ci și o superputere globală cu interese în Africa, America Latină, Australia și Oceania5.

După cum sa menționat mai sus, China și-a modernizat serios armata de la sfârșitul Războiului Rece. În același timp, numărul membrilor BC a crescut constant de la începutul anilor 1990.

dar a fost redusă, iar echipamentul tehnic a crescut. În ceea ce privește rata de creștere a cheltuielilor cu scopuri militare la sfârșitul anilor 2000, China a depășit Statele Unite. În același timp, interesele militar-strategice ale Beijingului și Washingtonului nu coincid în zona largă Asia-Pacific, bazându-se pe problema Taiwanului. La nivel doctrinar, RPC nu a refuzat să anexeze insula cu forța în cazul în care separatismul taiwanez amenință unitatea Chinei. În același timp, Statele Unite, legate de obligațiile față de Taiwan și de idei comune despre limitele utilizării forței, își exprimă disponibilitatea de a veni în ajutorul autorităților insulei pentru a respinge amenințările din China continentală.

De menționat că China are și un complex de rachete nucleare și spațial militar, desfășoară un program independent de explorare a spațiului din apropierea Pământului și are experiență în lansări cu echipaj și plimbări spațiale cu astronauți.

India se străduiește, de asemenea, să ocupe o poziție similară cu China. A reușit să-și crească semnificativ potențialul economic, inclusiv științific și tehnic. Deși inferioară Chinei în ceea ce

privește creșterea economică, Republica India a fost semnificativ înaintea țărilor occidentale în ultimele două decenii. Venitul național al Indiei sa dublat în această perioadă. Exporturile în 2000-2008 a crescut de la 42 la 179 de milioane de dolari, iar cifra de afaceri comercială de la 92 la 471 de milioane de dolari, cu 511%6. Dintr-o comparație a datelor cu datele chineze de mai sus, rezultă că deschiderea Indiei către piața externă în anii 2000 a avut loc mai rapid, deși în ceea ce privește volumul exporturilor și importurilor de mărfuri, India este semnificativ, de peste șase ori, inferioară. spre China.

Cu toate acestea, există zone în care India este înaintea Chinei. A obținut mari realizări în producția de software de calculator, destinat în principal exportului. Zona din jurul orașului Bangalore din sudul Indiei a devenit un analog al Silicon Valley din Statele Unite, un concurent și partener al companiilor americane în tehnologiile moderne de informare și comunicații. Dezvoltându-și programul spațial, India în 2008 a lansat cu succes o rachetă către Lună. Medicina indiană, în special chirurgia cardiovasculară și alte domenii ale științelor biomedicale au câștigat o înaltă reputație internațională.

Până la începutul secolului al XXI-lea, India și-a consolidat poziția de lider în regiunea Asiei de Sud, depășind în mare măsură rezistența din partea

280

Partea Pakistanului. Interesele sale geopolitice s-au extins în Afganistan și Asia Centrală. Urmând logica cercurilor concentrice, India caută să-și afirme influența într-o zonă largă adiacentă granițelor maritime, în zona Oceanului Indian până la coastele Australiei, Indoneziei și Africii de Est. În nord-est, în regiunile Himalaya (Nepal, Tibet), interesele Delhi se suprapun în mod tradițional cu cele ale Chinei. Totuși, acest lucru nu interferează cu interacțiunea pașnică stabilită în stadiul actual și este însoțit de o creștere rapidă a cifrei de afaceri comerciale.

În același timp, în ultimele decenii, India și-a extins diversele contacte cu Statele Unite, țările europene și Japonia. După cum s-a menționat în capitolul anterior, legăturile cu Rusia nu își pierd din importanță pentru ea, în special în domeniul militar-tehnic și energetic. Delhi acordă o mare importanță relațiilor politice cu puterile regionale – Brazilia, Africa de Sud, Republica Coreea, cu statele din Asia de Sud-Est (ASEAN) și Orientul Mijlociu, ambele cu țările musulmane și Israelul. În general, India a devenit una dintre marile puteri mondiale. Pretinde a fi membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU, participant la rezolvarea principalelor probleme ale politicii mondiale.

O altă țară asiatică de prim rang, Japonia, ocupă o poziție unică ca unul dintre cele mai puternice state din lume din punct de vedere economic, științific și tehnic, refuzând să urmeze un curs de politică externă semnificativ diferit de cel american, în general occidental, unu. Parțial din acest motiv, a fost mult timp clasat printre nordul dezvoltat, spre deosebire de sudul subdezvoltat, fără a acorda atenție versiunii specific estice, japoneză, a capitalismului care sa stabilit

acolo. Vorbim despre un rol mai semnificativ al statului în formarea și funcționarea lui, tendințe spre oligopol pe bază de familie-clan, predominarea inițiativelor de sus în procesul de modernizare și construirea unei piramide a afacerilor private. Partidul și sistemul politic al țării prezintă, de asemenea, trăsături de autoritarism și închidere.

Faptul atracției geopolitice către Occident este explicat în mare măsură în stadiul actual prin apropierea de China în creștere rapidă, neîncrederea politică și psihologică tradițională față de aceasta și prezența unui număr de probleme teritoriale între ele (disputa asupra Insulelor Senkaku) 7.

281

Când îi caracterizăm pe liderii estici ai sistemului politic mondial, trebuie să ne amintim că ideea unui hexagon al marilor puteri este departe de a fi singura și, poate, nu cea mai răspândită. În același timp, este cel mai în concordanță cu conceptele noastre populare de multipolaritate. Vestul apare în el ca unul dintre poli și adesea apare nu într-o singură formă, ci într-o formă divizată în SUA și Europa. Un loc special este acordat Rusiei, care are al doilea cel mai puternic potențial militar-tehnic și științific-spațial.

Poziția dominantă a Occidentului după încheierea Războiului Rece, odată cu complexitatea tot mai mare a sistemului politic mondial, a dat naștere conceptelor de multipolaritate unipolară și „unipolaritate pluralistă”8. Iar erodarea acestei poziții, care a devenit remarcabilă în timpul celui de-al doilea mandat al președintelui George W. Bush (2005-2009), împreună cu cauzele și fenomenele asociate, au dat naștere ideii unei „lumi nepolare”9.

Indiferent de ce simți cineva cu privire la ideile noi, nu se poate să nu se vadă „vina” Orientului tradițional în aspectul lor. Pe de o parte, după cum tocmai am menționat, puterea statelor estice, în special cele asiatice, a crescut, iar rolul lor ca subiecte ai relațiilor internaționale și actori în politica mondială a crescut. În același timp, ipostaza obiectivă a Orientului s-a păstrat ca focar de lupte și dezacorduri internaționale, ciocniri și antagonisme interetnice, etno-confesionale și intersectare.

La începutul secolului XXI, radicalismul pe o bază religios-civilizațională, în primul rând islamică, s-a declarat pe deplin. Lumea musulmană s-a dovedit a fi cea mai rapidă creștere din punct de vedere demografic și populațional dintre estul și, într-adevăr, toate celelalte zone civilizaționale. În a doua jumătate a secolului trecut, lumea a cunoscut o explozie demografică din cauza creșterii rapide a populației în regiunile mai puțin dezvoltate, care includ regiunile islamice. Până la sfârșitul secolului, numărul musulmanilor era cel mai adesea estimat în intervalul de 1,2-1,4 miliarde de oameni. Numărul de adepți ai Profetului Muhammad s-a dublat aproximativ de patru ori în 50 de ani, cu o rată medie anuală de creștere de 2,6%. Ponderea musulmanilor în populația mondială s-a dublat în cele din urmă, la 20-23%. Astfel, dacă la mijlocul secolului fiecare al șaselea sau al șaptelea locuitor al planetei aparținea lumii islamului prin naștere

și/sau credință, atunci după cinci decenii fiecare al patrulea sau al cincilea îi aparținea deja.

282

Potrivit unui studiu realizat special, numărul musulmanilor din lume în 2009 era de 1,57 miliarde de oameni10.

Spre deosebire de alte civilizații orientale (confuciane, hinduse), complexul cultural și civilizațional islamic nu are un singur centru. Acest rol este distribuit într-un număr de țări - centrul islamului sunit ortodox, Arabia Saudită, Iran, care ocupă aceeași poziție în centura șiită și cea mai modernizată Turcia. Absența unei națiuni conducătoare dezvăluie atât puterea, cât și slăbiciunea civilizației musulmane. Acest lucru explică, într-o anumită măsură, prevalența formelor de organizare sociale non-statale în rândul musulmanilor, precum și, într-o anumită măsură, extremismul de gândire și acțiune.

O serie de capitole anterioare au remarcat deja întărirea rolului factorului islamic în afacerile internaționale, mai ales începând cu anii 70 ai secolului XX. La mijlocul anilor 1990, a apărut în principal un subteran islamist, condus de organizația arabă Al-Qaeda (Baza). Înrădăcinată în lanțul muntos dintre Afganistan și Pakistan, această organizație, condusă de Osama bin Laden, a devenit sediul acțiunilor îndreptate împotriva dușmanilor „depărtați” în persoana Statelor Unite și Israelului și a dușmanilor „aproape” sub forma regimurilor din Pakistan, Afganistan, Irak, Arabia Saudită, Egipt, Iordania și alte câteva țări. Sabotajul și războiul terorist inițiat de islamiștii radicali au cuprins țara la începutul secolului XXI. o centură continuă de la Estul Mediteranei până la Valea Indusului, transformând-o într-o elipsă de criză. Deși forțele Al-Qaida au fost subminate ca urmare a măsurilor pe termen lung și direcționate de combatere a acestuia, soluționarea problemelor asociate cu terorismul în această parte a lumii de est și în Asia de Mijlociu va rămâne probabil în centrul atenției internaționale. politica de destul de mult timp.perioada.

Trecând la o discuție despre perspectivele de evoluție a țărilor din Est pentru perioada de până la mijlocul acestui secol și schimbările locului lor în sistemul relațiilor internaționale și a politicii mondiale, observăm că principala bază a studiului viitorul este inerția demografică pentru noi. Ne permite să ne imaginăm lumea Orientului în dinamică din punctul de vedere al posibilelor modificări ale parametrilor ei umani. Gradul de importanță al proceselor demografice ca procese de bază, precondiții poate fi judecat prin faptul că sunt strâns legate de caracteristicile economice

283

(forța de muncă, capitalul uman), social și politic (populația urbană și rurală, structura ei de vârstă și nivelul de educație) și internațional (migrația).

Estimările de prognoză ale dinamicii demografice sunt considerate destul de fiabile. Se știe cât de înaltă a fost calitatea proiecțiilor realizate în anii 1970-90 de către cele mai importante organizații demografice din lume. Astfel, cu 30 de ani înainte de debutul noului

secol, demografii au calculat corect atât parametrii generali ai creșterii populației, cât și dimensiunea acesteia până în anul 2000, care s-a dovedit a fi de aproximativ 6 miliarde de oameni. Proiecțiile făcute de Serviciul pentru Populație al ONU la începutul anilor 2000 sugerează că, în prima jumătate a secolului al XXI-lea, rata de creștere a populației mondiale este probabil să scadă în mod constant și destul de decisiv. Creșterea actuală a populației mondiale la începutul secolului XXI a fost estimată la 1,2% pe an, ceea ce corespundea adăugării a 77 de milioane de oameni anual (la apogeul său, în 1989-1990, populația planetei a crescut cu 87 de milioane). Conform acestor calcule, se așteaptă ca până în 2050 puțin peste 9 miliarde de oameni să trăiască pe pământ (conform celor mai recente estimări - 9,15 miliarde)11.

Trebuie remarcat faptul că estimările și prognozele Diviziei de Populație ONU sunt apropiate de calculele Biroului de Recensământ al SUA, deoarece folosesc cea mai comună metodă în demografia vârstelor de schimbare și a diferitelor rate totale de fertilitate. Calculele făcute de A.V.Akimov folosind metoda schimbării regimurilor de dezvoltare demografică dau estimări de creștere mai mari pentru viitor - populația lumii până în 2050 ar trebui să crească, conform scenariului cel mai probabil, la 10,1 miliarde de oameni12. În ceea ce privește structura distribuției populației pe țară și regiune, nu există o mare diferență între rezultatele utilizării metodelor mai tradiționale și cele mai puțin obișnuite.

Conform tuturor prognozelor, diferențe vizibile în procesele demografice vor rămâne în regiunile mai dezvoltate și mai puțin dezvoltate ale lumii. Numărul de locuitori va crește cu cele mai mari rate în țările cel mai puțin dezvoltate, care constituie un subgrup special în cadrul grupului țărilor mai puțin dezvoltate, în curs de dezvoltare. Include în principal state africane, precum și unele din Asia, cum ar fi Afganistan, Bangladesh, Nepal, Bhutan și Maldive. Toate acestea înseamnă că, odată cu creșterea populației, va crește și zona de sărăcie și malnutriție, mai mult

insalubre si insalubre. Acesta va acoperi în principal locuitorii din mediul rural, dar și o parte semnificativă, cel mai probabil relativ în creștere, a rezidenților urbani.

Africa Subsahariană (Africa la sud de Sahara) se caracterizează în general prin rate semnificativ mai mari de creștere a populației. Cu toate acestea, ei sunt afectați negativ de răspândirea SIDA. Din cauza acestei boli, populația unui număr de țări din Africa de Sud, cum ar fi Botswana, Lesotho, Swaziland și Africa de Sud, ar trebui să crească semnificativ mai lent. Impactul pierderilor din această epidemie este de așteptat să fie deosebit de mare în perioada până în 2015, deși în viitor boala în sine și consecințele ei vor face ajustări semnificative la indicatorii demografici ai multor țări africane și a unui număr tot mai mare de țări asiatice13.

Încetinirea creșterii demografice, asociată cu o scădere a natalității, va duce, conform previziunilor, la îmbătrânirea rapidă a populației mondiale, inclusiv în țările din Est. În ciuda nivelului scăzut al

indicatorilor economici și sociali care caracterizează țările din Asia și Africa în general, numărul persoanelor din categoriile de vârstă mai înaintată va crește semnificativ acolo datorită realizărilor medicinei mondiale și a sistemului modern de sănătate. Speranța medie de viață așteptată până la începutul secolului a depășit deja 60 de ani în zona mai puțin dezvoltată. Excepție fac cele mai sărace țări și chiar și atunci nu toate - în cea mai mare dintre ele, Bangladesh, speranța medie de viață a ajuns la 66 de ani. Potrivit demografilor ONU pentru toate regiunile mai puțin dezvoltate, proporția populației cu vârsta de 60 de ani și peste va crește de la 8% în 2000 la 20% în 2050. În cifre absolute, numărul persoanelor în vârstă va crește de la 473 milioane în 2009 la 1600 de milioane în 205014.

Viteza viitorului proces demografic în Orientul Mare (Asia și Africa) este estimată în prognozele ONU la un nivel peste media mondială (aproximativ 1,0 față de 0,8%). În același timp, ponderea Orientului la mijlocul secolului XXI. Față de începutul său, ar trebui, conform previziunilor bazate pe extrapolarea tendințelor observate, să crească de la 73,8 la 79,0%. Având în vedere că la mijlocul secolului al XX-lea. a reprezentat 65,1%, apoi dinamica așteptată de-a lungul secolului este vizibilă - de la aproximativ două treimi în 1950 la aproape trei sferturi în 2000 și patru cincimi în 2050. Ponderea Africii crește cel mai rapid - rotunjită de la 9 la 13 și 22%. Ponderea populației asiatice

a crescut de la 56 la 61% între 1850 și 2000, iar până în 2050 ar trebui să scadă la 57-58%15.

Proporția Europei în populația mondială în a doua jumătate a secolului XX. a scăzut de la 22,3 la 13,2%, iar în următorii 50 de ani se estimează că va scădea la 7,2%. La mijlocul secolului al XX-lea. în țările mai dezvoltate, în principal din Europa, America de Nord și Oceania, trăia 31,6% din populația lumii, iar până în 2000 - doar 19,6%, i.e. s-a înregistrat o scădere de la o treime la o cincime. Până în 2050, ponderea rezidenților din regiunile dezvoltate este de așteptat să scadă la 13,6% (o șapte). Cu toate acestea, o parte considerabilă a locuitorilor țărilor mai puțin dezvoltate se vor apropia de standardele de consum ale reprezentanților țărilor mai dezvoltate.

În spatele așteptărilor unei creșteri rapide a populației în Est se află previziuni foarte diferite pentru țări și grupuri de țări (subregiuni). Creșterea pare să fie cea mai lentă în Asia de Est. Deși a fost cea mai mare zonă demografică în ultimul an al mileniului II, până în 2010 își va pierde superioritatea numerică față de Asia de Sud, iar din 2020 va ocupa ferm locul doi. În China, cel mai mare stat din Asia de Est, ritmul anual de creștere în următorii 20 de ani, conform estimărilor Serviciului Demografic al ONU și Biroului de Recensământ al SUA, va scădea la 0,7-0,5%, iar între 2040-2050. va deveni negativ. Populația Japoniei, cea mai dezvoltată țară din Est în prezent, ar trebui să scadă cu 3 milioane de oameni în primii 20 de ani ai acestui secol și cu alte 22 de milioane în următorii 30 de ani.

În ciuda încetinirii ratei de creștere demografică în India și în întreaga regiune a Asiei de Sud (inclusiv Pakistan, care are cea mai mare rată în ceea ce privește acest indicator), momentul de inerție și rata natalității rămase destul de ridicată împinge înainte, după cum sa menționat deja, o suprafață relativ mică (4,3 milioane km pătrați, de trei ori mai mică decât Asia de Est) printre liderii demografici de necontestat. India, conform celor mai multe estimări, va depăși China până în 2040 (și poate puțin mai devreme) pentru a deveni cea mai populată țară din lume. Pakistanul va rămâne pe locul cinci în ceea ce privește populația, în timp ce Bangladesh va rămâne în primele zece din punct de vedere al populației, cu o densitate record a populației.

Deosebit de rapidă și semnificativă, după cum sa menționat deja, va fi creșterea populației din Africa. Populația din vestul, centrul și estul Africii va crește mai repede decât altele.

Creșterea va fi ceva mai mică în Africa de Nord și chiar mai mică în Africa de Sud, în principal din cauza epidemiei de SIDA.

Principalul factor responsabil pentru natalitatea relativ ridicată și creșterea populației în Est în secolul XXI este momentul de inerție, o consecință a structurii tinere a populației formată în a doua jumătate a secolului XX. Practic, aceasta, în ciuda tendinței evidente de reducere a natalității, va asigura o reproducere a populației extinsă mai rapid decât în întreaga lume.

Estimările de prognoză date indică complexitatea sarcinilor cu care se confruntă statele din Asia și mai ales Africa. Schimbările observate la ele în a doua jumătate a secolului XX au marcat începutul soluționării unor probleme cheie precum creșterea rolului lor în afacerile internaționale, depășirea înapoierii economice și științifice-tehnice, eradicarea analfabetismului, restrângerea zonei de sărăcie, soluționarea problemelor alimentare. problema, etc. Inerția demografică reprezintă, de asemenea, o provocare semnificativă. Conform calculelor, în primii 10 ani ai secolului XXI, populația Estului a crescut anual cu aproximativ 70 de milioane de oameni, în deceniul al doilea va crește cu 60-65 de milioane, iar în următoarele trei decenii - cu aproximativ 45 de milioane. -50 de milioane de oameni.

Deși este posibil ca cifrele date să fie revizuite în direcția unei anumite reduceri, acest lucru nu schimbă nimic fundamental. În plus, un fenomen atât de modern, precum îmbătrânirea populației și creșterea proporției de persoane în vârstă și cu dizabilități, afectează foarte rapid țările în curs de dezvoltare, în primul rând țările asiatice.

În același rând alarmant se află și creșterea populației urbane. Potrivit estimărilor Serviciului Demografic al ONU, numărul orașelor din lume a depășit pentru prima dată în 2008 numărul sătenilor. Dacă tendințele actuale vor continua, ponderea locuitorilor orașului va ajunge la 70% până la jumătatea secolului, iar în regiunile mai dezvoltate (America de Nord, Europa, Japonia, Australia, Noua Zeelandă) ponderea acestora va crește la 86%, iar în alte regiuni. , regiunile mai puțin dezvoltate va ajunge la 67% . În 2007, cifrele corespunzătoare au fost 74 și 44%16.

Asia și Africa s-au dovedit a fi semnificativ mai puțin urbanizate în comparație cu alte continente, inclusiv cele clasificate drept mai puțin dezvoltate. Ponderea locuitorilor orașului în regiune

287

America Latină și Caraibe a fost mai mare în 2007 decât în Europa (cu Rusia și țările din Europa de Est) - 78 față de 76%. În același timp, în Asia (cu republicile caucaziene, Turcia și Israel) și Africa (cu Egiptul), doar 41, respectiv 39% dintre rezidenți erau urbani. Aproape toată creșterea populației lumii în următorii 40 de ani este de așteptat să aibă loc în zonele urbane din regiunile mai puțin dezvoltate.

Populația urbană din Asia va crește cu 2,2% anual între 2007 și 2025. Creșterea va fi de aproape un miliard, datorată în principal Chinei și Indiei, iar populația orașelor va ajunge până la sfârșitul primului sfert al secolului XXI. 2,5 miliarde de oameni. În 2025-2050 rata de creștere va scădea la 1,4%, ceea ce va adăuga încă un miliard. Până în 2025, jumătate din locuitorii continentului asiatic ar trebui să devină locuitori ai orașelor, iar până în 2050, două treimi. Se estimează că numărul locuitorilor din mediul urban din Africa va crește și mai rapid, la 3,2 și 2,5% pe an între 2007-2025 și 2025-2050. În acest timp, va crește de la 373 la 1234 milioane de oameni (de peste trei ori). Până în 2025, aproape jumătate dintre africani (47%) vor locui în orașe, iar până în 2050 ponderea locuitorilor orașelor va crește la 62%.

În ciuda creșterii atât de impresionante a populației urbane a lumii datorită Orientului Mare, acesta va rămâne principalul rezervor rural. Se preconizează că populația rurală a lumii va atinge vârful la 3,5 miliarde în 2018 sau 2019. Apoi va scădea lent până la 2,8 miliarde, cu mai puțin de 200 de milioane în regiunile mai dezvoltate. În același timp, concentrația locuitorilor din mediul rural pe continentele asiatic și african va crește, ajungând la aproximativ 90% până la jumătatea secolului. Principalele zone rurale vor rămâne India și regiunea înconjurătoare, Africa sub-sahariană și China, plus unele țări din Asia de Sud-Est.

Implementarea acestor prognoze presupune o reducere a ponderii ocupării forței de muncă în agricultură și o creștere a forței de muncă în sectoarele urbane, în primul rând în sectorul serviciilor. Astfel de evoluții înseamnă probabilitatea ca mase de oameni cu venituri mici și prost echipați să se adună în orașele din Asia și Africa. Mai mult, în centrele urbane mari (peste 1 milion) nu vor fi concentrați 32% din locuitorii orașului, ca în 2007, ci 41%. Ponderea locuitorilor celor mai mari orașe (peste 10 milioane) în populația urbană a regiunii mai puțin dezvoltate, unde majoritatea sunt țări asiatice și africane, va crește de aproape șapte ori și jumătate, de la 1,3 la 9,6%.l7 .

288

Spre deosebire de urbanizarea anterioară care a avut loc în economiile dezvoltate de astăzi, urbanizarea ulterioară care mătură Orientul se datorează nu atât industrializării, cât „servitizării”, adică. o

creştere a sferei serviciilor de diferite feluri, expansiunea rapidă a economiei prin fazele de distribuţie şi redistribuire a veniturilor, nu doar la nivel naţional, ci şi internaţional, internaţional.

Este posibil ca creșterea intensivă a populației urbane să ducă la „acumularea” de către țările din Est a „materialului combustibil” sub forma unei populații tinere și suficient de educate, ruptă din microcosmosul obișnuit al familiei și comunității. , în primul rând rural și semi-rural - semi-urban, căutând să-și folosească punctele forte în numărul mare de cazuri de negăsire. Combinația a două fenomene demografice - creșterea numărului de persoane aflate în întreținere cu vârsta peste 65 de ani și creșterea „promoției tineretului”, i.e. o proporție mare de persoane din grupele de vârstă de la 15 la 25-30 de ani va agrava, după toate probabilitățile, conflicte sociale și politice insolubile.

Pentru a face față poverii problemelor acumulate și în creștere, statele din Est vor trebui să mențină rate ridicate de creștere economică. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, în special în ultimul său deceniu și la începutul secolului următor, au reușit în general să mențină niveluri ridicate de dinamică economică.

Natura puternic ondulatorie a evoluției în această zonă a Estului sugerează că dezvoltarea ulterioară va avea loc în mod inegal, urmând ritmul pulsatoriu al mișcării statelor individuale, comunităților regionale și lumii în ansamblu. Încercând să-și imagineze dezvoltarea viitoare a sistemului global și a unei părți atât de speciale a acestuia precum Estul, analiștii și futurologii recurg de obicei la metoda extinderii serii, extrapolând în viitor, pentru așa-numita perioadă de prognoză, tendințele și tendințele identificate. ca urmare a observării trecutului. O întrebare importantă în acest sens este dimensiunea „perioadei de observație”, adică. o concluzie despre unde începe momentul istoric actual, în cadrul căruia se justifică utilizarea tendințelor identificate. Extrapolarea simplă este de obicei complicată de introducerea diferitelor condiții și constrângeri care pot afecta procesul fără probleme.

În afară de celelalte două metode, și anume analogia teoretică și empirică, atunci când un om de știință sau un expert recunoaște

dezvoltarea procesului în viitor este similară cu ceea ce s-a observat cu alții sau cu același obiect în trecut, atunci extinderea seriei rămâne o prioritate în prognoză. Cu toate acestea, în prognoza pe termen lung, principiul liniarității (netezimea) este adesea completat de principiul ciclicității (undularea). Tocmai asta se bazează pe binecunoscutele teorii din știința economică a diferitelor cicluri economice: ultrascurt (sezonier), scurt (3-4 ani), mediu (10-12 ani), lung (25-50 ani) și ultra-lung, secular. Dacă primele trei tipuri de cicluri sunt de cea mai mare importanță în scopul analizei economice în sine, atunci ultimele două, asociate cu numele lui N. D. Kondratiev și F. Braudel, se corelează cu o clasă mai largă de fenomene sociale și ajută la clarificarea interdependenței dintre procesele economice, politice și culturale18.

Trebuie remarcat faptul că, conform estimărilor pe scară largă, faza ascendentă a ciclului Kondratiev în economia SUA a început la începutul anilor 1990 și, prin urmare, s-ar putea încheia la scurt timp după 2010. Economia RPC a crescut continuu și într-un ritm excepțional de mare. de mai bine de un sfert de secol și chiar de când Ținând cont de efectul de restaurare după recesiunea și eșecurile anilor 1960-1970, se pare că nu poate continua fără întreruperi și întreruperi la nesfârșit.

Dacă se vor menține rate ridicate de creștere, China va depăși în curând Japonia în ceea ce privește PIB-ul la scurt timp după 2010 și va ocupa ferm locul doi în lume după Statele Unite. În același timp, China va deveni un importator principal de resurse energetice și va da impuls creșterii în continuare a consumului nu doar de petrol, ci și de gaze naturale într-o proporție tot mai mare. Importanța Chinei va fi la fel de mare și în importul de arme convenționale, în primul rând de arme sofisticate din punct de vedere tehnologic.

În paralel cu economia chineză, economia indiană va crește foarte rapid, menținând în același timp ratele de creștere atinse. Până în 2030, ar putea depăși economiile naționale ale Germaniei și Japoniei în volum și să ocupe locul trei în lume. La fel ca China, India va deveni unul dintre principalii importatori de petrol și gaze, precum și de arme. Mai mult, în domeniul producției militare de înaltă tehnologie, va deveni principalul dezvoltator de noi modele (arme de generația a cincea), acționând atât independent, cât și în cooperare cu SUA, Rusia, țările europene și Israel.

În lumina modelelor de dezvoltare ciclică, perspectivele Indiei par chiar mai preferabile decât cele ale Chinei. Redresarea sa economică a început abia la începutul anilor 1980 și 90 și poate continua pentru o perioadă lungă de timp. Tendințele evolutive ale altor țări din Asia de Sud și în special de Sud-Est ar putea fi, de asemenea, apreciate ca fiind favorabile. Cu toate acestea, pe lângă propriii factori endogeni, dezvoltarea lor va fi afectată semnificativ de factorii exogeni asociați mediului global. Dezvoltarea statelor din Asia de Sud-Est și a întregii regiuni din Asia de Est depinde extrem de mult de acestea. Perturbațiile în funcționarea pieței internaționale vor avea inevitabil un impact negativ asupra parametrilor și calității creșterii în această parte a lumii.

Condițiile externe includ și starea mediului. Încălzirea preconizată a climei pământului va avea o importanță din ce în ce mai mare pentru dezvoltarea lumii întregi și în special a Estului. Potrivit experților, în perioada post-industrială (din anii 1880), temperatura medie pe pământ a crescut. Până acum s-a ridicat la 0,8 grade Celsius și este direct legată de creșterea concentrației de dioxid de carbon din atmosferă. Complexitatea proceselor care influențează clima face imposibilă o prognoză exactă a schimbărilor climatice, dar se crede că o creștere a temperaturii cu peste 2 grade va duce la consecințe grave atât pentru sistemul uman, cât și pentru cel natural. Măsurile propuse de experți și discutate de comunitatea mondială pentru a reduce creșterea temperaturii în limitele desemnate sunt importante în primul rând pentru țările și popoarele din Asia și Africa. Ei sunt, conform tuturor calculelor, cei care vor suferi cel mai mult de pe urma

schimbărilor climatice viitoare. Creșterea temperaturii globale a oceanelor și topirea gheții în Groenlanda și în întreaga Arctică duc deja la evenimente meteorologice extreme mai frecvente în Sahelul african, pe coasta Golfului Guineei, în Marea Mediterană și în Asia de Sud în tot Oceanul Indian - secete și inundaţii, cicloane tropicale şi furtuni (tsunami)19.

Schimbările climatice amenință nu numai dezastre pentru ecosisteme, ființe vii și oameni, în special pentru cei care nu sunt protejați financiar și social, ci vor provoca și întreruperi în producția de alimente, creșterea prețurilor la alimente și, în același timp, probabil, o creștere generală a lumii . prețurile mărfurilor.

Este important de menționat că măsurile de combatere a încălzirii climatice includ nu numai lupta împotriva activității industriale umane dăunătoare mediului, care provoacă emisii crescute de dioxid de carbon și alte gaze care au efect de seră, ci și modalități pozitive de creștere a plantărilor forestiere, împreună cu limitarea defrișări și defrișări. Adoptarea restricțiilor privind activitățile industriale dăunătoare mediului este cunoscută a fi cea mai supărătoare problemă pentru economiile cu creștere rapidă, cum ar fi China și India. Apropierea legăturilor economice mondiale este acum de așa natură încât amenințarea unei încetiniri a creșterii economice înspăimântă restul lumii, în special lumea dezvoltată. De aici și complexitatea sarcinii de luare a deciziilor convenite la nivel global.

Indiferent de modul în care se rezolvă problema limitării emisiilor de gaze cu efect de seră în atmosferă, este evident că încălzirea climatică va continua cel mai probabil și va avea un impact foarte negativ asupra viitorului multor țări din Asia și Africa. Potrivit calculelor experților Băncii Mondiale, schimbările climatice pot determina o reducere a productivității agricole în perioada 2000-2050. în India cu 12,2%, Thailanda - 15,3, Indonezia - 17,7, Irak - 18,5, Senegal - 19,3, Egipt - 27,9, Arabia Saudită - 28,3, Pakistan - 32,9%. Efectul negativ major așteptat al încălzirii climatice asupra rentabilității producției agricole pentru perioada 2000-2080. variază de la 21,7 pentru Bangladesh la 56,1% pentru Sudan (indicatori corespunzători pentru Iran - 28,9, Pakistan - 30,4, India - 38,1, Maroc - 39,0, Zimbabwe - 37,9, Zambia - 39,6, Irak - 41,4%)20.

Mai mult, chiar dacă nu luăm în considerare schimbările probabile ale condițiilor climatice în țările dens populate din Asia de Sud, de exemplu, situația critică deja existentă cu furnizarea de apă pentru irigare pune o problemă serioasă. Acest lucru este probabil cel mai adevărat pentru Pakistan, care deja la începutul celui de-al doilea deceniu al secolului 21 se va confrunta cu o lipsă de apă pentru funcționarea neîntreruptă a unuia dintre cele mai mari sisteme de irigare unificate din lume. Problema creșterii volumelor de apă pentru agricultură ar putea, de altfel, să complice serios relațiile Pakistanului cu India din cauza faptului că ambele țări se bazează pe aceleași resurse de apă, care în multe privințe

furnizează afluenți ai Indusului care traversează regiunea disputată Jammu și Kashmir.

Creșterea nivelului mării cauzată de încălzirea climei poate agrava situația umanitară și economică din Bangladesh, precum și din sudul Indiei, teritoriile sale insulare, Sri Lanka, Maldive și Indonezia. Cel mai probabil, problemele marilor orașe și zonelor industriale și poluarea aerului din emisiile de gaze se vor agrava în economiile cu creștere rapidă din Asia de Est și de Sud. Până la mijlocul anilor 2000, țările asiatice de vârf, cum ar fi China și India, reprezentau 16 și, respectiv, 5% din totalul emisiilor de gaze cu efect de seră. Ambele țări, ca și alte țări din Est, în viitor se vor confrunta cu siguranță cu nevoia de a combate tehnologiile murdare, de a economisi resurse și de a trece de la metodele de producție predominant extensive la cele intensive.

Fără îndoială, probleme nu mai puțin complexe se confruntă cu statele din zona islamică vastă și în creștere rapidă din punct de vedere demografic. Principalele sunt legate de necesitatea diversificării fundamentelor creșterii economice, trecând dincolo de dezvoltarea predominantă a industriilor de producție și export de petrol și gaze naturale. Majoritatea statelor din Golf și Peninsula Arabică au început deja această sarcină, dar nu toate au obținut succes. În plus, diversificarea economică, bazată pe tehnologii intensive în capital, nu modifică situația ocupării forței de muncă și nu contracarează tendința de acoperire limitată a persoanelor în ocupații extrem de profitabile.

Acele țări din Orientul Mijlociu și Africa de Nord care sunt lipsite de resurse naturale bogate au obținut și mai puține realizări. În ei, problema subocupării și a veniturilor mici devine din ce în ce mai acută, ceea ce alimentează baza socială a nemulțumirii în rândul tinerilor și creează condiții pentru apariția adepților opiniilor extremiste și a participanților la acțiuni teroriste în rândul acestora. Având în vedere tendințele constante de acest gen, este greu de contat pe o slăbire în viitorul destul de apropiat a pozițiilor forțelor politice bazate pe islamism ca ideologie radicală și populistă.

Un factor care va continua să agraveze situația din lumea musulmană diversă, lipsită de un stat conducător, va fi coexistența în cadrul ei a diferitelor școli, secte și tendințe, în special prezența unor profunde, deși mai des.

conflicte totale subiacente între suniți și șiiți, orientate respectiv spre Arabia Saudită și Iran.

Tensiunile din Orientul Apropiat și Mijlociu vor fi facilitate de tendințele continue de consolidare a naționalismului ca ideologie de stat în combinație cu mijloace mai largi de mobilizare politică a populației, bazate în principal pe idei și percepții religioase. Este posibil, însă, ca influența ideologiilor religioase să slăbească, dar, cel mai probabil, după o anumită perioadă de timp, la următoarea etapă de expansiune și aprofundare a interdependenței globale.

Revenind la perspectivele de creștere economică în Est, trebuie subliniat că lipsa resurselor naturale servește atât ca limitator, cât și ca stimulent. Un exemplu de dezvoltare de succes în absența resurselor naturale bogate este oferit de Japonia, precum și de Israel. Factorul uman este extrem de important, adică. educația și calificările de muncă ale populației, disciplina și organizarea acesteia. Un număr mare de țări din Asia și Africa încă nu au redus pe deplin decalajul în educație și formare. Cel mai mare obstacol în calea progresului economic și social-umanitar este creat de corupția și corupția oficialilor, precum și a politicienilor și a legiuitorilor. Mita și delapidarea afectează cel mai adesea acele organisme naționale în care departamentele guvernamentale sunt puternice, implicate în aprobarea proiectelor de afaceri, înregistrarea acestora, emiterea de autorizații și acordarea de subvenții și beneficii. Prin urmare, una dintre condițiile de bază pentru măsurile anticorupție este reducerea funcțiilor de control și reglementare ale statului și liberalizarea politicii sale economice. Totuși, implementarea unui astfel de curs în stadiul actual este îngreunată de tendințele de centralizare a puterii și de întărire a principiului „statistului” în Est (și nu numai acolo). Prin urmare, este dificil să ne așteptăm la succese semnificative în viitorul apropiat în lupta împotriva corupției, precum și la ineficiența asociată cu nepotismul, de exemplu. nepotism - familie, clan, compatriote.

În general, este posibil ca în primele decenii ale secolului XXI lumea să se aștepte la o încetinire a ratei de creștere a schimburilor reciproce de bunuri, servicii, capital și oameni. Acest lucru se poate întâmpla în ciuda faptului că comunitatea mondială, reprezentată de principalele sale instituții interguvernamentale - ONU și organismele sale specializate,

BTO și alte instituții financiare și economice iau măsuri pentru a stabili tratamentul națiunii celei mai favorizate în comerțul dintre țări, pentru a reduce tarifele, a reduce subvențiile care împiedică comerțul exterior, precum și pentru libera circulație a capitalului și pentru a ușura regimul migrației. Se acordă o atenție constantă luptei împotriva contrabandei, încălcării drepturilor de autor și contrafacerii brevetelor și mărcilor comerciale. Factorii de aceeași natură negativă pentru creșterea economică includ tendințele demografice remarcate mai sus și anume o scădere a ratelor de creștere a populației ca urmare a unei scăderi constante și foarte rapide a natalității, o creștere a ponderii cohortelor de vârstă cu o proporție mare de șomeri și persoanele aflate în întreținere.

Probabil că doar o altă descoperire în domeniul tehnologiilor înalte, descoperirilor științifice, industriilor intensive în cunoaștere și inovațiilor tehnice și tehnologice pot rezista proiecțiilor alarmante. Unele țări din Asia și Africa vor juca, evident, un rol tot mai mare în acest proces. Oamenii din ei reprezintă deja o parte semnificativă din cei angajați în industriile de înaltă tehnologie din Statele Unite și alte țări dezvoltate. Contribuția acestui tip de specialiști cu studii superioare și care lucrează eficient la economiile statelor din est înseși este destul de mare și va continua să crească. Extinderea segmentului unei economii moderne, de înaltă tehnologie, intensivă în

forță de muncă și capital va fi probabil principalul panaceu pentru numeroasele necazuri și obstacole care așteaptă lumea în general și țările din Est în special în secolul XXI.

Depășirea constrângerilor de creștere prin profituri crescânde din inovarea creativă va fi probabil capabilă să contracareze tendințele negative asociate cu îmbătrânirea populației, precum și alte amenințări și provocări (oarecum nedezvăluite până acum). Având în vedere perspectiva slăbirii stimulentelor de creștere venite din comunitățile occidentale, ar trebui de așteptat ca țările din Est să dobândească unele trăsături și caracteristici ale „motorului de dezvoltare" mondial.

Realizarea unor astfel de așteptări pare să fie în mare măsură legată de soarta democrației din Est și de procesele de democratizare a societăților asiatico-africane. În același timp, nu vorbim de împrumut direct și de copiere a modelelor occidentale. Atât democrația, cât și societatea civilă din Est vor trebui să aibă propria lor culoare națională și civilizațională

rit. În același timp, astfel de caracteristici ale comunității liberal-democratice rămân de bază ca, în primul rând, independența justiției față de executiv, ceea ce duce ca urmare la stabilirea fundamentelor constituționalismului, respectarea strictă a legii, inclusiv în cazuri. care sunt la granița cu sfera politică; în al doilea rând, libertatea de exprimare și de întrunire, cu alte cuvinte, independența față de autoritățile presei și a manifestărilor de activitate politică în condițiile în care în comunitatea de stat există concurență între partide și alte grupuri de interese legal constituite și, la început, cel puțin concurență. între transformarea elitelor tradiţionale; în al treilea rând, nu există o predominanță a sentimentelor și ideologiilor fundamentaliste izolaționiste, xenofobe, retrograde în societate; există dorința de cooperare și colaborare cu contrapărțile externe, de comunicare deschisă în cadrul structurilor regionale și globale.

O altă condiție esențială pentru dezvoltarea democratică este îmbunătățirea calității guvernării și combaterea abuzurilor celor de la putere. În același timp, aceasta este o creștere a eficienței în confruntarea cu forțele care provoacă statul și societatea și recurg la acțiuni ilegale, criminale și violente. Calea favorabilă pentru acestea din urmă este prezența structurilor din umbră în sfera financiară și de producție, în prestarea serviciilor, inclusiv în cele educaționale. Slăbiciunea și slăbiciunea sistemului de control provoacă creșterea grupurilor clandestine, activează pătrunderea lor în sfera politică funcțională legal și contribuie la distrugerea acestuia din interior.

Cele mai importante întrebări, la care se poate răspunde numai după, evident, un număr de decenii, se referă la perspectivele de evoluție și modernizare a culturii societăților orientale, atât cultura familiei și a comunicării cotidiene, cât și cultura socială, care este în mare măsură politizat. Nu este evident în ce măsură caracteristica conservatorismului, în general, a civilizațiilor orientale se datorează unei economii și sfere sociale subdezvoltate, netransformate și în ce măsură este o consecință a unui sistem de auto-reproducere care nu

poate fi schimbat în baza lui. elemente. De asemenea, nu este clar dacă formarea unei clase de mijloc este o condiție necesară și suficientă pentru democratizare. Sau nu-

296

În ciuda apariției burgheziei (elitei afacerilor private), aceasta din urmă se va baza pe „clasa superioară”, aristocrație și birocrație, adică pentru a oferi condiții pentru existența acesteia. provenind dintr-o elită latifundiară și spirituală privilegiată în mod tradițional.

Rămâne în discuție și desființarea complexului agricol, care asigură locuri de muncă pentru majoritatea populației. Dacă contribuția sectorului agricol la venitul național până la începutul acestui secol a scăzut deja sub 25% în majoritatea țărilor din est, atunci ponderea celor angajați în producția agricolă depinde direct sau indirect de aceasta în regiunile și țările cele mai populate Asia, cum ar fi India și China, nu a scăzut sub 50%. Și atâta timp cât majoritatea populației continuă să fie asociată cu economia rurală, bazată pe metode extinse de gestionare a acesteia, deși modificate în mai multe unități, se pare că nu există posibilitatea de a vorbi despre transformarea tradiționalității. Și, în consecință, nu există perspective în viitorul apropiat pentru depășirea trăsăturilor originale în structura socială și statală.

Tendințele dezvoltării sociale și economice în stadiul previzibil sunt semnificativ legate de procesele care au loc în sfera terțiară, în domeniul prestării de servicii de către persoane fizice, întreprinderi private, instituții publice și organe guvernamentale. Până la începutul secolului 21, sectorul serviciilor din majoritatea țărilor din Asia și Africa de Nord reprezenta deja aproximativ sau mai mult de 50% din venitul național produs în cursul anului. În viitor, se pare că ponderea sa va crește și mai mult datorită reducerii relative a sectorului de producție sub influența concurenței de pe piețele interne și externe.

În acest caz, calitatea „servicii” a economiei va deveni extrem de importantă, adică. gradul de dependență a sectorului serviciilor de industriile moderne sau tradiționale, urbane sau rurale, domeniile vieții și viața de zi cu zi. Cele mai semnificative diferențe, ca și până acum, vor fi observate probabil între economiile regiunilor și țărilor care se confruntă cu lumea exterioară, incluse în comerțul mondial desfășurat în principal pe mare și „închise în sine” regiuni și state situate departe de marile și zone de coastă. Bazinul hidrografic, conform aceluiași principiu menționat mai sus, va rămâne în cadrul marilor entități ale statului. Poate crește

297

diferența de niveluri de dezvoltare a zonelor de coastă și „de mijloc”, în special munte-deșertice, greu accesibile.

În prima jumătate a secolului al XXI-lea, aparent, va exista o creștere suplimentară a atenției acordate regiunilor continentale continentale, iar în zona de Est, acestea includ în primul rând centrul continental

al Eurasiei și regiunile interioare ale Africii. Unul dintre principalele motive economice pentru o astfel de atenție va fi dezvoltarea resurselor naturale, în primul rând zăcămintele de hidrocarburi - petrol și gaze naturale. Teritoriul și regiunile interioare ale continentelor asiatice și africane pot deveni din ce în ce mai mult o arenă pentru exercitarea forțelor de către principalii jucători geopolitici, printre care China va ocupa un loc proeminent. Nu poate fi exclus ca cooperarea în întinderile oceanice să fie echilibrată de concurența pe uscat, principala care va fi „nucleul lumii” - Eurasia continentală21.

Elementul spațial al geopoliticii va primi cel mai probabil o dezvoltare ulterioară. Pe lângă dimensiunea continental-oceanică, va dobândi o dimensiune aerospațială din ce în ce mai pronunțată. Mai mult, cele mai mari țări din Est, cum ar fi China, Japonia, India și, eventual, puterile de ordin următor vor lua parte activă la aceasta - în primul rând Pakistan și Iran, ambele state coreene, precum și Malaezia și Indonezia.

Ciocnirile geopolitice vor fi cel mai probabil de natură din ce în ce mai complexă din punct de vedere tehnologic și intelectual. Descoperirile științifice ale utilizării duale (pașnice-militare) în combinație cu echipamente și tehnologii similare vor complica foarte mult conținutul proceselor politice internaționale. Informarea și, în consecință, controlul asupra mijloacelor de difuzare în masă a știrilor, inclusiv a celor deliberat părtinitoare și motivate politic, vor juca un rol și mai mare. În consecință, activitățile de politică externă ale statelor vor deveni mai complicate, iar varietatea proiectelor de diplomație multilaterală va crește.

Potrivit unor previziuni, o posibilă reducere a ritmului de aprofundare a globalizării economice, culturale și umanitare ar putea fi înlocuită cu o nouă etapă după 2020. Revoluția pieței internaționale bazată pe inovații științifice și tehnice va coincide cu o scădere a nivelului de conflict datorită creșterii vârstei medii a locuitorilor planetei, o netezire

„tineretul se umflă” în regiunile în curs de dezvoltare din Est, în primul rând în regiunea musulmană. Însă scăderea tensiunilor la nivelurile politicii locale și intra-țară poate fi însoțită de un conflict sporit la nivel macroregional și global. Acesta din urmă, este posibil, să fie asociat cu provocarea pe care Orientul, în special Pacificul, condus de China, o va pune civilizației occidentale.

În acest caz, politica mondială va reveni pe calea paradigmei conservator-realiste cu confruntarea ei între superputeri și civilizații de stat. Totuși, sunt posibile și, aparent, mai probabile și alte opțiuni - globalizarea, apărută pe baza priorității segmentului politico-economic al sistemului internațional față de cel militar-politic. O serie de noi studii influente fundamentează viziunea teoretică conform căreia realismul militar-imperial al relațiilor internaționale este caracteristic unei perioade uriașe, dar încă limitate a istoriei lumii și, prin urmare, sistemele de relații între

popoare în viitor nu vor să se bazeze în mod necesar pe postulate realiste22.

Se pare că paradigma socialistă radicală este puțin probabil să se facă simțită în viitorul apropiat ca o forță influentă, mult determinantă. Marxismul ca abatere, prejudecată de stânga către egalitate și dreptate socială, se pare că s-a retras multă vreme din cauza discreditării aplicării sale în practică în Uniunea Sovietică, China sub Mao Zedong și alte țări, unde de fapt a dus la socialismul de stat. , birocratic și ineficient . Cu toate acestea, este, desigur, imposibil de exclus păstrarea sa ca una dintre opțiunile pentru gândirea socio-politică și ideologia bazată pe aceasta. Dar în viitor, ca și în trecut, cel mai probabil va fi combinat cu un tip moderat de naționalism, mai degrabă decât cu cosmopolitism pur și internaționalism radical.

Radicalismul de dreapta și integrarea de tip național-șovin, fascist și semifascist ar putea deveni probabil mai semnificative. Conține de obicei un motiv populist destul de puternic de justiție socială, lupta împotriva viciilor lumii reale - corupție, nepotism, delapidare și alte defecte birocratice de stat și privat-oligarhice. Pe baze civilizațional-naționaliste, integrarea poate

299

conduce lumea la catastrofă folosind arme de distrugere în masă sau mijloace de mare putere distructivă.

Cu toate acestea, scenariile de natură centristă, care presupun o întărire treptată a elementelor de interacțiune între state și popoare, par să aibă șanse mai mari de a fi realizate. După cum demonstrează majoritatea studiilor efectuate recent în țara noastră și în străinătate, preocupări larg răspândite în anii 1960-1980 privind limitele stricte ale creșterii economice, creșterea explozivă a populației (bombă populațională), epuizarea resurselor naturale neregenerabile etc. s-a dovedit a fi în mare parte exagerat. La sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI. Sentimentele și teoriile neo-malthusiene despre scăderea ratei profitului au fost înlocuite de noi concepte de creștere economică bazate pe postulatul creșterii randamentului investițiilor în inovare, inclusiv invenții sociale și organizaționale, științifice și tehnice și capitalul uman. Vorbim, de fapt, despre lucruri cunoscute legate de intensificarea producției prin economii la utilizarea forței de muncă vie și a capitalului, care se măsoară prin eficiența costurilor totale ale acestora.

Știința, invenția și creativitatea experimentală au demonstrat recent în mod deosebit în mod clar capacitatea de a depăși obstacolele emergente, inclusiv cele legate de deșeurile industriale, problemele de mediu globale, schimbările climatice etc. Astăzi există o opinie populară că problema nu este în date obiective, externe, ci în restricții subiective ale activității umane în sfera economiei și politicii.

Orientul va rămâne, în general, într-o poziție neconducătoare, oarecum umbră, în sistemul relațiilor internaționale și în politica mondială pentru următoarele decenii. Occidentul va rămâne un element care

formează un sistem, dar puterea conducerii sale va scădea constant. Un rol important va fi jucat, evident, de o anumită transformare a Occidentului din interior, în detrimentul migranților și al copiilor lor. Până la jumătatea secolului, mai mult de o treime din populația SUA va fi formată din reprezentanți ai raselor non-albe - africani, latino-americani și asiatici.

Trebuie spus că migrația din țările din Est către Vest a avut loc de-a lungul deceniilor postbelice. Nu se poate considera că schimbă fundamental populația din Occident. Chiar și în Statele Unite, cunoscută ca o țară a migranților, cetățeni născuți în străinătate în 2005

au fost doar 13%. În Franța, Anglia și Germania, ponderea migranților a fost de aproximativ 10%23. În plus, oamenii din Asia și Africa nu constituie neapărat partea lor predominantă sau chiar semnificativă. În același timp, se știe că în Statele Unite trăiesc acum câteva milioane de indieni și pakistanezi, ale căror poziții sunt deosebit de remarcate în rândul profesioniștilor - medici, informaticieni etc. În Anglia, orașe întregi, precum Bradford, sunt populate predominant de oameni din Asia de Sud, majoritatea musulmani. Grupul de imigranți din Iran și din statele arabe este destul de vizibil în Europa și America de Nord. Mai mult, spre deosebire de migranții mult mai numeroși din America Latină și Caraibe, reprezentanții rasei asiatice (și în Statele Unite există diferențe rasiale în asigurările sociale) ocupă o nișă medie pe piața muncii. Orientul, în primul rând Asia, unde trebuie să adăugăm chinezii celor din Asia de Sud și Orientul Mijlociu, mental pătrunde, pătrunde și transformă Occidentul din interior într-o oarecare măsură.

Este evident că aceste procese se vor dezvolta în viitorul apropiat. Și în Europa va avea loc crearea unui nou strat influent de migranți, în principal de origine africană și asiatică. În majoritatea țărilor occidentale se va dezvolta aparent un fel de cultură multistratificată, policromă, acoperind cel puțin periferia metropolitană. Același lucru se va întâmpla probabil și în Rusia, unde, în primul rând, dialogul dintre ruși și musulmani se va întări. A devenit de mult un fenomen vizibil în viața culturală și politică, iar în viitor se poate transforma într-unul dintre elementele importante ale identității ruse. Rusia acceptă, de asemenea, activ migranți temporari de muncă, care provin în principal din regiuni asiatice și influențează imaginea socio-culturală a țării.

Note

1 World Development Report 2002. Construirea instituţiilor pentru pieţe. Wash.: Oxford University Press, 2002, p. 238; Raportul dezvoltării mondiale 2010. Schimbările climatice//www.worldbank,org, fișier pdf, p. 386.

2 Rusia și lumea: 2010. Economie și politică externă. Reprezentant. ed. A. A. Dynkin, V. G. Baranovsky. M.: IMEMO RAS, 2009, p. 15.

3 Ibid., p. 29-31.

4 A se vedea: China: amenințări, provocări și riscuri la adresa dezvoltării. Ed. V. Mihaieva. M.: Centrul Carnegie din Moscova, 2005.

5 „Asia Mare de Est”: politică mondială și transformări regionale. Ed. A. D. Voskresensky. M.: MGIMO-Universitate, 2010, p. 12-31; Lumea din jurul Rusiei: 2017. Contururile viitorului apropiat. Reprezentant. ed. S. A. Karaganov. M.: Revoluția culturală, 2007, p. 87-89.

6 Vezi nota. 1.

7 Rusia și Asia. Agenda de securitate emergentă. Ed. G.Chufrin. SIPRI: Oxford University Press, 1999, p. 366.

8 Bogaturov A.D., Kosolapov N.A., Hrustalev M.A. Eseuri despre teoria și analiza politică a relațiilor internaționale. M.: NOFMO, 2002, p. 283-296.

9 Haass R. Epoca nonpolarității. Ce va urma USDominance// ForeignAffairs, mai-iunie 2008//www.foreignaffirs.org

10 Cartografierea populației musulmane globale. Un raport privind dimensiunea și distribuția populației musulmane din lume. 2009. Pew Forum on Religion and Public Life. Wash.//www.pewforum.org, fișier pdf, p.4.

11 Proiecția populației mondiale: revizuirea din 2008, vol. 1: Tabele cuprinzătoare, divizia ONU pentru populație, www.popin.org, fișier pdf, p.9; Perspectivele urbanizării mondiale: revizuirea din 2007. Ibid.; Profilul populației globale. Biroul de recensământ al SUA. Wash., 2004, www.census.gov, fișier pdf.

12 Akimov AB 2300: probleme globale și Rusia. M.: Universitatea de Est, 2008, p. 104.

13 Cele mai mari preocupări cu privire la impactul mortalității cauzate de infecția SIDA-HIV asupra dinamicii generale a creșterii populației mondiale sunt cuprinse în raportul Serviciului ONU pentru Populație pentru anul 2002. În audituri ulterioare, aceste preocupări sunt reduse. Vezi: World Population Projections 2002, Executive Summary, p.xx; World Population Projections 2006, Rezumat, p. xx; World Population Projections 2008, Rezumat, p. xxi.

14 Ibid., p. xx-xxi.

15 Vezi nota. 11 și cca. 12.

16 World Urbanization Prospects: The 2007 Review, fișier pdf, p. 4-5.

17 Ibid., p. 7-9.

18 Pentru o analiză detaliată a problemelor de prognoză și a caracterului ciclic al procesului istoric și a metodologiei inițiale de

modernizare ciclică-undă elaborată de autori, a se vedea: Pantin V.I., Lapkin V.V.

302

Filosofia prognozei istorice: ritmuri ale istoriei și perspective de dezvoltare a lumii. Dubna: Phoenix+, 2006.

19 Raportul dezvoltării mondiale. Schimbările Climatice//www.worldbank. org, fișier pdf, p. 72-75.

20 Ibid. Indicatori de dezvoltare mondială selectați 2010, p. 367.

21 Búbalo M, Cook M. Asia orizontală//Interesul american. Voi V. № 5, mai-iunie 2010, p.12-19.

22 См.: Buzan B., Little R. International Systems in World History. Oxford: Oxford University Press, 2000.

23 Migraţia Internaţională 2006. Divizia Populaţiei ONU//www.popin. org, fișier pdf, tabel rezumat.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Examinarea locului Asiei și Africii în procesele politice mondiale întreprinse în lucrare este, în opinia autorului, de interes din mai multe puncte de vedere. În primul rând, ne permite să subliniem încă o dată importanța includerii societăților afro-asiatice în contextul general al studiului istoriei relațiilor internaționale. În al doilea rând, oferă o idee despre rolul în creștere al statelor și regiunilor estice în politica mondială modernă. În al treilea rând, face posibilă abordarea problemelor complexe ale fenomenelor politice mondiale emergente din punctul de vedere al intereselor Rusiei și luând în considerare beneficiile și provocările pe care viitorul le aduce Rusiei și lumii în ansamblu, inclusiv zonele sale estice. .

Încheind cartea, să revenim la problema unității și specialității Orientului, pusă în introducere. Orientul Mare, format acum din peste 100 de state din Asia și Africa, se remarcă prin asemănarea trecutului său recent, determinată de situația politică internațională din Epoca Nouă și Contemporană. Aceasta se referă la statul colonial și dependent, eliberarea de acesta în a doua jumătate a secolului al XX-lea și întărirea repetată a rolului și importanței sale în afacerile mondiale la începutul noului secol.

În ciuda acestui fapt, diferența de bogăție între Est și Vest rămâne. Asia și Africa continuă să rămână în urma Americii de Nord și Europei în ceea ce privește venitul pe cap de locuitor, productivitatea muncii și alți indicatori de performanță. Estul, din punct de vedere economic, aparține aproape în totalitate sudului sărac, în timp ce vestul aparține nordului bogat. Multă vreme, singura excepție a fost Japonia, dar la începutul secolului 21, la statele extrem de profitabile s-au adăugat Coreea de Sud și unele state mici de tip enclavă - Qatar, Emiratele Arabe Unite, Singapore, Brunei. Între timp, diferența de venit național dintre cele mai bogate țări din Vest și cele mai sărace din Est a crescut de multe ori. Social

304

dihotomia economică Vest/Nord - Est/Sud s-a dovedit a fi oarecum estompată, dar nedepășită.

La trăsăturile remarcate se adaugă comunitatea cultural-civilizațională și socio-politică semnificativă a țărilor estice, și anume predominanța principiilor comunale și etatiste în tradiția cultural-istoric, democrația de masă, tip populist, centralizarea și elitismul în sistemele de management. cu puțină independență a straturilor mijlocii (clasa de mijloc) și suprimarea elementului personal în conștiința de sine, comportamentul social și politic.

Există, fără îndoială, diferențe vizibile între diferitele părți ale Estului; atât tipurile genetice, cât și realitățile socio-culturale și politice moderne nu coincid. În linii mari, nu există un Est, ci mai multe Esturi. Dar diferențele lor sunt încă mai mici decât diferența dintre ei și Occident. Se poate presupune că este unicitatea Occidentului, deși are propriile sale nuanțe și semitonuri, cea care conferă restului lumii, inclusiv Rusiei, o universalitate specifică.

În viitor, opoziția dintre Est și Vest va scădea cel mai probabil din cauza proceselor de globalizare aflate în desfășurare obiectiv. În primul rând, acest lucru se va întâmpla datorită asimilării în continuare de către zonele estice și non-occidentale a realizărilor în domeniul modernizării economice și al inovațiilor tehnice și tehnologice care cresc în întreaga lume, dar mai ales până acum în cele mai dezvoltate, în principal țările occidentale. În același timp, cultura estică va pătrunde în Occident, în primul rând prin migrarea purtătorilor acestei culturi, oameni din Asia și Africa către Europa și America de Nord.

Înlăturarea diferențelor va fi, evident, contracarată de decalajul persistent de venituri, precum și de eventuala degradare a segmentului rural al sistemelor economice din Est. Producția agricolă cu productivitate scăzută va împinge oamenii în orașe supraaglomerate, transformându-i în zone de dezavantaj social și de exploatare a forței de muncă ieftine. Un decalaj economic care nu reduce, sau mai rău încă, se înrăutățește, va intensifica conflictul de interese dintre Est și Vest.

Factorul demografic, așa cum s-a menționat în ultimul capitol, va avea cel mai serios impact asupra viitorului lumii și asupra locului Orientului în

305

limba germana Presiunea populației africane și deplasarea acesteia spre nord, spre Europa, America și Orientul Mijlociu va fi deosebit de mare. În secolul XXI, poate exista o repetare a situației secolului al XVIII-lea cu fluxuri de migrație în masă nu mai forțată, ci voluntară din Africa. Cel mai probabil, va crește și plecarea oamenilor din subcontinentul sud-asiatic super-dens populat în direcția aceluiași Orient Mijlociu (zona Golfului), Europa de Vest și America.

Cele mai vizibile schimbări culturale și demografice în favoarea Estului pot apărea în Europa. Deja în prezent, musulmanii, imigranți din țările asiatice și africane, reprezintă 6% din locuitorii Franței și Olandei, 5% din Germania, 3% din Anglia. Până la jumătatea acestui secol, ponderea lor în populația țărilor din Europa de Vest ar putea crește semnificativ. În multe privințe, procese similare vor avea loc în Statele Unite și Canada.

Deși efectul „melting-pot” al Americii asupra grupurilor etnice migrante, așa cum a fost studiat în prima jumătate a secolului al XX-lea, este puțin probabil să se repete, este probabil să se producă convergența și hibridizarea culturilor atât acolo, cât și în Europa și, într-o oarecare măsură, este încă fiind observată astăzi. Un astfel de proces va cuprinde cel mai probabil Rusia, care are o bogată experiență istorică de sinteză culturală și o capacitate demonstrată de a primi migranți din Asia Centrală și Caucaz, într-o măsură și mai mare.

Aceste fenomene, de altfel, ar trebui considerate drept una dintre supapele de salvare pentru umanitate, deoarece teste serioase o așteaptă în ciocnirea cu provocările mediului extern, schimbărilor climatice și întregului mediu natural uman. Din același motiv, putem prezice o ușoară scădere a gradului de rivalitate interstatală și interstatală. Lupta împotriva amenințărilor netradiționale și a provocărilor de securitate va necesita, cel mai probabil, investiții atât de mari și o astfel de concentrare a atenției publice, încât va face ca costurile tot mai mari ale armelor și întreaga sferă militaro-politică a relațiilor internaționale să fie mai puțin profitabilă din punct de vedere economic și fezabilă din punct de vedere politic.

Revenind la apropierea dintre Est și Vest, trebuie remarcat faptul că există două puncte de vedere asupra chestiunii modului în care o astfel de convergență poate afecta perspectivele economiei globale și evoluției mondiale. Una dintre ele ar trebui considerată optimistă, constând în faptul că tradițiile Orientului care s-au dezvoltat de-a lungul secolelor și mileniilor vor contribui la creație.

mecanism de creștere auto-susținută, ne va permite să depășim viciile „occidentale” ale urmăririi necontrolate a profitului, va putea armoniza progresul tehnic și tehnologic, va reduce tensiunea în societate și atomismul acesteia și va reduce nedreptatea socială. În același timp, China și India, în aceste proiecții, recâștigă ceea ce au pierdut după secolul al XVII-lea. lider în producția de produse globale. În plus, ascensiunea Asiei de Est și de Sud echilibrează distribuția „puterii blânde” și efectul demonstrativ cultural, iar lumea islamică devine centrul ideilor mesianice moderate, un amortizor al fricțiunilor și conflictelor sociale distructive și cel mai mare custode . a valorilor spirituale, alături de creștinism și alte religii.

A doua pozitie este pesimista. Pentru susținătorii săi, Estul rămâne o forță socială inertă, incapabilă de autodezvoltare. Predominanța elementului tradițional oriental în cultura globală și în întregul sistem internațional poate, în opinia lor, să înnece potențialul de creștere și dezvoltare, atât economic, cât și politic. Dorința inerentă

în Orient de egalitarism, predominanța generalului asupra particularului, birocrația asupra clasei de mijloc (burghezie), va duce întregul proces de dezvoltare progresivă a omenirii într-o fundătură. Având în vedere gravitatea provocărilor la care se poate aștepta de la viitor, doom, care nu este exclus nici măcar în situația actuală a tradițiilor din tezaurul experienței globale, va deveni complet în eventualitatea „Orientalizării” Occidentului și a da toate societăţile umane proprietăţile cheie ale Orientului clasic.

Trebuie să credem că, plecând de la un scenariu extrem de pesimist, istoria își va găsi calea de mijloc. Principalele speranțe sunt legate de accelerarea progresului tehnic și tehnologic bazat pe inovații și invenții științifice și organizaționale. Nu întâmplător, noile teorii ale creșterii economice pun accentul nu pe deficitul de resurse, ci pe abundența creativității, a spiritului de creație și a antreprenoriatului. Este probabil ca după convergența sistemelor socio-economice și politico-ideologice, la care asistăm în epoca actuală, să urmeze și este deja în desfășurare același proces de întrepătrundere, interferență a culturilor și civilizațiilor, care va ajuta la evitarea catastrofe dezastruoase pentru umanitate, depășesc obstacolele și rezolvă cele mai stringente probleme.

307

În acest sens, experiența unor tipuri istorice și culturale originale, la graniță, printre care Rusia, aparent, ocupă primul loc. Desigur, această experiență se poate dovedi pozitivă atât pentru ea, cât și pentru întreaga lume, doar dacă strategia națională de modernizare este implementată cu succes și contribuția ei semnificativă la menținerea condițiilor pentru desfășurarea pașnică a proceselor politice internaționale.

În ceea ce privește Orientul, în ciuda relativității sale ca fenomen al politicii mondiale, cel mai probabil nu își va pierde semnificația din cauza autonomiei sale profunde greu erodate. Mai mult, cu cât globalizarea se manifestă mai puternică, cu atât mai puternic se va ciocni probabil cu opoziția ideologiilor regionale și naționale „de sol” și a mișcărilor radicale. Chiar dacă rămân pe marginea evoluției mainstream, se pare că vor păstra potențialul de riscuri și provocări serioase de securitate.

BIBLIOGRAFIE

Akimov A.V. 2300: probleme globale și Rusia. M., 2008.

Alaev L.B., Vigasin A.A., Safronova A.L. Istoria Indiei. M., 2010.

Alaev L.B. Istoria Orientului. Epoca primitivă. Antichitate. Evul mediu. Timp nou. M., 2007.

Alaev L.B. Istoria Orientului tradițional din cele mai vechi timpuri până la începutul secolului al XX-lea. M., 2004.

Alexandrov Yu.G. Poate Rusia să devină un „tigru eurasiatic”. M., 2007.

Aliev S.M. Istoria Iranului secolul XX. M., 2004.

Lumea afro-asiatică: sisteme istorice regionale și capitalism. Auto. articole și comp. A.I. Fursov. M., 1999.

Belokrenitsky V.Ya. Orientul în relațiile internaționale și politica mondială. Curs de curs. M., 2009.

Belokrenitsky V.Ya., Moskalenko V.N. Istoria Pakistanului. secolul XX M., 2008.

Belokrenitsky V.Ya., Moskalenko V.N., Shaumyan T.L. Asia de Sud în politica mondială. M., 2003.

Brzezinski 36. Marea tablă de șah. M., 1999.

Brzezinski 36. Alegere. Dominație mondială sau conducere globală. M., 2004.

Bogatpurov A.D., Kosolapov N.A., Khrustalev M.A. Eseuri despre teoria și analiza politică a relațiilor internaționale. M., 2002.

„Marea Asia de Est”: politică mondială și transformări regionale. Ed. IAD. Voskresensky. M., 2010.

Vasiliev L.S. Istoria generală. T. 1. Orientul antic și antichitatea. M., 2007.

Vasiliev L.S. Istoria generală. T. 2. Orientul şi Occidentul în Evul Mediu. M., 2007.

Vasiliev L. S. Istorie generală. T. 3. Orientul şi Occidentul la începutul timpurilor moderne. M., 2008.

Vasiliev L.S. Istoria Orientului (ed. a IV-a). M., 2005.

Introducere în teoria relațiilor internaționale. Reprezentant. ed.

LA FEL DE. Manykin. M., 2001.

Vidyasova M.F., Orlov V.V. Islamul politic în țările din Africa de Nord. M., 2008.

Forțele armate și economiile militare din Asia și Africa de Nord. Reprezentant. ed. A.Z. Egorin. M., 2002.

Voskresensky AD. „Marea Asia de Est”: Politică mondială și securitate energetică. M., 2006.

Voskresensky AD. Sisteme politice și modele de democrație în Est. M., 2007.

Voskresensky AD. Interacțiunea strategică ruso-chineză în politica mondială. M., 2004.

Voskresensky AD. Rusia și China. Teoria și istoria relațiilor interstatale. M., 1999.

Est/Vest. Subsisteme regionale și probleme regionale ale relațiilor internaționale. Ed. IAD. Voskresensky. M., 2002.

Gadzhiev K.S. Orizonturile geopolitice ale Rusiei: contururile unei noi ordini mondiale. M., 2007.

Gadzhiev K.S. Filosofia politică. M., 1999.

Gaidar E.T. Moartea Imperiului. Lecții pentru Rusia modernă. M., 2006.

Gaidar E.T. Pentru o lungă perioadă de timp. Rusia în lume. Eseuri de istorie economică. M., 2005.

Comunitatea globală: un nou cadru de referință. Reprezentant. ed. A.I. Neklessa. Sankt Petersburg, 2000.

Daurov RD. Lungul război de șase zile: victorii și înfrângeri ale URSS în Orientul Mijlociu. M., 2009.

Modernizarea demografică a Rusiei 1900-2000. Ed. A. Vișnevski. M., 2006.

Dugin A.G. Fundamentele geopoliticii. Viitorul geopolitic al Rusiei. M., 1997.

Dugin A.G. Filosofia politicii. M., 2004.

310

Jevahov A. Ataturk. Seria „Viața oamenilor remarcabili”. Pe. din franceză, ed. D.D. Vasileva. M., 2008.

Zakaria F. Viitorul libertății: democrația iliberală în SUA și nu numai. M., 2004.

Ivanovna. Istoria generală. Curs de curs. Comp. N. M. Gorbunova. M., 2005.

Ivanovna. Lucrări despre istoria lumii islamice. Comp. N.M. Gorbunova. M., 2008.

Ilyin M.V. Cuvinte și semnificații. Experiență în descrierea conceptelor politice cheie. M., 1997.

India în politica globală. Editor responsabil F. N. Yurlov. M., 2003;

India azi. Publicare de referință și analitică. Ed. T.L. Shaumyan. M., 2005.

Iranul și țările islamice. Reprezentant. ed. N.M. Mamedova, A.E. Torkaman. M., 2010.

Revoluția iraniană 1978-1979. Motive și lecții. Reprezentant. ed. A.Z.Arabajyan. M.: Nauka, 1989.

Islamul și politica. Reprezentant. ed. V.Ya. Belokrenitsky, A.Z. Egorin. M., 2001.

Islamul în Orientul modern. Reprezentant. ed. V.Ya. Belokrenitsky.

A. Z. Egorin. M., 2004.

Islamul și dezvoltarea socială la începutul secolului XXI. Editor responsabil

B. Ya. Belokrenitsky, A.Z. Egorin, N.Yu. Ulcenko. M., 2005.

Istoria Afganistanului. Reprezentant. ed. Yu.V. Gankovsky. M., 1982.

Istoria Orientului. T.PI. Orientul la cumpăna Evului Mediu și timpurile moderne în secolele XVI-XVIII. Reprezentant. ed. LIVRE. Alaev, K.Z. Ashrafyan. PE. Ivanov. M., 1999.

Istoria Orientului. T.IV. Carte 1-2. Est în vremurile moderne. Reprezentant. ed. LIVRE. Alaev, M.P. Kozlova, G.G. Kotovsky, O.E. Nepomnin, I.M. Smilyanskaya. M., 2004,2005.

Istoria Orientului. TV Est în vremurile moderne (1914-1945) Rep. ed. R.G. Landa. M., 2006.

Istoria Orientului. T.VI. Est în perioada modernă (1945-2000). Reprezentant. ed. V.Ya. Belokrenitsky, V.V. Naumkin. M., 2008.

Istoria doctrinelor politice și juridice. Ed. V.S. Nersesyants. M., 1995.

Calvocoressi P. Politica mondială după 1945. În două cărți. M., 2000.

Categorii de științe politice. Autorul conceptului și al mâinilor. A.Yu. Melville. M., 2002.

Kennedy P. Intrarea în secolul XXI. M., 1997.

Kepel J. Jihad. Expansiunea și declinul islamismului. M., 2004.

Kireev N.G. Istoria estului secolului XX. M., 2007.

Kissinger G. Diplomaţie. M., 1997.

China în politica mondială. Reprezentant. ed. IAD. Voskresensky. M., 2001.

China: amenințări, riscuri, provocări pentru dezvoltare. Ed. V. Mihaieva. M., 2005.

Conflicte în Orient: etnice și religioase. Ed. IAD. Voskresensky. M., 2008.

Korgun V.G. Istoria Afganistanului secolul XX. M., 2004.

Korgun V.G. Rusia și Afganistan. Modalități istorice de modelare a imaginii Rusiei în Afganistan. M., 2008.

Kuzyk B.N., Shaumyan T.L. India - Rusia. Strategia de parteneriat în secolul XXI. M., 2009.

Kulagin V.M. Securitate internațională. M., 2006.

Kulpin-Gubaidullin E.S. Est. Natura – tehnologie – mentalitate în Orientul Îndepărtat. M., 2009.

Landa R.G. Istoria țărilor arabe. M., 2005.

Lebedeva M.M. Politica globală. M., 2003.

Luzyanin S.G. Politica estică a lui Vladimir Putin. M., 2007.

McNeil W. Ascensiunea Occidentului. Istoria comunității umane. Kiev - Moscova, 2004.

Malahov V.S. Naţionalismul ca ideologie politică. M., 2005.

Medvedko L.I. Rusia, Occidentul, Islamul: „ciocnire a civilizațiilor”? M., 2003.

Medyakov A. S. Istoria relațiilor internaționale în timpurile moderne. M., 2007.

Melyantsev V.A. Orientul și Occidentul în al doilea mileniu: economie, istorie, modernitate. M., 1996.

312

Melyantsev V.A. Țările dezvoltate și în curs de dezvoltare într-o eră a schimbării. M., 2009.

Procesele de migrație în țările în curs de dezvoltare din Asia și Africa. Reprezentant. ed. A.A. Rogojin. M., 2007.

Lumea din jurul Rusiei: 2017. Contururile viitorului apropiat. Reprezentant. ed. S.A. Karaganov. M., 2007.

Politica mondială și relațiile internaționale. Ed.

S.A. Lantsova, V.A. Achkasova. Sankt Petersburg, 2007.

Mosyakov D.V., Tyurin V.A. Istoria Asiei de Sud-Est. M., 2004.

Țările musulmane din apropierea granițelor CSI. Reprezentant. ed. V.Ya. Belokrenitsky, A.Z. Egorin. M., 2001.

Narinsky M.M. Istoria relaţiilor internaţionale 1945-1975. M., 2004.

Naumkin V.V. „Lupii roșii” din Yemen. M., 2003.

Nikhamin V.P. Eseuri despre politica externă indiană. 1947-1957 M., 1959.

Istoria recentă a țărilor asiatice și africane, secolul al XX-lea. În trei părți. Ed. A.M. Rodriguez. M., 2003-2004.

Panarin A.S. Despre lumea politicii în Orient și în Occident. M., 1999.

Panarin A.S. Stiinte Politice. Tradiții occidentale și orientale. M., 2000.

Pantin V.I. Cicluri și ritmuri ale istoriei. Ryazan, 1996.

Pantin V.I., Lapkin V.V. Filosofia prognozei istorice: ritmuri ale istoriei și perspective de dezvoltare a lumii. Dubna, 2006.

Petrov V.V. Populația Indiei. Caracteristici demografice. M., 1978.

Sisteme politice și culturi politice ale Orientului. Ed. IAD. Voskresensky. M., 2006; a 2-a ed. M., 2007.

Potapov M.A., Salitsky A.I., Shahmatov A.V. Economia Asiei moderne. M., 2008.

Primakov A.E. Golful Persic: petrol și monopoluri. M., 1983.

Primakov E.M. Anatomia conflictului din Orientul Mijlociu. M., 1978.

313

Primakov E.M. Confidențial: Orientul Mijlociu pe scenă și în culise. M., 2008.

Primakov E.M. O lume fără Rusia? La ce duce miopia politică? M., 2010.

Revyakin A.V. Istoria relațiilor internaționale în timpurile moderne. M., 2004.

Rolul și locul Iranului în regiune. Reprezentant. ed. N.M. Mamedova, M. Imanipour. M., 2007.

Rusia în sistemul modern de asigurare a securității globale. Reprezentant. ed. A.A. Kokoshin. M., 2007.

Rusia și globalizarea. Aspecte internaționale. Reprezentant. ed. M.G. Nosov. M., 2006.

Rusia și lumea islamică. Reprezentant. ed. V.Ya. Belokrenitsky, I.V. Zaitsev, N.Yu. Ulcenko. M., 2010.

Rusia și lumea: 2010. Economie și politică externă. Reprezentant. ed. A.A. Dynkin, V.G. Baranovsky. M., 2009.

Rusia. Dicţionar enciclopedic. Ed. F. Brockhaus și I.A. Efron. Sankt Petersburg, 1898. Reprint, L., 1991.

Shimotomai N. Kim Il Sung și Kremlinul. Coreea de Nord în timpul Războiului Rece (1945-1961). Pe. din japoneză, ed. D.V. Streltsova. M.: MGIMO - Universitatea, 2010.

Istoria sistematică a relațiilor internaționale în patru volume 1918-2000. Ed. IAD. Bogaturova. M., 2000-2004.

Sidorov A.Yu., Kleymenova N.E. Istoria relaţiilor internaţionale 1918-1939. M., 2006.

Politica lumii moderne. Analiza aplicata. Ed. IAD. Bogaturova. M., 2009.

Relații internaționale moderne și politică mondială. Reprezentant. ed. A.V. Torkunov. M., 2004.

Sotnikov V.I. Problemă nucleară în relațiile India-Pakistan. M, 2003.

Teoria relațiilor internaționale. Cititor. Ed. P.A. Tsygankova. M., 2002.

Timerbaev R.M. Rusia și neproliferarea nucleară. M., 1999.

Turcia în contextul noilor realități interne și externe. Reprezentant. ed. N.Yu. Ulcenko, E.I. Urazova. M., 2010.

314

Amenințări la adresa regimului de neproliferare nucleară din Orientul Apropiat și Mijlociu. Ed. A. Arbatov şi V. Naumkin. M., 2005.

Khazanov A.M. Portugalia și lumea musulmană (secolele XV-XVI). M., 2003.

Haushofer K. Despre geopolitică. M., 2001.

Hoffman B. Terorismul - o vedere din interior. M., 2003.

Tsygankov P.A. Teoria relațiilor internaționale. M., 2002.

Churchill W. Al Doilea Război Mondial. Carte 1, 2. M., 1991.

Chudodeev Yu.V. China se schimbă în fața ochilor noștri. M., 2008.

G.K. Shirokov. Est: Panorama timpurilor moderne. M., 2003.

G.K. Shirokov, S.I. Lunev. Rusia, China și India în procesele globale moderne. M., 1998.

Evoluția societăților orientale: sinteză dintre tradițional și modern. Reprezentant. ed. L.I. Reisner, N.A. Simony. M., 1984.

Economie și politică în conflictele internaționale moderne. Reprezentant. ed. IAD. Bogaturov. M., 2008.

Dimensiunile energetice ale relațiilor internaționale și ale securității în Asia de Est. Sub mână A.V. Torkunov, științific. ed.-comp. IAD. Voskresensky. M., 2007.

Enciclopedia țărilor lumii. Ch. ed. PE. Simony. M.: Economie, 2004.

Etnii și confesiuni în Orient. Conflicte și interacțiune. Ed. IAD. Voskresensky. M., 2005.

Etzioni A. De la imperiu la comunitate: o nouă abordare a relațiilor internaționale. M., 2004.

Asia de Sud-Est în 2006. Probleme actuale de dezvoltare. Ed. D.V. Mosyakova, N.P. Maletina. M., 2007.

Asia de Sud-Est în 2008-2009.Probleme actuale de dezvoltare. Vol. XIII. Ed. D.V. Mosyakova, N.P. Maletina. M., 2009.

Asia de Sud: conflicte și geopolitică. Reprezentant. ed. V.Ya. Belokrenitsky. M., 1999.

Armele nucleare după Războiul Rece. Ed. A. Arbatov şi V. Dvorkin. M., 2006.

Blocaj nuclear în Asia de Sud. Ed. A. Arbatov şi G. Chufrin. M., 2005/

315

Yakovlev A.I. Eseuri despre modernizarea țărilor din Orient și Occident în secolele XIX-XX. M., 2006.

Yakovlev A.I. Țările din Est: o sinteză dintre tradițional și modern. M., 2007.

Japonia în regiunea Asia-Pacific: aspecte politice, economice și socio-culturale. Reprezentant. ed. D.V. Streltsov. 2009.

Jaspers K. Sensul și scopul istoriei. M., 1994.

Belokrenitsky V.Ya. Rusia și lumea islamică: dinamica schimbărilor potențialelor demografice și politice. - Vostok, 2008, 3, p. 95-110.

Vinogradov A. „Coduri” politico-statologice ale Estului și Vestului/TM Procese internaționale. T. 4. Nr. 1, 2006, p. 4-20.

Kosolapov N. Analiza politicii externe: principalele direcții de cercetare. - MEiMO, 1999.2, p. 77-85;

Kosolapov N. Relațiile internaționale ca tip specific de comunicare. - MEiMO, 1999, 6, p. 99-107.

Kulagin V. Teorii moderne ale relațiilor internaționale - Afaceri internaționale, 1998, 1, p. 81-91.

Lebedeva M.M., Melville A.Yu. Știința politică comparată a politicii mondiale și a relațiilor internaționale: dezvoltarea domeniilor. - Polis, 1999.4, p. 130-140.

Neklessa A. Sfârșitul civilizației sau sfârșitul istoriei. - World Economy and International Relations (MEiMO), 1999, 5, p. 74-84.

Brown N. O istorie a lumii în secolul al XX-lea. Pt. 3. 1945-1968. L., 1970.

Brzezinski Zb. Jocul Pian. Un cadru geostrategic pentru desfășurarea concursului SUA-sovietic. Boston, 1986.

BullH. Societatea Anarhică. NY, 1977.

Burke SM Principalele politici externe indiene și pakistaneze. Minneapolis, 1974.

Buzan B., Little R. International Systems in World History. Oxford, 2000.

316

Cultura contează. Cum Valorile FormeazăProgresul Umanului. Ed. LEHarrison, SP Huntington. NY, 2000.

Deutsch K. Analiza relaţiilor internaţionale. Englewood Cliffs, 1968.

Deutsch K. Naționalism și comunicare socială. Harvard, 1966.

Hodgson MGS The Venture of Islam, vol III. Imperiile de praf de pușcă și vremurile moderne. Chicago, 1974.

Gordon S. Ascensiunea la putere a Indiei: în secolul 20 și dincolo. L., 1995.

Ferguson N. Imperiul. Ascensiunea și dispariția ordinii mondiale britanice și lecțiile pentru puterea globală. NY, 2002.

Fukuyama F Sfârșitul istoriei și ultimul om. L., 1992.

Huntington SP Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. NY, 1996.

Kegley CW, Wittkopf ER World Politics. Tendință și transformare. NY, 1993.

Kemp G., HarkavyR-F Strategie Geography and the Changing Middle East. Wash., 1997.

Kennedy P. Ascensiunea și căderea marilor puteri. NY, 1989.

KulkeH., RothermundD. Istoria Indiei. L.-NY, 1998.

Kux D. Statele Unite şi Pakistan 1947-2000. Aliați dezamăgiți. Wash., 2001.

LawrenceB.B. Distrugerea Mitului. Sunt dincolo de violență. Princeton, 1998.

McNeill W. Ascensiunea Occidentului. O istorie a comunității umane. Chicago, 1963.

Northrop FS. C. Întâlnirea Orientului și Apusului. O anchetă privind înțelegerea lumii. NY, 1946.

Russett B., Starr H. Politica mondială. Meniul pentru alegere. NY, 1992.

Rusia și Asia. Agenda de securitate emergentă. Ed.G.Chufrin. Stockholm, 1999.

StiglitzJ.E. Globalizarea și nemulțumirile ei. NY, 2002.

Woytinsky WS., Woytinsky ES Populația și producția mondială. Tendințe și perspective. NY, 1953.

Haass R. Epoca nonpolarității. Ce va urma dominația SUA// Foreign Affairs5 mai-iunie 2008//www.foreignaffirs.org

Nye JS Jn Natura în schimbare a puterii mondiale//Political Science Quarterly5 vol. 105, № 2, vara 1990, p. 177-192.

Explozie a populației umane. Enciclopedia Pământului//www.eoearth. org

Global Economie Prospects 2009. Tables of Regional Economie Prospects, //www.worldbank.org

Profilul populației globale: 2002. Biroul de recensământ al SUA//www.census. guvern

Estimări istorice ale populației mondiale; Profilul populației globale// www.census.gov

Estimări istorice ale populației mondiale// www.popin.org/popl998/ Worldhisthtm

Migrația internațională 2006//www.unpopulation.org

Teoria Noii Creșteri. Creativitate//www.ffeeworldeconomy.com

Lista țărilor după cheltuieli militare//www/ro. wikipedia.org

Cheltuieli militare ca pondere din PNB: 1998-2003//www.sipri.org

Un portret al economiei globale 2006//www.worldbank.org

Statistica populației musulmane. Institutul de Informare și Educație Islamică.//www.iiie.net

SIPRI-2008. Cele 15 țări majore care cheltuiesc în 2007//www.sipri.org

Anuarul SIPRI 2010. 2009 Cheltuieli militare //http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_militaiy_expenditures

World Development Indicators Online//Cheltuieli militare 2005-2008//www. worldbank.org

World Development Indicators 2001. Wash., 2001.

World Development Report 2002. Wash., 2002.

Raportul dezvoltării mondiale 2006//www.worldbank.org

Raportul dezvoltării mondiale 2008//www/worldbank,org

Raportul dezvoltării mondiale 2010 //www.worldbank.org

World Economie Outlook 2006. Fondul Monetar Internaţional//www. imf.org

Cheltuielile armatei mondiale folosind datele SIPRl//www.globalissues.org

Populația mondială în tranziție. Philadelphia. Analele Societății Americane de Științe Politice și Sociale, 1945.

World Population Prospects: The 2004 Revision//www.un.popin.org

World Population Prospects: The 2006 Revision//www.un.popin.org

World Population Projection: The 2008 Revision//www.un.popin.org

World Urbanization Prospects: The 2007 Revision//www.un.popin. org

Cheltuieli militare la nivel mondial//www.globalsecurity.org

Publicație științifică

Viaceslav Iakovlevici Belokrenitski

ORIENTUL ÎN PROCESELE POLITICE MONDIALE Asia și Africa în istoria relațiilor internaționale și a politicii mondiale moderne

Aprobat pentru publicare de către Institutul de Studii Orientale al Academiei Ruse de Științe

În ediția autorului

Corector L.V. Khokhlova Layout A.B. Dunaeva

Semnat pentru publicare la 20 septembrie 2010. Format 60x90/16.

Imprimare offset. Hartie offset. Pech. l. 20. Cond. cuptor l. 22. Tiraj 500 exemplare. Ordinul nr. 5502.

ID Nr 04697 din 28 aprilie 2001

Instituția Academiei Ruse de Științe Institutul de Studii Orientale

107031 Moscova, GSP, st. Rozhdestvenka, 12 Șef Departament Științific și Publicare. departamentul I.V. Zaitsev

Cartea a fost publicată cu participarea lui Yu.V. Chudodeeva

Tipărit în deplină conformitate cu calitatea materialelor furnizate de OJSC „House of Printing – VYATKA”. 610033, Kirov, str. Moskovskaia, 122.

Fax: (8332) 53-53-80, 62-10-36 http://www.gipp.kirov.ru e-mail: pto@gipp.kirov.ru
https://neculaifantanaru.com
https://neculaifantanaru.com/en/